ममचित्तानांमतिर्लोकोपकारिणी ॥ ६ ॥ ममापिपरितोषोस्तिक
थानांकथनेद्विजाः ॥ अतोहंसाधुवृत्तेभ्यः कथयिष्येविशेषतः
७ अन्यान्युपपुराणानिवर्ततेष्टादशैवतु ॥ गणेशंनारदीयंच
नृसिंहादीन्यथापिच ॥ ८ ॥ गणेशस्यपुराणंयत्तत्रादौकथयाम्य
हं ॥ दुर्लभंश्रवणंयस्यमर्त्यलोकेविशेषतः ॥ ९ ॥ यस्यश्रवणमा
त्रेणकृतकृत्योभवेन्नरः ॥ प्रभावमस्यगदितुंनेशःशेषश्चतुर्मु
खः ॥ १० ॥ संक्षेपतोब्रवीमेतत्तथापिभवदाज्ञया ॥ बहुजन्मार्जितैः
पुण्यैरस्यतुश्रवणंभवेत् ॥ ११ ॥ पाखंडिनांनास्तिकानांनभवेत्पा
पकर्मणां ॥ नित्यत्वान्निर्गुणत्वाद्यदनादित्वाच्चतत्त्वतः ॥ १२ ॥ ग

णेशस्यस्वरूपंतुवक्तुंकेनापिनेष्यते॥तथाप्युपासनासक्तैः स
गुणंतन्निरूप्यते॥२३॥ॐकाररूपीभगवान्योवेदादौप्रति
ग० ष्ठितः॥यंसदामुनयोदेवाःस्मरंतींद्रादयोहृदि॥२४॥यंप्रज
पु० यंतिसततंब्रह्मेशानलविश्रवः॥योहेतुःसर्वजगतांसर्वका
२ रणकारणं॥२५॥यदाज्ञयाकःसृजतेयविश्वंयदाज्ञयापाल
यतेथविष्णुः॥यदाज्ञयासंहरतेहरोपियदाज्ञयासंभ्रमतेदि
नेशः॥२६॥यदाज्ञयावातिसमीरणोपियदाज्ञयापःप्रवहंति
दिक्षु॥यदाज्ञयाभानपतंतिभूमौयदाज्ञयाग्निर्ज्वलतित्रिलो
के॥२७॥तस्ययच्चरितंगुप्तंकस्यापिननिवेदितं॥तदहंवःप्रव २

स्याभिसादरं श्रूयतां द्विजाः ॥ १८ ॥ ब्रह्मणा कथितं पूर्वं व्यासायामि
ततेजसे ॥ भृगवे कथितं तेन सोमकांताय तेन च ॥ १९ ॥ व्रतैर्यज्ञैस्त
पोभिश्च दानैस्तीर्थैश्च कोटयः ॥ भवंति येषां पुण्यानां तेषां बुद्धिः
प्रजायते ॥ २० ॥ गणेशाख्यपुराणस्य श्रवणे द्विजसत्तमाः ॥ मनो
येषां न संसारे न दारापत्यभूमिषु ॥ २१ ॥ मयूरेशकथायां ते साद
रा मुनिसत्तमा ॥ श्रूयतामस्य महिमा सोमकांतप्रसंगतः ॥ २२
सौराष्ट्रे देवनगरे सोमकांतो भवन्नृपः ॥ नीतिमान्मतिमान्प्राज्ञः
वेदशास्त्रार्थतत्परः ॥ २३ ॥ दशनागसहस्राणि हयानां द्विगुणानि
च ॥ रथानां षट्सहस्राणि यं यांतमनुयांति च ॥ २४ ॥ पदातयोप्य

ष्यामिसादरंश्रूयतांद्विजाः॥१८॥ब्रह्मणाकथितंसर्वंव्यासायमि
ततेजसे॥भृगवेकथितंतेनसोमकांतायतेनच॥१९॥व्रतैर्यज्ञैस्त
पोभिश्चदानैस्तीर्थैश्चकोटयः॥भवंतियेषांपुण्यानांतेषांबुद्धिः
प्रजायते॥२०॥गणेशाख्यपुराणस्यश्रवणेद्विजसत्तमाः॥मनो
येषांनसंसारेनदारापत्यभूमिषु॥२१॥मयूरेशकथायांतेसाद
रामुनिसत्तमा॥श्रूयतामस्यमहिमासोमकांतप्रसंगतः॥२२
सौराष्ट्रेदेवनगरेसोमकांतोभवन्नृपः॥नीतिमान्मतिमान्प्राज्ञः
वेदशास्त्रार्थतत्परः॥२३॥दशनागसहस्राणिहयानांद्विगुणानि
च॥रथानांषट्सहस्राणियंयांतमनुयांतिच॥२४॥पदातयोप्य

ह्नः प्रियतमा भृशं तस्य राज्ञोभवद्भार्या सुधर्मा गुणशालिनी य
द्रूपमवलोक्यैव रतिरंभातिलोत्तमाः लज्जितानसुखं क्वापि
लेभिरे न च मेनिरे २२ अनेकरत्नखचिते ताटंके कांचने शुभे
बिभ्रती कर्णयोः कंठे निष्कं मुक्ताफलानि च २३ कंठे रत्नमयीं
कांचीं तादृशे नूपुरे अंघ्रिगे अंगुलीयान्युत्तमानि करपादांगुलीषु
च २४ वासांस्यनेकवर्णानि महार्हाणि सहस्रशः भगवद्भ
जने दाने सक्ता चातिथिपूजने २५ सेवने हर्निशं भर्त्तुर्वचने च
रता सदा हेमकंठ इति ख्यातः पुत्रो भूदनयोः शुभः २६ नागा
युतबलो धीमान्विक्रमी शत्रुतापनः एवमासीत्सोमकांतः २७

ग॰
पु॰
४

थिव्यांराजसत्तमः॥२७॥सर्वान्राज्ञोवशेकृत्वाचक्रेराज्यंधरात
ले॥नित्यंधर्मरतोयज्वादातात्यागीद्विजोत्तमाः॥२८॥इतिश्री
गणेशपुराणेउपासनाखंडेसोमकांतवर्णनंनामप्रथमोध्यायः
१॥सूतउवाच॥श्रूयतामृषयःसर्वेसोमकांतस्यउत्कृतं॥अकस्मा
दभवत्तस्यगलत्कुष्टोतिदुःखदः॥१॥धर्मशीलस्यराज्ञोथपूर्व
कर्मविपाकतः॥शुभंवाप्यशुभंकर्मनमुंचतिकश्चिन्नरं॥२॥
यस्यांयस्यामवस्थायांकृतंभवतिकर्मयत्॥तस्यांतस्यामव
स्थायांभुज्यतेप्राणिभिर्ध्रुवं॥३॥दुःखसागरमग्नोभूद्दह्यवो
जलधौयथा॥वेदनामलभेद्बह्वींभुजंगेनेवदंशितः॥४॥नानाद्र ४

तस्समाकीर्णः श्वदंककस्ततस्ततः। पूयशोणितवान्राजाकृमि
भिर्विह्वलीकृतः॥५॥ अस्थिशेषोभवद्राजायक्ष्मणैवसमाहृ
तः चिंतयाव्याकुलीभूतः सर्वेंद्रियरुजान्वितः॥६॥ ततोमा
त्पानृजगौराजामनःसंरुध्ययत्नतः॥ राजोवाच॥ धिङ्गोराज्यं
चरूपंचधिग्बलंजीवितंधनं॥७॥ केनेदंकर्मबीजेनव्यसनंस
मुपस्थितं॥ कांत्यासोमोजितोयेनसोमकांतस्ततोभवं॥८॥ ये
नमेनिर्जितावाणैःशत्रवोघोररूपिणः॥ येनमेसकलापृथ्वी
कृतास्ववशवर्तिनी॥१०॥ सम्यगाराधितोदेवः परमात्मासदा
शिवः॥ दुष्टसंगविहीनेनचित्तविग्रहकारिणा॥११॥ येनमेवपु

ग० पु० ५

षापूर्वमिष्टगंधानिषेविता:॥ तदिदानींपूतिगंधमतोमेजीवितंदृ
ष्या॥२२॥अतोहंकाननंयास्येसर्वैषामभ्यनुज्ञया॥हेमकंठंसुतंस
र्वैबुद्धिविक्रमसंयुतं॥२३॥सिंचंतुराज्यहेतोर्मेपालयंतुपराक्र
मैः॥इदानींनद्रदर्शिष्येमुखंलोकेकथंचन॥२४॥नमेराज्येनदा
रैर्वाजीवितेनश्रियापिवा॥प्रयोजनंमहामात्याकरिष्येस्वहितंव
ने॥२५॥सूतउवाच॥इत्युक्त्वानिपपातोर्व्यांतरुर्वातहतोयथा॥पूय
शोणितघर्मौघैर्व्याप्तोसौद्विजसत्तमाः॥कोलाहलोमहानासी
दमात्यानांचयोषितां॥हाहाकारश्चलोकानांक्षणमासीत्सुदारु
णः॥२६॥वस्त्रप्रांतकृतवाताद्यैरौषधैःक्षिप्रकारिभिः॥मंत्रिमंत्र ५

प्रयोगेस्तंसचेतनमकारयन् ॥१८॥ स्वस्थेजातेनृपेतस्मिन्नमात्याः
प्राब्रुवन्निदं ॥ अमात्याऊचुः ॥ तवप्रसादादमरेंद्रतुल्यंप्रभुक्तंसुखं
सर्वजनेष्वसिद्धं ॥ कथंत्विदानीत्वदृतेवसामः कथंचजीवेमपशु
घ्नतुल्याः ॥१९॥ करोतुराज्यंतवसूनुरेकःप्रभुतकोशोबलवान्‌रि
पुघ्नः ॥ विहायसर्वंसुखमद्यराजन्सहैवयामस्तुवनायगंतुं ॥२०
सूतउवाच ततःसुधर्मावचनंजगादवनेनृपंसेचित्तमेकवीरा ॥
व्रंजेवनांतेपिनवोस्तिमादृक्‌प्रशिष्टराज्यंसहमेस्तुतेन ॥२१॥ कःस्व
स्यभोक्तानपरोस्तिनैवसुखस्यवापूर्वकृतस्यजंतोः ॥ यथायथा
कर्मफलंप्रसक्तंतदेवभोग्यंस्वयमेवतादृक् ॥२२॥ मयापिनानावि

धभोगवत्यासुखेनराज्यंपरिभुक्तमस्य॥स्त्रीणांहिभर्त्रागमनेस
हैवपरत्रलोकेमुनिभिःप्रदिष्टं॥२३॥ततःपुत्रोहेमकंगेविनीतः
ग° शोकसंकुलः॥उवाचतस्मिन्समयेसोमकांतमिदंवचः॥२४
पु° ननुराज्येनदारैश्चप्राणैर्धनचयैरपि॥त्वांविनानृपशार्दूलकृ
६ त्यंनैवास्तिमेक्वचित्॥२५॥विनास्नेहंयथादीपोविनाप्राणं
यथातनुः॥तथाराज्यंतथाराजंस्त्वांविनाधर्मपालक॥२६॥सू
तउवाच॥अमात्यानांसुधर्मीयाःपुत्रस्यचवचोमृतं॥पीत्वाहृष्ट
मनाराजापुत्रंप्रोवाचधर्मवित्॥२७॥राजोवाच पितुर्वाक्यरतोनि
त्यंश्रद्धयाश्राद्धकृत्तथा॥पिंडदोयोगयायांतुसपुत्रःपुत्रउच्यते॥ ६

२८ धर्मशास्त्रार्थतत्वज्ञोनीतिज्ञोखिलतोषकृत ॥ पितृनुद्धरतेयस्तु
पुत्रवान्पुत्रउच्यते ॥ २९ ॥ अतोनीत्वासमायुक्तःकुरुराज्यंसमाज्ञ
या ॥ अमात्ययुक्ताशाधित्वंपुत्रानीवाखिलाःप्रजाः ॥ ३० अहंव
नंगमिष्यामिगत्वकुष्टेतिगर्हितः ॥ पत्न्यासुधर्मयासार्द्धमनु
जानीहिसुव्रतः ॥ ३१ ॥ इतिश्रीगणेशपुराणेउपासनाखंडेद्वितियो
ध्यायः ॥ २ ॥ सूतउवाच ॥ ततउत्यायराजासंगृहीत्वादक्षिणेकरे ॥ पु
त्रंविवेशहर्म्यंग्निंयत्रमंत्रयतेसदा ॥ १ ॥ यत्रसिंहासनंदिव्यंकांच
नंबज्ररत्नयुक् ॥ मुक्ताप्रवालखचितंभातिशक्रपदंयथा ॥ २ ॥ त
त्रासतुःपितापुत्रौभातेद्वावप्यनेकधा ॥ प्रतिरत्नंगतौयस्मात्समु-

ग० पु० ॥१॥ २

दायहृत्ताचिव ॥३॥ आचारं प्रथमे प्राह नीतिं नानाविधां नृपः ॥ पुत्रा
यकरुणायुक्तो यशसे स्वकुलस्य च ॥४॥ सोमकांत उवाच ॥ याम
मात्रावशिष्टायां निशायां जाग्रतः पुमान् ॥ त्यक्त्वा शय्यां शुचिस्था
न उपविश्य गुरुं स्मरेत् ॥५॥ देवतां चिंतयित्वेष्टां प्रणमेत्स्तुतिपू
र्वकं ॥ प्रार्थ्य पृथ्वीं क्षमस्वेति पादस्पर्शं जगन्मये ॥६॥ प्रातर्नमा
मि गणनाथमशेषहेतुं ब्रह्मादिदेववरदं सकलागमाढ्यं ॥
धर्मार्थकामफलदं जनमोक्षहेतुं वाचामगोचरमनादिमनं
तरूपं ॥७॥ प्रातर्नमामि गिरिजापतिमिंदुमौलिं व्याघ्राजिनावृत
मुदस्तदयं मनोजे ॥ नारायणेंद्रवरदं सुरसिद्धजुष्टं सर्पास्त्रिपुर ॥१॥ २

लडमरुदधतं पुरारिं ॥ ८ ॥ प्रातर्नमामि कमलापतिमुग्रवीर्यं नाना
वतारनिरतं निजरक्षणाय ॥ क्षीराब्धिवासममराधिपबंधुमी
शं पापापहं रिपुहरं भवमुक्तिहेतुं ॥ ९ ॥ प्रातर्नमामि दिननाथम
घापहारं गाढांधकारहरमुक्तमलोकवंद्यं ॥ वेदत्रयात्मकमुद
स्तसुरारिमायं ज्ञानैकहेतुमुरुशांतिमुदारभावं ॥ १० ॥ प्रातर्न
मामि गिरिजां भवमुक्तिहेतुं संसारसिंधुरपपारकरीं त्रिनेत्रां ॥
तत्वादिकारणमदस्तसुरारिमायां मायामयीं सुरमुनींद्रनुतां
सुरेशीं ॥ ११ ॥ एवमन्यांश्च संस्मृत्य देवान्मुनिगणांस्तथा ॥ मानसै
रुपचारैश्च पूजयित्वा समापयेत् ॥ १२ ॥ ततो गच्छेत्सोदपात्रो या

मात्स्वंनैऋतीदिशं॥मृदंगृहीत्वासुश्वेतांब्राह्मणःक्षत्रियोरुणं॥४३
वैश्यश्चैततथाशूपामांननदीतीरतःखनेत्॥नोर्वेराथ्यानवल्मीका
द्ब्राह्मणागारतःक्वचित्॥४४॥तृणादिनाछादयित्वाधरांमूत्रपुरी
षयोः॥कृत्वोत्सर्गंदिवारात्रावुदग्दक्षिणादिङ्मुखः॥४५॥आदौगु
दंप्रमृज्यैवतृणकाष्ठादिनानरः॥पंचवारंमृदाविश्वक्षालयेत्त
दनंतरं॥४६॥दशवारंवामहस्तंसप्तवारमुभौकरौ॥लिंगंतथैक
वारंतुवामहस्तंत्रिवारतः॥४७॥मूत्रोत्सर्गेक्षालयीतद्वौकरौचद्वि
वारतः॥पादौसदैकवारंतुगृहस्थस्यैवमीरितं॥४८॥ब्रतवान्द्विगुणं
कुर्यात्त्रिगुणंवनगोचरः॥यतीचतुर्गुणंकुर्याद्रात्रावर्द्धंतुमौनवा

न् १९ अर्धपादंदिवारात्रौशौचंस्त्रीशूद्रएवच ततश्चाचम्यकाष्टेन
क्षीरकंटकवृक्षयोः २० गृहीत्वाप्रार्थनापूर्वंदंतजिह्वांविशोधयेत्
बलमोजोयशस्तेजःपशुबुद्धिधनानिच २१ मेधांब्रह्मधियंचैव
त्वंमेदेहिवनस्पते ततःपूतजलैःस्नानंकृत्वामलहरंपुरा २२
ततोमंत्रैश्चगृह्योक्तैःसंध्योपास्तिंततश्चरेत् जपंहोमंचस्वाध्यायं
तर्पणंदेवपूजनं २३ आतिथ्यंवैश्वदेवंचभोजनंद्विजसान्नि
कं पुराणश्रवणंदानंपरनिंदादिवर्जनं २४ परोपकारंकुर्याच्च
द्रव्यप्राणवचोमतैः परोपतापंनकुर्यादात्मास्तवनमेवच २५
गुरुद्रोहंवेदनिंदांनास्तिकंपापसेवनं अभक्ष्यभक्षणंचैवपरस्त्री

ग० पु० ९

रनिषेवनैणं ॥ २६ ॥ स्वदारवार्जनंनैवकुर्यादनुगतिंचरेत् ॥ मातृपितृ
गुरूणांचगवांशुश्रूषणंसदा ॥ २७ ॥ दीनांधकृपणेभ्यश्चदद्यादन्नंस
वस्त्रकं ॥ प्राणात्ययेपिसत्यस्यत्यागंनैवसमाचरेत् ॥ २८ ॥ ईश्वरानु
ग्रहोयेषांसाधूनांचप्रपालनं ॥ अपराधानुसारेणधर्मशास्त्रंविलोक्य
च ॥ दृष्ट्वावापंडितान्दंडंकुर्यादितिविशारदः ॥ विश्वासोयस्यनैवस्या
त्तत्रनोविश्वसेत्क्वचित् ॥ ३० ॥ विश्वस्तेत्यंतविश्वासोनकर्त्तव्योबुभूषता
कृतवैरेष्वविश्वस्तेकदापिनचविश्वसेत् ॥ ३१ ॥ षड्गुणानांप्रयोगे
नवर्द्धयेद्राष्ट्रमात्मनः ॥ यानंस्वशक्त्याकुर्वीतक्षीणतामन्यथाव्रजे
त् ॥ ३२ ॥ परेव्याकुलितेयानमथमंपरिचक्षते ॥ चारदृष्टिर्हृतवक्रोउद्यदं

९

डोनृपोभवेत्॥३३॥दंडस्यैवभयाद्धेत्राकाःस्वेस्वेधर्मेव्यवस्थिताः॥अ
न्यथानियमोनस्यात्पारक्यंस्वीयमत्पदः॥३४॥अधमोयदिनिंदेत
स्तुवीतयदिवाक्कचित्॥नक्रुध्येन्नचतुष्येच्चकिंतयाकिंतयापि
च॥३५॥शर्वापकारीयदिचपुनर्वाशरणंव्रजेत्॥पूर्वंचधनिकोयस्या
दरिःपाल्यःसदैवहि॥३६॥मंत्रगुप्तिःसदाकार्यातन्मूलंराज्यमु
च्यते॥कामादिषट्रिपून्जित्वाततोन्यान्विजयीतिच॥३७॥हत्पुच्छे
दंप्रजोच्छेदंदेवतोच्छेदमेवच॥आरामचैत्ययोःछेदंनकुर्यान्नृपस
त्तम॥३८॥पर्वकालेददेद्दानंयशसेत्यागमेवच॥नमित्रैर्वचनं
कुर्यात्स्त्रीषुगोप्यंवदेन्नच॥३९॥रणतोब्राह्मणंचैवपंकतोगां

समुद्धरेत् ॥ अनन्तंनवदेत्क्वापिसत्यंक्वापिनहापयेत् ॥ ४० ॥ अमात्या
नांप्रजानांचभृत्यानांचित्तहृद्भवेत् ॥ ब्राह्मणेभ्योनमस्कुर्याद्देव
ग० ताभ्यःसदैवच ॥ ४१ ॥ इतिपित्र्यद-पिशिक्षाप्यहेमकंगसुतंनृपः
पु० आचारंसहधर्मेणनीतिशास्त्रंयथाश्रुतं ॥ ४२ ॥ क्षेमंकरंस्वपर्वतंवि
१० द्याधीशंतथैवच ॥ आह्वयमाससमासचामात्यान्सुमुहूर्त्तेविलोक्य
च ॥ ४३ ॥ संभारानुपकल्प्यैवनानास्थानगतान्नृपः ॥ ब्राह्मणान्वेद
विदुषोयज्ञकर्मसुनिष्ठितान् ॥ ४४ ॥ राज्ञोत्यमहतोराजपत्नीश्च
सुहृदःस्वकान् ॥ आह्वयमासनृपतिःश्रेणीमुख्यांश्चनागरान्
४५ ॥ अभिषेकाचलोकायपुत्रस्यरिपुघातिनः ॥ गणेशंपूजयि १०

त्वष्टदेवतांचयथाविधिः ॥४६॥ वाचयित्वास्वस्त्ययनंमातृपूजनपूर्वकं
कृत्वाभ्युदयिकंश्राद्धंब्राह्मणांस्तर्प्यचाथसः ॥४७॥ कारयित्वामंत्रघोषैर
भिषेकंसुतस्यसः ॥ उवाचसोमकांतस्तान्मंत्रिमुख्यानिदंवचः ॥४८॥ रा
जोवाच ॥ ममायंसुतइत्येवममात्याबुद्धिरस्तुवः ॥ भवतामेवहस्तेषु
सुतएषनिरूपितः ॥४९॥ ममानुशासनंयद्वत्कृतंनीतिविशारदैः
तथास्यशासनंकार्यंश्रेणीमुख्यसमन्वितैः ॥५०॥ इतिश्रीगणेश
पुराणेउपासनाखंडेआचारादिनिरूपणंनामतृतीयोध्यायः ॥३॥
सूतउवाच ॥ जातेभिषेकेराजासौचकारद्विजपूजनं ॥ मणिमुक्ताप्रवा
लानिददौसांगंगवायुतं ॥५१॥ तोषयामाससर्वांस्तान्गजोश्वथ

ग० पु० ११

नांमुके: । नानादेश्यानिवासांसिसुवर्णंतरित्तानिच ॥ २ ॥ नानाव
र्णानिकाश्मीरदेशजानिमहांतिच ॥ राजेभ्योराजपत्नीभ्योग्राम
मुखेभ्यएवच ॥ ३ ॥ तद्भृत्येभ्योगुणिभ्यश्चददौराजायथार्हतः । अमा
त्यानांददौअन्यान्ग्रामान्बहूधनान्यपि ॥ ४ ॥ ततोवनंययौराजा
दुःखशोकसमन्वितः ॥ पूर्वजन्मार्जितैर्दोषैरत्यंतमलिनोशुचिः
५ ॥ तस्मिन्प्रयातेलोकानांहाहाकारोमहानभूत् ॥ स्वंस्वंकार्यं
विहायैवप्रतिजग्मुर्जनाधिपं ॥ ६ ॥ अमात्याराजभार्याचहेम
कंठःसुहृद्वृतः । उत्तिष्ठन्नातपन्यातःस्खलन्धावनुदन्नपि ॥ ७ ॥ अ
मात्यानागरास्तंतुदुःखिताअप्यवारयन् ॥ गव्यूतिद्वितीयंगत्वात ११

स्थोराजाश्रमान्वितः॥८॥ दृष्ट्वावापीशीतजलांनानावृक्षसमन्वितां॥
उवाचनागरान्सर्वानमात्यान्स्वजनानपि॥९॥ अपराधंमयायद्वश्चि
रंराज्यंप्रकुर्वता॥ तत्क्षंतव्यंनमाम्प्रेषवद्धांजलिपुटंजनाः॥१०॥ कृ
पांनिधेयापुत्रेमेमयिदेवात्समागते॥ विज्ञापयामिवः सर्वान्मयि
स्नेहोनहीयतां॥११॥ गच्छंतुनगरंसर्वेसस्त्रीदृष्टाः समागताः॥ पुत्रे
णपाल्यमानामेतिष्टंतुविगतज्वराः॥१२॥ अनुजानंतुमांसर्वेसूचि
तोयाम्यहंवने॥ युष्मासुतुप्रयातेषुमनोमेनिश्चलंभवेत्॥१३॥ उ
पकारंमहांतंमेकुर्वंतुकृपयाखिलाः॥ दुःखितोनिष्ठुरंवक्तुंमत्तुका
मोपिनोत्सहे॥१४॥ महत्पापंममैवैतज्जन्मजन्मांतरार्जितं॥ यद्धि

योग्योहिराज्यस्यलोकानांहितकारिणं॥१५॥परंतुकिंनरोम्येषय
क्ष्मत्कुष्टवानहं॥सर्वोपिस्वकृतंभुंक्तेसुकृतंदुष्कृतंतथा॥१६॥सूत
ग० उवाच॥इतिश्रुत्वावचोराज्ञोमूर्छिताःसुहृदस्तदा॥घ्नंतःकेचित्पा
पु० णितलैःशिरांसिभृशदुःखिताः॥१७॥केचित्परस्परंचक्रुरभिज्ञाःपंडि
॥१२॥ ताश्चये॥सांत्वनंपूर्वजातानांनृपाणांचरितैर्नृपे॥१८॥ज्ञानिर्वाच्य
मवस्थांतत्समयेद्युरथापरे॥यथास्वरूपेविज्ञातेयोगिनोज्ञाननि
र्वृताः॥१९॥दुःखितंसोमकांतंतंवनंगंतुंसमुत्सुकं॥नियम्यदुःखधै
र्येणधीराःकेचिदथाब्रुवन्॥२०॥प्रजाकर्तुःपोषयित्वापालयि
त्वाननस्त्वंत्यक्तुमर्हसि॥यथानत्यजतेस्रोत्यंजलमौष्ण्यंतनूनपा १२

त ॥२१॥ मर्यादां जलधिर्वापि सूर्यः प्राकाश्यमेव च ॥ कथं वा नग
रं यामस्त्वां विना जनवत्सल ॥२२॥ यथोडुपतिना हीनं व्योमतता
रान्वितं नृप ॥ पुरं तद्वन्न शोभेत त्वां विना शत्रुकर्षण ॥२३॥ सहैव
यामस्तीर्थानि द्वित्राणि वयमप्युत ॥ रूपं ते कांतिमत्कांत भवि
ता तीर्थसेवनात् ॥२४॥ ततः सहैव यास्यामो नगरं ध्वजसंकुलं
हर्षेण महता युक्ता वाद्यवंदिपुराः सराः ॥२५॥ सूत उवाच ॥ इति तद्व
चनं श्रुत्वा कोपदुःखसमन्वितः ॥ उवाच राजा तानत्वा मेवं मैवं
पुनः पुनः ॥२६॥ ततोऽब्रवीद्धेमकंठः सामात्यो वत्सलं नृपं ॥ स्नेह
कारुण्यभावेन विनयेन समन्वितः ॥२७॥ पुत्र उवाच ॥ विना तां नोत्स

हेगंतुंकर्त्तुंराज्यंचजीवितुं ॥ नमयादृष्टपूर्वस्तेविरहस्तेसमहेकथं ।
ग० २८ राजोवाच ॥ एतदर्थंमयापूर्वंधर्मशास्त्रेसुनीतिमत् ॥ उपदि
पु० ष्टंतवशुभंदृष्टानकर्त्तुमर्हसि ॥ २९ ॥ श्रूयतेजामदग्न्येनजन
१३ नीनिहतापुरा ॥ पितृवाक्यानुरोधेननीतिज्ञेनसुधीमता ॥ ३०
रामस्तुराज्यंत्यक्त्वैववनंयातःसहानुजः ॥ अदृष्ट्वाकारणंसी
तांत्याजलक्ष्मणोवने ॥ ३१ ॥ हेमकंठपुरंशीघ्रंममात्यैःस्त्रि
भिरन्वितः ॥ अतोममाज्ञयागच्छकुरुराज्यंमयार्पितं ॥ वित्ते
यथाकार्यसक्तेचित्तंतस्यपरात्मनि ॥ यथावास्थापितेचित्तं
लोकस्यमयिवर्तते ॥ ३३ ॥ यथामायिचनंयातेस्त्वांतंमत्वेयव १३

र्त्ते ॥ दैवयोगेन सुभगे जातो यास्ये पुनर्गृहं ॥ ३४ ॥ भविष्यति यथा ध
र्मो महाकायकारिणस्तव ॥ नत्तथा सहयातेन तस्मात्कुरु व्रजामि च
सूत उवाच ॥ अमात्या नागराः पुत्रः प्रयातुं कृतमानसाः ॥ कष्टेन म
हता युक्ता नमश्चक्रुर्नृपं तदा ॥ ३६ ॥ अनुज्ञातास्तथा तेन आशीर्भि
रभिनंद्य च ॥ प्रदक्षिणीकृत्य नृपं निवृत्ता नगरं प्रति ॥ ३७ ॥ अग्रे कृत्वा
महासेनां गजाश्वरथपत्तिनीं ॥ छत्रध्वजयुतो मानी हेमकं वेगगम
त्पुरीं ॥ ३८ ॥ इति श्रीगणेशपुराणे उपासनाखंडे पुरप्रवेशनं नाम च
तुर्थोध्यायः ॥ ४ ॥ सूत उवाच ॥ ततो मातरमभ्येत्य स्नेहकातरया धि
या ॥ तां जगाद कथं मातस्त्यजसे न पराधिनं ॥ १ ॥ पुत्र उवाच ॥ सहैव या

नुपुत्रोयमितिवाच्यस्त्वयापिता॥नववाक्यानुरोधेनयदिमांसहने
ष्यति॥२॥तदावांसेवनंकुर्योनमेराज्येमतिस्त्वथा॥किंतद्राज्यंसु
खंदद्यात्नवद्भ्यांरहितस्यमे॥३॥सुधर्मोवाच॥एतावृतद्दुःखशो
ग॰ काभ्यांयुतोराजानमेवचः॥करिष्यतिमहाबाहोतस्मात्कृच्छ्रमसमा
पु॰ श्रया॥४॥पातिव्रतेनधर्मेणपरवत्यस्मिन्बालकः॥भर्त्तुरस्योनदे
॥२४॥ वोस्तियेषितांमान्यएवच॥५॥सूतउवाच॥इत्याकर्ण्यमनश्चक्रेमा
तरंसुहृज्ञात्सुतः॥प्रदक्षिणीकृत्यतदानुज्ञांप्राप्ययथौपुरं॥६॥अलं
कृतंनागरिकैःपताकाध्वजपल्लवैः॥सिक्तमार्गंसुगंधाद्भिर्ययौ
द्रनगरंतथा॥७॥दत्त्वातांबूलवासांसिविसृज्यस्वजनान्नृपः॥प्र ॥१४॥

विवेशगृहंश्रीमद्धर्षशोकसमन्वितः ॥ ८ ॥ चकारराज्यंधर्मेणसुत
वत्पालयन्प्रजाः ॥ धर्मार्थकाममोक्षेषुपृथक्शिक्षांमनोदधे ॥ ९ ॥ ऋ
षयःऊचुः ॥ कथंराजासोमकांतःकिंवनंसमुपागतः ॥ किंसहाय
श्चकिंचक्रेकर्मनोवदविस्तरात् ॥ १० ॥ सूतउवाच ॥ हंतवःकथयिष्या
मिसोमकांतोयथावनं गत्वाचकारयत्कार्यंस्मारंशृणुतानघाः
११ ॥ सुबलज्ञानगम्याभ्याममात्याभ्यांसुधर्मया ॥ धर्मपत्न्यासुतोर
ण्यंप्रविवेशदुरासदं ॥ १२ ॥ अग्रतःप्रकृतीयातेमध्येराज्याथसंस्थितः
धर्मपत्नीसुधर्मागात्मीत्तेवरावरामसंस्थितः ॥ १३ ॥ एकाशनाश्चचत्वा
रएकचित्तास्नानाल्पयाः । समंतःखसुखाश्चापिवनादनमुपाययुः ॥

ग०
पु०
१४

१४ ॥ क्षुधातृषाश्रमैर्वापिनिम्नोन्नतगतादिभिः ॥ अत्यंतकर्षिता
छायामाश्रित्योपाविशन्क्वचित् ॥ १५ ॥ पुनर्वनांतरंगत्वाददृशुस्ते
सरोमहत् ॥ यत्रमातंगसदृशानक्राभांतिसकच्छपाः ॥ १६ ॥ ताला
स्तमालाबकुलाः सरलाः प्रियालाबकुलाःशुभाः ॥ रसालाःपन
साजंबुनिंबाश्वत्थवटादयः ॥ १७ ॥ वृक्षानानालताजालैर्वेष्टिताःप
रितोबभुः ॥ यत्रास्तेतिमिरंगाढंगिरिदर्युदरेयथा ॥ १८ ॥ यत्रवायुः
सुखःस्पर्शःकुमुत्कादंबगंधवान् ॥ यस्मान्नयतिमुनयोविसा
निचफलानिच ॥ १९ ॥ यत्रहंसाबकाःश्येनाःशुकाःकाकाश्चको
किलाः ॥ सारिकाश्चकंकाकाश्चनानारावान्विकुर्वते ॥ २० ॥ न १४

यत्रशीतोत्पलकरांभुसंधिर्नानालतापुष्पकुजाश्रितानां॥क्षुत्तृट्भ
यंयत्रनचैवमृत्युःस्वर्गेयथाप्राणएवतांद्विजेंद्रा॥२१॥तत्रगत्वाजलं
सर्वेपपुःशीतंश्रमापहं॥स्नात्वानित्यक्रियांकृत्वाफलानिबुभुजु
श्चते॥२२॥सुष्वापचक्षणंराजाकच्छेकोमलवालुके॥धर्मपत्नीसु
धर्मासापादसंवाहनेस्थिता॥२३॥तस्यानुमतमाज्ञायद्यावमात्मा
वगच्छतां॥प्रारात्तुकंदमूलानिफलानिचविसानिच॥२४॥दद
र्शतत्राद्भुतरूपमुग्रंबालंसुधर्माप्रभयाज्वलंतं॥उत्कृष्टरूपस्यसु
तंस्मरंतंजातंपुराबालमितिस्ममेने॥२५॥दृष्ट्वैवतंसाजहर्षेसुध
र्मामेनेचतंसाहितकारिणंच॥वृत्तंप्रसन्नंहृदयंयमीक्ष्यापका

शिरणं चोपकरं हि वक्ति ॥२६॥ पप्रच्छ तं कष्टकृतः प्रयातः कस्यासि
ग० पुत्रो जननी च का ते ॥ वरस्व ग्राम्रधामृत धारया मे सखे वकर्णौ परि
पु० तोषयाशु ॥२७॥ रक्तउवाच ॥ इति स्म स्पष्टः सज्जगाद वा तस्तां रा
२५ जपुत्रीं सुधया गिरा मे ॥ पिता मन्मथ भौमिनि मे पुरो मा माता ज
लार्थे स्वगृहादिहागां ॥२८॥ च्यावनः खलु नाम्नाहं पितु राज्ञाकरः
शुभे ॥ त्वं च का कतमोयं ते कथं वनमिदं गतः ॥२९॥ स्त्रवंतिकथ
मंगानि वर्षकाले गिरेरिव ॥ प्रतिदुर्गंधिताचास्य केन वा वदक
र्मणा ॥३०॥ कृमिभारसमाकीर्णमंगं वा से वसे कथं ॥ स्वयं चारु तत
रां त्वा सुकुमारी सुलोचना ॥३१॥ चारुप्रसन्नवदना चारुसं २५

वांगशोभनी॥ कच्चित्पूर्वेनपित्रातेसुहृद्भिर्भ्रातृभिर्द्विजैः॥२२॥ किंवा
तोयंनरःकुष्ठीकृमिभाराकुलोपिच॥ कथमेनंब्रतवतीदुर्गमंचाग
तावनं॥२३॥ सूतउ०॥ इतिपृष्टासुधर्मासामुनिपुत्रेणधीमता॥ प्राच
ष्टेसकलंतस्मैशोकहर्षसमन्विता॥२४॥ सुधर्मोवा०॥ सौराष्ट्रदेशे
विख्यातेदेवताख्यंपुरंमहत्॥ तत्रायंसोमकांतोमेभर्ताराज्यंचका
रह॥२५॥ अतिमानीवदान्यश्चशूरोदृढपराक्रमः॥ असंख्यातबलो
पेतोरिपुराष्ट्रविमर्द्दनः॥२६॥ यज्वातिसुंदरःश्रीमान्सुहृदानंदकार
कः॥ विवेकीसर्वकार्याणांनीतिशास्त्रविशारदः॥२७॥ राज्यंस्वंबुभु
जेराजाबहुकालंद्विजोत्तम॥ इमामवस्थांसंप्राप्तःपूर्वकर्मविपाक

ग॰
पु॰
॥२६॥

तः॥३८॥अस्मात्पद्वयसंयुक्तौवनमेतत्समागतौ॥अत्रमंत्रीष्टलग्नास्यपुत्रे
राज्यंप्रयत्नतः॥३९॥सुवलक्ष्णानगम्याभ्यांप्रकृतिभ्यामिहागतौ॥रा
ज्ञोनुज्ञांसमादायफलार्थंतौगतौवने॥४०॥इहास्मान्राक्षसाप्रेता
भूतानिमृगमृगपक्षिणः॥नानाविधाभीषयंतिकथंनोभक्षयंति
न॥४१॥नजानेदुःखभोगायस्यापयांपिअतोपिच॥दुःखस्यांतंनपश्या
मिकर्मणोदुष्कृतस्यच॥४२॥कटुतिक्ताम्ललवणमधुरस्निग्धभोजने
नतथास्तुचिरस्यानुत्परितस्यद्विजातिभिः॥४३॥अथेदानींकंदमूल
कषायाम्लफलादिषु॥दरिद्राणांमहाहारोपाकोपिनभक्षितस्यच॥
नतथाश्रीमताशक्तिरशनपाकएवच॥४४॥यःशेतेकोमलेदिव्येश ॥२६॥

यनेस्मिन्मनोरमे इदानीं यत्र कुत्रापि पिपशपकालस्य पर्ययं ४५ यस्य दिग्व्या
पिन श्वासस्तन्नानाः परिमलाः शुभाः पूयशोणितदिग्धस्य स्तूतिगंधो
पि सांप्रतं ४६ यश्चानंदमये सिंधौ मग्नो मे भूत्त्वं डितैर्हतः स इदानीं दुःख
मये कृमिभिः परिवारितः ४७ कथं तरेम दुःखाब्धिं न जाने भृगुनंदन
मेव पोतस्त्वगाधे मज्जतां नौरिवार्णवे ४८ इतिश्रीगणेशपुराणे उ
पासनाखंडे सुधर्माच्यवनसंवादो नाम पंचमोध्यायः ५ सूत उवाच
इति तद्वचनं श्रुत्वा च्यवनो भृगुनंदनः त्वरया स्वमुपादाय कलशं ज
लसंभृतं १ दुःखितः परदुःखेन तूष्णीमेवाव दद्गृहं तं गुरुः परिपप्र
च्छ विलंबकारिणं सुतं २ भृगुरु० किमपूर्वं त्वया दृष्टं लब्ध्वं सेचकिं

ग॰
पु॰
१७

तोयथा॥बिल्वंबक्ष्यकथंजातोवदपुत्रममाग्रतः॥२॥पुत्रउवाच॥सौराष्ट्र
देशेविख्यातेदेवतेनगरेमुने॥सोमकांतइतिख्यातोराजाराजीवलो॰
चनः॥४॥चक्रेराज्यंबहुतिथंधर्मेणपालयन्प्रजाः॥दुर्भगत्वंगतोदैवा
त्पुत्रेराज्यंनिवेश्यसः॥५॥अल्पासुधर्मयायुक्तोमत्तमत्तोपितासुतः
सुवलज्ञानगम्याभ्यांप्रकृतिभ्यामिहागतः॥६॥गलत्कुष्टीकृमियुतो
विधमन्दुर्गमंसरः॥सहस्रभगतांप्राप्तोइंद्रोनुगौतमान्मुने॥७॥क्रू॰
रासुधर्माचार्वंगीकगलत्कुष्टवान्पतिः॥इतिमेपृच्छतोवृत्तंतदीयंग
तवान्क्षणः॥८॥तदीयैकस्तणवाकैर्मनोमेकलिलंत्वभूत्॥ततोहंक
लशंशूर्णंकृत्वाशीघ्रमुपागतः॥९॥सूतउवाच॥सर्वंचाकथयन्तस्मैत

थायत्कथितंवचः॥श्रुत्वातच्चपुनःपुत्रंच्यवनंभृगुरब्रवीत्॥१०॥भृगुरुह०
सर्वानानयतान्शीघ्रंपुत्रगच्छममाज्ञया॥द्रक्ष्यामिकौतुकंतेषांस्त्वीयं
चदर्शयामितान्॥११॥सूतउवाच॥इत्थंसनोदितःपित्राच्यवनःकरु
णानिधिः॥जगामससरसोरूपंसुधर्मांद्रष्टुमुत्सुकः॥१२॥तस्मिन्नेवक्ष
णेमात्यौफलकंदभरान्वितौ॥सुवलज्ञानगम्यौतावागतौराजसन्नि
धिं॥१३॥ततऊचेसमुनिःसुधर्मांचारुलोचनां॥पितामेस्वाश्रमंसर्वा
नाकारयितिसुव्रते॥१४॥इतितद्वचनंश्रुत्वासुधर्माशोकविकला॥
तदैवसावधानाभूत्तन्वःप्राणइवागते॥१५॥सुशीलाराजपत्नीसापी
त्वातद्वचनामृतं॥आगमत्सासुचार्वंगीप्रकृतिद्वयसंयुता॥१६॥सोम

कांतेन पतिना मुनिपुत्रपुरःसरा ॥ गणेशस्कंदसहिता शिवेव शिवसं
युता ॥ १७ ॥ शुश्रुमार्गस्य मध्ये सा वाचस्पतिपुरःसरा ॥ मंत्रघोषयुतं प्रा
ग० पन्नगेराश्रममंडले ॥ १८ ॥ नानापुष्पलताकीर्णं नानापक्षिविनोदितं
पु० मार्जारानकुलाश्येनागजागावय्यामृषकाः ॥ १९ ॥ भुजंगाः पक्षिणः सिं
॥१८॥ हाद्याप्राक्रीडंति यत्र च ॥ न च वायुर्भृशं वाति न सूर्यस्तपते भृशं ॥ २०
न वर्षति भृशं मेघो वर्षते च नदी लया ॥ विविशुस्ते हर्षयुता मुनिपुत्रपु
रःसरा ॥ २१ ॥ तत्राद्भुतं व्याघ्रमृगाजिनस्थं ददर्श सूर्यप्रतिमं नृगुं तं ॥ राजा
थ पत्नीप्रकृतिद्वयं च ननाम बद्धांजलिरब्रवीच्च ॥ २२ ॥ राजोवाच ॥ अ
द्याशिषो मे सफला द्विजेंद्र द्विजेरिता धर्मचयास्तपोधि आजन्मतो हं १८

परिश्रत एष पितुर्जनन्याश्च सुजीवितं मे ॥ २३ ॥ भवद्दृशिः संप्रति हंत्वपथेनः श्र
वोर्जितैः पुण्यचयैः कृतापि ॥ आगामिकल्याणकरी मुनींद्र कालत्रये ज
न्म करोति शं ते ॥ २४ ॥ सौराष्ट्रदेशे खलु दैवताख्ये पुरे कृतं राज्यममोघदृष्टे ॥
भीतेन पापाद्विजदेवतादिश्रजा कृतानीति मता मुनींद्र ॥ २५ ॥ आकस्मिकं
मेऽद्य रितं किमेतत्साद्य बभूवाग्रतरं दुरंतं ॥ येनाहमीदृक्कुदशं प्रणीतो ज्ञा
नेन कं चित्स्मति कार मत्र ॥ २६ ॥ अपायतां यांति कृता उपाया युष्मत्स्वरूपो
पायमुपायमीहे ॥ निर्वैरतां यांति हि जातिवैरास्त्वदाश्रमे वांछ शरणं
प्रपन्ना ॥ २७ ॥ सूत उवाच ॥ श्रुत्वेति वचनं तस्य भृगुस्तु करुणायुतः ॥ उ
वाच सोमकांतं तं ध्यानेनालोक्य सुव्रतं ॥ २८ ॥ भृगुरुवाच ॥ उपायं वच्मि

ग० पु०
२९

नृपतेनचिंतांकर्तुमर्हसि॥ममाश्रमगतादुःखंनहिविंदंतिजन्मिनः
२९॥जन्मांतरकृतंचैवदुरितंतेनृपोत्तम॥येनेमांगमितोवस्थांकथ
यिष्येतदप्यहं॥३०॥कुर्वंतुभोजनंसर्वेचिरंकालंबुभुक्षिता॥वनाद्वनां
तरंयाताःश्रांताक्लांताननाभृशं॥३१॥सूतउवाच॥इत्युक्त्वास्नापया
माससुतैलाभ्यंगपूर्वकं॥भोजयामासचान्नानिषड्रसानिचनैक
शः॥३२॥बुभुजुस्तेपिविश्रांताभृगोरमिततेजसः॥आज्ञयामुनिवर्यस्य
सुस्नातामुष्टस्नेहकृता॥३३॥सुषुपुर्मृदुशय्यायांहित्वाचिंतांदुरत्ययां॥
मुनिनाकल्पितायांतेस्वराज्यंगमिताइव॥३४॥इतिश्रीगणेशपुराणे २९
उपासनाखंडेभृगोराश्रमगमनंनामषष्ठोध्यायः॥६॥ऋषयःऋचुः॥

तत्रगत्वाकिमकरोत्सोमकांतोनृपस्तदा उपायःकथितःकोवाभृगुणा
सर्ववेदिना॥१॥कथयस्वकथामेतांशृण्वतांनोद्विजोत्तमा।नतृप्तिमधि
गच्छामःपीत्वातद्वचनामृतं॥२॥सूतउवाच॥सम्यक्पृष्टंमहाभागायू
यंतुज्ञानसागराः।यःकथांतेनप्रयातिश्रोतावक्ताथवाद्विजाः॥३॥लि
ख्यमानंवाचयतिपुस्तकंहरतेपिवा॥नष्टंच्छतिचयःशिष्यागुरुःदृष्टोन
वक्तिचेत्॥४॥उभौतौमूकबधिरौलोकेदृष्टौद्विजोत्तमाः॥शृण्वंतुकथ
यिष्यामिसोमकांतकथामतः॥५॥तस्यांरात्र्यांव्यतीतायांदिननाथेत
थोदिते॥स्नानंसंध्यांजपंहोमंकृत्वासनृपसत्तमः॥६॥स्नातायप्रकृत
जाप्यायपत्नीप्रकृतिसंयुजे॥पूर्वजन्मकथांतस्मैराज्ञेकथितमार

म॰ पु॰ २०

भूत ॥ ७ ॥ नृपरुवाच ॥ कोल्हारनगरेरम्ये विंध्याचलसमीपतः ॥ चि
द्रूपइतिविख्यातोवैश्योबहुधनोभवत् ॥ ८ ॥ तस्यभार्यातिसुभंगा
नाम्नाख्यातासुलोचना ॥ सुशीलादानशीलाचपतिवाक्यपरास
ती ॥ ९ ॥ तस्यास्त्वंपुत्रतांयाताभवेपूर्वेनृपोत्तम ॥ कामंदइतितेना
मचक्रतुस्तौद्विजेरितौ ॥ १० ॥ अतिस्नेहंदिवारात्रावतिलालनभर्म
के ॥ वार्धिक्यकालजेतौतुपितरौत्वयिचक्रतुः ॥ ११ ॥ विवाहंचक्रतु
स्तौतुधनकौतुकमंगलैः ॥ मृगाक्षीसुकुमारांगीनाम्नाख्याताकु
टुंबिनी ॥ १२ ॥ अन्वरक्तात्वयिसदाद्विजदेवातिथिप्रिया ॥ बभूवयो
षिद्योषित्सुरत्नभूतातिसुंदरी ॥ १३ ॥ कुटुंबिनीतिसानामसार्थं

२०

कंविदधेतुसा ॥ सप्तपुत्रापंचकंन्यापंचबाणाप्रियातुकिं ॥ २४ ॥ ततोब
कुतिथेकालेपंचत्वमगमत्पिता ॥ मातातवसतातेनसहदाधादिवंग
ता ॥ २५ ॥ ततस्त्वंसहस्विंगैस्तद्द्रव्यंनाशितवान्बहु ॥ नीतेनष्टेभक्तितं
चविनाशमगमद्धने ॥ २६ ॥ चिंतयाधर्मपत्नीत्वांनिराकृतवतीभृशं ॥
नगृहीतंतुतद्वाक्यंततोविक्रीतवान्गृहं ॥ २७ ॥ गतासाबालकैःसार्द्धं
मनुज्ञातापितुर्गृहे ॥ अपत्यपोषणकृतेकृतेत्वांवेशकंटकं ॥ २८ ॥ ततउ
हृत्तोयातःउन्मत्तइवमद्यपः ॥ अन्योन्यकारीनगरेजातोमत्तइवद्वि
पः ॥ २९ ॥ परस्वहारोवनितासुजारोग्रामेषुचोरोजनतापकारः ॥ द्यू
तेषुवीरोथजिनैघसारोहिंसाविहारोवलहीनसूरः ॥ ३० ॥ येयेज

गा०
पु०
॥२९॥
नास्ते सुखसंगत्य तास्तेभ्यो गृहीत्वा वकू वित्तमादः॥ निक्षेपतः पितृ
कृतात्सुहृद्भ्यो मिषात्कुतश्चिन्नगरस्थितेभ्यः॥२१॥ पापथानन्त
तांश्च कार्थं सर्वाननन्ततानां त्वमदाज्जनेषु॥ सोऽल्पं इति सर्वजनाः सुभी
तिमापुः कुरगात्स्य अगतादिवोग्रवीर्यात्॥२२॥ असह्यतां तेन जनस्य
यातो गोऽत्र रक्तः पायसंगोयथैव॥ राज्ञोगृहीत्वानुपतिं जनास्ते नि
र्वासयामासुरतोऽपुरस्त्वा॥२३॥ वने स्थितस्त्वेवकू जंतुघाती स्त्रीवाल
वृद्धाहिद्विनिहंशिनित्यं महाजनानीत्यपलायसे च॥ सिंहं निरीक्ष्येव
वृगो मृगो वा॥२४॥ मत्स्यान् बकान् सारस कुक्कुटांश्च हंसकान् गान्
वानरकोकिलांश्च हत्वा त्रिखड्गान् शशकांश्च गोधा मुधा स्वदेहं हृष्ट ॥२९॥

जिनादपोष ॥ २५ ॥ सिंहान् व्याघ्रांश्च जंबूकान् हिंसार्यगिरिगह्वरा
त् ॥ नानास्थानगताश्चौरास्मे लयित्वा सुदुर्द्धरान् ॥ २६ ॥ काष्टैर्लोष्टैश्च
पाषाणैश्च कर्थं गृहमुत्तमं विशालं क्रोशविस्तारं नानाकौतुकमंडि
तं ॥ २७ ॥ पित्राभीतेन पत्नी सा प्रापिता बालकैः सह ॥ गुहागते ते सस्नेरा
जतो जननतो पि च ॥ २८ ॥ नानालंकारवसना बालका प्रापिते च सा दे
वांगनेव शुभे त्वं च चोरसमन्वितः ॥ २९ ॥ त्वं च मार्गे जनान् दीनान् हत्वा
हत्वा गुहागतः ॥ चौरैः स बालयोषद्भिर्मासि राजेव तत्र ततः ॥ ३० ॥ कदाचि
द्ब्राह्मणो विद्वान् विख्यातो गुणवर्द्धनः ॥ मध्यान्हे मार्गमध्ये तु त्वयाहं दृष्टः
स एककः ॥ गृहीत्वा दक्षिणं पाणिं तं विप्रं धृतवानसि सवेपमानस्त्वद्बुद्धिं जान

ग॰ पु॰ २२

त्वदर्शनयातया॥२२॥ऊचेत्वांस्वांतकंमत्वामूर्छितोजीवितेछया।अत्वं
तेकरुणवाक्यैर्बोधयंस्त्वामहेतुकैः॥२३॥गुणवर्द्धनोवाच॥धनवान्
सुभगोमृत्वाकथंमांहंतुमिच्छसि॥द्विजंनवोढाभर्त्ताररक्षणंतंचानप
राधिनं॥२४॥कुबुद्धिवासनोत्पत्त्यामधर्मेषुमतिंकुरु।प्रथमामेगता।
कांताप्राप्ताकांततरापरा॥२५॥साचारापरमोदारासाध्वीसर्वगुणाक
रा॥पितृणामनृणार्थायधर्मसंतानहृद्ये॥२६॥कृतासानिप्रयत्ने
नग्राहस्त्वंधर्ममिच्छता॥मद्विनातद्विनावाहिजन्मनीभवतोह्यथा
२७॥पितामेहिभवत्वंचमातापुत्रोपिहंतव॥जीवदानाद्यत्राता।
पिताप्राणस्यैनिगद्यते॥२८॥रस्यवोपिहरत्त्वेतिद्विजंवाशरणागतं २२

द्विजेयोग्यंप्रशरणंप्रमामतस्त्वंमोक्तुमर्हसि ।३९। नोचेत्कल्पसहस्रं
वैनिरयान्प्रतिपद्यसे । मोक्तारः सर्वएवैतेस्त्रीपुत्राः सुहृदोजनाः ४०
नपापभागिनस्त्वेतेमुक्तिनस्त्वत्प्रकाशिकाः ।। कियद्भिर्जन्मभिः पापं
भोक्ष्यसेनविनर्तसे ।।४१।। इतिश्रीमद्गणेशपुराणेउपासनाखंडेसोम
कांतपूर्वजन्मनिरूपणंनामसप्तमोध्यायः ।।७।। भृगुरुवाच । इतितेनो
दितंवाक्यंमुद्गलोनिप्रकुर्वता । कर्णाच्युतमाकर्ण्यनाभिन्नेहृद
येतव ।१। वज्रात्सारतरंकिंतुब्रह्मणात्वयिनिर्मितं ।। हिंसनाबहू
जंतूनांमनुष्याणांसहस्रशः ।२। अतिनिष्ठुरतांप्राप्तेकृतघ्नेस्यपु
मानसे । अवोचस्त्वंततस्तंतुकृतांतइवनिष्ठुरः ।३। चोरउवाच । किंते

वाक्यचयैर्दुष्टैर्वृथामयिनियोजितैः॥ अश्मोतरीवपांडित्यंपन्तुञ्जेकुं
मेयथाजलं॥४॥ केयंमममतिर्मूढा क्वोपदेशस्तवाप्ययं॥ तत्व
गु० चिंतेवमधुपेस्यांप्रतंमेनरोचते॥५॥ अर्थाशक्तस्यनक्वापिपितृबं
पु० धुविचारणा॥ यथाकामातुरस्यार्षेनभयंह्रीश्चविद्यते॥६॥ क्षु
२३ द्भिःकाकेद्यूतकृतिसत्यंधैर्यंनपुंसके॥ कामशांतिःस्त्रियांसर्षे
त्तमाहृष्टात्वयानुकं॥७॥ अतिकेत्वंनिसृष्टोसिव्यापाररहित
स्यमे॥ विधात्रादैवयोगेनत्वंमेचामिकर्हिचित्॥८॥ मयुरुवाच
श्रुत्वानिश्चितंएवंतेब्रह्महत्यानांसंख्याकर्तुंनशक्यते॥ स्त्रीबा
लवृद्धजंतूनांहत्यानांचविशेषतः॥ संख्यानापरपापानांभाविनी २३

जायते॥ ततोवृद्धतिथेकालेगतेकामंदत्तेजरा॥२१॥आगताथक
फोत्मानिस्वेदोहिक्काथवेपथुः॥आभूतंतंद्रीचोपविष्टप्रसुसेन
चसाभवत॥२२॥अनादरंचचक्रुस्तेपुत्रादारास्तथासेवकाः॥सुहृद
श्चसुताश्चापिनस्मारोथापिमित्रकाः॥२३॥एकएवाभवत्तत्रदृ
ष्ट्वामोरहस्यकृत॥अनिवार्यगतिर्विप्रः सपातिप्रेषितस्त्वया
२४॥आकारयपितुंसर्वोस्तान्मुनीन्काननवासिनः॥तेचापित्वन्म
यारेवद्विजवाक्यात्समागताः॥२५॥अब्रवीत्तान्नमस्कृत्यम
तोदानानिग्रह्यतां॥तेब्रुवन्नचगृण्हीमोदानानिपतितस्यते
२६॥याजनाध्यापनात्संबंधाज्ज्ञापणरपि॥परंसंचरतेपापंसहया

ग० पु० २४

नासनाशनात् ॥१७॥ इति भाषयमाणस्त्वां गत्वा च निजमाश्रमं ॥ स
स्नुः सचैलं सर्वे पि पावमानीस्ततो जपन् ॥१८॥ ततो नुतापो मनसि जा
कामं दत्ते भृशं ॥ ग्रामपात्स्वजनत्यागाद्ब्राह्मणैः परिवर्जनात् ॥१९॥
जीर्णदेवालयोद्धारे भवत्ते मतिरूर्जिता ॥ धनं स्वं विपुलं वीक्ष्य कु
प्परत्नादिसंयुतं ॥२०॥ ततो नारीः परामूर्त्तिर्गणेशस्य वने प्रभा
जीर्णदेवालये त्त्वं दे स्थिता साकथिता द्विजैः ॥२१॥ ततो ति विस्तृतं
दीर्घं चव स्तोरणसंयुतं ॥ चतुर्द्वारं सुरुचिरं चतुःशिखरशोभितं ॥
२२॥ नानास्तंभचितं नानावेदिभिः परिवारितं ॥ मुक्ताप्रवालरत्ना
द्यैः खचितं रुचिरांगणं ॥२३॥ नानापुष्पद्रुमैर्युतं नानाफलसु २४

निश्रितं ॥ चतुर्दिक्षु चारु वारिमय वापी विराजिते ॥ २४ ॥ प्रसादं निर्मि
तं वतस्तद्द्रव्यं च व्ययं गतं ॥ किंचित्स्त्रिया च पुत्रैश्च सुहृद्भिर्बंधुभिर्हृतं
२५ ॥ ततो नातिचिरे काले पंचत्वं च गतो भवान् ॥ यमदूतैः कशाघातै
र्बद्धः संताडितो भृशं ॥ २६ ॥ कंटकैर्विद्धसर्वांगः शिलायां पोथितोपि
च ॥ मज्जितो नरके घोरे पूयशोणितकर्दमे ॥ २७ ॥ एवं नीतस्तु तैर्दूतै।
श्चित्रगुप्तयमांतिके ॥ यमेन दृष्टः किं पुण्यमुत भोक्ष्यसि पातकं ॥ २८
त्वमवोचः पुण्यमहं पूर्वं भोक्ष्यामि सूर्यज ॥ ततः सौराष्ट्रदेशे त्वं
राजत्वेन हि निर्मितः ॥ २९ ॥ इति ते कथितं पूर्वजन्म पापकरं मया
शरणागतकारुण्यात्तपोबलसमाश्रयात् ॥ ३० ॥ कांतप्रासादकर

ग० णात्सोमकांतोभवान्नृपः ॥ कांतयाकांततनयांभासिकांत्याप्र
पु० शीयया ॥ २१ ॥ सूत उवाच ॥ भृगुणाभिहितंश्रुत्वासोमकांतोनृपा
२५ धमः ॥ तदाकेसंशयापन्नश्चासीदश्पेवनिःक्रियाः ॥ २२ ॥ विदशा
स्त्रार्थविदुषोभूतभाविभवद्विदः ॥ तपस्विनोन्नगोर्वाकेयतःस
संशयंदधौ ॥ २३ ॥ निरगन्नत्क्षणमात्रेणतस्यांगात्पक्षिणोभृशं
नानावर्णाकृतिधराबभूवुर्नृपतिंतदा ॥ २४ ॥ उड्डीयोड्डीयचंच्वग्रैः
दंसुन्नृपमुंदृढैः ॥ उत्कृत्योत्कृत्यमांसानिजग्मुस्तेमुनिसन्निधौ
२५ ॥ ततोतिदुःखिततनुःशरणंपुनरागतः ॥ अब्रवद्दीनयावाचा
भृगुंज्ञानतपोनिधिं ॥ २६ ॥ राजोवाच ॥ तद्वनेजातिवैराणांपरस्पर २५

भयं न हि ॥ त्वत्समस्तं कथमिमे मृतं मां मारयंति वै ॥ ३७ ॥ त्वत्पादस्रवणे
दीनेस्मकुष्टे शरणागते ॥ इदानीं मोचय मुने सर्वे सत्वाभयंकरः ॥ ३८
सूत उवाच ॥ इत्युक्तः पुनरप्याह भृगुस्तं दीनवत्सलः । मद्वाक्यसंशया
दित्थमनुभूतं ते नृप त्वया ॥ ३९ ॥ प्रतीकारं वदिष्यामि स्वस्थो भव रा
जन् नृपः ॥ मम हुंकारमात्रेण गमिष्यंति द्विजा इमे ॥ ४० ॥ सूत उवाच
द्विजास्ते हुंकृतिं श्रुत्वा द्विजाश्चांतर्हितास्तदा ॥ ततो धनपतिश्चा
पि पत्न्यमात्यसमन्वितः ॥ ४१ ॥ इति श्रीमद्गणेशपुराणे उपासनाखं
डे नानापत्तिनिवारणं नामाष्टमोध्यायः ॥ ८ ॥ सूत उवाच ततो भृगुं
स्मरणं ध्यात्वा पुनस्तं प्राह भूपतिः ॥ अत्यंतविकलो दुःखं वीक्ष्य तत्र वै

कर्मजं ॥१॥ भृगुरुवाच ॥ कृपापनिकरास्ते तु क्लेशोपाया कथिता मया । त
च्छ्रापकं ब्रवीमि त्वामुपायमघनाशनं ॥२॥ गणेशस्य पुराणं त्वं ।
ग० श्रोष्यसे यदि सत्वरः ॥ तदैव मोक्ष्यसेऽदुःखसागरान्नात्र संशयः ॥
पु० ३ ॥ इत्युक्त्वा तं गणेशस्य नामाष्टशतमुत्तमं ॥ जप्त्वा जलं मंत्रयि
२६ त्वाशिषेच नृपतिं तदा ॥४॥ सिक्तमात्रे जले तेन तन्नासारंध्रतो ल
घुः ॥ कृष्णो नाम्यतमतक्रूमोवद्दधेतिक्षणादसौ ॥५॥ सप्ततालप्र
माणोऽभूद्व्याधितापो भयंकरः ॥ करालजिह्वो रक्ताक्षः स्पोदरो दीर्घ
ऊर्जे राधरः ॥ मुखाद्रूक्षमनलान्निःक्षिपन्नश्च शयपूर्णेणिते ॥ नेत्राणा
मंधतां कुर्वन्नंधकारस्तथापरः ॥७॥ स्पृष्टंतनं नृपालोकयदद्भुतं स २६

वैतदाश्रमनिवासिनः ॥ दंष्ट्रारावेर्दशदिशः पूरयंतंतमद्भुतं ॥ अरण्यस्त
द्विजवरस्तत्समस्तंतुरुषं ॥ विद्वानपीतिकोसित्वंनामनेकिंवदस्वमे
ष्टं ॥ प्रत्युवाचमुनिंतंतुपरिष्टष्टोद्विजेनसः ॥ प्राणिमात्रशरीरस्थोना
न्याहंपापपूरुषः ॥ २० ॥ त्वन्मंत्रजलपातेननिःसृतोराजदेहतः ॥ क्षु
धातुराभक्ष्यमीहदेहिभक्ष्यंनचेदहं ॥ २१ ॥ भक्षयिष्येमुनेलोकान्
सोमकांतंतवाग्रतः ॥ वदमेवसतिंरम्यामितोनिःसारितस्यच ॥ २२
ततस्तुवहिरभ्येत्यतमुवाचमुनिपुंगवः ॥ अस्मिन्नरसाले[illegible]रसे वि
रसेवसकोटरे ॥ २३ ॥ गलितानिचपत्राणिभक्षयस्वममाज्ञया नोचे
त्तोभस्मसात्कुर्यांनान्यंतमेवचोधम ॥ २४ ॥ सूतोवाच इतितन्मुनिवा

क्यांतेषु षंडस्त्वन्मस्तघातः॥ भस्मसादभवद्दृष्टो द्विजास्तत्स्प
र्शमात्रतः॥ २५॥ मुनेः संदर्शनाद्राजा तस्मिन् भस्मन्यलीयत ॥
ग॰ पु॰ २७ तस्मिन्विलीने स मुनिः सोमकांतं पुनर्जगौ ॥ २६ ॥ भृगुरुवाच ॥ पु
राणश्रवणाद्यत्ते जातं पुण्यं नृपोत्तम ॥ अर्पयं यावच्चूततरुरत्र
चोत्तिष्ठते पुनः ॥ २७ ॥ तावत्संपादयास्मिंस्तद्भस्मन्येव दिने दिने ॥ विरू
ढेऽस्मिंस्तरौ राजन् निःपापस्त्वं भविष्यसि ॥ २८ ॥ राजोवाच ॥ गणेश
स्य पुराणं यन्न दृष्टं न च वै श्रुतं ॥ कुत्र तत्तन्मते ब्रह्मन् व्याकर्त्तस्तस
वा मुने ॥ २९ ॥ मुनिरुवाच ॥ ब्रह्मणा कथितं पूर्वं वेदव्यासाय धीम
ते ॥ व्यासाच्चाविदितं महत्पुराणं पापनाशनं ॥ ३० ॥ अहं च तेन प्रव २७

त्स्पामितीर्थेस्नानंसमाचर ॥ श्रोष्येपुराणमितिचसंकल्पंकुरुसु
व्रत ॥ २१ ॥ सूतउवाच ॥ भृगुणानोदितःस्नात्वाभृगुतीर्थेतिविश्रुते सो
मकांतोमुदायुक्तो ततःसंकल्पमाचरत ॥ २२ ॥ गणेशस्यपुराणंय
तच्छ्रोष्येद्यप्रभृत्यहं ॥ संकल्पमात्रेणकृतेबभौराजानिरामयः ॥
२३ भृगुप्रसादान्नीरक्तः कृमिक्षतविवर्जितः ॥ गृहीत्वातंभृगुरग्रा
द्विस्मितंहर्षितंनृपं ॥ २४ ॥ उपविश्यासनेस्वीयेदापयत्तस्यचासने
उपविष्टोबभाषेतंदिव्यकांतिर्नृपोत्तमः ॥ २५ ॥ नृपउवाच ॥ तवप्रसा
दात्सकलागरिष्टाःसंकल्पमात्रेणगताव्यथामे ॥ आश्चर्यभूतंस
कलेवरस्यपुराणमेतद्धिरदाननस्य ॥ २६ ॥ भृगुरुवाच ॥ शृणुष्वाव

हितो भूत्वा नमस्य राणां वदाम्यहं ॥ अनंतगुणपनिचयैरस्य श्रवणगोचरा
२७ स्मृतिस्तस्य ध्येतपुंसो नान्यथा पापकारिणः ॥ यस्याकर्णनमात्रेण
गं० सप्तजन्मार्जितान्यपि ॥ २८ लघुस्थूलार्दशुष्कानि पापानि च महां
पु० त्यपि ॥ तत्क्षणाद्विलयं यांति गणेशस्य प्रसादतः ॥ २९ अव्ययस्या
२८ प्रमेयस्य निर्गुणस्य निराकृतेः ॥ मनोवागनिरूप्यस्य केवलानंद
रूपिणः ॥ ३० यस्य स्वरूपं न विदुर्ब्रह्मेशानादयः सुराः ॥ सहस्रव
दनोप्यस्य महिमानं न च क्षमः ॥ ३१ ॥ यावद्विशेषविदपि प्रवक्तुं राज
सत्तम ॥ मया यथा श्रुतं वाक्यात्तत्पुराणं स्तु गणपदं ॥ ३२ ॥ अतींद्रिय
ज्ञानवतो व्यासस्यामिततेजसः ॥ मत्तविघ्नेसशोकानां दद्मः कथा २८

वमुजलात॥३३॥यस्यभक्तिईढाराजनगणेशेसर्वसिद्धिदे॥सएवभ्रष्ट
एउयान्वितंनवाच्यंताहृशेतरे॥३४॥यदिसर्वेपिकुर्वीरनविघ्नराज
स्यसेवनं॥कृतदाविघ्ननिचयाविचरेयुर्यथासुखं॥३५॥उःखान्यनु
भवेयुःकेनानाविरहजान्युत॥चकारेदंपराव्यासोभूतभव्यभवि
ष्यवित्॥३६॥वेदार्थज्ञानरहितानवेदाध्ययनवर्जितान्॥वर्णाश्र
माचारभ्रष्टान्जातिसंकरकारिणः॥३७॥कलौविलोक्यतुज
नात्कुटिलान्पापकारिणः॥अष्टादशपुराणानिकृतवान्धर्मगुप्त
ये॥३८॥तावंतुपपुराणानिततोर्थान्बुबुधुर्जनाः॥ततएवगणेश
स्परूपंजानंत्यमीजनाः॥३९॥इतिश्रीगणेशपुराणेउपासनाखंडेरा

ज्ञोपदेशकथनेनामनवमोध्यायः॥९॥नयरुवाच॥नारायणांशसंभूतः
ग० पारशर्योमहामुनिः॥अतीतानागतज्ञानंवेदशास्त्रार्थतत्त्ववित्॥१॥
पु० कृत्वावेदंचतुर्भागंतदर्थज्ञानसिद्धये॥स्वविद्यामदगर्वेणपुराणंकर्तु
२९ मारभत्॥२॥समाप्तिसाधनंनैवकृतवान्मंगलंपुरा॥गणेशस्यनतिं
वापिस्तुतिंवान्यस्यवाक्वचित् ३॥ततोविघ्नाभिभूतःसन्नर्थंकिंचि
न्नचास्मरत्॥भ्रांतिरेवाभवत्तस्यलौकिकेलौकिकेपथि॥४॥नित्ये
नैमित्तीकेकाम्येश्रौतेस्मार्त्तेचकर्मणि॥व्याप्ताव्याप्तातुवेदशास्त्राण्यस
र्वज्ञस्यसतोपिच॥५॥औषधीभिश्चमंत्रैश्चभग्नवीर्यइवाहिराट्॥त ॥ २९
स्तंभेस्वात्मनिभ्रांतहेतुंनाध्यगच्छत॥६॥ततोगच्छत्सत्यलोकंधाता

रं प्रष्टुमादरात् ॥ विस्मयाक्रांतहृदयो ह्रीणः पाराशरो मुनिः ॥ ७ ॥ नमस्कृ
त्वा देवगणान्देवर्षीन्कमलासनं ॥ इजितो ब्रह्मणा दत्ते नियसादासने
शुभे ॥ ८ ॥ पाणिना चास्पृशत्पादौ पाराशर्यो महामुनिः ॥ प्रणयावनतो
भूत्वा ब्रह्माणं प्रष्टुमारभत् ॥ ९ ॥ व्यास उवाच ब्रह्मन्नद्भुतमेतद्धि किं
मे दैवादुपस्थितं ॥ वेदार्थान्निपुराणानि कर्तुं मे बुद्धिरागता ॥ १० ॥ अवे
क्षतोखिलान्लोकान्ज्ञानाचारविवर्जितान् ॥ कलौकर्मजडं
स्तब्धान्नास्तिकान्वेदनिंदकान् ॥ ११ ॥ विधिं चैव निषेधं च ज्ञास्यंति
मम वाक्यतः ॥ ममैव तु गतं ज्ञानं भ्रांतः क्लीव इवाभवं ॥ १२ ॥ न हेतुं तत्र पश्या
मि स्फूर्तिः कापि न जायते ॥ तद्धेतुं स्फूर्तिहेतुं च प्रष्टुं त्वामहमागतः ॥

ग० पु० ३०

२३ अन्यं कं शरणं यामि विना त्वां चतुराननं ॥ सर्वज्ञः सर्वकर्त्ता त्वं मम
भ्रांतिं निवारय ॥ २४ वद हेतुं मम भ्रांते नारायणस्वरूपिणः ॥ नित्याचा
रवतो ब्रह्मन् सर्वज्ञस्य सतोपि च ॥ २५ ॥ सूत उवाच ॥ एवमाकर्ण्य तद्वाक्यं
विचार्य कमलासनः ॥ प्रणतं मुनिमभ्याह प्रहसन् विस्मयन्निव ॥ २६ ॥ ब्र
ह्मोवाच ॥ अहं ते कथयिष्यामि गतिं सूक्ष्मां हि कर्मणां ॥ विचार्य सम्यक्
कर्त्तव्यं कर्म साधितरश्च यत् ॥ २७ ॥ अन्यथा कुर्वतः पुंसः कृतं न भवति चान्य
था ॥ बुद्ध्यायुक्त्याजवेनापि गुरूणि च लघूनि च ॥ २८ ॥ कार्याणि साध
येद्धीमान्न गर्वान्न च मत्सरात् ॥ वाहनत्वं समापन्नो गर्वेण तु क
पीश्वरः ॥ २९ ॥ मत्सरान्नाशितं सर्वं मांबिकेयस्तुते न च ॥ मत्सराद्देवरा ३०

मेएम्द्वत्रमुत्सादितंपुरा ॥२०॥ योनादिनिधनोदेवोजगत्कर्त्ताजगन्मयः॥
जगद्धाताजगद्धर्त्तासदसद्व्यक्तमव्ययं ॥२१॥ योग्रंकर्त्तुमन्यथाकर्त्तुंशक्तः
कर्त्तुंचसर्वदा ॥ यस्याज्ञावशगानित्यंदेवाइंद्रपुरोगमाः ॥२२॥ अहंविष्णु
श्चरुद्रश्चसूर्याग्निवरुणादयः ॥ योविघ्नकर्त्ताभक्तानांविघ्नकर्त्तातर
स्यच ॥२३॥ तस्मिंस्त्वंकृतवान्गर्वंस्वविद्याबलसंश्रयात् ॥ सर्वज्ञता
भिमानेननस्मृतंशुजनेत्वया ॥२४॥ स्मरणंवागणेशस्यप्रारंभेन्यस्य
वात्वया ॥ आरंभेसर्वकार्याणांप्रवेशेवाथनिर्गमे ॥२५॥ श्रौतेस्मार्ते
लौकिकेयःस्मृतोविघ्नंकरोतिच ॥ यमाहुःपरमानंदंयमाहुःपर
मांगतिं ॥२६॥ यमाहुःपरमंब्रह्मवेदशास्त्रार्थदर्शिनः ॥ तेगच्छशरणंव

त्मद्विरादाननमादरात् ॥ २७ ॥ सचेत्प्रसन्नो भगवान् वांछितं मे करिष्य
ति ॥ नो चेद्वर्षसहस्रेण न स्ववांछामवाप्स्यसि ॥ २८ ॥ व्यास उवाच ॥ का
ग० सौ गणेशः किंचास्य रूपं वेद्यं कथं च तत् ॥ कस्य वायं प्रसन्नोभूत्त्व
पु० ं ब्रूहि चतुरानन ॥ २९ ॥ कति वा ह्यवताराश्च किं किं कार्यं च वै कृतं ॥
३१ पूर्वं च पूजितः केन कस्मिन्कार्ये स्मृतोपि च ॥ ३० ॥ मम विस्मितचि
त्तस्य पृच्छतः प्रपितामह ॥ एतत्सर्वं सुविस्तार्य ब्रूहि मे करुणानिधे ॥ ३१ ॥
इति श्री गणेशपुराणे उपासनाखंडे व्यासप्रश्नवर्णनं नाम दशमो
ध्यायः ॥ १० ॥ भृगुरुवाच ॥ जगाद भूप चतुराननस्तमेवं कृतप्रश्नवि
वस्तयाथ ॥ क्रमेण सर्वं कथयामि तेहं गणेशमंत्रान्बहुधा विचार्य ॥ १ ॥ ३१

ब्रह्मोवाच ॥ अनंताहि मुने मंत्रा गणेशस्य महात्मनः ॥ उपासनां वदिष्या
मि शीघ्रसिद्धिकरस्य ते ॥ २ ॥ सप्तकोटि महामंत्रा गणेशस्यागमे स्थिताः
तदहस्यं पि शिवो वेद किंचित्किंचिदहं मुने ॥ ३ ॥ षडक्षरैकाक्षरयोः श्रेष्ठ
त्वं तेषु विद्यते ॥ ययोः स्मरणमात्रेण सर्वसिद्धिःकरे भवेत् ॥ ४ ॥ जीवन्मु
क्ता भवंत्येव यदुपासनया मुने ॥ तएव धन्यास्ते पूज्यास्ते नमस्याः सुरैर
पि ॥ ५ ॥ यदुपासनया दास्यं येषां कुर्वंति सिद्धयः ॥ इच्छाविहाराः सर्वज्ञाः
नानारूपा भवंतिते ॥ ६ ॥ ये कुर्वंति गणेशस्य भक्तिं भावसमन्विताः ॥
न येषां भक्तिलेशोपि तेषां जन्म निरर्थकं ॥ ७ ॥ नालोकयेन्मुखं तेषां वि
मुखा ये गजानने ॥ तेषां दर्शनमात्रेण विघ्नानि स्युः पदे पदे ॥ ८ ॥ विघ्ना

त्युपशमं यांति तदुपासकदर्शनात् ॥ तन्नमस्यंति भूतानि स्थावरा-
णि चराणि च ॥ ९ ॥ अतस्तेहं प्रवक्ष्यामि मंत्रमेकाक्षरं शुभं ॥ तदनु
ग० ष्ठानमात्रेण वांछितं समवाप्स्यसि ॥ १० ॥ अनुष्ठानं प्रवक्ष्यामि यथो
पु० क्तं शंभुना मम ॥ स्नानं कृत्वा धौतवस्त्रे परिधाय शुचिर्नरः ॥ ११ ॥ चै
३२ लाजिनकुशैः कृत्वास्वासनं साधकः सुधीः ॥ तस्मिनस्थित्वा भूत
शुद्धिं प्राणानां स्थापनं तथा ॥ १२ ॥ अंतर्वहिमातृकाणां न्यासं कु
र्यादतंद्रितः ॥ प्राणायामं ततः कुर्यान्मूलमंत्रं जपेन्हृदा ॥ १३ ॥ मं
त्रसंध्यामुपासीत आगमोक्तां यथाविधि ॥ आपादमस्तकं देवं ध्या
त्वा निश्चलचेतसा ॥ १४ ॥ मानसैरुपचारैस्तं पूजयेत्तु समाहितः त ३२

तोजपेद्यथाशक्तिपुरश्चरणकारकः॥१५॥अनुकूलोभवेद्यावद्वरंसा
तुंगजाननः॥स्वरूपेदर्शयेयावत्तावज्जपपरोभवेत्॥१६॥मुद्गलउवाच
एवमुक्त्वामुनिंब्रह्माविघ्नलोकायभवाम्यहं॥एकांतरंमंत्रराजंए
कार्णंगणपस्यसः॥१७॥अशिक्षयत्तदासर्वंसंभ्रांतंमुनिसत्तमं॥क
उवाच॥सूर्यकोटिप्रतीकाशंवरंदातुंसमागतं॥१८॥यदातद्दृश्यसितेदे
वंतावच्चित्तंस्थिरीकुरु॥ममैवहृदयेनित्यंस्थिरोभवगजानन॥१९॥या
चस्वेतिवरंतस्मात्ततदास्वपत्यसंशयं॥हृदिस्थितंत्रदेवेशोदिव्यंज्ञान
मवाप्स्यसि॥२०॥मृतंतस्माविमवच्चैवंज्ञास्यसित्वमशेषतः॥हित्वाभ्रांतिं
हृदावत्सनानाग्रंथान्करिष्यसि॥२१॥[illegible]उवाच॥गताभ्रांतिर्ममपि

तरुपदेशे कृते त्वया अनुष्ठानं करिष्यामि पितामह तवाज्ञया ॥
ग० २२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एकांते निर्जने देशे व्यग्रता हेतुवर्जिते ॥ अनुष्ठा
१० नं कुरु सविभोगजाननमनुस्मरन् ॥ २३ ॥ नास्तिके निंदके क्रूरे ना
३३ चारे चखले षठे न वक्तव्यो मंत्रराजस्त्वादृशे शरणागते ॥ २४ ॥ दृ
ढभक्ते श्रद्दधाने विनीते वेदवेदिनि ॥ साकांते निरनुक्रोशे शा
स्त्रज्ञे च प्रकाशय ॥ २५ ॥ प्रापयत्येव नरकान् दश पूर्वान् दशापरान्
मंत्रराजस्य वक्तारमप्रकाश्ये प्रकाशितः ॥ २६ ॥ योजयेऽक्तिपू
र्वं तु स लभेदीप्सितं फलं ॥ पुत्रपौत्रसमायुक्तो धनधान्यसमन्वितः
२७ ॥ एकरंतप्रभावेन लब्ध्वा ज्ञानं सुनिर्मलं ॥ इहभुक्त्वाखिलान् ३३

भोगानंतेमोक्षमवाप्नुयात्‌ ॥२८॥ इतिश्रीगणेशपुराणेउपासनाखंडेमंत्र
कथनंनामैकादशोध्यायः ॥११॥ सूत उवाच ॥ इतिश्रुत्वातुवचनंनिर्गतं
ब्रह्मणोमुखात्‌ ॥ हर्षेणमहताविष्टो मुनिः पप्रच्छतत्पुनः ॥१॥ व्यास उ०
श्रवणाद्यनेमयाप्राप्तंपीत्वावागमृतंतव ॥ इदानींश्रोतुमिच्छामि मंत्ररा
जमिमंप्रति ॥२॥ कोजजापकथंसिद्धिमवापचगजाननात्‌ ॥ एतन्मेसंश
यंछिंधित्वत्तोन्योनास्तिमेगुरुः ॥३॥ ब्रह्मोवाच ॥ इत्येवंमुनिहृष्टोसौ
जगादवदतांवरः ॥ कृपयावनतंब्रह्मातंव्यासंराजसत्तम ॥४॥ ब्र
ह्मोवाच ॥ साधुसाधुत्वयापृष्टंपुण्यवानसिसांप्रतं ॥ नह्यपुण्यवतां
ब्रह्मन्कथायाःश्रवणेरतिः ॥५॥ उपासनामार्गमिमंसम्यक्कृत्वाबो

धयाम्यहं ॥ स्निग्धेप्रज्ञाधिकेशिष्येयतोगोप्यंनकिंचन ॥ ६ ॥ ॐका
ग० ररूपीभगवानुक्तस्तेगणनायकः ॥ यथासर्वेषुकार्येषुपूज्यते
पु० सौविनायकः ॥ ७ निर्विघ्नकामनावद्भिर्नोचेद्विघ्नंकरोतिसः
३४ तथोंकारबीजयुक्ताॐकारपल्लवान्विताः ॥ ८ ॥ मंत्राःसर्वेग
मेप्रोक्ताअन्येयेनिष्फलाश्चते ॥ सरसद्यत्कमव्यक्तेसर्वेहि
गणनायकः ॥ ९ ॥ एवंसर्वेदेवसिद्धमुनिराक्षसकिन्नराः ॥ गंध
र्वाश्चारणानागायक्षगुह्यकमानवाः ॥ १० ॥ उपासकागणेशस्य
सर्वेलोकाश्चराचराः ॥ अतएवगणेशाद्धिपरंकिंचिन्नविद्यते ॥ ११ ॥
इदानींकथयिष्येहंकथामेकांपुरातनीं ॥ मंत्रराजजपेनायंय ३४

थात्तुष्टोगजानननः ॥२२॥ कदाचिद्दैवयोगेन प्रलये समुपस्थिते वा

युभिः पर्वतास्भिन्नाः पतंति परितो दिशं ॥२३॥ तपंति द्वादशादि

त्याः शोषयित्वा जलं महत् ॥ ज्वालामाली महावन्हिरदविले जल

यत्यपि ॥२४॥ संवर्त्तकामहामेघावर्षंति परितो जलं ॥ हस्तिहस्तो

पमाभिस्तु धाराभिर्द्विजसत्तम ॥२५॥ उल्लंघयंति मर्यादां सागा

राः सरितोपि च ॥ एवं सर्वे विनश्यंति आब्रह्मस्थावरादयः ॥२६

एवं मायामये नष्टे विकारे सोगजाननः ॥ अणुभ्योणुतरं रूपं

कृत्वा क्वापि च अवस्थितः ॥२७॥ ततः कालेव कुत्र गते धतमसा

हते ॥ एकाक्षरंभुवनं ब्रह्मनादयुक्तमजायत ॥२८॥ वैकारिकं पुनारू

पंयदानंदमयंस्थितं॥मायाविकारमासाद्यतदेवाभूत्कजान
नः॥१९॥ततएकचसंभूतागुणाःसत्वरजस्तमः॥ततस्त्रियःसमु
ग० त्पन्नाविष्णुर्ब्रह्माहरोपिच॥२०॥माययारचितंसर्वंत्रैलोक्यंस
पु० चराचरं॥ततस्तन्माययाभ्रांताबभ्रमुस्तेसुरास्त्रियः॥२१॥तमेव
३५ जनकंस्वस्यद्रष्टुंप्रष्टुंसमुत्सुकाः॥किमस्माभिःकर्मकार्यमि
तिजिज्ञासयामुने॥२२॥एकविंशतिस्वर्गाणिपूर्वमूर्द्धंविलो
क्यते॥अंतरिक्षंतथातिर्यक्पश्चात्पातालमाययुः॥२३॥अग्रह
ष्टापरमात्मानंतपश्चेरुस्ततोभृशं॥निराहाराजप्यपरादिव्य ३५
वर्षसहस्रकं॥२४॥श्रांताःखेदमनुप्राप्तास्ततस्तेष्टघिवीगुनः॥

विचिन्वंतोययुर्द्दृष्टुं वनान्युपवनानिच २५ सरितः सागरान्शैला
न्शिखराणिगुहाम्यपि ॥ ततोजलाशयंतेतुमहांतंददृशुःपुरः ॥ २६
नानाजलचरैर्द्दृष्टैः पक्षिभिर्विविधैर्युतं ॥ बलाकाभिश्चचक्रवाकैः
हंसैःकारंडवैरपि ॥ नादितंनलिनीजालबिसखंडाशनैरतैः ॥ स्ना
त्वाविश्रम्यतत्तीरे समुत्तीर्यपुरोययुः ॥ नानावीचिसमायुक्तं म
हांतंतेजलाशयं ॥ शुद्धस्वरतरंगांभो झषनक्रसमाकुलं ॥ २९ ई
क्षांचक्रुःशुद्धदेशं प्रलयानलसन्निभं ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशंतेजोरा
शिंपुरोमुने ॥ ३० ॥ चिंतामापुःपरांतेतुतेजसाहतदृष्टयः ॥ ततोगगनमा
र्गेणतेजोमध्याद्विनिर्गतः ॥ ३१ ॥ क्षुधात्तृषापरिश्रांतानिश्वसंतोमुहु

ग० पु० ३६

मुकुं:॥ निंदंतश्च शपंतस्ते स्वात्मानं ज्ञातसाध्वसाः॥३२॥ नत्वेतिकरु
णाविष्टो लोकाध्यक्षोऽखिलार्थवित्॥ दर्शयामास तान् रूपं मनोन
यननंदनं॥३३॥ पादांगुलीनखश्रीभिर्जितरक्ताब्जकेसरं॥ रक्तांबर
प्रभाव्रातजितसंध्यार्कमंडलं॥३४॥ कटिसूत्रप्रभाजालैर्जितहेमा
द्रिशेखरं॥ खड्गखेटधनुःशक्तिशोभिचारुचतुर्भुजं॥३५॥ सुनसं
पूर्णिमाचंद्रजितकांतिमुखांबुजं॥ अहर्निशप्रभायुक्तपद्मजिच्चारु
लोचनं॥३६॥ अनेकसूर्यप्रभाजिन्मुकुटभ्राजिमस्तकं॥ नानारं
कितव्योमकांजिदुत्तरीयकं॥३७॥ वराहदंष्ट्राशोभाजिद्देकदंतवि
राजितं॥ ऐरावतादिदिक्पालभयकारिशुभ्रपुष्करं॥३८॥ दृष्ट्वैवं स ३६

हसादेवंप्रणेमुस्तेमुदाम्मुने ॥ इतिश्रीगणेशपुराणेउपासनाखंडे गजा
ननेदर्शनंनामद्वादशोध्यायः ॥१२॥ व्यासउवाच पंचास्यश्चतुरास्यश्च
सहस्रमस्तकोपिच ॥ गजास्यंवरदंदेवंकथमेतेप्रतुष्टुवुः ॥१॥ ब्रह्मोवा
प्रमादेशान्मुखविघ्नेशकृपापांगनिरीक्षणात् ॥ प्राप्तबुद्धिप्रसादास्ते
केशणस्तेतुष्टुवुस्तदा ॥२॥ वयऊचुः ॥ अजंनिर्विकल्पंनिराकारमेकं
निरालंबमद्वैतमानंदपूर्णं ॥ परंनिर्गुणंनिर्विशेषंनिरीहं परब्रह्म
रूपंगणेशंभजेम ॥३॥ गुणातीतमाद्यंचिदानंदरूपं चिदाभासकं
सर्वगंज्ञानगम्यं ॥ मुनिध्येयमाकाशरूपंपरेशंपरब्रह्मरूपंगण
णेशंभजेम ॥४॥ जगत्कारणंकारणज्ञानहीनंसुरादिंसुखादिंयु

गादिं गणेशं ॥ जगद्व्यापिनं विश्ववंद्यं सुरेशं परब्रह्मरूपं गणेशं
भजेम ॥ ५ ॥ रजोयोगतो ब्रह्मरूपं श्रुतिज्ञं सदा कार्यसक्तं हृदाचिंत्य
ग० रूपं ॥ जगत्कारकं सर्वविद्यानिधानं परंब्रह्मरूपं गणेशं नताः स्मः ॥ ६
पु० सदा सत्वयोगं मुदा क्रीडमानं सुरारीन्हरंतं जगत्पालयंतं अने
३१ कावतारं निजाज्ञानहारं सदा विष्णुरूपं गणेशं नमामः ॥ ७ ॥ तमोयो
गिनं रुद्ररूपं त्रिनेत्रं जगद्धारकं तारकं ज्ञानहेतुं ॥ अनेकागमैः स्वं
जनं बोधयंतं सदा शर्वरूपं गणेशं न० ॥ ८ ॥ तमस्तोमहारं जनाज्ञान
हारं त्रयीवेदसारं परंब्रह्मपारं ॥ मुनिज्ञानकारं विदूरे विकारं
सदा ब्रह्मरूपं ग० ॥ ९ ॥ निजैरोषधीस्तर्पयंतं करोघैः सुरौघान्क ३१

त्वामिह सुधास्त्राविणीभिः॥ दिनेशांशुसंतापहारं द्विजेशं शशांकस्व
रूपेण॰ ॥१०॥ प्रकाशस्वरूपेन नभोवायुरूपं विकारादिहेतुं कलाका
लभूतं ॥ अनेकक्रियानेकशक्तिस्वरूपं सदा शक्तिरूपेण गणेशं न॰
११ ॥ प्रधानस्वरूपं महत्तत्त्वरूपं धरावारिरूपं दिगीशादिरूपं असत्
सत्स्वरूपं जगद्धेतुभूतं सदा विश्वरूपेण गणेशं नताः स्मः॰ ॥१२॥ त्वदी
ये मनः स्थापयेदंघ्रियुग्मे जनो विघ्नसंघान्न पीडां लभेत लसत्
सूर्यबिंबे विशाले स्थितेयं जनो ध्यातपीडां कथं वा लभेत ॥१३॥ व
यं भ्रामिताः सर्वथाज्ञानयोगादलब्धास्तवांघ्रिं बहून्वर्षपूगान् ॥
इदानीमवाप्तास्तवैव प्रसादात्प्रपन्नान्सदा पाहि विश्वंभराद्य ॥१४

एवंस्तुतोगणेशस्तुसंतुष्टोभून्महामुने॥कृपयापरयोपेतो
भिधातुंतान्प्रचक्रमे॥२५॥गणेशउवाच॥यदर्थंक्लेशितायूयंय
ग° दर्थमिहचागताः॥प्रीतोहमनयास्तुत्यावरंमत्तोवृणीततं॥
पु° २६॥कृतंचममयत्स्तोत्रंभवद्भिःभावितात्मभिः॥स्तोत्रराजमि
३८ तिख्यातंभविष्यतिममाज्ञया॥२७॥इदंयःपठेत्प्रातरुत्थाय
धीमान्त्रिसंध्यंसदाभक्तियुक्तोविशुद्धः॥सपुत्राञ्छ्रियंसर्व
कामान्लभेतपरब्रह्मरूपोभवेदंतकाले॥२८॥इतितद्वचनं
श्रुत्वासंतुष्टास्तेतमब्रुवन्॥तदिच्छयारजःसततमायुगणसमु ३८
द्भवाः॥२९॥त्रयऊचुः॥यदितुष्टोसिदेवेशसृष्टिसंहारकार

क॥ तवांघ्रिकमलेनोस्तुभक्तिरव्यभिचारिणी॥२०॥ किंचास्माभि
श्चकर्तव्यमाज्ञापयतुनोभवान्॥ अयमेववरोस्माकंवांछितोद्वि
रदाननः॥२१॥ इतिश्रुत्वावचस्तेषांपुनःप्राहगजाननः॥ भविष्य
तिमहाभागामयिभक्तिरीदृशीहवः॥२२॥ संकष्टानियथायूयंतरि
ष्यथमहोत्स्वपि॥ भवतस्मात्पैप्रवक्ष्यामिकार्याणिचपृथक्पृ
थक्॥२३॥ सृष्टिकर्ताभवब्रह्मन्त्वंरजोगुणसमुद्भवः॥ पालनेकु
रुविष्णोत्वंव्यापकःसत्वसंश्रयः॥२४॥ हरसंहरसर्वंत्वंतमोगु
णसमुद्भव॥ वेदशास्त्रपुराणानिसृष्टिसामर्थ्यमेवच॥२५॥ ददौ
गणेशोन्योविधात्रेब्रह्मणेपरमात्मने॥ विष्णवेभगवान्प्रादाद्योगा

ग० नस्तत्वंदस्तपतो ॥२६॥ एकादशरंषडर्णंचमंत्रंसर्वागमांस्तथा ॥ हराय
पु० भगवान्प्रादाच्छक्तिंसंहरणेपिच ॥२७॥ ततोब्रह्मादीनमनास्त्रै
३९ लोक्येशंजगद्गुरुं ॥ उवाचप्रांजलिर्भूत्वावरदंतमिभाननं ॥२८॥
ब्रह्मोवाच ॥ यथागृहीतशक्तिस्तुवाच्यावाच्यंविवक्तिन ॥ तथा
नेकविधांसृष्टिमहंस्रष्टाकापिकिंचन ॥२९॥ कर्तुंवापिविभोराज्ञां
विनेरकथमुत्सहे ॥ इतःरूपद्भूतोवापीत्येवंप्राह्यंमयाकथं ॥३०॥ त
तोगजाननःप्राहहरिश्चचतुःश्रवायत ॥ ब्रह्माणंचेरशास्त्रंतेतथा
व्याकुलितंप्रभुः ॥३१॥ गजाननउवाच ॥ वहिरंतःशरीरेमेसंख्याती
तानिपश्यज ॥ ब्रह्मांडानित्वमद्येवबभ्रमंतिविलोकय ॥३२॥ ततो ३९

गजाननेनासौस्वोदरे श्वासवायुना। नीतोददर्शधातापिब्रह्मांडान्यनि
त्वनेकशः ॥३३॥ कोटिशोब्रह्माणीवतराणेत्रवामशकानि च ॥ भ्रमयामासत
त्रैकंपरमेणस्वतेजसा ॥३४॥ तदंतःसकलांसृष्टिंददर्शकमलासनः ब्र
ह्माणंचापरंतत्रविष्णुमिंद्रंप्रजापतिं ॥३५॥ शंकरंभास्करंवायुंवनानि
सरितोंबुधीं ॥ सागरान्यक्षगंधर्वानप्सरःकिंनरोरगान् ॥३६॥ ऋषी
न्मुनिगणान्साध्यान्मनुष्यान्पर्वतान्द्रुमान् ॥ उद्भिजान्जारजा
न्जंतून्स्वेदजानंडजानपि ॥३७॥ पृथिवींसप्तपातालान्यप्ययानेक
विंशतिं ॥ ददर्शविश्वंब्रह्मैवंभावाभावंचराचरं ॥३८॥ यद्यद्ब्रह्माभेद
यामासचांडंतस्मिंस्तस्मिन्सर्वमेवंददर्श ॥ दृष्ट्वाश्चर्यातिंशर्ववत्संपे

प्रवेदते वाक्यमंतं सर्वथा नाध्यगच्छत ॥३९॥ न स्थातुं नैव वा गंतुं शशा
क कमलासनः ॥ उपविश्य ततो ब्रह्मा तुष्टाव द्विरदाननं ॥४०॥ ब्र
ग॰ ह्मोवाच ॥ वंदे देवं देवदेवं गणेशं ब्रह्मांडानां नैव संख्या यदंगेत्रे
पु॰ एरूनां सागरेवाकुवाणां कः संख्याता शर्कराणां च तीरे ॥४१॥ लज्जा
४० न मेत्रास्ति सुरेंद्रवंद्यपादारविंदं तव यद्विलोक्य ॥ भ्रांतो भवं ज्ञानवि
धौ प्रपन्नो मोहात्तो पितुष्टः किमुतान्यवार्ता ॥४२॥ दृष्टं च नानार्थयुतं
सुरेश ब्रह्मांडकूटं जठरे त्वदीये ॥ स्थातुं बहिर्गंतुमपीह नेश स्त्वद
न्यदेवं शरणं च नोमि ॥४३॥ ततः प्रसन्नो भगवाननंतमूर्तिर्गजान
नः ॥ बहिर्निःकाशयामास ब्रह्माणं खिन्नमानसं ॥४४॥ नासिकारं ४०

प्रमार्गेण हरिं मदनुयायिनं ॥ तामसं च हरं देवो ब्रह्मणा सह संगतं ॥ ४५
निःसारयामास विभुः स्तुतिरेधाऽजाननः ॥ श्रूयाते स्म तदंगे तावुभौ
हरिहरौ सुखं ॥ ४६ ॥ इति श्रीमद्गणेशपुराणे उपासनाखंडे ब्रह्मास्तुति
वर्णनं नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ राजोवाच ॥ किमकरोद्ब्रह्मा वीक्ष्यां
डानि सहस्रशः ॥ कथं च सृष्टिमकरोदाज्ञां प्राप्य गजाननात ॥ १ ॥ स्तउ
वाच ॥ अभवत्सर्वसंपन्नः स्वात्मन्येवं व्यचारयत् ॥ वेदशास्त्राणि वेदां
श्च पुराणान्यागमानपि ॥ ज्ञानविज्ञानसंपन्नः स्वपाणौ ग्रहशक्तिमा
न् ॥ २ ॥ ब्रह्माण्डानि च दृष्टानि सृष्टीनां रचनास्तथा ॥ इदानीं सृष्टिकरणे
शक्तं मे नैव किंचन ॥ ३ ॥ इत्येवं गर्वसंपन्ने हृत्पद्मे कमलोद्भवे ॥ विघ्नाना

नाविधान्रूपशाखाउरामम्लहस्तशः ॥४॥ तंवेष्टयित्वाब्रह्माणंस्थिताःप
रमदारुणाः ॥ यथासक्ताः पुष्परसैः सरघामधुजालके ॥५॥ त्रिनेत्राःपंच
ना० हस्ताश्चकूपास्याः सप्तपाणयः ॥ व्यंघ्रयः पंचतुंडाश्चसप्ततुंडाःष
पु० डंघ्रयः ॥६॥ दशास्याःपंचपादश्चतालदंताष्टकोदराः नानारूपाः
४२ महासत्वाः संप्रापुर्नचतेक्षमाः ॥७॥ चकंपेद्रुहिणस्तेषांनानारा
वान्निशाम्यतान् ॥ केचित्तंमुष्टिभिर्जघ्नुर्नैशुष्वनंतंभुः परे ॥८॥ चतुः
ग्रीवामुसंगृह्यदोलयामासुरादरात् ॥ चत्वार्यपिमुखान्यस्यजग्र
हुस्तंतथापरे ॥९॥ निनिंदुश्चपरासाचचक्रुः केशिल्पिशेविरे ॥
मोचयामासुरपरेबवंधुरपरेपुनः ॥१०॥ मोचितंपुनरप्यन्येविचक ४२

र्वैरितस्ततः॥ आलिलिंगुश्चतेकेचित्चुचुंबुःश्मश्रुवत्सरे॥ ११॥ अश्रुश्म
श्रुषुतेधृत्वाननर्नैकोष्टहस्तवान्॥ एवंसपरवान्ब्रह्माचिंताशोक
समन्वितः॥ १२॥ अथवर्वैसृष्टिगर्वंतंतत्याजहृदिसंगतं॥ जगाममहतीं
मूर्छांनिराशस्वस्यजीवने॥ १३॥ मुहूर्तमात्रेतुगतेसस्मारमनसावि
भुं॥ प्रार्थयामासकारुण्याद्दन्तिवगजाननं॥ १४॥ मुहूर्तमात्रे
तुगतेसस्मारमनसाविभुं॥ प्रार्थयामासकारुण्याद्दन्तिवगजा
ननं॥ १४॥ ब्रह्मोवाच नचायुष्यंस्वल्पंविविधजननेसक्तमनसोमे
तत्त्वज्ञानंभवजलधितारंसुविमलं॥ जनुर्भूमौलब्ध्वातवभजनतो
यामिपरमांकदाभक्तिंमुक्तिंनिरूपमसुखंचाखिलगुरो॥ १५॥ तत्क

टाक्षाम्रतेनाक्रोभक्तःसीदतितेविभो॥इयंलज्जातवैवास्तांनमेम्र
त्पुष्टिरायुषः॥२४॥इत्यसौप्रार्थयन्नेवशुश्रावगगनेरितां॥गिरि
ग॰ तपस्त्वेतिततःप्रार्थयामासतोपुनः॥२५॥अंतर्हिताश्चतेविप्राःश्रु
पु॰ तायांनभसोगिरं॥नानारूपामहावीर्यामुत्क्वातंकमलासने॥
५२ २६॥समुत्क्रम्यचिंतयामासपद्मयोनिर्महायशाः॥विनामंत्रंवि
नास्थानंकथंतप्स्येतपोमहत्॥२७॥इतिव्याकुलचित्तोसौब्रह्मा
मजलमध्यगः॥ज्ञानन्यममैनसाध्यायन्गजाननमनामयं२०
मुकुटेनविराजंतंमुक्ताहारलसद्भुजांशुभं॥रक्तचंदनलिप्तांगंसिंदू
रारुणमस्तकं॥२९॥मुक्ताहारामलसत्कंठंसर्पयज्ञोपवीतिनं॥स्त्रे ५२

नर्घ्यरत्नघटितबाहुभूषणभूषितं॥२२॥स्फुरन्मरकतभ्राजदंगुली
यकशोभितं॥महाहिवेष्टितदृढहारकाभिशोभिमहोदरं॥२३॥विचि
त्ररत्नखचितकरिसूत्रविराजितं॥सुवर्णसूत्रविलसद्रक्तवस्त्रस
मावृतं॥२४॥भालचंद्रलसद्दंतशोभिराजत्करंपरं॥एवंध्यायति
तस्मिंस्तुपुनरेवनभोवचः॥२५॥उद्यापयव्रतंपश्यपवरंपश्यपेतिसु
दरं॥श्रुत्वेतिवचनंब्रह्मापुनश्चिंतामवापसः॥२६॥इतिश्रीगणे
शपुराणेउपासनाखंडेब्रह्मणश्चिंतावर्णनंनामचतुर्दशोध्यायः
१४ भृगुरुवाच॥ततब्रह्मामहाखमेंददर्शनृपसत्तम॥भ्रमताभ्रम
तातेनजलेदृष्टोवटोमहान्॥१॥महावातातपाभिस्तुनष्टेस्थावर

जंगमे ॥ अवशिष्ट: कथमयमेक एव महानवट: ॥ २ ॥ एवं संशय
मापन्नस्तत्पत्रे बालकं लघुं ॥ चतुर्भुजं ससुमकरं कुंडलाभ्यां विरा
ग० जितं ॥ ३ ॥ मुनिमुक्तामयं दामविचित्रकं सुशोभनं ॥ अर्धचंद्रं रक्त
पु० वस्त्रं करिसूत्रं तथैव च ॥ दृष्ट्वैवं तर्कयामास बालकं कथमत्र वै ए
४३ क इतं नरवपुं गजास्यं तेजसोज्वलम् ॥ ५ ॥ भक्करेण च तद्वाल
कं तन्मस्तके क्षिपत् ॥ ततो ब्रह्मा जहासोच्चै स्मितानंदसम
न्वित: ॥ ६ ॥ एतस्मिन्नहसति बाल: ॥ प्राउत्ततारवटात्तत: ॥ ब्रह्मणं
के समागत्य मंजु वाक्यं जगाद तं ॥ ७ ॥ बाल उवाच ॥ लघोर्लघुतरो सि
त्वं दृष्ट्वा दृष्ट्वोपि मंदधी: ॥ विघ्नेशमिह तोसित्वं स्वस्थचित्तासमाहृत: ४३

८ ॥ तपश्चिंतापरोनित्यंविघ्नमन्जलमध्यगः ॥ सर्वचिंताहरंचैवसु
पायंचतुराननं ॥ ९ ॥ उपादिशामितेमंत्रमेकाक्षरमयंमम उरश्च
रणमार्गेणदृष्टालक्षंजपस्वतं ॥ १० ॥ ततः प्रत्यक्षतांयास्येदास्ये
सामर्थ्यमुत्तमं ॥ दृष्ट्वैवंस्वप्नमाश्चर्यंप्रतिबुद्धोंबुजासनः ॥ ११ ॥ प्र
योचचकारामेस्यादर्शनेनपरमेशितुः ॥ दृष्ट्वास्वप्नमेवमग्नआनं
दमयसागरे ॥ १२ ॥ ततः स्नात्वापरंमंत्रंजजापबहुवासरं ॥ एक
पादेनकमलेतिष्ठन्ध्यायन्गजाननं ॥ १३ ॥ जितेंद्रियोजिताहा
रः काष्टपाषाणवत्स्थिरः ॥ दिव्यवर्षसहस्रंसतपस्तेपेपरंमह
त् ॥ १४ ॥ ततोस्यमुखतोज्वालाः आडरांसन्डरासदाः ॥ तान्निःस

वीणि भूतानि पीडां मा भुत् सुरारुणां ॥ २५ ॥ ततो गजाननो दृष्ट्वा तानि
ष्टां ब्रह्मणो ध्ववां ॥ तुतोष परया भक्त्या प्रादुरासीत् ततः प्रभुः ॥ २६ ॥ को
ग॰ टिसूर्यसमानश्रीर्ज्वालामालीवृहद्वपुर्मुक दहन्निव त्रिलोकीं
पु॰ स संहरन्निव रोदसि ॥ २७ ॥ परशुं मल्ल धारी दिव्याम्बरी दिव्य मालावि
४४ भूषः सकलदुरितहारी सर्वसौंदर्यकोशः ॥ २८ ॥ करिवरमुख
शोभी भक्तवांछाप्रपोषः ॥ सुरमनुजमुनीनां सर्वविघ्नैकनाशः
२९ ॥ तेजोराशिसहद्दैव चकंपे कमलासनः ॥ चिंतामवापपर
मां व्यथया चितो जपाच्युतः ॥ आच्छादितानीदृक्षाणि स्मृतिर्भ्रं
विलयं गता ॥ ३० ॥ दृष्ट्वा दृशीमवस्थां तां शीघ्रं प्राह हायविघ्नराट् ॥ ३१ ॥ ग ४४

णेशउवाच॥नभयंकुरुलोकेशसएवाहंसमागतः॥येनतेमंत्रप्रा
देशिस्वमग्णकात्तरःप्रभुः॥२१॥तेनसिद्धिरनुप्राप्तामावरंदातुंसमाग
तः॥सौम्यभावंप्रसन्नोस्मिवरंवरयसुव्रत॥२२॥दास्यामितेप्रसन्नो
हंयद्यत्तेहृदिवर्तते॥मयिप्रसन्नेसर्वंतत्भविताऽनात्रसंशयः॥२३॥मु
निरुवाच॥इत्थंनिशम्यगणनाथवचोविशुद्धंब्रह्माजहर्षपरमं
प्रसमीक्षमाणः॥नत्वाचराचरगुरुंसकलैःशिरोभिःप्राहप्रस
न्नहृदयःसकलंजनुर्मे॥२४॥ब्रह्मोवाच॥योवेदानांसहस्रा
णांज्ञातानांयोगिनामपि॥सर्वोपनिषदांचैवगोचरोनकदाच
नसएषप्रत्यक्षयेमेदृष्टिमायातःप्रत्यक्षतोविभुः॥अनादिनिधनो

ग० पु० ४५

योऽनंतोऽप्रमेयोऽनिर्गुणोऽपि च ॥२९॥ यदि प्रसन्नो देवेश विघ्नेश क
रुणाकरः ॥ तव भक्तिं दृढां देहि ययादुःखं न नः स्पृशेत् ॥३०॥
इदानीं देहि सामर्थ्यं नानानिर्माणने मम ॥ विघ्नानि च श
मयां तु त्वयि तुष्टे गजानन ॥३१॥ स्मृतमात्रैस्त्वं सदा मे त्वं स
र्वकार्यं समापय ॥ अंते मुक्तिं स्थिरां देहि ज्ञानं च विमलं म
म ॥३२॥ गजानन उवाच एवमस्तु कुरुष्व त्वं सृष्टिं नानावि
धां बहु ॥ मां स्मृत्वा सर्वविघ्नानि नाशं यास्यंति सर्वतः ॥३३॥
दृढा भक्तिः शुभं ज्ञानं मत्प्रसादाद्भविष्यति ॥ निःशंकं कुरु
कार्याणि सर्वाणि चतुराननः ॥३४॥ मुनिरुवाच ॥ एवं लब्धवरो ४५

ब्रह्मा सृजयामास तं विघ्नं ॥ यद्यच्चित्ते चिंतयत्स तत्तद्देवोपतिष्ठते
२४ ॥ प्रजार्थे देवदेवस्य गणेशस्य प्रसादतः ॥ दक्षिणावसरे हेतु
कन्यके समुपस्थिते ॥ २५ ॥ चारुप्रसन्ननयनवदने सुविराजि
ते अनेकरत्नखचित नानालंकारशोभिते ॥ २६ ॥ दिव्यगंधयु
ते दिव्यवस्त्रमाल्याविभूषिते ॥ ते तस्मै दक्षिणार्थं संकल्पयामा
स पद्मभूः ॥ २७ ॥ र भागर्भेणमी राज्य दिव्यं पुष्पांजलिं ददौ ॥
सहस्रनामभिः स्तुत्वा प्रदक्षिणमथाकरोत् ॥ २८ ॥ नमस्य प्रा
र्थयामास दीनानां शंकरे भव ॥ एवं संसृजितस्तेन ब्रह्मणा परमे
ष्ठिना ॥ २९ ॥ ततः प्रसन्नो भगवान् विघ्नहर्ता गजाननः ॥ सिद्धि

बुद्धिर्गृहीणगृहीत्वातेअंतर्द्धानमगमाद्विभुः॥४०॥कस्ततःकार
यामाससृष्टिंपूर्ववदायतो॥आज्ञयापरमेशस्यप्रसादाच्चप्रस
ग० न्नधीः॥४१॥इतिश्रीगणेशपुराणेउपासनाखंडेगजानन
पु० प्रजानिरूपणंनामपंचदशोध्यायः॥१५॥राजोवाच॥श्रुत्वा
४६ कथांगणेशस्यहर्षश्चेतसिजायते॥पुनश्चवदविप्रर्षेनतृ
प्यामिकथामृतात्॥१॥अंतर्हितेभगवतिगणेशेपरमा
त्मनि॥कथंविनिर्ममेसृष्टिंब्रह्मातद्वदयप्रभो॥२॥मुनिरु
वाच॥ब्रह्मानिर्ममेपूर्वंमनसासप्तपुत्रकान्॥आहतान्सृष्टि
साहाय्यहेतवेस्वस्वबुद्धितः॥३॥तेनुतद्वचनंश्रुत्वातपसेकृ ४६

तनिश्चयाः। तपस्तप्त्वा सुविपुलं परं ब्रह्म समागताः॥ ६॥ ततोऽप्यक
ल्पयामास सप्त पुत्रान्प्रजापतिः॥ तेभ्यस्तज्ज्ञानसंस्थानं चक्रुः सृष्टि
त मुत्तमां॥ पूर्वं स्वयं समारेभे सनकादीन्विलोक्य तान्॥ मुखतो ब्रा
ह्मणं नाभिं मस्रजत्कमलासनः॥ बाहूरुपादतोऽन्यांस्त्रीन्व
र्णांश्चंद्रमसं हृदः चक्षुर्भ्यां च रविं श्रोतान् मारुतं प्राणमे
व च॥ ७॥ अंतरिक्षं तथा नाभेः शिरसो दिवमेव च॥ भूमिं प
द्भ्यां दिशः श्रोत्रादन्यलोकानकल्पयत्॥ ८॥ अन्यदुच्चावचं
विश्वं स्थावरं जंगमं चयत्॥ समुद्रान्सरितः शैलांस्तृणगुल्म
महीरुहान्॥ ९॥ ततः कतिपयाहःसु गतेषु मुनिसत्तम निवि

नस्यमहाविष्णोः श्रोत्राज्जातौमहासुरौ ॥१०॥ मधुकैटभनामानौ
ग० विख्यातौभुवनत्रये ॥ दंष्ट्राकरालवदनौ पिंगाक्षौदीर्घनासिकौ
पु० ११ ॥ महाकायौमहामायावल्गुच्चौपर्वताविव ॥ वर्षामुदिरशब्दाढ्यौ
४१ तौगर्जंतौमृशगर्वितौ ॥१२॥ वचोभिर्बहुभिर्दुष्टौधिक्कारंतस्यच
क्रतुः ॥ देवान्वेदानृषीन्साधून्शास्त्राणिचनिनिंदतुः ॥१३॥
तयोः शब्देनधरणीचकंपेशेषएवच ॥ उद्विग्नमासीत्सकलं
ब्रह्मांडंस्वनतस्तयोः ॥१४॥ ततस्तौक्रोधरक्ताक्षौकंदंखादितु
मुद्यतौ ॥ ततोसौवरदांदेवींविष्णुमोहनकारिणीं ॥१५॥ विष्णु ४१
नेत्रगतांनिद्रांतुष्टावकमलासनः ॥ मधुकैटभनाशायब्रवो

धायहरेरपि ॥२६॥ गजाननप्रसादेन विष्णुहस्तात्तपोवर्धं ॥ त्वाता
सम्यक् विचार्यैव चिंता हर्षसमन्वितः ॥२७॥ ब्रह्मोवाच ॥ स्वहा स्व
धा रूपधरा सुधा त्वं मात्रार्द्धमात्रा स्वररूपिणी च ॥ कर्त्री च हर्त्री
जननी जनस्य सततोऽसतः शक्तिरसि त्वमेव ॥२८॥ श्रुतिस्वरा काल
रात्रिरनादिनिधना तथा ॥ जगन्माता जगद्धात्री सृष्टिस्थित्यंतका
रिणी ॥२९॥ सावित्री च तथा संध्या महामाया तथा सुधा ॥ सर्वेषां
वस्तुजातानां शक्तिस्त्वमसि पार्वति ॥३०॥ त्रैलोक्यकर्त्ता तन्नाथो
दैत्यरानवसूदनः ॥ निद्रया व्याप्तचित्तोऽसौ ज्ञानविज्ञानवा
न् हरिः ॥३१॥ जगदुत्पाद्यते येन पाल्यते हीयते पि च ॥ सोपि त्व

यावत्ताराणे संकटे विनियोज्यते ॥२२॥ उष्टात्मानौ मोहयैतौ त्वं दे
त्यौ मधुकैटभौ ॥ हंतुमेतौ डराधर्षौ ज्ञानमस्य प्रदीयतां ॥२३॥ अह
ग० माराधितस्त्वाभ्यां पूर्वजन्मन्यतंद्रितं ॥ वरान्बहूविधान्प्राद
पु० नवध्यो ममतावुभौ ॥२४॥ तयोस्त्वावचांछुष्टा नतो हमसहंब
४८ हू ॥ मामेवहंतुकामौ तौ स्तुतौ नानाविधैस्तवैः ॥२५॥ तथापि पू
मद्वधातौ न निर्वृत्तौ डुष्टभावतः ॥ अतस्त्वां प्रार्थये देवि विष्णुबो
धनहेतवे ॥२६॥ इति श्रीगणेशपुराणे उपासनाखंडे भगव
तीप्रार्थनं नाम षोडशोध्यायः ॥१६॥ मुनिरुवाच ॥ यावदुत्तिष्ठ ४८
ते विष्णुस्तावत्ताभ्यां त्रिविष्टपं ॥ आक्रांतमिंद्रसदनं याम्यं कौबे

रमेवच॥१॥तौहृष्ट्वासर्वतोदेवाःपलायनपराययुः॥निपेतुर्बभ्र
मुःकेचिन्मुमूर्छुश्चसस्वलुःपरे॥२॥ततोदेव्याविनिर्मुक्तोनिद्र
याहरिरीश्वरः॥आश्वास्यसर्वदेवांस्तांस्ताभ्यांयुद्धंचकारह
३॥आक्रमंसर्वदेवानांकृतंताभ्यांनिवारितुं॥शेषारिःसर्वना
गानांमुनीनांयत्तराक्षसौ॥४॥शुशुभेसहरिस्तत्रशंखचक्र
गदाधरः॥किरीटकुंडलधरोनीलमेघघनच्छविः॥५॥ततःस
भगवान्शंखंप्रदध्मौभृशंवेगवान्॥तेनशब्देनमहताक्षोभ
यामासरोदसी॥६॥पांचजन्यस्वनेश्रुत्वाबिभिदेहृदयंतयोः॥त
तस्तौभयसंविग्नौपरस्परमथोचतुः॥७॥भूमंडलंचपातालं

स्वर्गाणामेकविंशतिः ॥ आक्रांतास्तम्यगावाभ्यां तदा येन स्तु
तस्वनः ॥ ८ ॥ वज्रसारमयं येन चक्रं पेहरयं द्वयोः ॥ तस्मादनेन
योत्स्यथे पुरुषेण बलीयसा ॥ ९ ॥ रणकंडूतिशांत्यर्थं विजया
येतरायवा ॥ रिपुमेनेह निष्पावो गच्छावो वा पुनर्भवं ॥ १० ॥ एवं
तौ निश्चयं कृत्वा युयुत्सू हरिमूचतुः ॥ रणकंडूतिशांत्यर्थं
दृष्टो सि पुरुषोत्तम ॥ ११ ॥ कथमुत्तमतां यासी हावयोर्दृष्टि
गोचरः ॥ इति वाक्यं तयोः श्रुत्वा जगाद विष्टरश्रवाः ॥ १२ ॥
हरिरुवाच ॥ सम्प्रयुक्तौ महादैत्यौ पथ्येष्टं युध्यतं मया ॥ नहि
कामयते कश्चिन्मरणं स्वयमात्मनः ॥ १३ ॥ तावूचतुः ॥ चतुर्भु ४९

ञोसिरेदेवेशबाहुयुद्धंदरस्वनो ॥ मुनिरुवाच ॥ एवमुक्तोहरिस्ता
भ्यांतथेत्याहमुदान्वितः ॥ १४ ॥ त्यक्त्वायुधानियुयुधेताभ्यामे
कएवतुभुजः ॥ आहहहस्ताभ्यांशिरोमध्येजंघाभिरथजंघयोः १५
कूर्परौकूर्परैःस्त्रीयैर्बाहूनचाहुभिरेवच ॥ गुल्फौगुल्फैःकटिंता
भ्यांनासिकाभ्यांचनासिकं ॥ १६ ॥ मुष्टिभ्यांमुष्टिदेशंचपृष्ठाभ्यां
पृष्ठमेवच ॥ आस्फोटनविकर्षाभ्यांबाहुभिर्मण्डलैरपि ॥ १७ ॥ ए
वंपरस्परंयुद्धंप्रावर्ततचिरंतदा ॥ सहस्रंपंचगुणितमतिक्रांतं
महामुने ॥ १८ ॥ वर्षाणांनतुतौजेतुंशशाकहरिरव्ययः ॥ ततोर
धारारूपंसमागांधर्वंगीतकोविदं ॥ १९ ॥ गत्वावनांतरंचारुची

ग॰
पु॰
५०

एगगानंचकारसः ॥ हरिणश्वापदालोकादेवगंधर्वराक्षसाः
२० ॥ स्वस्वव्यापारसहिताः सर्वेतत्परतांययुः ॥ आलापंतस्य
गिरिशः कैलासेश्रुतवान्मुदः ॥ निकुंभंपुष्पदंतंचजगाद
भगनेत्रहा ॥ मांतमानयतेशीघ्रंयोसौगायतिकानने ॥ २२ ॥
तौगत्वारण्येतंसमगृहीत्वावैतमूचतुः ॥ तवगीतस्वनंश्रु
त्वाशंकरोहर्षनिर्भरः ॥ २३ ॥ त्वांसमाह्वयतेदेवोगानंश्रोतु
तवानघ ॥ आवाभ्यांसहयाहित्वंशीघ्रंयामतदंतिकं ॥ २४ ॥
तयोर्वाक्यमितिश्रुत्वागंधर्वोहरभक्तिमान् ॥ ताभ्यांसहय
यौतत्रयत्रदेवोमहेश्वरः ॥ २५ ॥ ददर्शपार्वतीकांतंचंद्रार्द्धकृ ५०

तशेखरं ॥ गजचर्मदीपिकृतीरुंडमालांचबिभ्रतं ॥ २६ ॥ राजत्पिंग
जटाभारं सर्पयज्ञोपवीतिनं ॥ ननामभुविविघ्नेशंप्रणताघ
विनाशनं ॥ २७ ॥ उत्थाप्यगिरिशःस्वेनपाणिनातमथोत्तमं आ
सनंचददौतस्मै पूजयामासशंकरः ॥ २८ ॥ ततोजगादसहरिरद्यमे
सफलंजनुः ॥ यतोद्यदर्शनंतेभद्धर्मार्थकाममोक्षदं ॥ २९ ॥ तोषया
मासतंदेवंगंधर्वागानतत्परं ॥ वीणारवैःकलपदैरालापैर्विवि
धैरपि ॥ ३० ॥ स्कंदंगणेश्वरंदेवीपार्वतीचसुरान्ऋषीन् ॥ ततोमहेश्व
रःप्रीत्यालिलिंगशंकरंहरिं ॥ ३१ ॥ शंखचक्रगदापद्मपीतांबरधरंशु
भं ॥ उवाचचहरेमत्तोवृणुकामानशेषतः ॥ ३२ ॥ दास्यामितवगा

नेनपरांमुदमुपागतः॥भृगुरुवाच॥ततऊचेस्वभक्तंतुष्टत्तांतेदैत्य
ग० योःपरं॥२३॥मयिक्षीराब्धिशयनेनिद्रितेमधुकैटभौ॥उत्पन्नौ
पु० कर्णमलतोव्रह्माणंमत्तितुंगतौ॥तेननिद्रास्तुताभर्गतत्वाहंप्र
५२ तिबोधितः॥बुद्धंचकृतवांस्ताभ्यांमल्ललीलामुपागतः॥२५॥ना
स्मिंश्चक्तोविजेतुंतौततएतत्कृतंमया॥इदानींतद्वधोपायंव
दमेकरुणानिधे॥२६॥भर्गउवाच॥विनायकमनर्च्यैवगतोसिर
णभूमिकां॥शक्तिहीनस्त्वतेमासिस्तुभृशंकृपणवानपि॥२७॥ग
णेशंपूजयित्वैवंत्वंजयंद्राक्ष्यमारिष॥सचतौमाययामोह्यावशप
तांप्रापयिष्यसि॥२८॥मत्प्रसादेनदुष्टौतौवधिष्यसिनसंशयः ५२

हरिरुवाच ॥ कथंविनायकंदेवमुपासेभर्गतद्वद ॥ ३९ ॥ ईश्वरउवा०
उक्ताःगणेश्वरस्यैवमंत्राणांसप्तकोटयः ॥ तत्रापिचमहामंत्रास्तेष्व
प्येकाक्षरोमहान् ॥ ४० ॥ षडक्षरश्चभगवंस्तयोरेकंवदामिते
ततएकाक्षरंत्यक्त्वासिद्धिहारिचक्रयोगतः ॥ ४१ ॥ कर्णेधनेशो
धयित्वातंजगादषडक्षरं ॥ महामंत्रंगणेशस्यसर्वसिद्धिप्रदंशु
भं ॥ ४२ ॥ अस्यानुष्ठानमात्रेणकार्यंतेसिद्धिमेष्यति ॥ ततोजगा
मसहरिरनुष्ठानायसत्वरः ॥ ४३ ॥ इतिश्रीगणेशपुराणेउपा
सनाखंडेमंत्रोपदेशोनामसप्तदशोध्यायः ॥ १७ ॥ व्यासउवाच
कथंजजापसहरिःकुत्रधामंत्रमुत्तमं ॥ सिद्धिंचावापसकथं

वदमेतत्सविस्तरं ॥ २ ॥ कउवाच ॥ सिद्धक्षेत्रमितिख्यातं विष्णु
सिद्धिकरं परं ॥ तत्र गत्वा महाविष्णुस्तताप परमं तपः ॥ २ ॥ ध्या
पान्विनायकं देवं षडक्षरविधानतः ॥ आराधयामास तदा
जित्वा खानि प्रयत्नतः ॥ ३ ॥ बाणस्त्रेण तु कृत्वैव वह्निं वै दिग्बंधमा
दितः ॥ भूतशुद्धिं विधायैव प्राणानां स्थापनं तथा ॥ ४ ॥ कृत्वांत
र्मातृकान्यासमाधारादिक्रमेण तु ॥ बाहिर्मातृकान्यासं
मस्तकादिक्रमेण च ॥ ५ ॥ प्राणानायम्य मूलेन ध्यात्वा देवं गजा
ननं ॥ आवाहनादिमुद्राभिः पूजयित्वा मनोमयैः ॥ ६ ॥ द्रव्यै
र्नानाविधैश्चैव षोडशैश्चोपचारकैः ॥ जजाप परमं मंत्रं बि

स्तुर्योगीश्वरेश्वरः ॥७॥ गते वर्षशते काले परमात्मा गणाधिपः ॥ प्र
त्यक्षतां ययौ तस्य कोटिसूर्याग्निसन्निभः ॥८॥ अतिप्रसन्नहृदयो
बभाषे गरुडध्वजे ॥ याचस्व त्वं वरान्मत्तो यांस्त्वं कामयसे हरे ॥९॥
ददामि तानहं सर्वांस्तपसानेन तोषितः ॥ पूर्वमेवार्चितः स्याद्वे हि
जयस्ते ध्रुवं भवेत् ॥१०॥ हरिरुवाच ॥ ब्रह्मेशानादींद्रमुख्याश्च दे
वा यं त्वां द्रष्टुं नैव शक्तास्तपोभिः ॥ तं त्वां नानारूपमेकस्वरूपं प
रूपं त्र्यक्षं त्र्यक्षरूपं गणेशं ॥११॥ त्वं पोऽणुभ्योऽणुस्वरूपो महद्भ्यो
व्योमादिभ्यस्त्वं महान्सत्स्वरूपः ॥ सृष्टिं चांतं पालनं त्वं क
रोषि वारंवारं प्राणिनां दैवयोगात् ॥१२॥ सर्वस्यात्मा सर्वगः सर्वेश

क्तिःसर्वव्यापीसर्वकर्त्तापरेश्वरः॥सर्वद्रष्टासर्वसंहारकर्त्तापा
ताधाताविश्वनेतापितापि॥२३॥एतादृशस्यतेदेवदर्शनान्मम
ग० सिद्धयः॥संभविष्यंतिसर्वत्रतथाप्येकंवदामिते॥२४॥ममैव
पु० योगनिद्रांतेश्रुतेर्मलसमुद्भवौ॥मधुकैटभौमहासत्त्वौलोकंत
५३ खादितुमुद्यतौ॥२५॥ताभ्यामहंततोयुद्धंकृतवान्बहुवासरं॥
ततःक्षीणबलस्त्वाहंशरणंसमुपागतः॥२६॥अतोयथात्व
योर्मत्तोवधस्यात्तद्विचार्यतां॥अन्येषामपिदैत्यानांजयेन
यशमुत्तमं॥२७॥देहिमेपरमेशानभक्तिंतेह्यनपायिनींयया
मेकीर्त्तिरतुलात्रैलोक्यंपावयिष्यति॥२८॥गणेशउवाचयद्य ५३

तेप्रार्थितंविघ्नोतत्रत्तेभवितांध्रुवं॥ यशोबलंयशःकीर्तिरविघ्न
श्चभविष्यति॥१९॥मुनिरुवाच॥ एवमुक्त्वामहाविष्णुस्तत्रैवांतर्द
धेविभुः॥ ततकृष्णनेदृपूर्णौसौमनेतावसुरौजितौ॥२०॥प्रसादंनि
र्ममेतत्रस्फाटिकंभूरिरत्नकं॥ स्वसत्कांचनशिखरंचतुर्द्वारं
सुशोभनं॥२१॥प्रतिमांस्थापयामासगंडकीयोपलैःकृतां॥देवा
श्चमुनयःसिद्धिविनायकइतिप्रथां॥२२॥चक्रुस्तत्रयतःसिद्धिः॥
प्राप्तेयंहरिणाप्रभो॥सिद्धिक्षेत्रंततस्तत्तुपप्रथेभुविसर्वदा॥२२
ततोजगामसहरिर्यत्रतौमधुकैटभौ॥ दृष्ट्वातौहरिमायांतंजह
षुश्चनिनिंदतुः॥२३॥मेघश्यामममांस्वंतेयदर्शितंनोकुतःपुनः॥

ग० पु० ५४

अवांतु ते महामुक्तिं दास्यामो तोपुनः फल ॥२५॥ लघुतांच म
याते सि किमर्थं शरणमागतः ॥ हरिरुवाच ॥ सहसा दहते सर्वं
लघुरेव कृताशनः ॥२६॥ लघुर्दीपो महद्ध्वांतं याथार्थं हरते
तमः ॥ तथाहमहमग्रे च वशं केनाशायद्धर्मदो ॥२७॥ मुनिरुवा०
इति तस्य वचः श्रुत्वा निकृत्यौ मधुकैटभौ ॥ सहसाजघ्नतुर्वि
ष्णुमुष्टिभ्यां हृदये भृशं ॥२८॥ ततः पुनर्महद्युद्धं तयोस्तस्य च
वर्द्धतः ॥ युद्धं वकृदिनं ताभ्यां वरं दातुं समुत्सुकः ॥२९॥ उवाच
श्लक्ष्णया वाचा हरिस्तौ मधुकैटभौ ॥ ममप्रहाराभियुवां
सहाय्येव कृताः समाः ॥३०॥ युवयोः श्रुत्स्यार्थेन प्रीतो हं दैत्यपुं ५४

गवा॥युवयोःसदृशोनैवसंभूतोनभविष्यतः॥३१॥तावूचतुःअ
स्मत्तस्त्वंवरान्ब्रूहिदास्यावस्तानहरेबहून्॥वयंचतवयुद्धे
नसंतुष्टास्मोन्नशोत्वयि॥३२॥मुनिरुवाच॥तयोर्वचनमाक
र्ण्यमायामोहितयोर्हरिः॥श्रुत्वाबमाणदैत्त्योमेवरान्दातुं
समुद्यतो॥३३॥तदामेवध्यतांयातंवरएषोवृतोमया॥तदास
र्वंजलमयंदृष्ट्वातोमधुकैटभौ॥३४॥ऊचतुःपरमप्रीतोतत्व
हस्तान्मृतिःशुभा॥अतेयच्चिंतनात्सेधाम्मुक्तिंयातिसनातनं
यत्रनोर्वीजलमयीतत्रनोजहिमाधव॥सर्वेत्यजावोनोसत्यं
सत्यसर्वंप्रतिष्ठितं॥मुनिरुवाच॥तयोरित्यंवचःश्रुत्वाजघने

ग० तौ दधार ह । चक्रेण क्षुरधारेण चिच्छेद मस्तकौ तयोः ॥ ३७ ॥ त
पु० तो देवा मुमुदिरे ववर्षुः कुसुमानि च ॥ गंधर्वाः ननृतुः सर्वे
५५ जगुरप्सरसां गणाः ॥ ३८ ॥ ततस्तु विष्णुरभ्येत्य ब्रह्माणं परमे
ष्ठिनं ॥ कथयामास वृत्तांतं तं सर्वं हर्षनिर्भरः ॥ ३९ ॥ हरिस्त्वा
च ॥ यदाशक्तो विजेतुं तौ तदाहं गिरिशं गतः ॥ शंकरेणाप्र
दिष्टो हं षडक्षरं मंत्रमुत्तमं ॥ ४० ॥ आराधयमहं तेन देवं विघ्ने
श्वरं विभुं ॥ तेन दत्ता वरा मह्यं नानाकामफलप्रदाः ॥ ४१ ॥
तत्प्रभावान्मया दुष्टौ निहतौ मधुकैटभौ ॥ स्तुतः संपूजितः
सोथ हृष्टश्चांतर्दधे विभुः ॥ ४२ ॥ विज्ञातो मम हि मातस्य गणेशस्य ५५
त

महात्मनः। शंकरस्य प्रसादेन हनिष्ये दैत्यदानवान्॥ ४३ ॥ दे
वाश्च मुनयः सर्वे स्तुत्वा देवं गजाननं॥ ब्रह्माणं शंकरं मो
चययुः स्वस्वनिकेतनं॥ ४४ ॥ य इदं श्रृणुयान्नित्यं महात्म्यं पा
पनाशनं॥ कस्मादपि भयं न स्यात्तत्र भूते सर्वकामिकं॥ ४५ ॥ इ
ति श्रीगणेशपुराणे उपासनाखंडे सिद्धिक्षेत्रोत्पत्ति नामाष्टा
दशोध्यायः॥ १८॥ व्यास उवाच॥ सिद्धक्षेत्रस्य महात्म्यं गण
नाथस्य चैव हि॥ श्रुतं पापहरं सर्वकामदं पुण्यवर्द्धनं॥ पुनश्च
वद मे ब्रह्मन् विनायककथानकं॥ तृप्तिं न यामि परमां पि
बन्नपि कथामृतं॥ २॥ स्वयंभूरुवाच॥ पाराशर्य महाख्यातं क

थयामितवायतः॥ सर्ववेदाधिदेवस्य गणेशस्य विनोः शुभं ॥ विदर्भदे-
शे राजा भद्दानश्च सेति विक्रमी ॥ कौंडिन्यनगरे तस्य निवासो ऽभू-
ग॰ न्महामते ॥४॥ सामंताकरदा यस्य करदा इतरे नृपाः ॥ वाजिनां
पु॰ वारणानां च पत्तीनां कोटयो दश ॥५॥ रथानाम श्रुतायांतं यांति त-
५६ स्य ष्टतः सदा ॥ ब्राह्मणानां सहस्राणि यमाश्रित्य मुदं ययुः ॥६॥
तस्य भार्या महाभागा नाम्ना मन्च्चारुहासिनी ॥ विकसत्पद्मव-
दना मृगशावाक्षि लोचना ॥७॥ ब्रह्मण्या दैवतपरा नित्यं धर्मप-
रायणा ॥ पतिव्रता पतिप्राणा पतिवाक्यरता सदा ॥८॥ अथ दै-
वयोगेन जाता सा वरवर्णिनी ॥ तां निरीक्ष्य तदा भीमश्चारुस्म ५६

वांगशोभिनी ॥ ९ ॥ अवदद्दुःखितो वाक्यं पुत्रहीनो नृपोत्तमः ॥ सर्वं
राज्यं परित्यज्य गच्छावो वनमुत्तमं ॥ १० ॥ अपुत्रस्य गतिर्नैव स्वर्गो
वा सुखमेव च ॥ देवा हव्यं न गृह्णंति पितरः कव्यमेव च ॥ ११ ॥ दृष्ट्वा मे
जननी जन्म पित्ता गेहं धनं कुलं ॥ विफलं च यथा कर्म विना हंसं
यथा जलं ॥ १२ ॥ निश्चस एवं निश्चयं कृत्वा द्वावमात्यो समाह्वय
त् ॥ मनोहरं जननामैकः सुमंतुर्नामकोपरः ॥ १३ ॥ आन्विक्षिकीं
त्रयीवार्त्तां जानंतौ षोडशीः कलाः ॥ आगत्य तत्क्षणादेव नृपं
तं नेमतुर्मुने ॥ १४ ॥ तावुवाच ततो भीमो राज्यं मे परिपालितां ॥ रक्ष
नो चेद्भाम्यां मे राज्यं विभज्य परिगृह्यतां ॥ एवं निश्चित्य स नृपः

स्वस्तिवाचनपूर्वकं ॥१७॥ कृत्वादानानिवक्रपणोब्राह्मणेभ्योयथो
पुरात ॥ सपत्नीकोनृपवरोमात्याभ्यांसहनागरे ॥१८॥ गव्यूति
ग० मात्रंगत्वातुविससर्जतदाखिलान ॥ अमात्यावूचतूराजन्ना
पु० वांयावःसहैवते ॥१९॥ सुहृदोनागराश्चैवरुरुदुर्भृशदुःखिताः
५७ तानुवाचनभीःकार्यामामोवोधिपतीकृतौ ॥२०॥ यथाहंवस्त
थैवैतौपालनंसंकरिष्यतः ॥ इतितान्समनुश्वास्यतानुवाच
पुनर्नृपः ॥२१॥ दत्तंराज्यंमवध्वोमेगच्छतंसर्वथापुरं ॥ इतिस
र्वान्विसृज्यैवसपत्नीकोययौपुरः ॥२२॥ अमग्रीमाणेददर्शै
कंकासारंकमलैर्युतं ॥ पुष्पितद्रुमसंशोभिनानाजलचरान्वि ५७

तं ॥ २३ ॥ ततोस्यानिकटे रम्यमाश्रमं पश्यतः शुभं ॥ राजा च राजप
त्नी च सर्वानंदविवर्द्धने ॥ २४ ॥ यत्र वैरं न चक्रुस्ते जातिवैरा गजाद
यः ॥ सिंहाश्वनकुलाः सर्पा विडालामूषकादयः ॥ २५ ॥ ददर्शतु
स्तत्र मुनिं विश्वामित्रं कुशासने ॥ शिष्यैपरिवृतं शांतं वेदाध्यय
नतत्परैः ॥ २६ ॥ प्रणिपत्य महात्मानं कृतांजलिपुटावुभौ ॥ पुनर्नं पुन
मस्कारान् पादौ धृत्वा प्रचक्रतुः ॥ २७ ॥ उत्थाप्य मुनिशार्दूलो वि
श्वामित्रस्तपोनिधिः ॥ उवाच श्लक्ष्णया वाचा विज्ञातार्थो नृ
पं तदा ॥ २८ ॥ विश्वामित्र उवाच ॥ भविता ते सुतो राजन् गुणयुक्तो म
हायशाः ॥ कुतस्त्वमागतः किं ते नगरं नाम तद्वद ॥ २९ ॥ ततस्तेपाप

नाशार्थंयतिष्येन्नृपसत्तम॥भीमउवाच॥विदर्भविषयेस्वामिन्कौ
ण्डिन्यंनगरंमम॥३०॥भीमइत्येवमेनामपत्नीव्यंचारुहासिनी॥पु
ग० त्रार्थंवैकृतोयत्नस्तपोदानव्रतादिभिः॥३१॥नागताकरुणादेवे
पु० पूर्वजन्मकृतादघात्॥त्यक्त्वाराज्यंवनंयातादृष्टौत्वच्चरणौमुने॥
५८ ३२॥भ्रमन्वनानिबहुशोदैवेनेहोपसादितः॥साधूनांसंगतिःस
द्योददातिफलमुत्तमं॥३३॥अतोमेभवदाशीर्भिर्जातःपुत्रो
नसंशयः॥विधात्रततपोदानयज्ञस्वाध्यायकारिणः॥३४॥दया
द्भवतस्त्वद्यनाशीर्व्यर्थाभवेन्मुने॥परंतुकथयस्वमेकिंपूर्वे ५८
जन्मकृतंमुने॥३५॥वदतत्प्रतीकारंसर्वज्ञोसियतोमम॥

कउवाच ॥ इतितस्यवचः श्रुत्वाविश्वामित्रोमहामुनिः ॥ ३६ ॥ तस्मै
राज्ञेशर्वकथांकथयामाससादरं ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ कुलध
र्मास्त्वयात्यक्ताः श्रीमद्दोषेनउमेते ॥ वेदशास्त्रपुराणेचलौकि
केयेप्रतिष्टिताः ॥ तेसर्वेपूर्वजानित्यंपूज्जुर्गणनायकं ॥ ३९ ॥
तस्यक्रोधवशान्नैवसंततिस्तवजायते ॥ नृपउवाच ॥ येनतेकुल
देवत्वंसंप्राप्तोसौगजाननः ॥ ४० ॥ मणेतत्तेमहावीरश्रुणुसा
दरमादितः सममवृत्तघत्स्वत्तः पूर्वेभीमोनृपोभवत् ॥ ४१ ॥ त
स्यापिवद्दकालेनशिशुरेकोभवन्नृप ॥ अनेकसुभ्रवद्देहो
मूकोवधिरएवच ॥ ४२ ॥ अतिदुर्गंधवत्स्यस्यास्रावाच्कुञ्जएव

च॥तंदृष्ट्वाजननीतस्यकर्मणादुःखिताभृशं॥४३॥अचिंतय
त्स्वांतमध्येलोकेसम्यगवृत्तता॥नेतादृशंपुत्रवत्वंश्लाघ्यं
ग॰ दुःखकरंभृशं॥४४॥मरणंमेविधात्राकिंनास्यवाक्रियतेधु
पु॰ ना॥कथंवामुखंमयाद्यदर्शयिष्येसुहृज्जनान्॥४५॥एवं
५९ विलपतीदुःखाद्गुरोर्भृशंदारुणं॥श्रुत्वातद्रुदितंनर्त्ता
सूतिकागारमागमत्॥४६॥दृष्ट्वातथाविधंबालंपत्नींच
भृशंदुःखितां॥ब्रमाणमुद्दवाकोनसांत्वयन्कर्ममार्गवि
त्॥४७॥मादुःखंकुरुकल्याणिकल्पणांगतिरीदृशी॥पूर्वं
जन्मकृतात्पापाज्जायतेदुःखभाक्नरः॥४८॥दुःखवान्सु ५९

स्वमभ्येतिसुखवानपितस्तुनः॥नहिशोकेनबालोयंसमीचीनो
भविष्यति॥४८॥यथास्यपूर्ववृत्तंस्यात्तथैवास्यभविष्यति॥वयं
चप्रयतिष्यामोमणिमंत्रमहौषधैः॥४९॥तपोभिश्चजपैर्देवपू
जायात्राविधानतः॥सम्यक्कर्तुंशिशुंसम्यक्प्रस्तुतंयत्नमाचरं
५०॥एवंप्रबोधितासाध्वीत्यक्त्वाशोकंशिशुंततः॥स्नात्वापित्वाज
लैस्तंतुजहर्षसखिभिःसह॥५१॥सर्वमभ्युदयंचक्रेपुत्रस्यजन
नोचितं॥पूजयामासविप्रान्सम्मानत्यल्लीरनेकशः॥५२॥इति
श्रीगणेशपुराणेउपासनाखंडेकमलाकुत्रवर्णनंनामैकोन
विंशोध्यायः॥१९॥ततःसब्राह्मणान्साधून्देवज्ञान्वेदनिष्ठि

तान् ॥ आकार्य प्रतिभूज्यादौ रत्नवासोधनादिभिः ॥ २ ॥ दृष्ट्वा तान्
ग० दत्त इत्येव नाम च चक्रे सुतस्य सः ॥ जपमंत्रप्रयोगांश्च चकारौषध
पु० संचयान् ॥ २ ॥ स्वयं च द्वादशाब्दानि चकार परमं तपः ॥ पुत्ररोगवि
६० निर्मुक्त्यर्थं स्वसंतानस्य वृद्धये ॥ ३ ॥ नामस्य रोगनिर्मुक्तः पुत्रं
तं स्वपरान्नृपः ॥ तदा निर्वेदमापन्नो जगाद क्रोधमूर्छितः ॥ ४ ॥ ग
च्छ मे भवनाद्द्यास्ति कमले पुत्रसंयुता ॥ नेमं पुत्रं न च त्वां हं द्रष्टुं
शक्त इतः परं ॥ ५ ॥ इति निर्भर्त्सिता तेन वल्लभेन तदा सुतं ॥
आरायकमनेनात स्मान्नगरात्प्रस्थिता वनं ॥ ६ ॥ स्मरंती शो
कसंविग्ना दुःखिताश्रुप्रमार्जनी ॥ नाहं तिष्ठ भागे तेष्ठत्व ६०

दृष्टमविकर्षिता ॥७॥ ग्रामाद्ग्रामंतरेयाताभिक्षाचाराभृशा
तुरा ॥ तस्करैर्लुंठितंतस्यावसनंभूषणादिकं ॥८॥ ततोग्रामां
तरंगत्वान्यस्यपुत्रंशिवालये ॥ भिक्षायैपुरमध्येसावस्त्राम
नपवस्त्रभा ॥९॥ कदाचित्स्वपुत्रेणभिक्षितुंसापुरंययौ ॥
कस्यचिद्द्विजमुख्यस्यवायुस्पर्शेनशोभेक ॥१०॥ भक्तेरतिश
यात्सात्तात्कृतलंबादरेणग्रह ॥ चक्षुष्मान्नष्कातिसंपन्नोदिव्य
देहोभवत्तदा ॥११॥ जहर्षैकमल्लात्पत्कासर्वंदुःखंनिरीक्ष्यतं
मंजुलोसुखरांवाचमुच्चरंतंमुहुर्मुहुः ॥१२॥ नितंयामासक
मल्लामणिमंत्रमहोषधैः ॥ अत्रतुष्टानेमेहाहामेनर्तसम्प्रग्पा

ग० पु० ६१

बभूवह॥२३॥सकथंमारुतस्पर्शान्नमीचीनोनवत्सुतः॥अथ
तंपुरुषंब्राह्मंदृष्ट्वैकक्ष्मर्मनाशने॥२४॥इत्युक्त्वासुतमालिंग्यसा
तस्थौविगतज्वरा॥तमादायगतामिस्त्रीकर्त्तुंतन्नगरेपुनः॥२५॥
नाम्नाराभोजयामासगुरुभावामौच्चसादरं॥नानापक्वान्नशाका
धैःशार्कराघृतपायसैः॥२६॥एवंप्रतिदिनेनैतत्कृत्येतुरिवसंस्तु
दा॥आपत्तुर्धनवस्त्राणिनूतनानीतराणिच॥२७॥तमपृच्छ
न्नागरिकःपितुस्तेनाममेवदा॥कोदेशःकिंपुरंजातिःकाचते
हृतमेवच॥२८॥इतितद्गिरमाकर्ण्यदक्षोनामनमब्रवीत्॥ततो
मातरमामन्त्र्यपितरंनगरंकुलं॥२९॥हृतंचपरिपप्रच्छततः ६१

स्तं पुनरब्रवीत् ॥ कर्णाटे भानुनगरे वह्नभो मे पितामहान् २०
त्क्षत्रियो बलसंपन्नः ख्यातो रिपुबलार्दनः ॥ तस्येयं कमला जा
या सुतोहं दत्तसंज्ञकः ॥ २१ ॥ उत्पन्नोहं यदा ब्रह्मन्नंधो बधिर ए
व च ॥ अनेकयत्नतः संपन्नो मातात्यकुं तदोद्यता ॥ २२ ॥ पित्रा निषे
धिता सा च यत्नं बकुं तथाकरोत् ॥ द्वादशाब्दं तपस्तप्त्वा पिता उ
एपं न्यवेदयत् ॥ २३ ॥ न च मे पाटवं देहे पश्यति स्म पिता यदा
तदा विसर्जयामास मातरं मां च नागर ॥ २४ ॥ इति सर्वं जगौ तस्मै
दत्तो मातृसुखोज्झितं ॥ पुत्र उवाच ॥ अत्राहं सुभगे जातो वायुस्प
र्शेन कस्यचित् ॥ २५ ॥ श्रुत्वेच्छं नुगते तस्मिन् पुरस्थे पुरवासिनि

गु०
पु०
६२

दत्तोऽजगाममत्वरितोमातरंप्रतिनंदयन ॥ २६ ॥ ततस्तन्नगरेतौद्वा
उपविष्टौद्विजन्मना ॥ गणेशाराधनविधौकरुणायुतचेतसा ॥
२७ ॥ ततःसाकमल्लादत्तौनिर्वाणंपरमास्थितौ ॥ एकांगुष्ठे
नतपसागणेशाराधनेरतौ ॥ २८ ॥ देवनामचतुर्थ्यंतॐकारप
ल्लवान्वितं ॥ अष्टाक्षरंपरंमंत्रंजपतोभक्तितत्परौ ॥ २९ ॥ वा
युभक्षौशुष्कतनूनिरीक्ष्यभगवांस्तदा ॥ आविरासीत्तयोरग्रे
करुणाब्धिर्विनायकः ॥ ३० ॥ चतुर्भुजोमहाकायोवारणास्यो
तिसुंदरः ॥ अनेकसूर्यसंकाशोनिशिसूर्यइवोदितः ॥ ३१ ॥ रक्त
कंचनमुक्तावन्मुकुटभ्राजिमस्तकः ॥ पीतकौशेयवसनोहा ६२

टकांगदभूषणः ॥२२॥ एकजानुनिपातेनसंनिविष्टोमहासने ॥ क
टिसूत्रेकांचनीयंमुद्रिकारत्नसंयुतः ॥२३॥ महाहिंजठरेबिभ्र
देकरेतेंगजाह्वकं ॥ एवंरूपंददृशातुः पुनश्चद्विजरूपिणं ॥२४॥
जगादसद्विजस्तोतुमभवन्निर्वाणतोषितः ॥ आगतोहंवरंदा
तुंशृणुतंमनसेप्सितं ॥२५॥ मुनिरुवाच ॥ एवंप्रसन्नेविघ्नेशेप्र
त्यक्तेद्विजरूपतः ॥ ननामपरयाभक्त्याभणद्बद्धांजलिश्चतं ॥
२६ ॥ दत्तउवाच ॥ पूर्वजन्मकृतंपुण्यंफलितंमेद्विजोत्तम ॥ यन्म
यादर्शिरूपंतेद्विविधंपरमंमहत् ॥२७॥ वैनायकंचवैप्रंचजन्म
मेजनिसार्थकं ॥ कारणानंपरंत्वंचकारणंच्छेदसामपि ॥२८

वैनायकंचवैष्णवंचशैवंच जन्ममेजनिसार्धकं ॥ कारणानंपरंत्वंच
कारणंछंदसामपि ॥ ३८ ॥ परंज्ञेयंपरंब्रह्मश्रुतिमृग्यंसनातनं ॥ त्व
ग० मेवसाक्षीसर्वस्यसर्वस्यांतर्वहिस्तथा ॥ ३९ ॥ त्वमेवकर्त्ताकार्या
पु० णांलघुस्थूलशरीरिणां ॥ नानारूप्येकरूपीत्वंनिरूपश्चनिरा
६३ कृतिः ॥ ४० ॥ त्वमेवशंकरोविष्णुस्त्वमेवेंद्रोनलोयमः ॥ भूवायुख
स्वरूपोपिजलसोमसूर्यरूपवान् ॥ ४१ ॥ विश्वकर्त्ताविश्वपात्तावि
श्वसंहारकारकः ॥ चराचरगुरुगोमाज्ञानविज्ञानवानपि ॥ ४२
भूताभाविभवश्चैवत्वमेवेंद्रियदेवताः ॥ कलाकाष्टामुहूर्ता
श्चश्रीधृतिःक्षांतिरेवच ॥ ४३ ॥ त्वमेवसांख्ययोगश्चशास्त्रा ६३

णिश्रुतिरेवच ॥ पुराणानि चतुःषष्टिकला उपनिषत्तथा ॥ ४४ ॥ त्व
मेवब्राह्मणो वैश्यः क्षत्रियः शूद्र एव च ॥ देशो विदेशस्त्वंक्षेत्रं
पुण्यक्षेत्राणि यानि पुनः ॥ ४५ ॥ त्वंप्रमेयो प्रमेयश्च योगिनां ज्ञा
नगोचरः । त्वमेव स्वर्गः पातालं वनान्युपवनानि च ॥ ४६ ॥ औ
षध्यो थललता वृक्षकंदे मूलफलानि च ॥ अंडजा जारजा जीवाः
श्वेदजा उद्भिजाश्च अपि ॥ ४७ ॥ कामः क्रोधः क्षुधा लोभो दंभो दं
भो दया क्षमा । निद्रा तंद्री विलासश्च हर्षः शोकस्त्वमेव च
४८ । मुनिरुवाच । इति दक्षवचः श्रुत्वा सुप्रसन्नो विनायकः
मेघगंभीरया वाचा स्मयन्निव जगाद तं ॥ ४९ ॥ गजानन उवाच ।

प्रीतोहंतेमहाभागस्तुत्यागंभीरयानया ॥ वरंदातुंसमुत्कंठस्तथानंद
दद्दामिते ॥ ५० ॥ यद्यहंवरदःस्यांतेकुंडेज्ञात्वोममोपरि ॥ सएवदास्य
ग० तिवरंपरंगस्यप्रलंजनात् ॥ ५१ ॥ दिव्यदेहमनुप्रापसश्चक्षुःश्रोत्रसम
पु० न्वितः ॥ जातस्त्वतस्यनामापिवदामिमुंडलेतिच ॥ ५२ ॥ सध्यात
६४ मात्रोविप्रेंद्रःस्वरूपंदर्शयिष्यति ॥ यान्यान्कामयसेकामान्
सतेसर्वान्प्रदास्यति ॥ ५३ ॥ इत्युक्त्वापरमात्मासौतत्रैवांतर्दधेक्ष
णात् ॥ तस्मिन्नंतर्हितेदक्षोरुरोदभृशदुःखितः ॥ ५४ ॥ दरिद्रोया
निधौलब्धेगतेतस्मिन्यथैवसः ॥ गतायांगविवत्सोवारोरवीति
यथाभृशं ॥ ५५ ॥ मुंचन्नश्रूणिनेत्राभ्यांपपातधरणीतले ॥ कृग ६४

तः क्वगत इति मुद्गलं त्यक्त्वा विनायकः ॥ ५९ ॥ इति श्रीगणेशपुराणे उ
पासनाखंडे दक्षस्तुतिर्नाम विंशतितमोध्यायः ॥ २० ॥ विश्वामित्र उ०
२ ततस्ततोन्वमन्धावद्वल्लभस्यात्मजस्तदा ॥ नस्त्वं वेदगतं वस्त्रभू
षणं चातिविह्वलः ॥ १ ॥ पप्रच्छ ब्राह्मणान्मार्गे दृष्टोग्रे वा विनायकं
विनायको गतः कुत्र कुत्र कश्चिद्वदंतु मे ॥ २ ॥ मुद्गलस्याति भक्त
स्य गजाननस्तस्य च ॥ आश्रमं परमं दिव्यं सर्वसत्वाभयप्रदं ॥ ३ ॥
मुद्गलं मनसा ध्यायन्नन्वमन्यात तस्तदाश्रमं ॥ नानाश्चर्ययुतं र
म्यमत्यकानंदनातिगं ॥ ४ ॥ ददर्श मुद्गलं तत्र पराध्यासनगं द्विजं
वेदवेदांगतत्वज्ञं सर्वशास्त्रार्थकोविदं ॥ योगाभ्याससवलैर्नानारू

पिणं सूर्यतेजसं ॥ वैनायकीं महामूर्त्तिं रत्नकांचननिर्मितां ॥६
चतुर्भुजां त्रिनयनां नानालंकारशोभिनीं ॥ उपचारैः षोडशभिः
गा० पूजयंते विधानतः ॥७॥ ननाम दस्रस्तं दृष्ट्वा दंडवत्पृथिवीतले ॥
पु० मुंचन्नश्रूणि नेत्राभ्यां निश्वसंश्च मुहुर्मुहुः ॥८॥ पप्रच्छ मुद्गल
६५ स्तं तु कस्त्वं कस्मादिहागतः ॥ नुरामिङः त्वं किं तेस्ति वदस्वर्वमप्रो
षतः ॥९॥ एवं विप्रवचः श्रुत्वा कमलानंदनस्तदा ॥ सावधानमना
भूत्वा जगाद द्विजपुंगवं ॥१०॥ सत्यमेव वदे ब्रह्मन्नभिप्रायं तवां
तिके ॥ कर्णाटदेशे राजाभून्नगरे राजसंज्ञके ॥११॥ वल्लभो नाम
राजाभूतत्त्वानी दातादयान्वितः ॥ तस्य पत्नी तु कमला जननया मा ६५

समांपदा ॥१२॥ नराडुर्गंधसंतनयुक्तश्रोणिताम्प्रविनाशिक ॥ अंधः
कुब्जः कर्णहीनः शब्दहीनः श्वसनवक्त्रः ॥१३॥ अभवन्नागराद्द
ष्ट्वात्यजेनमितिचाब्रुवन् ॥ पितामेद्वादशाब्दानिनानायत्नमथाक
रोत् ॥१४॥ शरीरपाटवार्थंमेनालभत्तन्महेश्वरात् ॥ उपायंसंत
तोमांचमातरंकमलांचमे ॥१५॥ बहिर्निःकासयामासनिर्द
येनांतरात्मना ॥ ततोमेजननीखेदाद्दुःखमानापुरंदरा ॥१६॥ आग
च्छत्कौंडिन्यपुरंमयासहक्षुधार्दिता ॥ भिक्षाटनेक्रियमाणेह्येवंपु
ण्यप्रभावतः ॥१७॥ अभवद्दर्शनंतेवामंदस्पेवयथाहदृशिः ॥ तव
गात्रभवाद्वायोःस्पर्शाद्देहोगतामम ॥१८॥ रघुनाथांघ्रिसंस्प

ग०
पु०

श्णोदहित्वाहियथापुरा ॥ दिव्यदेहंसमापन्नः प्रसादात्तवसुव्रतः
१९ ॥ नमयाविदितंकिंचिज्जनन्यामेनिवेदितं ॥ अहंचविस्मितोमू
त्वानिश्चयंकृतवान्हृदि ॥ २० ॥ यदंगवायुसंस्पर्शेनदिव्यदेहमहंग
तः तद्दर्शनंयदामेस्यात्तदादेहंधराम्यहं ॥ २१ ॥ एवंमत्रमन्वकृदि
नेततोसौकरुणानिधिः ॥ आविरासीन्ममपुरः कोटिसूर्यस
मप्रभः ॥ २२ ॥ अभयोस्तपसातुष्टोदेवदेवोगजाननः ॥ तंदृ
ष्ट्वाकमलाकामान्संप्राप्तामनसस्थितान् ॥ २३ ॥ ततोमामब्र
वीद्देवः प्रसन्नोमंजुलोगिरिं ॥ परार्थंनियमंकृत्वाश्रमन्नेवद
मुपागतः ॥ २४ ॥ सोहंतेदर्शं। नेपातोमुक्तोब्राह्मणेनमः शु ५६

५६

त्वातद्वचनं हृष्टमभवन्मानसं मम ॥२५॥ ततो गजाननमहं स्तुव
वान्विविधैस्तवैः ॥ उवाच सुप्रसन्नात्मा वरं वृणु महामते ॥२६॥
अहं चाकथयं तस्मै यथन्मे मनसि स्थितं ॥ ततो ब्राह्मणरूपं त
त्यक्त्वा स्वं रूपमादधे ॥२७॥ चतुर्भुजं महाकायं मुकुटायोप
मस्तकं परशुं कमलं मालां मोदकानाव हस्तकैः ॥२८॥ दि
व्यांबरधृतो भ्राजद्विषाणकरपुष्करं ॥ कुंडले प्रवहच्छुत्योः
सूर्यबिंबे इवापरे ॥२९॥ दिव्यालंकारसंयुक्तं भुजंगवलयाद
रं देवर्षिगंधर्वगणैः किंनरै रूपशोभितं ॥३०॥ ततश्चानंदपू
र्णोहं दृष्ट्वा रूपं तथाविधं ॥ पूर्णचंद्रं यथा दृष्ट्वा पूर्णो भवति वारि

ग०
पु०
६१

धिः॥२१॥तदैवांतर्हितंरूपंदृष्टंपावन्नसादरं॥यथास्वप्नगतंस
र्वंजागरेनैवदृश्यते॥२२॥ततोहंनितरांखिन्नोन्यपतन्भुवि
मूर्छितः॥प्रतिलभ्यततःसंज्ञांवरंत्वग्नितिसंस्मरन्॥२३॥यया
चेदेवदेवेशंसर्वव्यापिनमीश्वरं॥गृहेमेसुस्थिरालक्ष्मीर्भक्ति
र्मेतादृशीतव॥२४॥दृष्टश्चेत्सूर्यरूपेनद्यमेतत्प्रदीयतां
ततोहंश्रुतवान्दत्तमितिवाचंनभोगतां॥२५॥ततोहंदृष्टम
नाविप्रतवसान्निध्यमागतः॥मंगलस्त्वंद्विपास्योसौद्वि
पास्यस्त्वंसमंगलः॥२६॥इतिमेमनसिस्पष्टंभातिसर्वंग
जाननः॥मंगलस्तमुवाचइतितद्वचनंश्रुत्वामंगलोवाक्यम ४१

ब्रवीत् ॥३७॥ समागपः कृतकृत्योसि भक्तिमान्कमलात्मज म
हिमा तव भक्ते हि वक्तुं शक्यो न केनचित् ॥३८॥ तपामि सुहृदं
चाहं दशवर्षप्रान्तं तपः ॥ न मयातादृशो देवो दृष्ट आसीत्कदा
चन ॥३९॥ यः सर्वजगतो नाथश्चराचरगुरुर्युरुः ॥ योरजःस
त्वतपसां नेता नित्यगुणाश्रयः ॥४०॥ योत्र ब्रह्मशिवविष्णूनां श
रीराणि करोति हि ॥ भूतानां च विभूतानां मात्रेंद्रियधियाम
पि ॥४१॥ येन देवाद्विजः सम्यग्वेदान ऋषयोपि च ॥ एवं ज्ञानं नं
त्वं हि ययासि दृष्टवान्स्फुटं ॥४२॥ अहं त्वच्चरणे वंदे यतस्त्वं
भक्तितत्परः ॥ ततः परस्परं तौ तु नेयतुश्चालिलिंगतुः ॥४३

गुरुवं पूचिरंकालमेकचित्तोसमागतः ॥ ततएकाक्षरंमंत्रंस
जपंध्यानपूर्वकं ॥ ४४ ॥ भुजलोराजपुत्रायनम्नायोपदिदे
ग० शह ॥ उवाचचैनंमृयोपिमंत्रस्यास्यदिनेदिने ॥ ४५ ॥ स्मरन
पु० ष्टानंकुरुषत्वंप्रसन्नस्तेभविष्यति ॥ गजाननोरहत्का
६८ मान्मनसावांछितांस्त्वया ॥ ४६ ॥ एवंचेत्पजसेमंत्रंसर्वशो
नाशमेष्यसि ॥ यद्यस्मभक्तिंसुचिरंलोकेस्मिन्वार्षैवेरि
ष्यति ॥ ४७ ॥ इंद्रादिलोकपालानांगणेवश्यपत्वमेष्यति
इहभुक्ताखिलान्भोगानंतेमोक्षमवाप्स्यसि ॥ ४८ ॥ इति
श्रीमद्गणेशपुराणेउपासनाखंडेमंत्रोपदेशवर्णनंनामे ६८

कविंशतिमोध्यायः॥२१॥आश्चर्यमेतत्कथितंदत्तपुत्रस्यचे
ष्टितं॥विस्मयोमेमहांस्तत्रसंजातोमुनिसत्तम॥१॥त्र्यंधःकु
ब्जःस्ववद्धकःश्रुतिगंधसमन्वितः॥वाचाविहीनोमेध्यश्च
श्वासमात्रावशेषितः॥२॥कथंसुकृतदेहोत्थवायुनादिव्य
देहभाक्॥संजातःकेनरूपेणतथावापातकात्कृतः॥३॥दिव्य
वर्षसहस्रंयस्तत्तापपरमंतपः॥कथंतस्याभवेन्नैवदर्शनंदे
वताधजं॥४॥कथंदेवस्यपुत्रायदेवदेवउमाननः॥प्रत्यक्षोभू
द्विनाक्लेशैःसचकःपूर्वजन्मनि॥५॥एतत्संशयजातंमेनु
दसर्वज्ञतेनमः॥नतृप्यामिपिबन्नित्यंगजाननकथामृतं॥६

मुनिरुवाच ॥ सम्यक्पृष्टं त्वया राजन्संशयछेदनाय ते ॥ वदाम्यखि
लं सम्यक्शृणुष्वैकमना नृप ॥ सिंधुदेशेति विख्याता पत्तनी ना
म्नाभवत्पुरी ॥ तस्यामासीद्धनी वैश्यप्रश्रेष्ठः कल्याणसंज्ञकः
८ ॥ वदान्यः कुशलो धीमान्द्विजदेवपरायणः ॥ इंदुमतीति वि
ख्याता पत्नी तस्य शुभानना ॥ ९ ॥ पतिव्रता पतिप्राणा पतिवा
क्यपरायणा ॥ तयोः कालेन संजातो गुणवान्पुत्रसत्तमः ॥ १० ॥
कल्याणः प्रददौ धेनूर्वस्त्रालंकारणानि च ॥ ब्राह्मणेभ्योथ
रत्नानि कांचनं भूरि दक्षिणां ॥ ११ ॥ ज्योतिर्विद्भिर्नगदितं नाम
चक्रे सुतस्य सः ॥ बल्लाल इति विख्यातं बलवत्वाच्छुभं तदा ॥ १२

सचकालेनमहतासवयस्यैःसमन्वितः ॥ देवस्रजारतोनित्यंग्रामा
द्बहिरयान्मुदा ॥ १३ ॥ एकदातेवनंयाताबल्लालप्रमुखाःसुताः
नानाक्रीडारतास्तातउपलंस्थाप्यसुंदरं ॥ १४ ॥ गणेशबुध्या
संपूज्यदूर्वांकुरसपल्लवैः ॥ केचित्तध्यानरतास्तस्यनामजा
प्यंप्रचक्रिरे ॥ १५ ॥ केचिच्चनन्रतुस्तत्रयष्ठेष्टंदेवभक्तितः ॥ केचि
च्चगानकुशलाजगुर्देवस्यतुष्टये ॥ १६ ॥ केचित्काष्टैःपल्लवैश्
श्चमंडपंचक्रुरोजसा ॥ केचिज्जितिपरीवेशंकेचित्प्रासादमुत्तमं
१७ ॥ केचिन्मानसपत्लाभिः केचित्पुष्पलतादिभिः ॥ धूपंदीपं
चनैवेद्यंफलंतांबूलदक्षिणाः ॥ १८ ॥ निवेद्यपूपुजुःसम्यक्मुदा

परमयायुताः ॥ केचिच्चपंडितामत्वा पुराणान्यब्रुवंस्तदा ॥ २० ॥ न
ग० स्तुधांनतत्वषांकोपिजानंदेवस्यभक्तितः ॥ एकदाजनकास्तेषांक
पु० ल्याणंवैश्यमन्वयुः ॥ २१ ॥ अब्रुवन्रोषिताः सर्वेस्वबल्लालंनिवारय
१० शिशून्सर्वानुपासंस्पवनंयातिदिनेदिने ॥ २२ ॥ नयातिप्रातराशाय
नमध्याह्नेनिशामुखे ॥ कृशानुबालकाजाताः स्वसुतंशिक्षया
धुना ॥ २३ ॥ नोचेद्वयंनिबध्यैनंताडयामस्ततःपरं ॥ पुराधिपमथा
प्येत्यत्वांबहिःकरवामहि ॥ २४ ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वाश्रुतपूर्वं
कदाचन ॥ रोषावेशंगतस्तत्कल्याणोजपाकुसुमलोचनः ॥ २५ ॥ महां
तंदंडमादायताडनार्थंसुतंययौ ॥ दंडघातेनगत्वैवमंडपंप्रभंजन्

हे॥२६॥बालकाश्चनरास्सर्वेजग्मुर्दशदिशोनृप॥एकएवसवृद्धा
लोहृढभक्त्यास्थितोभवत्॥२७॥हृढमुष्ट्याप्रतेघ्नत्वादंडेनाताडय
च्छिशं॥यथासर्वशरीरस्यधारा:शोणितसंभवा:॥२८॥प्रादुरासन्वा
रिधारावर्षाकालेयथागिरे:॥चिक्षेपदूरतः पश्चाद्देवंसिंदूरसुंद
रं॥२९॥बबंधतंसुतंहस्तेवस्त्रीपालाशतोहृढं॥पुत्रस्नेहंपरित्यज्य
यस्मदूनश्चापर:॥३०॥मुक्कोरंतैर्नहस्ताभ्यांपादाभ्यांसयथाभवे
त्॥उवाचपश्चात्तंदेवंत्वांमोचयिष्यति॥३१॥सदाताभोजनं
पानंमोपनंचकरिष्यति॥यदिचेत्फ्रहमायास्सितरास्सत्वंमरि
ष्यसि॥३२॥मुनिरुवाच॥विभज्यपरेवालयमास्ययातःकल्याण

वैश्योतिरूषानिविष्टः स्वमंदिरं वध्यवने स्वपुत्रं देवस्पयोगाद
भवत्सुदुष्टः ॥२२॥ स्वमंदिरं बध्यवने स्वपुत्रं देवस्पयोगाद् भवत्सु
ग॰ दुष्टः ॥२३॥ तस्मिन्प्रयाते स च वैश्यपुत्रः शुशोच देवं मनसा विचि
पु॰ त्य ॥ विघ्नारिरित्येव कथं नु देव नामाभवत्सर्वजनेषु गीतं ॥२४॥ उ
७२ ष्टोऽस्य विघ्नानि न नाशये स्वं दृष्टात कत्वे न कथं प्रसिद्धः ॥ शेषाव
निवासं विना यदरीशं चं ज्ञाम्रतं वन्हिरथो हतं ताच ॥२५॥ त्यजन्त्व
भक्तान्न च सत्यजेद्यावेदे पुष्पात्स्वपुकथं प्रसिद्धः ॥ एवं विल
प्याथ निजं शशाप कल्याणपौसंज्ञं पितरं सुदुष्टं ॥२६॥ येनेदं मम
विघ्नस्त्वं देवालयमनुत्तमं ॥ गणेशमूर्तिविक्षेपं ताडनं च ममाक ७२

रोव् ॥ ३७ ॥ मूकांधोबधिरःकुब्जोमूकोभवतिनिश्चितं ।यस्मिंस्तु
दृष्टाभक्तिर्हरिरद्यानन्नमुत्तमां ३८ ॥ तद्दोषकंममसत्यंस्यात्तस्य
सर्वमयोरितं ।नवृद्धोभक्तिमनसाषकोसौरेहबंधने ॥ ३९ ॥ अ
नन्यवुध्यापरिचिंत्यदेवंत्यजामिदेहंविजनेवनेस्मिन् ॥ पलाय
नेनैवकृतेयदैवतंदेवदेहोर्पितएषदेवे ॥ ४० ॥ तस्यैवंनिश्चयंबु
ध्याज्ञात्वारामोऽजानतः ।ब्राह्मणस्यस्वरूपेणवत्सलस्यप्र
भावतः ॥ ४१ ॥ पश्चान्निशांतमोपायेश्रीसूर्यउदयाचले ।तथैवबं
धनान्यस्यतेजसाशिथिलान्यभिच ॥ ४२ ॥ जातानितत्रएनंसमम्

श्चक्रेषदंडवत्॥ देहस्यचारुताजालानंदात्तेनचशोणितं॥४३॥
ज्ञानंचनिर्मलंजातंदेवदेवस्यदर्शनात्॥ तुष्टावविविधैर्वाक्यै
ग॰ पु॰ र्यथामतिगजाननं॥४४॥ ब्रह्मोवाच॥ त्वमेवमातासिपि
१२ ताचबंधुस्त्वमेवकर्त्तासिचराचरस्य॥ निर्मासिदुष्टांश्चखला
श्चसाधूंस्त्वमेवकर्त्तासिचराचरस्य॥ निर्मासिदुष्टांश्चखलांश्च
साधून्योनैवियोनैवियुंत्वयापि॥४५॥ त्वमेदिक्कूचक्रनभो
धराब्धिगिरींद्रकालानलवायुरूपः॥ रवींदुताराग्रहलोक
पालवर्णक्रियार्थौषधिधातुरूपः॥४६॥ मुनिरुवाच॥ इतिस्तु १२

तिस्माकर्ण्येसुप्रसन्नोगजाननः॥आलिंग्यनिजभक्तंतमुवा
चघननिस्वनः॥४७॥देवउवाच॥प्रासादोयेनभग्नोमेनरकेस
पतिष्यति॥तवशापोपितस्यैवंभविष्यतिममाज्ञया॥४८॥अंधो
धबधिरःकुब्जोमूकोसकुष्ठावसंयुतः॥ममशापेसमासाद्य
भविष्यतिनसंशयः॥४९॥पितासमातृकंचैनंकरिष्यतिगृहा
द्बहिः॥अन्यंतेवांछितंब्रूहिडुंढिःप्रापमपितेददे॥५०॥मुनिरु०
बल्लालोथाब्रवीद्देवंममभक्तिर्दृढास्तुते॥अस्मिन्क्षेत्रेस्थि
रोभूत्वालोकानुद्धरस्वविघ्नतः॥५१॥गणेशउवाच॥त्वन्नामपूर्वं
मन्नामभविष्यतिजनेशुभं॥बल्लालविनायकेतिनगरेसुप्र

तिष्ठिते ।५२। मयिचित्तंस्थिरंतेस्याद्भक्तिरव्यभिचारिणी ।यात्रां
ममकरिष्यंतिनगरेपल्लिसंज्ञके ।।५३। भाद्रशुक्लचतुर्थ्यायेते
षांकामानद्दाम्यहं ।।मुनिरुवाच ।इतिदत्वावरान्देवस्तत्रैवांत
र्हितोभवत् ।।५४।।ततोविनायकंस्थाप्य बल्लालोब्राह्मणैः सह
प्रासादंकारयामासनानाशोभासमन्वितं ।।५५।।बल्लालवैना
यकंतेकथितंसुकथानकं ।।यच्छ्रुत्वासर्वपापेभ्योमुक्तः कामा
नवाप्नुयात् ।।५६।। इतिश्रीगणेशपुराणेउपासनाखंडेवल्लाल
विनायककथनंनामद्वाविंशतितमोध्यायः ।।२२।।मृदुलउवाच ।वि
श्वामित्रवचः श्रुत्वाभीमः पप्रच्छतंपुनः ।भीमउवाच ।श्रुतंदत्त

स्पचरितंविश्रांतंमममानसं॥१॥कथंकल्याणवैशस्यगतिरासी
द्दशस्यतां॥विश्वामित्रउवाच॥शृणुष्वैकमनाभीमकथामेतांवसि
मिते॥२॥ब्रह्मालशापात्कल्याणदेहाद्युग्रावशोणितं॥असं
स्पृष्टतसंयुक्तःश्रावाद्धधिरतांधंते॥३॥मूकतापूर्तिगंधितंजा
तंतस्यदुरात्मनः॥ददर्शोदुमतीतस्यदशामाकस्मिकांततः॥४॥कि
मिदंकिमिदंकस्माज्जातमेवंशुशोचितं॥मउ०॥ज्ञानिनोस्यव
दान्यस्यरेवद्विजरतस्यच॥५॥धर्मशास्त्रार्थनिष्ठस्यस्वदारपरितो
षिणः॥अवस्थेयंकथंजातामममहर्निरेनसः॥६॥मुनिरुवाच॥ए
वंविलप्यबहुधानिश्वसंतीपुनःपुनः॥तेनबहूंवनेपुत्रेनिशाम्य

सुदतीगुरूः ॥७॥ पौरैः सहययौतत्रयत्रबद्धोवनेसुतः ॥ तत्रदेवालये
ग० देवंददर्शगणनायकं ॥८॥ चतुर्भुजंत्रिनयनंसिंदूरारुणविग्रहं ॥ व
पु० ह्ताल्लंचसुतंतत्रपूजयंतंगजाननं ॥९॥ मुक्तंनिर्व्रणमव्यंगंनिर
१४ रीक्ष्यपुरवासिनः ॥ उवाचेंदुमतीक्रुद्धाभर्त्तपंतीपुनःपुनः ॥१०॥
कथंप्रतारितातातप्यवादिभिर्न्नत्वसन्निधौ ॥ तादृशंतंपरित्यज्यपु
त्रस्नेहादिहागता ॥ पश्यंतुदेवभक्तिंमेपुत्रंकुर्वंतमीदृशी ॥ मुनिरुं
विस्मितांसर्वएवैतेनकिंचित्तोच्चुरएवपि ॥१२॥ कश्चिद्दूचेमहाभक्त
महिमाकेनगम्यते ॥ वीक्ष्यपेसिंदूररक्तांगंरक्तचंदनचर्चितं ॥१३॥ रक्तां
बररक्तपुष्पमालाभिरुपशोभिते ॥ निर्ममानिरहंकारंमयुंजमिवचवि १४

घ्नपं॥१४॥निरीक्ष्यताद्दृशंपुत्रंतस्यकाशोकंननंदसा॥अतिस्निग्धतयातंतुस्ने
हस्नुतपयोधरा॥१५॥आहतंस्वगृहंयावःपितुस्तेवसनंमहत॥उपस्थि
तंतत्रकंचित्कुरूपायंमहामते॥१६॥आवांधन्यौनमौलोकेययोः
पुत्रस्त्वमीदृशः॥सर्वांगव्यतनवान्रक्तस्त्रावववान्शतिगंधवान॥१७
श्यामास्यःकृशनासुक्तोवधिरोथांधएवच॥एतादृशःपितांतेस्ति
तेनिवेदितुमागता॥१८॥पित्रधर्मेणतेनत्वंताडितोनर्थकृद्यदि॥तत्रा
परधोनैवास्तिश्रुतिस्मृतिपुराणतः॥१९॥पुत्रधर्मान्निरीक्ष्यस्वकु
वोरोग्पविचारणं॥त्वयाश्लाघ्यतमोलोके।पितातेपित्रवत्सलः
२०॥मातृपितृवचःकार्यंसत्पुत्रेणयशस्विना॥पूजनंचतयोःकार्यं

पोषणं पालनं तथा ॥ २१ ॥ औषधान्मंत्रतस्त्रापि देवताप्रार्थयापि वा
उपायं कुरु पुत्र त्वं मयि दृष्टिं निवेशय ॥ २२ ॥ यशस्ते भविता लोके सौ
ग॰ भाग्यं मम बालक ॥ इति तस्या वचः श्रुत्वा बल्लालो वाक्यमब्रवीत् ॥ २३
पु॰ बल्लाल उवाच ॥ कस्य माता पिता कस्य — — पुत्रोऽथवा सुहृत् ॥ विघ्न
७५ राजकृतं सर्वं मनुष्येष्वखिलं स्मृतं ॥ २४ ॥ तस्मान्मम पिता भर्ता माता दे
वो विनायकः ॥ यो यथा कुरुते कर्म स तथा फलमश्नुते ॥ २५ ॥ मयासम
र्पितो जीवो देवदेवे गजानने ॥ तेन जीवस्तथा ज्ञानं मम दत्तं सुभक्तितः
२६ ॥ प्रासादभंजनाद्देवस्तेपणताडनान्मम ॥ विनायकेति भक्तस्स तथा
प्राप्तं फलं शुभे ॥ २७ ॥ विचार्यमाणं न त्वं मे माता वा स पिता पि च ॥ सर्वस्य ७५

हि पिता देवो माता देवो गजाननः ॥ २८ ॥ स एव ज्ञानदस्त्वाता सेहं तो
कालरूपवान् ॥ सर्वस्वरूपो देवेंद्रो ब्रह्मविष्णुशिवात्मकः ॥ २९ ॥ दृ
थामेयेन दुष्टेन ताडनं निर्घृणेन च ॥ कृतं देवस्य विक्षेपः प्रासाद
स्यापि भंजनं ॥ ३० ॥ तस्यास्य दर्शने दोषः पतितस्य महान् भवेत्
स्नेहं त्यक्त्वा मदीयं त्वं पतिस्वं परिषेवय ॥ ३१ ॥ माता उवाच कृपा
तो नुग्रहात्तस्य नामख्यातं भविष्यति ॥ ३२ ॥ ततो द्वादश वर्षाणि व
ने भस्तत्प्स्यते तपः ॥ ३३ ॥ अंधतां वधिरत्वं च भर्त्ता निमूकतां तथा ॥
व्यपनेतुं कुरुस्तस्य परं नियममास्थितः ॥ ३४ ॥ अलब्ध्वा सफलं तस्मा
त्स पुत्रं तां शुभाननं ॥ निराकरिष्यते गेहाद्विदेशस्था भविष्यसि

ग० पु० ७६

३५॥कस्यचिद्द्विजवर्यस्यद्विरदाननचेतसः॥दैवात्स्पर्शेनभद्रेतेसम्य
क्पुत्रोभविष्यति॥३६॥तत्रैवगणनाथस्यस्पर्शेनंचभविष्यति॥तदास
दिव्यदेहत्वंप्राप्स्यतेद्विरदाननात्॥३७॥इतिसर्वंसमाख्यातमुच्छ्राप
कारणंशुभे॥भविष्यंकथितंतेद्ययथेष्टंगम्यतांत्वया॥३८॥विश्वा
मित्रउवाच॥एवंनिराकृतातेनजननीनिर्गताततः॥दुःखशोकस
मायुक्ताकिंचिद्धर्षयुतापिच॥३९॥सचारुरोहतद्दिव्यंविमानंभ
क्तिभावितं॥गजाननेनविहितंबल्लालोघ्यागमद्दिवं॥४०॥इति
तेसर्वमाख्यातंयत्पृष्टमिहत्वया॥यागतिस्तेनवैश्येनसंप्राप्ता
जन्मनोर्हयो॥४१॥यथाजगादबल्लालःसर्वंतदभवत्तदा॥साज ७६

ह्लोकमल्लाभूत्वात्सोभवत्तत्त्रियर्षभः ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमत्गणेश
पुराणेउपासनाखंडेभविष्यकथनंनामत्रयोविंशोध्यायः ॥ २३
भीमउवाच ॥ दक्षेणमुनिशार्दूलराजपुत्रेणधीमता ॥ अनुष्ठानं
कृतंकुत्रकथंवाकस्यवामुने ॥ १ ॥ एतद्विस्तार्यमेब्रूहिश्रृण्वेस्त्व
य्यामप्यहंनच ॥ अविदूरेपुरस्तस्याःकौडिन्यस्यमहावने ॥ २ ॥ रम्यं
नानावृक्षयुतंनानाश्वापदसंकुलं ॥ नानापक्षिगयोर्युक्तं
लतातालविराजितं ॥ ३ ॥ सन्मनोनिर्मलपयःसरोवापीविरा
जितं ॥ जीर्णप्रासादमध्यस्थगजाननविराजितं ॥ ४ ॥ तत्रस्थि
त्वातपश्चक्रेगजाननस्तुतोषकं ॥ मुद्गलेनोपदिष्टेनमंत्रेणका

भरेणसः॥५॥तोषयामासतंदेवंवर्षैर्द्वादशसंमितैः॥स्नानैर्वस्त्रैः
सुगंधैश्चमाल्यैर्धूपैश्चदीपकैः॥६॥नैवेद्यैःकंदमूलैश्चभिक्षिता
ग॰ न्नैरकल्पयन्॥मनसाकल्पयामासदक्षिणांक्षत्रियर्षभः॥७
पु॰ एवंतस्यागमन्भूयोदिनान्येकविंशतिः॥ततःप्रभातसम
११ येस्वप्नएवंददर्शसः॥८॥एकंमहामतंगंचसिंदूरार्कसुशोभि
तं॥मदस्राविसुगंधाढ्यंसुंदरंगिरिसंनिभं॥चारुप्रसन्ननय
नंदंतशोभिमहत्करं॥भ्रमरालिसमाकीर्णंगजाननमिवाप
रं॥१०॥तेनतत्कंठदेशेतुरत्नमालासमर्पिता॥जनउद्धाप्यतं
स्कंधेस्थापयामासदंतिनः॥११॥सदंतीनगरंयातःपताकाध्वज ११

शोभितं ॥ ततःसंप्रतिबुद्धःसन्नप्रछज्जननींनिजां ॥ १२ कमलेवद
मातस्त्वमस्याभिप्रायमद्यमे ॥ आरोहणंगजस्कंधेस्वप्नंवायदि
वाशुभं ॥ १३ ॥ मातउवाच ॥ धन्यस्त्वमसिदृष्टोयंगजरूपीविनायकः
आरोहणंफलंतेराज्यप्राप्तिरेवनसंशयः ॥ १४ ॥ दत्तउवाच ॥ यदिरा
ज्यस्यप्राप्तिःस्यात्तदातुभ्यंददाम्यहं ॥ नरयानंतथाग्रामान्दीपि
कांमौक्तिकस्रजं ॥ १५ ॥ धर्मंचकारयिष्यामिगवाष्टापददानतः ॥
ब्रह्महत्तानियमश्चैवदानान्यन्यान्यनेकशः ॥ १६ ॥ मुनिरुवाच ॥ श्रु
त्वेत्थंकमलाहृष्टाजगादतनयंप्रति ॥ त्वयिराज्यस्थितेपुत्रपर
मानंदताममा ॥ १७ ॥ सद्धर्मेरमतांचेतःसततःसारम्नतस्तव ॥ आयुष्यं

विपुलंतेस्तुद्विजदेवार्चनेरतिः॥२८॥इतिश्रीगणेशपुराणेउपास
नाखंडेस्वप्नकथनंनामचतुर्विंशतिमोध्याय॥२४॥विश्वामित्रउ
ग० वाच॥शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिदैवकालंकृतंशुभं॥कौडिन्येनगरेराजा
पु० चंद्रसेनोमहामतिः॥१॥स्वकर्मपरिपाकेननिधनंकालयोगतः॥अ
१८ गमद्दिव्ययानेनधर्मबाहुल्यतोरियं॥२॥तच्चनागरिकाःश्रुत्वाहा
हाकारंप्रचक्रिरे॥धावमानाययुस्तत्रत्यक्त्वाकार्याण्यनेकशः॥३
शिरांसिचविनिघ्नंतःपाणिभिःशोककर्षिताः।चस्खलुश्चपप
तंतश्चदद्दशुःप्रेतंभूपतिं॥४॥नेमुःपार्श्वैप्रगृह्यैवकुःस्वमोहव
शंगताः॥केचिद्धस्तेगृहीत्वैवस्वस्वमूर्ध्निन्यवेशयन्॥रुरुदुः १८

सुस्वरं केचित्पाणिहृष्टमुखस्वनाः ॥ मृता इव निपेतुश्च स्नेहातिश॰
यतोपरे ॥६॥ तस्य पत्नी तु सुलभा रुरोद दारुणस्वरा ॥ पाणिभ्यां वि॰
घ्नती स्वीयं हृदयं भृशदुःखिता ॥७॥ विकीर्णभूषणा मूर्छामागता
पतिता भुवि ॥ समानव्यसनाभिः साऽपरस्त्रीभिर्धृता तदा ॥८॥ विल
लाप तदा कांता चंद्रसेनस्य सुंदरी ॥ निर्लज्जा निरनुक्रोशा ना
थनाथेति जल्पती ॥९॥ विधातर्नदयाते स्ति बालवच्चरितं तव
पुनः किं स्नेहभावेन वियुनं त्वपकृतार्थकं ॥१०॥ राजन्नदृष्ट्वा क्वग
तोऽस्मान्करुणानिधे ॥ दिने दिने वदस्येवं यामि मज्जासने प्रिये
॥११॥ अद्य निष्ठुरतां केन गमितो स्यागसा मम ॥ तत्त्वमस्य नमा॰

म्येषा जनमध्ये गतत्रया ॥२२॥ नयमां यत्र यातोसि प्रियां ते प्रियकारिणीं
त्रिलोकीं पश्यती शून्यां अद्यत्रापतिना विना ॥२३॥ मुनिरुवाच ॥ सुम
ग० तुः प्रकृतिस्तस्य मनोरंजन एव च ॥ द्वावप्यरुदतां तत्र किं राज्यस्य भ
पु० विष्यति ॥२४॥ आवाभ्यामविचार्यैव वृक्ष गतो नृपसत्तमः ॥ कस्मान्न
१९ वदसे राजन्किमर्थं मौनमास्थितः ॥२५॥ न पश्यसि प्रियां भार्यां म
नाथामिव विह्वलां ॥ स हैव्याचोन्नृपते त्यक्त्वा सर्वं ग्रहाश्रमं ॥२६॥
अनाथं नगरं तेद्य राष्ट्रं चाकोद्य पास्यति ॥ मुनिरुवाच ॥ एतस्मिन्नं
तरे तत्र बभाण ब्राह्मणः सुधीः ॥२७॥ वेदशास्त्रार्थतत्वज्ञं प्रस्तुतं
निष्ठुरं वचः ॥ सर्वे स्वार्थपरा यूयं नात्मःकश्चन विद्यते ॥२८॥ सुहृ १९

दारोदनाश्रूणिमुखेप्रेतस्ययांतिहि ॥ इष्टिव्याअरत्तांयांतिप्राणही
नंकलेवरं ॥ १९ ॥ ब्रह्मांडगोलकेकोनुम्टतमन्योनुगच्छति इयंच
मुत्तभाराज्ञीरोदतेजीविताशया ॥ २० ॥ यस्यामनोनुगत्यर्थेनसारे
शास्तिकुर्हिचित ॥ यूयंसर्वेनागरिकाःस्वकार्यगमनाकुला ॥ २१ ॥
सूर्यवंश्याःसोमवंश्यायेराजानोम्टतानकिं ॥ तस्मादुत्थायसर्वे
पिराज्ञःकुर्वंतुसंस्कृतिं ॥ २२ ॥ म्टतेसंस्कारकारीयःसएवात्मानन
चापरः ॥ एतदर्थेहिलोकस्यज्यायसीपुत्रगर्घ्कता ॥ २३ ॥ तस्माद
नीयतांधर्मपुत्रोवाप्यन्यएववा ॥ सर्वहिक्रियामारभ्यतुसर्वैर्देय
स्तिलांजलिः ॥ २४ ॥ मुनिरुवाच ॥ ततोस्तेनागरास्सर्वेतावमात्यपोरवि

श्रुताः ॥ प्रबोधिता ब्राह्मणेन चक्रुस्तस्यौर्ध्वदेहिकं ॥ २५ ॥ सुमंतोना
कृतं सर्वं सर्वैर्दत्तसलिलांजलिः ॥ अनस्नानेव ते सर्वे नगरं विविशु
श्चिरात् ॥ २६ ॥ विरस्य पितुर्मंदस्य पुत्रं नत्वेश्वरं जनाः ॥ सांत्वयित्वा
तु सुलभालं त्वं पित्वा ययुः स्वं स्वं निकेतनं ॥ २७ ॥ एकदा नागराः सर्वे
वावमात्यान्नृपप्रिया ॥ सर्वे संश्रयिता आसन्प्रजापालनकर्मणि
२८ ॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र मुद्गलो मुनिराययौ ॥ उवाच सर्वांस्त्राय
वित्तस्य राज्ञो महागजः ॥ २९ ॥ गृहनो नाम गृह्णन्तु मालां पुष्क
रनिर्मितां ॥ समाजे यस्य कंठे तां निक्षिपेत्स नृपो भवेत् ॥ ३० ॥ त
थेति च तदा सर्वे साधु साध्विति पश्जयन् ॥ अप्रतीप्रियत्तान वतो ववो

मुजलशर्मणः॥२४॥इतिश्रीगणेशपुराणेउपासनाखंडेमस्कारख
ण्डंनामपंचविंशतितमोध्यायः॥२५॥विश्वामित्रउवाच एक
स्मिन्दिवसेशुभग्रहयुतेलग्नेशुभेवासरेयोगेवारफलेजनेचन
गरेनानाविधेमेलिते मालांरत्नमयींददौनरपतेराज्ञीकरेणः
करेसंप्राप्यहृद्विरदंकुरुष्वनृपतिंलोकेषुयस्तेमतः॥२६॥मात्तांशं
परिगृह्यवारणपतिःसंरंजितोधातुभिर्बभ्राममद्विजवंदिचार
णगणैराशासितःसर्वतः॥नानावाद्यकरैर्वृतोनृपभटैराज्या
र्थिभिःपूरुषैर्जिघ्रसर्वजनंसभापरिगतंयातोबहिपत्तनात्
२॥नार्यास्तंनगरेशिभ्रनथपतीन्कृत्वाउरोवस्थिताराज्यार्थे

विविधानरत्नाश्चवकुधाश्रेणीमुखाश्चस्थिताः ॥ तेसर्वेविस्मयक्रांताप
रिगताः प्रत्यापयुः स्वंगृहंयातेतस्मिन्नाहनेकारिणपथ्यवरोपाता
ग० वहिश्चापरे ॥३॥ गजस्तुयातिःकमलामुत्तंतंतेसंपूजयंतंद्विरदान
पु० नंतं ॥ दृष्ट्वैवतस्मिन्निरुधेसमालोपस्थात्सुखोकेभुसुरेषुनाके ॥४
८२ वस्त्राणिमाल्यानिचभूषणानिरत्नायसत्तानितरैवलोकैः ॥ ज्ञात्वा
मतंपौरजनस्यतस्यराज्ञः प्रकृत्योरुभयोस्तदैवच ॥५॥ ववंदुर्वाद्य
संघाश्चदिव्याभेरीमुखाश्चानेकशः ॥ मुमुचुःपुष्पवर्षंतेदेवाहर्षयुताः
शुभं ॥६॥ उपविष्टास्तदालोकायायस्थानंयथाक्रमं ॥ नेमुश्चतं
रत्नरूपममात्यहृदयसंयुतं ॥७॥ तांबूलानिचवस्त्राणिजनेभ्यःप्र ८२

दत्तैर्नृपः ॥ ब्राह्मणान्पूजयित्वैव वस्त्रैर्दानान्यनेकशः ॥ ८ ॥ संपूज्य मात
रं तां तु वस्त्रालंकारणादिभिः ॥ दापयामास दानानि ब्राह्मणेभ्यो य
थाविधि ॥ ९ ॥ नरयाने समारोप्य स्वयमारुरुहे गजं ॥ स्वलंकृतं सित्त
मार्गं पताकाध्वजसंयुतं ॥ १० ॥ अश्वारूढाव मात्यातो पुरस्तात्ययुयौ
ऽग्रं ॥ स्तुवंति वंदिन पौरा नृत्यंत्यप्सरसः पुरः ॥ ११ ॥ गंधर्वनिष्टास्ते ऽ
वीरा धावित्वाग्रतस्पमुत्तनः ॥ जय यत्र स्तोवाय यत्राष्टो सर्वेषामगमद्गृ
हं ॥ १२ ॥ नृपद्वारं समासाद्य नत्वा केचिद्गृहं ययुः ॥ सभायां विविशुः
सर्वे संख्यातीतान्पास्तदा ॥ १३ ॥ नृपायां प्रेषयामास समुत्कृत्वाय म
हाप्रतिः ॥ छत्रं ध्वजं चामरं च सुमंतं प्रकृतिं तथा ॥ १४ ॥ आगतेसुद

लंदृष्ट्वास्वासनात्तुरतोययौ ।। साकिरीटेनशिरसापादयोः प्राणना
मत्तं ।। २५ ।। न्यवेशयत्स्वासनेतंतेनात्तःप्रोन्यत्रासने ।। उपविष्टोराज
ग० संघैः पूजयामासतंमुनिं ।। २६ ।। गांचापिप्रददौतत्रब्राह्मणायमहा
पु० मतिः ।। उवाचतंनृपोहृष्टोहेमुरूत्तममहामुने ।। २७ ।। अद्यतेमहिमा
८२ ज्ञातोलोकेनैतैर्महानयं ।। शरीरेचारुताराज्यप्राप्तिश्चत्वत्प्र
सादतः ।। २८ ।। क्वमावस्थाश्वेतनाकेद्याज्यंमहामुने ।। विनाय
कमहंजानेत्वमेवमुनिसत्तमः ।। २९ ।। पुनर्मेमस्तकेब्रह्मन्निधेहि
करपंकजं ।। येनाहंसर्वकामानांभाजनंस्यांचिरंमुने ।। ३० ।। आक
र्ण्यैववचनंतस्यमुरूत्तोथाब्रवीच्चतं ।। नतत्वमयंरिक्तकृतंभविष्य ८२

त्विकरश्चवन ॥२१॥ यंयंकाममपसेकामंसससर्वस्तेभविष्यति ॥ ततस्तस्मै
ददौग्रामान्वासोरत्नधनादिकं ॥२२॥ अन्येषांब्राह्मणानांचगोध
नान्यंशुकानिच ॥ आशीभिरभिनंद्याथययुस्तेब्राह्मणागृहान् ॥
२३॥ अमात्यान्स्वान्गृहेभ्यश्चददौग्रामाननेकशः ॥ प्रासादंकार
यामाससगणेशस्यबृहत्तरं ॥२४॥ विसर्जयामाससभांप्रविवे
शगृहंनृपः ॥ आययौवल्लभस्तत्रश्रुत्वावार्त्तांजनेरितां ॥२५॥
वीरसेनोनरपतिःस्वांस्वतांपतिमिच्छती ॥ ददौतस्मैस्वभगत
गणेशस्याज्ञयाशुभा ॥२६॥ दत्तापराज्ञेमहतेत्रिलोकश्रुतकी
र्त्तये ॥ तस्यांतस्याभवत्पुत्रोबृहज्जानुरितिश्रुतिः ॥२७॥ ततोभव

तत्खड्गधरः सुमालस्तत्सुतोभवत् ॥ पद्माकरस्तत्तनयो वपुर्द्धी
मांस्तत्सुतः ॥ २७ ॥ चित्रसेनस्तत्सुतोभूच्चित्रसेनात्त्वमेव हि
ग० व्यासउवाच ॥ विश्वामित्रमुखांत्सर्वां श्रुत्वा वंशपरंपरा ॥ २८ ॥
पु० संतोष्यतं मुनिं प्रार्थ्यापप्रच्छ द्विजपुंगवं ॥ भीम उवाच ॥ विनाय
८३ कः करा मे स्यात्सुप्रसन्नो महामुने ॥ २९ ॥ तमुपायं वद विभो येन
मे तदनुग्रहः ॥ कराहं कृतकृत्यः स्यां दृष्ट्वा देवं गजाननं ॥ ३० ॥ इ
ति श्रीगणेशपुराणे उपासनाखंडे वंशपरंपरावर्णनं नाम षट्
विंशतितमोध्यायः ॥ २६ ॥ मुनिरुवाच ॥ क उपायस्तु मुनिना वि
श्वामित्रेण धीमता ॥ कृपावता तु भीमाय कथितस्तं वदस्व मे ॥ १ ॥ म्या ८३

सउवाच ॥ भीमायकथितस्तेनयउपायः शृणुष्वतं ॥ एकाक्षरमहा
मंत्रं भीमायाकथयन्मुनिः ॥ २ ॥ उवाचतंप्रसन्नात्माव्यासः परमध
र्मवित् ॥ अनेनाराध्ययविभुं देवतंगणनायकं ॥ ३ ॥ अनुष्ठानंकुरुष्वतं
प्रासादे रत्ननिर्मिते ॥ विनायकः प्रसन्नस्तेसर्वान्कामान्प्रदास्यति
४ धर्ममर्थंतथाकामंमोक्षमन्यदभीप्सितं ॥ गच्छवास्वपुरंभीमचिं
तांकामपिमाकुरु ॥ ५ ॥ मुनिरुवाच इत्युक्तः सतदातेनतंप्रणम्यय
यौनृपः ॥ सपत्नीकोदरशोघपत्तनेस्वंजहर्षच ॥ ६ ॥ अमात्योशन
यासार्द्धं नागरैरीयतुर्नृप ॥ आलिलिंगुर्नृपंकेचिन्नेमुर्दूरातथां
तिके ॥ ७ ॥ प्रविवेशपुरंराजासर्वैःसाकंध्वजालिपत्त ॥ सिक्तमार्गं

चारुगंधंनानावादित्रशब्दितं ॥ ८ ॥ ऊचुःपरस्परंलोकाःवरीयं
शोभतेधुना ॥ यथानारीपतिंप्राप्यपथांयोदृष्टिमाप्नुवा ॥ ९ ॥ इ
ग॰ तिश्रुत्वएवंन्लथानस्थस्तथासाचारुहासिनी ॥ वस्त्रालंकारसो
पु॰ भायोस्तूयमानौमुदान्वितौ ॥ १० ॥ उभौविविशतूरम्यंपुरंनानर्द्धि
८४ संकुलं ॥ विसृज्यसर्वलोकंतौवस्त्रालंकारमौक्तिकैः ॥ ११ ॥ तांबू
लैस्तेषुभवनेयातेषुभवनंस्वमगच्छतां ॥ ततःशुभेदिनेराजास्व
प्रासादमागमत् ॥ १२ ॥ तत्रार्चयामासविभुंसर्वदंतंविनायकं ॥ उ
पवासपरोनित्यंतंमेत्रमवमवलोकयेत् ॥ १३ ॥ भोजनेशयनेया
नेवचनेश्वसनेपिच ॥ तमेवचिंतयन्नित्यमनन्यमनसान्नृपः ॥ ८४

२४॥ जलेस्थलेनभोमार्गेस्वर्गेदेवेनरेड्डमे॥ भद्रोपेयेयेनृपोपप्रपद्वि
नायकमनुत्तमं॥२५॥ पंथंपश्पतितेनौतिहृढालिंगनतत्परः न
गरेतेजनाःसर्वेपिश्नाचइतिमेनिरे॥२६॥ ततोविनायकोभ्येत्य
धृत्वापाणितलेनृपं॥ प्राहत्वंनृपमकोसिकिंवाछसिवदस्वत
त्॥२७॥ नमुवाचनृपोनान्यंजानेत्वच्चरणांबुजात्॥ ततोविनाय
कःप्राहपुत्रस्तेचारुदर्शनः॥२८॥ भवितामत्प्रसादेनगुणीस्वर्ण
तनुर्नृप॥ अजसंभवनेदेवद्विजपूजापरोभव॥२९॥ सगत्वाभव
नंराजाचकारततएवच॥ देवानांब्राह्मणानांचपूजनंनृप
णंतथा॥२०॥ अकरोत्सर्वभावेनगणेशःप्रियतामिति॥ प्रत्येनेव

तुकालेनपुत्रस्तस्याभवद्युमः ॥ ददौदानान्यनेकानिपुत्रजन्मनि
मित्ततः ॥ रुक्मांगदेतिनामस्यचक्रेद्विजवरोदितं ॥ २२ ॥ ववृधे
ग० बालकोत्तं तं शुक्लपक्षेयथाशशी ॥ चकारयज्ञसूत्रंसशिक्षा
पु० ध्येनृपतिसुतं ॥ २३ ॥ सचश्रवणमात्रेणजग्राहयद्गुरुणेरितं ॥ स
८५ र्वविद्यानिधानेनदत्तेनायत्नकप्पिलेनच ॥ २४ ॥ सोपिविद्यानिधि
रभूज्जकर्णइवापरः ॥ रुक्मांगदेतिबलवान्सर्वशास्त्रवि
शारदः ॥ २५ ॥ तस्मैपट्टाभिषेकंसचकारयुवराजाय ॥ ब्राह्मण
द्विजमुख्येभ्योवासोरत्नधनानिच ॥ २६ ॥ ततोधिकांमहाभक्तिं
सोपिचक्रेविनायके ॥ जजापैकाक्षरंमंत्रंपितुःप्राप्तंदिनेदिने ८५

२७ ॥ एकस्मिन्दिवसेरण्येयुवराजोविवेशह ॥ मृगयांव्यचर'
न्भूरिजघानगवयान्मृगान् ॥ २८ ॥ अतिश्रांतोददर्शाथमुनेकस्य
चिदाश्रमं ॥ नानावृक्षलताजालैत्यक्तवैरमृगान्विते ॥ २९ ॥ इ
तिश्रीगणेशपुराणेउपासनाखंडेरुक्मांगदाभिषेकवर्णनं
नामसप्तविंशतिमोध्यायः ॥ २७ ॥ मुनिरुवाच ॥ ततोरुक्मांग
दोपश्यदृषींवाचक्नवीश्रमं ॥ मुकुंदांतस्यपत्नींचस्त्रियंपमंजु
लभाषिणीं ॥ १ ॥ अतिश्रांतोनरपतिर्नमस्कृत्यउवाचपि ॥ तस्मि
न्मुनौगतेस्नातुंययाचेनृपसत्तमः ॥ २ ॥ मातर्मुकुंदेमेदेहिशीत
लंजलमुत्तमं ॥ विनाजलंममप्राणागमिष्यंतियमक्षयं ॥ ३ ॥ श्रो

ग॰
पु॰
८६

कर्णेतस्यवाचंसाजगादमदनातुरा ॥ त्वांदृष्ट्वारूपवंकापिमारार्द्
प्यतिसुंदरं ॥४॥ नदेवेषुनमागेषुयक्षगंधर्वपुंजयोः ॥ पश्यामिचा
रुसर्वांगमतोमेहृदयंत्वपि ॥ प्रत्यासक्तंत्वदधरामृतपानंचदेहित
त् ॥ मुनिरुवाच ॥ व्यलीकंसर्वश्रुत्वैवभ्रांतत्वान्मृष्टाद्दुःखितः ॥ इ
तिलोत्तमोत्तमांतांसजितेंद्रियतयाजगौ ॥ त्यजत्वोऽहंनेमेचित्तंप
रस्त्र्यैर्विगर्हिते ॥७॥ विनायकप्रभावेनशक्तोनैवात्रकर्हिचित् ॥
नजलंपातुमिच्छामित्वयादत्तंमद्गृहप्या ॥८॥ ऋषेराश्रममइत्येवं
यातोयासद्‌तोसुभेतंगंतुमुद्यतंपाणौधृत्वावीवरदातुरा ॥९॥ मु
कुंदोवाच ॥ बलात्कारेणयोन्यस्त्रियंधर्षितुमिच्छति ॥ सएवनि ८६

रथंयातिनस्वयंयातितामपि ॥ २० ॥ कृतेत्रेतायुगेब्रह्मास्त्रीणांसा
तेऽसमभ्यधात् ॥ नकरोषिप्रियंदावाक्यंतद्दासम्भविष्यसि ॥ २१ ॥ अ
थवाराज्यविभ्रष्टंकरिष्येवनचारिणं ॥ इत्युक्त्वाधावमानासाका
ममार्गेणपीडिता ॥ २२ ॥ रभसालिंगयामासचुचुंबेवरनेहरात्
ततोरुक्मांगदस्तांतुवलाच्चिक्षेपदूरतः ॥ २३ ॥ मूर्छितापतिताभू
मौरंभेवमरुताहता ॥ उत्थितांतांतदाप्राहपरदारविरक्तधीः ॥ २४ ॥
रुक्मांगदोमहाभागेस्तुनिपत्यविवेकिनि ॥ परपुंसिमनोयस्याः
सावैनिरयभाग्भवेत् ॥ २५ ॥ नमेमनश्चरेत्क्वापियदिशुष्येन्महो
दधिः ॥ एवंनिराकृतातेनतंशप्यापरुषान्विता ॥ २६ ॥ यथाहंकष्ट

ग० पु० ६९

मागमंतथात्वंकुष्टभाग्भव॥यतस्तेहृदयंपश्चात्सारमूतं
नचाद्भूतं॥१७॥इत्थंवदंतीनाराजानिमतस्यैवकुधाततः॥त्वरं
यानिर्गतस्तस्मादाश्रमान्मुशाकुःखितः॥१८॥स्वंददर्शशरीरंस
श्वेतंबकशरीरवत्॥कुष्टरोगयुतंकांत्याहीनेचमनशक्तित्वि
तं॥१९॥चिंतार्णवेतदामग्नइदमाहगजाननं॥किमपराधंम
यातेद्यकथमत्रागतोप्यहं॥२०॥प्राप्तःकथंनुदृष्टायामुनिपा
त्न्याःसमागमं॥त्वयानूनंनसिद्धिपतेदृष्टासंवर्द्धितामनःप्रां॥२१॥श्र
वताराध्ध्वसाधूनांरक्षणायविभर्षिहि॥इयंननाशितादुष्टास्वै
रिणीरूपगर्विता॥२२॥कथंममशरीरंतत्कांचनसदृशंसुंदरंद ६९

मामवस्थां संप्राप्तं केन वा दुष्टकर्मणा ॥२३॥ तव भक्तिं यथापूर्वं स
दा कुर्वे यथाविधि ॥ त्वदन्यं नैव शरणं यामि नाथ गजानन ॥२४
नेदं शरीरं वक्रं वा दर्शयिष्ये जनं प्रति ॥ प्रायोपवेशनेनेदं शोष
यिष्ये कलेवरं ॥२५॥ निश्चित्यैवं नरपतिदासन्यग्रोधसंविधौ
न्यपादत स्ततो धावन्नेत्राते स्वयं नृपं ॥२६॥ प्रवृत्तायां निशायां
तु जग्मुः स्वंस्वं निकेतनं ॥ स्वामिसेवकयोर्ज्ञाता गतिश्च काद्व
योरिव ॥२७॥ इति श्रीगणेशपुराणे उपासनाखंडे प्रायोपवे
शनं नाम अष्टविंशतिमोध्यायः ॥२८॥ मुनिरुवाच ॥ तस्मिन्वटे समा
सीनः कस्मिंश्चिद्दिवसे नृपः ॥ दूराद्ददर्श देवर्षिं नारदं मुनिपुंगवं

ना० पु० ८८

१॥न नाम प्रार्थया मामस्त्वणं विश्राम्यतामिति॥उक्ततारनमोमार्गी-
न्नारदः करुणानिधिः॥२॥पूजयित्वा यथाशक्ति पप्रच्छ मुनिमा-
दरात्॥अहं रुक्मांगदो नाम भीमपुत्रो वलान्वितः॥३॥मृग-
यां विचरं वाचक्नवेराश्रममागतः॥जलयाचकृता तत्र त्वरषि-
तेन मयानघ॥४॥तस्य पत्नी मृशं नष्टा कामार्दा मामचुंबत॥
तस्मिन्मुनौ गते स्नातुं दुष्टपापेन चेतसा॥५॥उवाच मां भव
स्वेति कामबाणप्रपीडिता॥जितेंद्रियस्तया देव प्रसादा-
त्सा निराकृता॥६॥अशपद्दुःकृतात्पंतं सा मां निष्टुरचेतसा कु-
ष्ठी भव महाकुष्ठ सकामीत्यजसे यतः॥७॥श्रुत्वैतद्दुष्टवचनं- ८८

निर्गतोहंतदाश्रमात् ॥ श्वेतकुष्टीतदाजातोवर्ष्मेनिष्कृतिंमुने
८ ॥ वियोगान्ममभीमोपिमग्नःस्यांदुःखसागरे ॥ श्रुत्वेत्थंवचनं
तस्यनारदःप्राहविश्ववित् ॥ ९ ॥ उपायंतस्यकुष्टस्यनाशायक
रुणायुतः ॥ नारदउवाच ॥ आगच्छतामयामार्गेदृष्टमाश्चर्यमु
त्तमं ॥ १० ॥ विदर्भेनगरंख्यातंकादंबमितिसंज्ञया ॥ तत्प्रासादेम
हाश्रेष्टामूर्त्तिर्वैनायकीशुभा ॥ ११ ॥ चिंतामणिरितिख्यातास
र्वेषांसर्वकामदा ॥ तस्याग्रतोमहाकुंडंगणेशपदपूर्वकं ॥ १२ ॥
कश्चिद्वृद्धोमहाकुष्टीजराजर्जरितोनृप ॥ तीर्थयात्राप्रसंगे
नकादंबपुरमागतः ॥ १३ ॥ गणेशकुंडेस्नात्वैवदेहंदिव्यमवा

पसः ॥ विनायकस्वरूपैस्तु गणैरानीतमंदिरात् ॥ २४ ॥ विमानव
रमारुह्य सगतः स्थानमुत्तमं ॥ यत्र गत्वा न शोचंति न तपंति पुनः क्व
ग० चित् ॥ २५ ॥ दृष्टो मयैहि राजेंद्र तत्र स्नानाय सांप्रतं ॥ स्नात्वा देवं सम
पु० भ्यर्च्य चिंत्यतार्थप्रदं विभुं ॥ २६ ॥ देहदानानि विप्रेभ्यः सद्यः कृतो
८९ भविष्यति ॥ जीर्णां त्वचं परित्यज्य सुरूपी भुजगो यथा ॥ २७ ॥ मु
निरुवाच ॥ इति वाणीं नारदोक्तां निशम्य नृपसत्तमः ॥ न किंचि
दुक्तवान्वाक्यं मग्नकत्रां नेत्रसागरे ॥ २८ ॥ गंतुं समुद्यते तस्मिन्नार
दे मुनिपुंगवे ॥ प्रणिपत्य ततो पृच्छत्स कृत्यं च मुनिं पुनः ॥ २९ ॥ रु
क्मांगदोवाच ॥ तस्मिन्क्षेत्रे पुरा केन सिद्धिः प्राप्ता प्रभानघ ॥ ८९

मूर्तिश्च स्थापिता केन मणिरत्नमयी शुभा ॥ २० ॥ वैनायकी या मे शं
सपरं कौतुहलं मुने ॥ भवादृशानां साधूनां परोपकरणे मतिः ॥ २१ ॥ अ
न्यथा भ्रमणे कृत्यं न लोकेषु ग्रहस्य ते ॥ लोकेषु वर्षते मेघः शोषेण
ध्रियते धरा ॥ २२ ॥ उपकाराय सूर्योपि भ्रमते हर्निशं द्विजा ॥ समस्य
सर्वभूतेषु सर्वज्ञस्य तवागतः ॥ २३ ॥ अनभिज्ञेन मूढेन किं वक्त°
व्यं दयानिधे ॥ इच्छेत्तथापि देवर्षे संशयच्छेदनाय वै ॥ २४ ॥ ना
रद उवाच ॥ साधु पृष्टं त्वया भूप लोकानुग्रहकारक ॥ त्व सोहं त
ववाक्येन सर्वं च कथयामि ते ॥ २५ ॥ इति श्री गणेशपुराणे उपास
नाखंडे नारदागमनं नाम एकोनत्रिंशोध्यायः ॥ २९ ॥ नारद उवा°

ग० प० ६०

कदाचिदमरावत्यांशक्रंद्रष्टुंगतोस्म्यहं॥सन्मानंसंप्रपूज्यविधिवद्दु
वाचावनतोमनःशुभं॥१॥इंद्रउवाच॥किंचिदाश्चर्यमन्तंमेसंतोषा
यमुनेवद॥भ्रमसेसर्वलोकांस्त्वंविदितंसर्वमस्तिते॥२॥नारदउ
वाच॥मर्त्यलोकेमयादृष्टोगौतमस्याश्रमोमहान्॥नानावृ
क्षलताजालैर्नानापक्षिगणैर्युतं॥३॥अहिल्यासहितंतत्र
गौतमंदृष्टवानहं॥रूपंविलोक्यतस्यास्तुजातोहंकामविह्वलः
४॥यस्यारूपेणसावित्रीशचीलक्ष्मीगिरींद्रजा॥उर्वशीमेनका
रंभालोकेख्यातातिलोत्तमा॥५॥केशणबालापयाकारिसान
सूर्याप्यरुंधती॥छायासंज्ञारवेर्भार्याकश्यपस्यचयादितिः॥६ ६०

सदृशीनैवकाप्यस्यान्नागपत्नीषुवाक्वचित्॥त्वरावानहमाया
तोऽद्रष्टुंसाध्वमरावती॥७॥तुच्छांपश्यद्दमांदेवविनाताममराव
ती॥मुनिरुवाच॥इतिशक्रेब्रुवन्त्येतर्हितोगानरतोमुनिः॥चक्रे
तर्हितेभगवतिनारदेमुनिसत्तमे॥जंभभेदीमत्स्यकेतुविद्धोमू
र्छामवापसः॥९॥पश्चपेकदामुनेर्भार्यागौतमस्येत्यचिंतयत्॥क
दाधराम्रतंप्राप्यमुच्येयंमदनानलात्॥१०॥जीवीतंनैवपश्येप
न्यंतरास्मेघविनाप्युनं॥एवंनिश्चितसंकल्पोगौतमीभूत्त्वजं
महा॥११॥चिंतयन्नेवतांमार्गेमुनेराश्रममाययौ॥ददर्शता
महिल्यांतुस्नातुंयातेसगौतमे॥१२॥अन्यंतरगतःप्रोचेप्रिये

ग्राम्यांगभोक्तुरः॥ साचोवाचजयंत्वत्काकथमयागतोग्रहं॥
१३॥ दिवैवसुरतेव्हांकिंकुरुषेतिविगर्हितां॥ गौतमउवाच॥ अ
हंस्नातुंगतोयावत्तावदेकावराप्सरा॥ तत्रैवस्नातुयाताजाता
नभ्रांतिगोचरा॥ बिंवाधरासुचार्वंगीचारूपीनपयोधरा॥१५
नलग्नंमेमनोदेविज्ञपेकामास्त्रिपीडितं॥ ततोहम्माश्रयाप
तोरतिंदेहिप्रियेधुना॥१६॥ नोचेत्कामाग्निनादग्धंमृतंमां
क्तनुपश्यसि॥ शापेत्वांप्रव्रजिष्येवानिगृहिष्येमनोभ्रष्टं॥
१७॥ अहिल्योवाच॥ स्वाध्यायंदेवपूजांवत्पत्काकिंप्राप्येतेर
तिः॥ नोचितातवत्रहस्नेषेतथाप्याज्ञांकरोम्यहं॥१८॥ भर्त्तरेषु

ग० पु० ६१

६१

श्रूषणादन्योधर्मोनास्तिस्त्रियःक्वचित् ॥ मुनिस्त्वाव ॥ स्वराकृति
स्वभावैःसाक्षात्वातंस्वामिनंनिजं ॥१९॥ विश्वेशाशयनेरंतुमहिल्या
जंभभेदिना ॥ निःशंकंचुंबनाश्लेषनीवीविस्त्रंसनादिभिः ॥२०॥
आकृत्यागौतमस्यैवविक्रीडज्जंभघातया ॥ रिव्यानाधानुपाघाय
चकिताशंकिताभ्रष्टा ॥२१॥ तर्कयामाससमनसिकिमयंकूटरूप
वान् ॥ कलंकोयंममभ्रशं चंद्रस्येवभवेन्नुकिं ॥२२॥ उभेकुलेमे
नष्टेकिंदुष्टस्यास्यतुसंगमात् ॥ दर्शयिष्येकथंलोकेपशःस्या
मंमुखंविनिंदं ॥२३॥ नयिष्यतिगतिंकांतुप्रियोभर्तायमांमुनिः
पप्रच्छतशातंक्रोधाकोसित्वंकूटरूपधृक् ॥२४॥ विप्रवत्साखामि

रूपेणवरनोचेच्छपामिति॥२४॥सक्तःशापभीत्यासावाचिश्चकेनि
जंवपुः॥२५॥देव्याभरणसंयुक्तंकिरीटकटकान्वितं॥कुंडला
ग० भूतदीप्तोभिर्विलसन्मुखपंकजं॥२६॥उवाचसततस्तांतुवि
पु० ह्विमांत्वंशचीपतिं॥लावण्यपश्रवणात्तेहंविह्वलोमदनाग्नि
६२ ना॥२७॥नत्वन्मेकुत्रचिच्छर्मेतत्सत्यंकृतंमया॥इतोमामी
भजस्वत्वंत्रैलोक्येश्वरमादरात्॥२८॥श्रुत्वेत्थंवचनंतस्यमु
निपत्नीरुषान्विता वमंतीनमुखाज्ज्वालांजगादत्रिदशा
धिपं॥२९॥अस्पतेवपुषोमूढमज्जत्तेरिसमागते॥अवस्थके
भवेन्मंदनजानेहंशतक्रतो॥३०॥पातिव्रत्यंत्वयामन्नेकुष्टपा ६२

पीयसा मम ॥ कामवस्थांगमिष्यामि शापाज्जैतम्मवाभवान् ॥ २१
इति श्रीगणेशगणेशपुराणे उपासनाखंडे अहल्याधर्षणं ना
मात्रिंशत्तमोध्यायः ॥ ३० ॥ रुक्मांगद उवाच ॥ आगते गौतमे को
वावृत्तांतो मुने महामुने ॥ वद मे सकलं तन्नु जिज्ञासा महती मम
॥ नारद उवाच ॥ नित्यं कर्म समाप्यैव स्वाश्रमं गौतमो ययौ ॥ आ
कार्य निजपत्नीं तां देहि पादोदकं मम ॥ २ ॥ किमर्थं नागता धवे
संमुखं मम पूर्ववत् ॥ नानीतमासनं कस्मात्कथं चाद्य न भाषसे
३ ॥ श्रुत्वेत्थं वचनं तस्य वेपमाना स्वतेवसा ॥ अधोमुखी विनिर्ग
त्य मुहूर्तान्मुनिमाययौ ॥ ४ ॥ सा सांगं पतिता भूमौ तस्या देहोपरि

मस्तका ॥ विह्वलाङ्गा पशापभीता सा शनैरथ जगौ मुनिं ॥ ५
उषसि त्वं प्रयातोसि स्नातुं कर्त्तुं निजं विधिं ॥ तव रूपधरो दृष्टो
ग॰ देवेन्द्रो मामुवाचह ॥ ६ ॥ दृष्ट्वा वराप्सरोभ्योपि सुंदरा कामिनी
पु॰ मया ॥ न मे मनो जपे दैवे विधौ नित्ये स्थिरं भवेत् ॥ ७ ॥ परावृ
६३ त्यागतस्तस्माद्रतिं मे देहि शोभने ॥ त्वमेवेति मयाप्रोक्तं त्वया
कृतं वाक्यं तथैव तत् ॥ ८ ॥ दिव्यगंधानुपाघ्राय विकल्पो मे भ
वत्सुनः ॥ दुरात्मन्कोसि मे ब्रूहि नो चेद्भस्म भविष्यसि ॥ ९ ॥ इ
ति शापभयाज्ज्ञातः प्रकटो बलसूदनः ॥ तावदेव भवद्वाक्यं ६३
श्रुत्वा तं मुनिसत्तम ॥ १० ॥ लज्जयानागताह्यशीघ्रमपराधं क्षम

स्वमे ॥ स्वयंनिवेदनेदोषो दोषोपरनिवेदने ॥ ११ ॥ मंत्रायुर्गेहरंध्र
श्रीरतयश्चौषधानिच ॥ मानापमानदानानिप्रकशानिनकारये
पेत् ॥ १२ ॥ इत्थंनिशम्यसमुनिः कोपव्याकुलितेंद्रियः ॥ शशाप
वनितांस्वीयांदुःशीलेत्वंशिलाभव ॥ नास्ताशीमेस्वरूपंतेस्वभा
वेचेष्टितानिच ॥ परेषुंसंनिमग्नंतेयतश्चेतोतिकामुकं ॥ १४ ॥
यदादाशरथीरामोत्रमन्त्राजावनेवने ॥ तस्यांघ्रिस्पर्शनादेव
स्वरूपंप्रतिपत्स्यते ॥ १५ ॥ नारदउवाच तदैवसाशिलाजातात
पोनिधिवचोबलात् ॥ तस्याःशापंसमाकर्ण्यचकंपेपाकशा
सनः ॥ १६ ॥ प्रकंपनस्यसंयोगाद्धिमवत्पर्वतोयथा ॥ तर्कयामा

समनासिकथंकार्यंमयाधुना ॥ १४ ॥ समुद्रमध्येकूपेवानडागे
कमलेथवा ॥ स्त्रीनामूत्वापथास्थास्येतदाज्ञास्यतिमांमु
निः ॥ १५ ॥ अतोविडालरूपेणविचरैश्चारसवञ्चमत ॥ गोत
मस्तमवत्ताणोगृहेद्वारितथाश्रमे ॥ १६ ॥ एकगतोदानवरि
पुर्यांमेभार्याविदूषकः ॥ ध्यानेनवुवुधेतंतत्तपोनमुनिस
त्तमः ॥ १७ ॥ नतेभस्मकरिष्यामिदेवेंद्रोसिपतः खलः ॥ आया
मित्वांशप्चीमत्तः सहस्रभगवान्भव ॥ १८ ॥ श्रुतवान्वच
नंयावद्देधेपामुनिनेरितं ॥ तावद्ददर्शस्वंदेहंसहस्रभ
गचिन्हितं ॥ १९ ॥ ततोऽदुःखार्णवेमग्नः शुशोचवलवृत्रहा

ईश्वरउवाच ॥ अहं शिक्षापितो वृद्धैर्नानाधर्माननेकशः ॥ २३
वृद्धानां वचनं तन्मे नाविचारितमादरात् ॥ स्वबुद्धिर्हि तत्क्ष
तत्सर्वो विनाशाय परेरिता ॥ २४ ॥ गुरोगरीयसी बुद्धिःस्तय
साकामिनी मतिः ॥ कुतो नारदवाक्येन यातोहं तामनिंदि
तां ॥ २५ ॥ देवराज्ञो भवन्त्या स्वं लोकानां दर्शये कथं ॥ दिव्य
देहो गतः क्वाद्य निजभार्यो वदे तु किं ॥ २६ ॥ धिक् मां च धि
क् स्मरं येन प्रापितो गर्हितां दशां ॥ प्राणिभिर्भुज्यते का
मे शुभं वा यदि वा शुभं ॥ २७ ॥ तिर्यग्योनिं समासाद्य दत्तप
यि प्येघमात्मनः ॥ न तिली कुमले तिष्टेरिंद्रगोपकरु

ग०
पु०
६५

पधृक॥२८॥इतिश्रीगणेशपुराणेउपासनाखंडेशक्रशापवर्ण
नेनामएकत्रिंशतितमोध्यायः॥३१॥नारदउवाच॥शक्रेतुनलि
नीयातेतत्सुरंत्वहमागतः॥बृहस्पतिपुरोगांस्तांस्तत्रापश्यं
स्थितान्सुरान्॥१॥तेभ्योह्याकथयंसर्वंसुमयोः — शापकारं॥
अहिल्यायामहेंद्रस्यसंयोगंचविरूपतां॥२॥सहस्रभगतांप्रा
सःशक्रोगौतमशापतः॥अहिल्याधर्षणाद्देवास्तत्संगात्साशि
लाभवत्॥३॥मुनिरुवाच॥श्रुत्वातेनारदोक्तंतत्सर्वेदेवाःसु
चान्विताः॥अतिदुःखाकुलंतस्थोनिःश्वासोच्छ्वासविभ्रमैः॥४
देवाऊचुः॥येनाकरिशतंयज्ञादानवायेननिर्जिताः॥त्रैलोक्यं ६५

पालितं येन शुक्रस्य मैंद्रं पदं शुभं ॥५॥ पूजिता बहवो देवा ब्राह्मणा ब्रह्म
वित्तमाः ॥ भुक्ता नानाविधा भोगा ॥ अन्येषामतिदुर्लभाः ॥६॥ कुत्र
स्यास्य स सौदेवो भोक्तते स्वस्यते कथं ॥ कमद्य शरणं यामः सकृ
तेनत्त्कृते पिवा ॥७॥ पालयिष्यति कोस्मानैपरमैंद्रं शचीतथा ॥
कथं प्रसन्नतां यायाज्जौतमो मुनिसत्तमः ॥८॥ स्त्रीयज्ञार्या विधु
क्ता। संसत्कृतागः स्मरन्नुषा ॥ अन्योपायं न पश्यामो गौतमस्य
प्रसादतः ॥९॥ तस्मान्नारद यास्यामो गौतमं सात्विनं मुनिं ॥ ए
वं ते निर्ययुर्देवा नारदेन समन्विताः ॥१०॥ गौतमं ते समासाद्य बं
द्धांजलिपुटां मुनिं ॥ तुष्टुवुर्विविधैर्वाक्यैस्तमेव शरणं गताः ॥११

तक्रतु॥तवप्रभावंवक्तुंनोमुनेशक्तिर्नविद्यते॥गरिमाणंवहेत्को
ऽपिमेरोर्हिमवतोपिच॥१२॥दृष्टिधारारजोभूमेर्गंगायाःसिक
ताअपि कमंबुधेर्येणान्विलोगेणायेत्कोऽमूढधीः॥१३॥प्रातरेवो
प्तबीजानांमध्यान्हेसस्यसंपदः॥संपादितास्त्वयाशर्वमविताऋ
षिसत्तमाः॥१४॥वालखिल्यैर्येजिंक्रतुलापरइंद्रोविनिर्मितः॥ब्र
ह्मादिभिःप्रार्थितास्तेपक्षिणंतमकल्पयन्॥१५॥कबंपानिधि
रेकेनप्राशितश्चुलकेनतु॥अपरासृष्टिरारब्धागाधिपुत्रेणधी
मता॥१६॥स्तंभितोभुजइंद्रस्यच्यवनेनमहात्मना॥तस्मात्त्वत्वा
त्मनांउसाभवतांसेवनंनतिः॥१७॥दर्शनंभाषणंपूजास्पर्शनं

पापनाशनं ॥ उपकाररतानां वो दीनानुग्रहकारिणे ॥ यातान्कृ
पो इंद्रार्थे शरणं यातान् कृपां कर्तुं त्वमर्हसि ॥ गौतम उवाच भ
वतां दर्शनं चर्मचक्षुषो नैव जायते ॥ २९ ॥ मम पुण्येन जातेन त्वा
मसंपादने नृणां ॥ जन्माश्रमतपोदानं देहस्यात्मा व्रतानि च २०
सार्थकानी क्षणे नैव जातानि भवतां खलु ॥ इदानीं प्रार्थितं
किं वस्तन्निरूप्यं ममाग्रतः ॥ २१ ॥ शक्यं चेत्तत्करिष्येहं भवत्स्मृति
बलेन तु ॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा जहृषुस्ते दिवौकसः ॥ २२ ॥ चंद्रोदये य
था हर्षं प्राप्नोति जलधिः स्फुटं ॥ यथा वा बालभाषाभिः पित
रौ मुद्समीपतुः ॥ २३ ॥ प्रार्थयां चक्रिरे सर्वे गौतमं तं महामुनिं देवग

एगऊचुः ॥ ईश्वरस्यापराधेन कामो भस्मत्वमागतः ॥ २४ ॥ आग
ग॰ स्कारी त्वया शक्रो न च प्राणैर्वियोजितः ॥ इदानीं सम्यथास्थाने
पु॰ स्वकीयं प्राप्नुया मुने ॥ २५ ॥ तामित्वा तस्य चाहो हांसि सर्वेषां व
६७ चनाद्विनः ॥ कृते तस्मिन्प्रसारे तु सर्वेषां वांछितं भवेत् ॥ २६
नारद उवाच ॥ श्रुत्वा देवसमूहस्य वचनानि स गौतमः ॥ प्रह
स्य प्रत्युवाचेदं सर्वान्देवगणान्प्रति ॥ २७ ॥ गौतम उवाच ॥ ना
मापि तस्य न ग्राह्यं पतितस्य कृतागसः ॥ कपटस्य शठस्यापि
दुष्टस्यापि प्यविवेकिनः ॥ २८ ॥ अनुतापविहीनस्य निष्कृतिर्नैव ६७
विद्यते ॥ तथापि भवतां वाक्यात्करिष्ये तत्प्रियं सुराः ॥ २९ ॥ भवं

तोपिमरास्पृशस्तस्यशापः पतेन्मयी॥इतोभवतिजंतुर्हिबकुमि
येनुगृह्यते॥२०॥अतएकंवदेमंत्रंतस्मैतंप्रदिशंतुच॥सर्वक
तोसर्वहर्त्तासर्वपातात्कृपानिधिः॥२१॥विनायकोदेवदेवोब्रह्मा
विष्णुशिवात्मकः॥षडक्षरस्तस्यमंत्रोमहासिद्धिप्रदायकः
२२॥उपदेशेकृतेतस्यदिव्यदेहोभवेत्तुसः॥सप्तानितस्ययावंति
तावन्नेत्रंभविष्यति॥२३॥स्वाराज्यंप्राप्स्यतेशक्रः इतिसत्यंवदा
मिवः।अभियायमुरानिस्थित्तत्रस्त्रीमासीत्सगौतमः॥२४॥तं
चतेशजयित्वातुनमस्कृत्यमुदान्विताः॥प्रदक्षिणीकृत्यपुनः
प्राप्यानुज्ञांययुःसुराः॥२५॥प्रशंसंतोमुनितत्रयत्रास्तेबल

वृत्रहा गौतमात्तज्ज्ञानसंपन्नात्सात्विकोन्योनवर्त्तते ३६ इ
तिश्रीगणेशपुराणेउपासनाखंडेमंत्रकथनंनामद्वात्रिंश
ग० त्तमोध्यायः ३२ नारदउवाच उचुर्देवास्तत्रहरणंबहिर्योहि
पु० ष्कृतकृता वयंहिसहितास्तत्रनारदेनसुरर्षिणा १ तंगत्वा
९८ गौतमंमुनिंप्रसाद्यत्वामिहागताः उपायस्तेनकथितोव
रोदत्तस्त्वयापिच २ दोषेजातेस्वयंसंतःख्यापयंतिजनेषु
वै तत्रप्रतिविधिंसम्यक्कुर्वंतितन्निवर्तकं ३ आछादने
दोषवृद्धिःख्यापनेतुलयोभवेत् तस्मात्त्वमपिदेवेंद्रबहिरा
गत्यतंवद ४ देवर्षिपतितंब्रूहिकुरुपायंमुनीरितं येनाय ९८

कंमहामंत्रंगृहाणत्वंषडक्षरं॥ब्रह्माददर्शचांगुष्ठंविवाहेगिरि
जेशयोः॥चस्कंदसतदारेतोलज्जितोवाब्रमुखोगतः॥६॥ज्ञात्वा
महेशःकृतवान्निर्दीपितमुपायतः॥इतिवाणीसमुत्त्वेवदेवर्षि
गणनिर्मिता॥७॥आजग्मामवाहिःशक्रोनलिनीकोशतान्नृप
सर्वैर्यासत्रदेवानांश्रुत्वावाक्यानिसादरं॥८॥पूयशोणित
दिग्धांगोमलिनःपूतिगंधवान्॥दृष्ट्वातथाविधंदेवानेमुः
सर्वैसुरेश्वरं॥९॥आघ्रायघ्राणरंध्राणिवस्त्राद्यैर्नृपसत्तम
मुस्तातंउनराचांतेतमिंद्रंवाक्पतिस्तदा॥१०॥षडक्षरंमहा
मंत्रंगणेशस्योपदिष्टवान्॥उपदेशेकृतेतेनदिव्यदेहोभव

गा० पु० ६९

क्षमः ॥२२॥ सहस्रनयनः श्रीमान्व्योमसूर्य इवापरः ॥ ततो वा
द्यनिनादैश्च जयशब्दैर्दिवौकसां ॥२३॥ गंधर्वाणां गानरवैर्नं
दिता विदिशो दिशः ॥ ससृजुः पुष्पवर्षाणि सर्वे देवा मुदान्वि
ताः ॥२३॥ आशिषो ददुः सर्वे मुनयो नारदादयः ॥ आलिलि
गुर्मुदा देवास्तुष्टुवुश्चापरे च तं ॥२४॥ के पूज्यास्त्वं सुमनसः स्तना
था हि वत्सं त्वया ॥ विना त्वां नैव शोभामो विना चंद्रं नभो यथा
॥२५॥ विना स्वपितरो बाला न सुखं यांति सर्वथा ॥ तथा वयं वि
ना त्वां हि लभामः शर्म न क्वचित् ॥२६॥ मुनिरुवाच ॥ श्रुत्वेत्थं
देववचनं जहर्षेऽजं महाप्रभो ॥ उवाच च प्रसन्नात्मा तथ्यं वाक्यं ६९

सुरान्प्रति॥२७॥इंद्रउवाच॥मयाकृतंकर्महुसुदुष्करंयद्देवर्षि-
वाक्येनविमोहितेन॥लब्धंफलंदुःसहमप्यसर्वैरुद्धारितोहंदु-
रितप्रपंकात्॥२८॥नमामिसर्वानमरप्रवर्हान्ऋषींश्चसर्वा-
न्गुरुप्रभावान्॥उद्धर्तुमात्मानमतोविलासांसंत्रातुम-
र्हाःशरणंप्रपन्नं॥२९॥कथंप्रयत्नोरचितोभवद्भिःप्रसादना-
यास्यहिगौतमस्यकथंनुमंत्रंपरमंमदर्थेसत्र्क्कवांस्तत्क-
थयंतुसर्वे॥३०॥देवाऊचुः॥मुनिंपुरस्कृत्यवयंपुरंदरंचगतामुनिं
तंप्रणिपत्यसम्यक्॥प्रसादितोवाग्भिरतैर्विचित्रैः॥सयाच्य-
मानोथवदत्त्वमंत्रं॥३१॥यस्योपदेशेनसहस्रनेत्राजातो

भवानसर्वसुखायदेव॥प्रयाहिदेवाश्चमरावतींस्वांप्रशाधि
सर्वान्विबुधांश्चलोकान्॥२३॥शक्रउवाच॥नाहंप्रयास्येस्वगु
ग॰ रोप्रसादंविनागणेशस्यसुरर्षिवर्याः॥व्रजंतुयूयंकृतकार्य
पु॰ पूजाधामानिदिव्यानिमुदारमंतः॥२४॥एतावतालंप्रकरोति
१०० तोहंलज्जाविलीनोवकृडुर्गतश्च॥प्रसादितोयन्मुनिरुग्रते
जा भवत्प्रसादाद्धकृनेवतामे॥२५॥इतिश्रीगणेशपुराणेउपा
सनाखंडेबहिरागमनंनामत्रयस्त्रिंशत्तमोध्यायः॥३३॥ना
रदउवाच॥कदंबवृक्षस्यतलेनिधायनासाग्रदृष्टिःपरमासने
सः॥मनोनिरुंध्याथजजापमंत्रंषडक्षरंजंभरिपुर्नरेंद्र॥१॥स १००

हस्रवर्षाणिगतानितस्य॥महत्यतेमोस्तुतमुग्रतपास्य॥वल्मी
कगुल्मानिशरीरदेशेजातानिभूमीधरवत्तुस्थिरस्य॥२॥त
तःप्रसन्नोभगवानणीयःसर्वगःसर्वविदुग्रतेजाःस्वते
जसावन्हिशशीनतेजाःस्याच्छादयन्सर्वविलोचनानि॥३॥च
तुर्भुजोरत्नकिरीटमालीचार्वंगदःकुंडलमंडिगंडः॥मुक्ता
मयंदामचनुरेचबिभ्रन्महार्घकटिसूत्रमुच्चैः॥४॥यःपुष्क
राक्षःपृथुपुष्करोपि॥हृहत्करःपुष्करशालिमालः॥आविर्बभू
वाखिलदेवमूर्त्तिःसिंहूरशालीपुरतोमघोनः॥५॥तंदृष्टुभय
भीतोभूत्किमिदंकिमिदंकिमिवागतं॥कथंचजीवितंमेस्या

दृष्टिप्राणमयस्यच ॥ १४ ॥ विघ्नोयंकिंमहानद्यनजानेकेननिर्मि
तः ॥ खेदस्त्वाविशरीरंमेकंपतेबोधिपत्रवत् ॥ १५ ॥ इत्थंवितर्कवि
ग० तंतस्यबुबुधेविलसद्विभुः ॥ विनायकोमहेंद्रंतुमुवाचमंजुलं
पु० वचः ॥ विनायकउवाच ॥ माभयंकुरुदेवेशमांनरेत्सिकथंसु
१०१ र ॥ यन्निर्गुणंनिराकारंचिदानंदंसनातनं ॥ १६ ॥ कारणातीत
मव्यक्तंजगत्कारणकारणं ॥ यंध्यायसिसदादेवंमंत्रेणानेन
निश्चलः ॥ १७ ॥ श्रांतोसिबहुकालंत्वमितिप्रसन्नतांगतः ॥ त
पसानेनतुष्टोहंवरंदातुमिहागतः ॥ तपसानेनतुष्टोहंवरंदा
तुमिहागतः ॥ १८ ॥ ब्रह्मांडानामनंतानामुत्पत्तिप्रलयाव १०१

ने ॥ मत्तएवेतिविद्धित्वंहएएपद्मांबुसेनय ॥ १२ ॥ नारदउवाच ॥ श्रु
त्वातस्यवचोरम्यंबुबुधेबलमेदनः ॥ भगवंतंमहाकायंदेवदे
वंविनायकं ॥ १३ ॥ ननामपरयाभक्त्यातनउत्थयसत्वरः ॥ अब्रवी
दच्छचीकांतः प्रणमत्तंब्रह्मरूपिणं ॥ १४ ॥ इंद्रउवाच ॥ ब्रह्मादयो
पिनोदेवाविदुस्त्वांसद्दिजीश्वरा ॥ यगुणांस्तवमहाबाहोसृष्टि
स्थित्यंतकारिणः ॥ १५ ॥ परंतुकृत्रिमंममहंसंज्ञानयत्तसमुन्नवे
दतंतत्राप्यंतरायाभवंतिबहुधाममम ॥ १६ ॥ मयाकथंतुविज्ञे
यामहिमातेगजाननः ॥ यस्यतेनुग्रहः पूर्णोभविष्यतिम
हेश्वरः ॥ १७ ॥ सएवममहिमानंतेजानीयाद्विघ्नवारण तस्य

तेगुणरूपाणि वक्तुं शक्तिर्भविष्यति ॥ १८ ॥ निराधारोखिलाधारो नित्य
ज्ञानोऽजरामरः नित्यानंदेन संपूर्णो मायावीश्वर एव च ॥ १९ ॥ अक्ष
ग॰ रापरमात्मा च विश्वरूपोखिलेश्वरः ॥ उग्रैस्तपोभिस्त्वां ज्ञात्वा निहृ
पु॰ ताः सनकादयः ॥ २० ॥ षडक्षरप्रभावेन दृष्टोसि परमेश्वर ॥ पुरायं
१०२ ब्रह्मणादिष्टो मंत्रो मे मुग्रहेणवै ॥ २१ ॥ जक्कवांश्चैव मां ब्रह्मापरा
मुं विस्मरिष्यसि ॥ तदैव त्वं ब्रह्मपसे स्थानाद्दुर्दशां चैव यास्यसि ॥
२२ ॥ ततो मयातिलुब्धेन भोगपवर्गेन तु ॥ धर्षिता मुनिपत्नी
सा ततो दुर्गतिमाप्तवान् ॥ २३ ॥ पुनश्च पिपणोक्तेन तेन मंत्रेण दृ
ष्टवान् ॥ स्वरूपं तव देवेश सहस्रनयनोधुना ॥ २४ ॥ अनुष्ठानफलं १०२

प्राप्तंयत्नेदृष्टंपदांबुजं।इदानींतुवरंयाचेयंतंमेदेहिविघ्नप।२५।तव
विस्मरणेदेवनभवेन्मतथाकुत्र।मनोमेरमतांनित्यंतवपादांबु
जेविभो।२६।अन्यमेकंवरंयाचेयतस्त्वंचिंत्यतार्थद॥इदंकदंबन
गरंचिंतामणिपुरंत्विति॥२७॥अद्यप्रभृतिलोकेस्मिन्ख्यातिंया
तुगजानन।चिंतामणितितीर्थंतुसरश्चप्रथतामिदं।२८।अ
स्मिन्स्नानेनदानेनधर्मार्थकाममुक्तयः॥जनानांसिद्धयःसंतु
प्रसादात्तेजगद्गुरो॥२९॥मुनिरुवाच।आकर्ण्यवचनंशक्रोमे
घगंभीरनिःस्वनः॥उवाचप्रसन्नयावाचाविघ्नेशोजगतांपतिः
३०॥विघ्नेशउवाच॥इदंसंपत्स्यतेसर्वंयत्त्वयाप्रार्थितंविभो।अ

न्मयएकोवरस्तेस्तुस्वपदेत्वंस्थिरोभव ॥ २१ ॥ अविस्मृतिश्चसततंते
ममतेस्तुसुरेश्वर ॥ यदावसंकटंतेस्यात्तदामांस्मरवासव ॥ २२ ॥
ग॰ आविर्भावेनतेकार्यंसर्वंसंपादयेतदा ॥ इदंचिंतामणिपुरंख्या
पु॰ तंभुविभविष्यति ॥ २३ ॥ कादंबपुरमित्येतत्तीर्थेचिंतामणीति
१०२ च ॥ अत्रस्नानेनसर्वेषांसिद्धयेपिकरेस्थिताः ॥ २४ ॥ चिंतितंच
प्रदास्यामिचिंतामणिविनायकः ॥ नारदउवाच ॥ एवंवरंततो
लब्ध्वास्वःसिंधुमानपद्धरिः ॥ २५ ॥ कृत्वाभिषेकंतद्द्वारापूजया
मासतंविभुं ॥ गजाननंमहाभागंपरिवारसमन्वितं ॥ २६ ॥ पूजि १०२
तःपुननाथेनतत्रैवांतर्दधेविभुः ॥ स्थापयामासशक्रोपिस्फा

टिकींमूर्तिमादरात्॥३७॥वैनायकींशुभांदिव्यांसर्वावयवसुंदरीं
कारयामासविपुलंप्रासादंरत्नकांचनैः॥३८॥नत्वाप्रदक्षिणी
कृत्यशक्रःस्वपदमभ्यगात्॥तदेतद्भुविविख्यातंचिंतामणि-
स्वरोमहत्॥३९॥अद्यापिस्नात्वाभजल्लांगंगाशक्रसशासनात्
कृत्वाभिषेकंतन्मूर्तौयातिस्वधामसर्वदा॥४०॥एवंतत्क्षेत्रमहि
माकथितोद्भुतदर्शनः॥सर्वदोषहरःश्रीमान्सर्वकामप्रदःप्र
भुः॥४१॥तत्रगत्वामहीपालस्नानंकुरुष्वयथाविधिः॥सर्वदोष-
विनिर्मुक्तोभविष्यसिनसंशयः॥४२॥ततोययौमुनिःशीघ्रम
नुज्ञाप्यचतंनृपं॥आशीर्भिरभिनंद्यैवस्वस्वकर्मागमादरात्

ग० पु १०४

४३ ॥ इतिश्रीगणेशपुराणेउपासनाखंडेचिंतामणितीर्थवर्ण
नेनामचतुस्त्रिंशतमोध्यायः ॥ ३४ ॥ व्यासउवाच ॥ देवर्षौतुगतेत
स्मिन्नृपः किमकरोत्तदा ॥ रुक्मांगदोमेकथयकथामेतां
मनोरमां ॥ १ ॥ कउडन्यउवाच ॥ कृत्वोपदेशंसुमहांतमेवंगते
मुनौनारदनाम्निपुत्र ॥ रुक्मांगदोहर्षयुतोददर्शसेनांस्व
कीयांचतुरंगिणीतां ॥ २ ॥ तथापिदृष्ट्वानृपतिर्विरूपोयःस्व
र्णकांतीरतिमत्तरूपः ॥ आसीत्पुरात्वंकथयमेपजातःसंप्रा
प्यपप्रच्छनृपंनिमित्तं ॥ ३ ॥ सउ० ॥ गिरीन्वनानिसरितोत्रा
त्वाचवयमागताः ॥ मत्वइपरीताराजेंद्रत्वद्दर्शनसमुत्सुकाः ॥ १०४

४॥परेपरंप्रपश्यंतःसंप्राप्तास्तेपदांबुजं॥इमामवस्थांसंदृष्ट्वातेदुः
खेदुःखितरांगताः॥५॥किंनिमित्तमभूत्तन्नःकथयस्वनृपोत्तमः
नृपउवाच॥अहमग्रेसमायातस्तृषितःक्षुधितश्चह॥६॥अप
श्यंपुरतःशीघ्रंवाचक्नविरहाश्रमं॥तत्रगत्वामयादृष्टातस्य
पत्नीशुभानना॥७॥नाम्नामुकुंदेतिशुभायाचितासाजलंम
या॥सातुदृष्ट्वास्वैरिणीचमामुवाचाशुभंवचः॥८॥रतिंकुरु
मयासार्द्धंनोचेच्छापंददामिते॥निराकृतामयासातुबलात्तु
ह्येवचेतसा॥नजर्त्तरिगतेस्मात्तुसामांदृष्ट्वाशशापरुषा॥ततस्तु
वृक्षमूलेहमुपविष्टोहंदुःखितः॥१०॥प्रभावात्पूर्वपुण्यस्यह

दृष्ट्वान्नारदंमुनिं ॥ तेनमेकथितोरिष्टनाशकोविधिरुत्तमः ॥ ११ ॥
चिंतामणिक्षेत्रगतगणेशतीर्थसंश्रितः ॥ महिमाकथितस्तेन
तस्यतीर्थस्यविस्तरात् ॥ १२ ॥ तत्रस्नानंमयाख्यातंमुनिनादि
व्यचक्षुषा ॥ अतःस्नातुंगमिष्यामिस्वदोषस्यापनुत्तये ॥ १३ ॥
यान्तुसर्वेमयासार्द्धंतत्रस्नातुंपदिष्टय ॥ स्नात्वादत्वायथाश
क्तिसंपूज्यचविनायकं ॥ १४ ॥ तीर्थदेवप्रसादेनभूतायामसः ॥
स्वकेपुरः ॥ क०७० इतितेनिश्चितंबुध्वाजग्मुराजवरस्यवः ॥ १५ ॥
दृष्ट्वातीर्थंगणेशाख्यंस्नात्वासम्यक्बभौनृपः ॥ तप्तकांचन
वर्णाभोयथापूर्वंमुनीश्वर ॥ १६ ॥ ततोरुक्मांगदोमेनेनारदो

कृमतं वदः ॥ तत्रस्नात्वाह्यदौ दानान्यनेकानि नृपसत्तम । रुक्मांग
दो ब्राह्मणेभ्यो सुदा परमयायुतः ॥ विनायकं पूजयित्वा तेजोशिं
ररर्षभसः ॥ २८ ॥ विमानमर्क प्रतिमं ब्राह्मणाः सेचकाश्चते ॥ विना
यकगणो जुष्टमप्सरः किन्नरैर्युतं ॥ २९ ॥ नत्वा तान्परिपप्रच्छ के
दयं कुत आगताः ॥ हूताः कस्य किमत्रास्ति कार्यं तद्ब्रूत मादरं ॥ २०
श्रुत्वा नृपतिवाक्यानि मंजुलानि विमानगाः ॥ हूता विनायकं
सोचुर्धन्योसि नृपसत्तम ॥ २१ ॥ येन ते सर्वभावेन ध्यानश्चिंता
मणिप्रभुः ॥ तीर्थयात्रा कृता सम्यक् दानं दत्तं यथाविधि ॥
२२ ॥ चिंतामणिः पूजितश्च कृतकृत्योसि सांप्रतं ॥ चिंतितस्य प्र

दानाद्धिचिंतामणिरयंस्मृतः ॥२३॥ यंचक्रुतक्रुत्पास्मोदर्शनात्तव
सुव्रत ॥ महिमानंनजानीमस्तवभक्तेनृपोत्तम ॥२४॥ कायेनम
नसावुध्याजीवस्याप्यर्णेणनच ॥ आराधितस्त्वयादेवः सर्वव्रह्मा
नायकः ॥२५॥ विनायकस्तस्यदूतास्तेनचप्रेषितान्नृपः ॥ उत्सुकः
सउवाचास्मान्मद्भक्तंशीघ्रयायिनः ॥२६॥ रुक्मांगदंविमानेन
आनयंतुममांतिकं ॥ इतिक्रुत्वावयंयाताआरोहस्वनभोगमं
२७ ॥ याहिशीघ्रंनरेंद्रेवंमहास्मान्निर्विनायकं ॥ क७१ ॥ इतिश्रुत्वा
वचस्तेषामाहरुक्मांगदोनृपः ॥२८॥ क्वाहंमंदमतिर्दूताः क्वचा
खंडितविग्रहः ॥ अप्रमेयोप्रतर्क्यश्चचिन्मात्रोविभुरव्ययः ॥२९॥

सर्गस्थित्यप्ययानां यः कारणं कारणातिगः ॥ तस्यादरो मयि कथं
न जाने तीर्थजं फलं ॥ २० ॥ जन्मांतरगतं किं मे फलितं पुण्यमुत्तमं
तेन वोद्दर्शनं जातं मयेति फलदं शुभं ॥ २१ ॥ एवं पं धन्यतरो येषां प्रत्य
क्षो हि निर्गुणो विभुः ॥ इत्युक्त्वा पूजयामास नत्वा चारणपंकजं ॥ २२ ॥
प्रार्थयामास सर्वांस्तान्विनता मम नृपोत्तमः ॥ ब्राह्मणाः सत्यवादी
च भीमो भीमपराक्रमः ॥ २३ ॥ विना तं कथमायामि मातरं चारु
हासिनीं ॥ तयाप्याराधितो देवो देवदेवो विनायकः ॥ २४ ॥ जन्मा
वधि न चान्यं स्मामनुते देवतां परं ॥ इति ताऊचु ॥ एवं चेत् तर्हि तीर्थेस्मि
न्कुस्नानं तपो रपि ॥ २५ ॥ श्रेयस्तस्मैन्यतस्यै च पित्रे मात्रे प्रदीयतां

ग० पु० १०७

ततस्तावपिनेष्यामो विमानवरमास्थितौ ॥ ३६ ॥ क ३० इति तद्व
चनं श्रुत्वा कृत्वा प्रतिकृतिं कुशैः ॥ कुशोसि कुशपुत्रोसि ब्र
ह्मणा निर्मितः पुरा ॥ ३७ ॥ त्वयि स्नाते नु मस्नातो यस्येदं ग्रंथिबंध
ने ॥ एवं मंत्रं समुच्चार्य सर्वेषामनुपूर्वशः ॥ ३८ ॥ प्राण्याणां सर्व
लोकानां चक्रे स्नानविधिं नृपः ॥ चिंतामणि क्षेत्रगते तीर्थे गाण
श संज्ञके ॥ ३९ ॥ ततो रुक्मांगदो राजा सबलो हूतवाक्यतः वि
मानवरमारुह्य कौंडिन्यं पुरमाययौ ॥ ४० ॥ वाद्यघोषैर्जयस्त्वघो
षैर्गंधर्वाप्सरसां वरैः ॥ नादितं गगनं तेन विमानेन दिशो दश ॥ १०७
४१ ॥ मातापितृभ्यां प्रददौ श्रेयो रुक्मांगदो नृपः ॥ सर्वेषामेव लो

कानांस्नानश्रेयोविनायके ॥४२॥ दत्तमात्रेतुकौशेयस्नानजे
श्रेयसिथके ॥ विनायकाज्ञयान्यानिविमानानिसमाययुः ॥४३॥ प्र
त्येकंतेसमारूढाएकैकंगगणेचरं ॥ एवंरुक्मांगदोभीमस्तन्मा
ताचारुहासिनी ॥४४॥ सर्वेलोकाययुस्तत्रयत्रदेवोविनायकः ॥ ए
वंतन्नगरंसर्वमाबालस्थविरावधि ॥४५॥ गणपाऊणेशतीर्था
यस्नानजात्स्वर्गतिंगतं ॥४६॥ इतितेकथितंसर्वंयथादृष्टंत्व
यामुने ॥४७॥ चिंतामणिस्तेत्रगतमहात्म्यंतीर्थसंभवं ॥ यःशृणो
तिनरोभक्त्यासोपिसद्गतिमाप्नुयात् ॥४८॥ इतिश्री० उपासनाखं
डेविनायकमहिमावर्णनेकादंनामपंचत्रिंशत्तमोध्यायः ३५

व्यास उवाच ॥ श्रुतं गणेशतीर्थस्य महात्म्यं कमलासन ॥ रुक्मांगद
स्य चरितं कौंडिन्यस्य पुरवासिनं ॥ १ ॥ तथापि ब्रूहि मे ब्रह्मन् मुकुंदाच
ग० रितं शुभं ॥ ब्रह्मोवाच ॥ गते रुक्मांगदे सा तु जज्वाल मदनाग्निना ॥ २
पु० दावाग्निना यथा ग्रीष्मे महावनस्थली सुत । मुकुंदा नालभच्छर्मं व
१०८ ले शीतलमारुते ॥ ३ ॥ लतापुष्पमये स्थाने चंद्रे चंदनतोपि च ॥ न
स्या न रोचते हास्यं गीतं नृत्यं कथांतरं ॥ ४ ॥ अन्नं जलं विह्वलायाः
स्तच्चिंतया मुनीश्वर ॥ ५ ॥ ततः क्रमेण तस्यास्तत्क्षणं निद्रा समंप
यौ ॥ ६ ॥ तामिंद्रश्चुचुंबे कांतां प्रसुप्तां विजने वने ॥ कामातुरां विह्वलां
च रुक्मांगदकृते सुत ॥ ७ ॥ धृत्वा रुक्मांगदं रूपं बुभुजे कामुकां तु १०८

ततः आलिलिंग मुदा शक्रो मुकुंदां जहृषे भृशं ॥७॥ सापि रुक्मां
गदं तं तु चुचुंबे सुभृशं सुत ॥ सोपि तस्याः कुचौ पीनौ ममर्द हृष्ट
मुष्टिना ॥८॥ स प्रभुकां स प्रभुको रेमे निःशंकं सतया सह ॥ ततः सा
लज्जमानेव स्वगृहं प्रत्यपद्यत ॥९॥ इंद्रो रुक्मांगदी भूत्वा तत्रैवां
तर्दधे सुत ॥ मेने रुक्मांगदो मुकुंदा तां गर्भं दधौ तु सा ॥१०॥ सुषुवे
नवमे मासि सुवेलायां सुतं प्रभुं ॥ चारु सर्वानवद्यांग रूपेण मद
नातिगं ॥११॥ तस्य शब्देन महता धरण्यां पतितस्य तु ॥ सनादि दश
दिग्व्हे दमनं स्वं भूरसातलं ॥१२॥ पक्षिणो वत्र भुः सर्वे उड्डीयो यस ड्डी
र्वतः ॥ वाचक्रविस माया तं त्यक्त्वा स्वं निम्नकर्मचा ॥१३॥ मुकुंदा

चरितं तेन नैव बुद्धं कदाचन ॥ जातकर्मादिकं सर्वं चकार स प्रहर्षितः
२४ ॥ ददौ दानं यथाशक्ति ब्राह्मणेभ्यो यथार्हतः ॥ दशाहे तु व्यतीते स ना
॥ग० मकर्माकरोन्मुनिः ॥ २५ ॥ गृत्समदेत्यनुज्ञातुर्ज्योतिःशास्त्रपरैर्द्विजैः
॥पु० ततस्तु पंचमे वर्षे स व्रतबंधं चकार ह ॥ २६ ॥ वेदव्रतानि चत्वारि चका
१०९ रवटुकस्य सः ॥ सकृन्निगदमात्रेण गृह्णाति ब्रह्मतेजसा ॥ २७ ॥ वेद
शास्त्रनिधिर्जातः स्वकर्मकुशलोपि च ॥ कदाचित्सुमुहूर्ते तु पि
तावाचक्नविः सुतं ॥ २८ ॥ गणानां त्वेति सन्मंत्रं महांतमुपदिष्ट मंत्रे
वान् ॥ उवाच महामंत्रो वैदिकोऽखिलसिद्धिदः ॥ २९ ॥ गणानां त्वे
ति ॥ आगमोक्तेषु मंत्रेषु सर्वश्रेष्ठ एव च ॥ ध्यात्वा गजाननं देवं ज १०९

पैनंस्थिरमानसः ॥ २० ॥ परांसिद्धिंसमाप्स्येवत्स्यांतिंलोकेगमिष्य
सि ॥ क उ० ॥ ततोगत्वामहोविप्रोमंत्रंप्राप्यपितुर्मुखात् ॥ २१ ॥ अनुष्ठा
नरतोभूत्वाजपध्यानपरोभवत् ॥ एवंबहुतिथेकालेगतेतुमुनि
पुंगव ॥ २२ ॥ तस्मिन्मगधदेशेतुराजामगधसंज्ञितः ॥ चारुरूपोम
हामानीदानशूरोरिमर्दनः ॥ २३ ॥ नानालंकारशोभाढ्योमहाहा
नसनसंस्थितः ॥ सुधर्मासनगोवीरः पुरहूतइवापरः ॥ २४ ॥ चतु
रंगबलोपेतोज्ञानीपंडितमानदः ॥ अमात्योरोज्ञाननिधावाच
स्पत्यधिकोगुणैः ॥ २५ ॥ अंबिकानामभार्यास्यचारुरूपागुणा
धिकाः ॥ पतिव्रतामहाभागाशापानुग्रहणेक्षमा ॥ २६ ॥ तस्यराज्ञः

पितुश्श्राद्धे समाजग्मुर्महर्षयः ॥ राज्ञाहूता वसिष्ठाद्या विप्रमुख्या वेदश्रु
तिपारगाः ॥ २७ ॥ आकारितोऽथ गृत्समदस्तपस्वी शुचिमानसः ॥ त
त्क्षणात्स्वप्रयोगेन शीघ्रं गत्वा गृत्समदो वदत् ॥ २८ ॥ तमतिथिं धिग्धिगित्ये
ग॰ वमब्रवीन्मुनिसंनिधौ ॥ तपस्वीति भवान्प्राप्यान्यो न मुनिस्त्वं यत
पु॰ स्तव ॥ २९ ॥ जन्म रुक्मांगदाज्जातं राजपुत्राद्विचारय ॥ नास्मत्स्व
११० श्रेष्ठः पूजार्ह इतो गच्छ स्वमाश्रमं ॥ ३० ॥ इत्यपत्रिवचनं श्रुत्वा क्रो
धदीप्त इव ज्वलन् ॥ दहन्निव त्रिलोकीं स नमस्व यल्लिवतान्मु
नीन् ॥ ३१ ॥ अपरे त्वपलाय्यंत सिंहं दृष्ट्वा यथा मृगाः ॥ उवाच त ११०
त्र सहसा स वसिष्ठान्मुनीन्प्रति ॥ ३२ ॥ गृत्समद उवाच ॥ यर्हिरु

रुक्मांगदस्याहं न भवेयं मुनीश्वराः ॥ तदाशपाग्निनायुष्मान्
कुर्यां भस्मावशेषितान् ॥ २३ ॥ कउवाच ॥ इत्युक्त्वा तान् मुनीन्
सर्वान् प्रययौ मातरं प्रति ॥ पप्रच्छ तां गत्वा मद्दोवदरुष्टेति का
मुके ॥ २४ ॥ मुकुंदे वद मे तात तं नो चेन्न सम्भविष्यसि ॥ आकर्ण्य
वचनं तस्य चकंपे भ्रंशो विह्वला ॥ २५ ॥ मुकुंदा मा रुदती नैव क
दलीकुञ्जलान्विता ॥ उवाच दीनया वाचा वद्धांजलिपुटं स
ती ॥ २६ ॥ मुकुंदोवाच ॥ मृगयासक्तचित्तो भूदृष्ट सार्थे नृपो
त्तमः ॥ त्रैलोक्यसुभगो दृष्टो मया रुक्मांगदः शुभः ॥ २७ ॥ अनु
ष्टानरतेवाच कश्चैमिभंतरि प्रिये ॥ अनिवार्या स्त्रियः प्रतिस्त

त्वा वा कार्यविधीरितं ॥ ३८ ॥ तस्मिन्नल्पे सक्तमना जातास्मि सपिता
तव ॥ श्रुत्वेत्थं वचनं तस्या मौनवान्स ययौ मुनिः ॥ ३९ ॥ लज्जर
याधोमुखः शापमन्यधज्जननीं प्रति ॥ पुत्रउवाच अहो मूढे पा
पु० यतद्वेरते कानने कंटकी भव ॥ ४० ॥ अप्रसंख्येफलासवैः प्राणिभिः
२२८ परिवर्जिता सापि शापं ददौ तस्मै क्रोधाविष्टा सुतायह ॥ ४१ ॥
जननीं त्वमनाहत्य यतः शप्ता त्वया खलः ॥ अतः शपामि त्वां पु
त्र त्वत्तः पुत्रोतिदारुणः ॥ ४२ ॥ त्रैलोक्यभयदो दैत्यो भविष्यति
महाबलः ॥ एवंशापततस्तौतु मातापुत्रौ परस्परं ॥ ४३ ॥ कंटवा॰
साहसैव शरीरं तत्यक्त्वाभूद्बदरीवने ॥ वर्जिता पक्षिसंघातैर्जा २२८

रजैरंडजैरपि ॥४४॥ ततोंतरिक्षेवागासीदिंद्राहृत्समदोस्वभूत्‌ स
तुग्रत्समदोब्रह्मन्नष्टानायजग्मिवान्‌ ॥४५॥ इदंगृत्समदाख्यानंयः
शृणोतिनरोत्तमः ॥ नससंकटमाप्नोतिवांछितंलभतेखिलं ॥४६॥
इतिश्रीगणेशपुराणेउपासनाखंडेगृत्समदोपाख्यानंनामत्रिंश
त्तमोध्यायः ॥३०॥ ब्रह्मोवाच ॥ अमनमुनिर्ईदृशंग्रेवनंपुष्पकसं-
क्षितं ॥ नानाद्रुमलताकीर्णंपुष्पप्रकरशोभितं ॥१॥ शोभितंनिर्जरज
लैर्निर्जनैर्मुनिसत्तमैः ॥ ननामतान्गृत्समदोन्यवसच्चतदाश्र
पा ॥२॥ तत्रस्नात्वाजपंचक्रेपारांगुष्टाग्रधिष्टितः ॥ स्थिरेणमनसा
ध्यायन्देवंविघ्नेश्वरंविभुं ॥३॥ नासाग्रन्यस्तदृष्टिःसननिरीक्षदि-

ष्टोदशः ॥ जितेंद्रियो जितश्वासो जितात्मा मारुताशनः ॥ ४ ॥ दिव्यंव
ग० र्षसहस्रं स तपस्तेपे सुदारुणं ॥ उन्मील्य नयनें पश्यद्यदा गत्समदो मुनिः
पु० तदा नेत्रोद्भवो वह्निस्त्रिदशान्पर्यपालयत् ॥ शक्रोकिरेतदा देवाः ॥ क
११२ स्यायं परवाश्चैवेत् ॥ ६ ॥ अपरं गलितं पत्रं भक्षयन्नेकमेव च ॥ पलमा
स्थाय परंस्त्राणमुन्नतोतिनिश्चलः ॥ ७ ॥ दश पंच सहस्राणि तेपे निश्च
लमानसः ॥ ततो विनायको दृष्ट्वा नयनं तस्य दुर्धरं ॥ ८ ॥ अनुग्रहाय त
स्याथ प्रादुरासीत्सुरीशिवान् ॥ यथा धेनुर्वत्सरवं श्रुत्वा धावति सत्वरं
र्थं ॥ तथा विनायको देवः शीघ्रं गत्समदं ययौ ॥ भासयंस्तेजसा विश्वं स
हस्ररविसन्निभः ॥ १० ॥ चलत्कर्णतालोद्दहद्दंतिलीलो मुदा चारुरवे ११२

लोलसच्चंद्रभालः ॥ बृहत्पद्ममाल्यो जगत्कार्यमूलः ॥ करेकंजना
लो नमत्सेविमेलः ॥११॥ सिंहारूढो दशभुजो व्यालयज्ञोपवीतवान्
कुंकुमागुरुकस्तूरीचारुचंदनचर्चितः ॥१२॥ सिद्धिबुद्धियुतः श्रीमा
न्कोटिसूर्याधिकद्युतिः ॥ अनिर्वाच्यस्वरूपोपि लीलयासीत्पुरो मु
नेः ॥१३॥ ततेजसा हततेजो मुनेस्तस्य महात्मनः ॥ विघ्नस्य तेजसा य
द्वत्तत्रेचांद्रमंमहः ॥१४॥ निमील्य नयने सोथ चकंपे भृशविह्व
लः ॥ पपात मूर्छितो भूमौ विस्मृतध्यानमंगलः ॥१५॥ पुनश्च मनसा
ध्यायन्गजाननमनामयं ॥ मनसा तर्कयद्विघ्ननिमित्तं व्याकुलो मु
निः ॥१६॥ किमेतत्क्षोभजननं सहसा समुपस्थितं ॥ अद्य प्रभृतिमन

मृंतत्कथंमेह्यागतं॥१७॥पाहिदेवेशसर्वात्मन्विघ्नदस्मात्भयान
ग० कात्॥त्वामृतेशरणंयामिकमन्यंजगदीश्वर॥१८॥महाडुःखंस्मरादेवय
पु० न्मेत्रिस्तुतदावदत्॥नास्मत्सकोपूजनीयइतितद्दहतेमनः॥१९॥कउ॰
११३ इतितत्क्रंदितंश्रुत्वाजगादसविनायकः॥गणेशउवाच॥अनुग्रहायसं
प्राप्तंविद्धिमांगणनायकं॥२०॥मनकादिभिरग्राह्यंचिरंतिष्ठममा
स्थितैः॥त्यक्त्वाभयंब्रूहियत्तेवांछितंमुनिसत्तम॥२१॥एकांगुष्ठेनत
पसातोषितोहंत्वयानिशं॥शंकरउवाच॥निशम्यैवंवचस्तस्यदेवदेव
स्यशोभनं॥२२॥दंडवत्प्रणनामैनंनिजानंदपरिप्लुतः॥उवाचपरम
प्रीतोवरंदत्तंविनायकं॥२३॥गृत्समदउवाच॥अद्यमेजन्मसफलं ११३

तपसोनियमस्यच।अखंडानंदरूपोयोब्रह्मरूपोनिराकृतिः॥२४॥
मुंचन्नश्रूणिनेत्राभ्यामानंदेनननर्तच॥चिरानंदघनोवेदशास्त्रा
णामप्यगोचरः॥२५॥सोयदृष्टोमयासाक्षाद्भवःकिंप्रार्थयेविभो
तवाज्ञयातथाप्येकंप्रार्थयेहृदिरहानन॥२६॥चतुराशीतिलक्षासु
योनिषुश्रेष्ठतासुर॥मनुष्याणांमहाभागवर्णास्तत्रमहत्तराः॥त
त्रापिब्राह्मणाश्रेष्ठास्तत्रापिज्ञानिनःपरा॥ज्ञानिष्ठनुष्ठानपरास्ते
षुचब्रह्मवेदिनः॥२७॥ब्रह्मज्ञानंतथाह्यानंदेहिमेजगदीश्वरः॥त्वयि
भक्तिंचसुदृढांनविस्मरणमेवच॥२८॥तवभक्तेषुसर्वेषुश्रेष्ठतांचग
जाननः॥अन्यचैकंवरंयाचेतंचमेदेहिशंकर॥३०॥तवभक्तैकनिल

ग० पु० १९५

यंत्रैलोकाकर्षणन्नमं॥ विख्यातं त्रिषु लोकेषु नमस्यं सुरमानुषैः॥३१
एवं मां क्रुरु विघ्नेश परितुष्टो विलासार्थे कृत॥ वनं च पुष्पकं नाम्ना ख्या-
ति यातु सुरेश्वर॥३२॥ अस्मिन्स्थिता वचभक्तानां कामपूरय नित्यदा॥
इदं च पुष्पकं पुरं चतुरिस्तु विशेषतः॥३३॥ गणेश पुरमित्येवं प्रथां या-
तु गजाननः॥ क उवाच॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा जगाद द्विरदाननः॥३४॥ ग-
णेश उवाच॥ साधु साधु महाबाहो प्रसन्नो मयि इल्लेमं॥ भक्तानां त्रिषु
लोकेषु न किंचिन्मुनिपुंगव॥ त्वदपाप्यत्प्रार्थितं विप्र ततेसर्वं भविष्य-
ति॥ विप्रत्वं इल्लेमतरं प्रसन्नेन मयार्पितं॥३५॥ गणानां त्वेति मंत्रस्य वैरि-
कस्य यतस्त्वया॥ जपः कृतो मुनेतस्त्वम्रृषिरस्य भविष्यति॥३६॥ ब्र- १९५

ह्मारिषुचदेवेषु वसिष्ठादिमुनिष्वपि ॥ ख्यातिं यास्यसि सर्वत्र परं श्रेष्ठ्य
मुपागतः ॥ ३८ ॥ सर्वेष्वारंभकार्येषु पूर्वं ते मम चापरं ॥ स्मरणं ये करिष्यं
ति तेषां सिद्धिर्भविष्यति ॥ ३९ ॥ यतो ज्ञानस्वर्षिछरसां कर्मनिःफलं ॥
पुत्रश्च बलवान् सर्वदेवानां सुभयंकरः ॥ ४० ॥ भविष्यति महाख्यातिं त्रिषु
लोकेषु यास्यति । अजेयः सर्वदेवानां विनारुद्रं भविष्यति ॥ ४१ ॥ भद्र
को भद्रतप्राणो मन्निष्ठो मत्परायण ॥ इदं च नगरं देवयुगेष्वप्य
कसंज्ञितं ॥ ४२ ॥ त्रेतायां मणिपूरं च भानकं द्वापरेपि च ॥ कलौ तु भ
द्रकं नाम ख्यातं लोके भविष्यति ॥ ४३ ॥ अत्र स्नानेन दानेन सर्वोभ
न्कामानवाप्नुयात् ॥ कउवाच एवं दत्वा वरांस्तस्मै तत्रैवांतर्दधे विभुः

ग० पु० २२५

४४ ॥ तस्मिन्नंतर्हिते तस्मिन्स्थापयामास वै मुनिः ॥ गणेशमूर्त्तिं प्रासा
दं कारयामास सुंदरं ॥ ४५ ॥ वरदेति च तन्नाम स्थापयामास शाश्व
तं ॥ सिद्धिस्थानं च तत्रासीद्गणेशस्य प्रसादतः ॥ ४६ ॥ कामान्कृत्वातिस
र्वेषां पुष्पकं क्षेत्रमत्यपि ॥ पूजयामास तां मूर्त्तिं भक्तिभावसमन्वि
तः ॥ ४७ ॥ इमां कथां यः शृणुयान्मुनींद्र श्रीविघ्नराजस्य वरप्रकाशं
लभेत कामानखिलान्गणेशभक्तिं दृढां संसृतिमोचनीं च ॥ ४८ ॥ इ
ति श्रीगणेशपुराणे उपासनाखंडे वरदाख्यानं नाम सप्तत्रिंशत्तमो
ध्यायः ॥ ३७ ॥ व्यास उवाच ॥ ततो गत्समदस्यासीत्कथं वृत्तिः सुरेश्वर
तन्ममाचक्ष्व यत्नेन श्रद्दधानस्य पद्मज ॥ १ ॥ क उवाच ॥ ततः सर्वे मुनिग २२५

णमानयामासुराद्दरात् ॥ अस्मन्मुनिवरश्रेष्ठेनैमिषेतत्समंरचितं ॥१॥
वरस्नानाज्ञणेशस्यवक्रतुस्तंयत्तकर्मणि ॥ सर्वारंभेगणेशस्यपूजनादेव
सस्मरुः ॥२॥ एवंविख्यातिमगमत्सम्मुनिर्गणनायके ॥ भक्तिंपरमि
कांचक्रेजपन्मंत्रंसुनिश्चलः ॥४॥ कदाचित्सम्मुनिर्व्यासस्तुल्लवे
बलविन्तरं ॥ दिशोनभश्चपृथिवींनादयन्गिरिगह्वरान् ॥५॥
अपश्यत्पुरतोयावत्तावद्बालंभयंकरं ॥ रक्तवर्णंमहानादं
जपाकुसुमसन्निभं ॥६॥ तेजोराशींचमुखंलंबंनेत्राल्लोकपथेम
रूः ॥ दृष्ट्वासताहृशंबालंचकंपेभयविह्वलः ॥७॥ तर्कयामास
मनसाविघ्नःकोयमिहागतः ॥ नजानेगणनाथेननदत्तःपुत्रो

मयाद्भुतः ॥ ९ ॥ पश्यति स्म पुनः सोमं चारुवक्त्रं सुलोचनं ॥ चारुरत्नमां
गदं चारुमुकुटं चारुनूपुरं ॥ १० ॥ चारुणा कटिसूत्रेण राजत्कटितटं मु
ग॰ तं ॥ पप्रच्छ तं मुनिः कोसि कस्यासि किं चिकीर्षसि ॥ ११ ॥ क्व च ते पितरौ
पु॰ स्थानं वद तेजोनिधेर्भकः ॥ कउवाच ॥ श्रुत्वेत्थं वचनं तस्य जगाद बा
२२६ लको मुनिं ॥ १२ ॥ बालउवाच ॥ भूतभाविभवज्ज्ञानी किं मां त्वं परिपृच्छसि
तथाप्याज्ञावशो वच्मि सुतातात्तव जनिर्मम ॥ १३ ॥ त्वमेव जनको माता
कृपां कुरु ममोपरि ॥ पालय स्व पितर्मां त्वं दिनानि कति चिन्मुने ॥ १४ ॥
त्रैलोक्याक्रमणे शक्तो देवेंद्रं वशवर्तिनं ॥ काश्यपामि न संदेहो वीक्ष्य से
पौरुषं मम ॥ १५ ॥ कउवाच ॥ इत्याकर्ण्य वचस्तस्य मनसा हर्षसमन्वितः २२६

उवाचस्लस्यायावाचामुनिर्गर्त्समदोयचः ॥१५॥ यद्ययंजातमात्रोपि
प्राक्तस्यैलोक्यकर्षणे ॥ तस्मादस्यप्रदास्यामिस्त्वंमंत्रेस्वत्मजस्यह ॥
१६ ॥ येनास्यवांछितंदेवः परितुष्टोविनायक ॥ पदास्यतिजगत्ख्याथो
ममकीर्तिर्भविष्यति ॥ १७ ॥ एवंसंचिंत्यमनसातस्मैस्वंमंत्रमादिश
त् ॥ गणानांत्वेतितंचाहकुर्वन्नुष्टानमादरात् ॥ १८ ॥ जपस्वैवैदिकं
मंत्रंचिंतस्वाप्यगजाननं ॥ सतुष्टस्तेयदापुत्रसर्वान्कामान्प्रदास्य
ति ॥ १९ ॥ एवंप्राप्यमहामंत्रोजगामतपसेवनं ॥ एकांगुष्टेनावतस्थे
त्रिराहारोजितेंद्रियः ॥ २० ॥ ध्यायन्गजाननंदेवंमनसानिश्चलेनसः
जपतस्तस्यवर्षाणिसार्धायुतमितानिच ॥ २१ ॥ गतानितस्यमुखतो

ग० पु० २२७

बभूवाग्निर्दिशोज्वलन्॥ भयं बभूव देवानां दैत्यानां तलवासिनां
२२॥ ततस्तत्प्रसादात्तुष्टः प्राविरासीद् गजाननः॥ दिशो वितिमिराः कुर्व
न्छादयन् भानुमंडलं॥ २३॥ आमयन्पुष्करं चारु सुविषाणं मुदायु
तः॥ तद्बृंहितरवं श्रुत्वा बालको विह्वलन्निव॥ २४॥ उन्मील्य नयने
पश्यद्देवं तं पुरतः स्थितं॥ चतुर्भुजं महाकायं नानाभूषविराजितं॥
२५॥ परशुं कमलं मालां मोदकां विभ्रतं करैः॥ तेजसा धर्षितस्तस्य
धैर्यं कृत्वा ननाम सः॥ २६॥ बद्धांजलिपुटो भूत्वा प्रार्थयामास तं वि
भुं॥ बालक उवाच॥ किं मां धर्षयसे देव भक्तं त्वां शरणागतं॥ भव सौ
म्यतरो देव देहि मे खिलवांछितं॥ २७॥ क उवाच इत्याकर्ण्य वचस्तस्य २२७

सेववादस्वकंमहः ॥ उवाचपरमप्रीतःसावधानमवार्भकः ॥ २८ ॥ यंध्याय
सिदिवारात्रौसोहंतेवरदोधुना ॥ ममेदंपरमंरूपंस्वप्रकाशंजगन्मयं ॥
२९ ॥ नविदुर्ब्रह्मरुद्राद्याःकुतोवेत्स्यंतिमानवाः ॥ देवाश्चमुनयःसर्वे
नचराजर्षयोरपे ॥ ३० ॥ नासुराःसिद्धगंधर्वाननागानचरानवाः
सोहंतवतपोवश्योवरंदातुमिहागतः ॥ ३१ ॥ परयस्ववरान्मत्तोयान्यां
स्त्वंमनसेच्छसि ॥ ध्रुवउवाचततोबालोधन्योहंतवदर्शनात् ॥ ३२
पिताधन्यतरोमेयस्यसार्थकंजन्ममेतपः ॥ स्तुतिंकर्तुंनजानामिबा
लभावात्सुरेश्वर ॥ ३३ ॥ यतस्त्वंसर्वजगतांकर्त्तापातापहारकः ॥
त्वद्भासाभासयंत्येवरविरग्निश्चचंद्रमाः ॥ ३४ ॥ चराचरंचेतयसेस्व

महिम्नायमहामते।महिमानंमहांतंतेकेशाश्रपिनवैविदुः॥३५॥यदि
मेवरदोसितंतन्मेदेहिगजानन।त्रैलोक्याकर्षणेशक्तिंवसिष्ठांदे
ग० हिमेविभो॥३६॥देवदानवगंधर्वमनुष्योरगराक्षसाः॥वश्यामम
पु० सरासंतुमुनिकिंनरचारणाः॥३७॥मनसाचिंतितंयन्मेतत्तत्सिध्य
१९८ तुमेसदा॥इंद्रादयोलोकपालासेवांकुर्वंतुसर्वदा॥३८॥दृढभोग
नैनेकान्मेमुक्तिंचांतेप्रयच्छच॥अन्यंचतेवरंयाचेपुरमेतत्त्वयास्त
या॥३९॥दृष्यायानुयतश्चात्रनमस्युग्रंतपोमया॥गणेशपुरमिति
चख्यातियातुजनेष्विदं॥४०॥गणेशउवाच॥त्रयाणामपिलोकाना
नामाक्रमंत्वंकरिष्यसि॥सर्वेभ्योनमयंतेस्तिसर्वेवश्याभवंतिह १९८

दा ॥ ४१ ॥ आयसं कांचनं रौप्यं मयाद्दत्तं पुरत्रयं ॥ अभेद्यं सर्वदेवानां
कामगं शंकरं विना ॥ ४२ त्रिपुरेतिच तेनाम ख्यातं लोके भविष्यति ॥
परैकेनचबाणेन शिवो भेत्स्यति तेपुरं ॥ ४३ ॥ तदैव यास्य से मुक्तिं ॥
नात्रकार्यविचारणा ॥ अन्यत्ते वांछितं सर्वं मत्प्रसादाद्भविष्यति ॥
४४ ॥ कउवाच ॥ दत्वेत्थं सवरान्देव स्तत्रैवांतर्दधेविभुः ॥ विषादमगम
द्देववियोगात्त्रिपुरासुरः ॥ ४५ ॥ हर्षं च विपुलं लेभे वरान्प्राप्य यथे ॥
प्सितान् ॥ त्रैलोक्यविजयं कर्तुं यत्तते स्म तपोबलात् ॥ ४६ ॥ इति ॥
श्रीगणेशपुराणे उपासनाखंडे वरप्रदानं नामाष्टात्रिंशत्तमो ॥
ध्यायः ॥ ३८ ॥ व्यास उवाच ॥ ततः किमकरोद्दैत्यस्त्रिपुरोवरदर्पितः ॥ त

ग॰ पु॰ ११९

त्सर्वं कौतुकं मस्त्यं वक्तुमर्हस्यशेषतः ॥ १ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ततः काश्मीरणषा
ण भवां मूर्तिं गजाननीं ॥ स्थापयामास विधिवद्ब्राह्मणैर्मंत्रकोविदैः
२२ ॥ महांतं कांचनं दिव्यं मणिमुक्ताविभूषितं ॥ गणेशपुरमध्ये स
प्रासादं कृतवाश्छुभं ॥ ३ ॥ उपचारैः षोडशभिः पूजयामास तं विभुं
नमस्कारैरसंख्यातैः स्तुतिभिः प्रार्थनैरपि ॥ ४ ॥ तमाप्य देवदेवे
श मनुज्ञाप्य ययौ बहिः ॥ ददौ दानान्यनेकानि ब्राह्मणेभ्यो यथा
र्हतः ॥ ५ ॥ ततस्तदभवत्स्थानं बंगाले त्रिपुरस्य ह ॥ गणेशपुरमित्ये
व सर्वेषां सर्वसिद्धिदं ॥ ६ ॥ ततः स त्रिपुरो दैत्यो गजाननवरोद्धतः ॥ त्र
लोकान्पालयामास देवानामात्रमेरतः ॥ ७ ॥ पश्चात्तयस्तुरंगाश्च ५ ११९

गजाश्वरथिनस्तथा ॥ दशादिग्भ्यो ययुस्तं तु सेवार्थं बलवत्तराः ॥ ८ ॥
राजानः सेवका जाता अनुकल्पनतस्य हि ॥ प्रतिकूला गता मृत्युंयु
द्धं कर्त्तुमनीश्वराः ॥ ९ ॥ एवमाक्रम्य भूखंडं ततो गाद मरावतीं ॥ त
त्रेंद्रो देवगणैर्नानायुद्धं करैः हत्त ॥ १० ॥ ऐरावतसमारूढो ययौ
युद्धाय दंशितः ॥ सोपि सेनां त्रिधा चक्रे चतुरंगां महाबलः ॥ ११
भीमकायं महादैत्यं वज्रदंष्ट्रं च दानवं ॥ धनुर्युद्धे गदायुद्धे च
कोविदं ॥ १२ ॥ अश्वयुद्धे मल्लयुद्धे निष्णातं दैत्यपुंगवः ॥ वीरूपो
वै भीमकायं सन्लोकस्याधिपो भव ॥ १३ ॥ कालकूलं वज्रदंष्ट्रं ज
गाद त्रिपुरो बली ॥ त्रिभागधा नयायाहि सेनया पातालं रसातलं ॥ १४

सेषमुख्यान्सर्वनागान्वशपान्कुरुमथाज्ञया ॥ अहंत्रिभागया
प्राक्रमाक्रमिष्येखिलान्सुरान् ॥ २५ ॥ क उ० ॥ भीमकायोवज्र
ग० दंष्ट्रोयथाज्ञंतौप्रतस्थतुः ॥ चतुरंगबलेर्मुक्तः स्वयंनेदनमयौ ॥
पु० २६ ॥ दिव्यान्हदान्बभंजुस्तेचार्यमाणास्तुसैनिकाः ॥ तत्रस्थित्वा
१२० दैत्यराजोदूतांश्चक्रायप्राहिणोत् ॥ २७ ॥ गत्वायत्रानयंतुमदृश
नायत्नान्विताः ॥ वदंतुममवाक्यंवामस्तुलोकंत्रजाधुना ॥ २८
तत्रत्वांपालयिष्यामिसाम्नादेह्यमरावती ॥ यदियुद्धेचतेबुद्धि
स्तदाशीघ्रंप्रयाहिमां ॥ २९ ॥ स्तेगत्वाप्राक्रमाचख्युस्त्रिपु
रासुरचेष्टितं ॥ श्रुत्वेत्थंवचनंतेषांवज्राहतइवाचलः ॥ ३० ॥ १२०

चकंपेचाचलरिपुर्वायुनेवयथातरुः। चिंतयाव्याकुलीभूतःकिमेत
दितिचिंतयन् ॥२१॥ क्रोधाधानसेनजज्वालसंरक्ताविललोचनः। कु
र्वन्नभस्मेवलोकानांशोषयन्निववारिधीन् ॥२२॥ उवाचदूतानाहूं
तुयांतुयुद्धायसत्वराः ॥ स्वयमैरावतारूढोजगर्जेसुरशत्रुहा ॥२३॥
तेननादेनमहतात्रासयन्भुवनत्रयं ॥ श्रुत्वातद्वचनंतेतुगता
दूतायथागतं ॥२४॥ विबुधाश्चापिसन्नद्धाः नानाशस्त्रासिपा
णयः ॥ भिंडिपालकराःकेचिच्छक्तैपट्टिशैः ॥२५॥ मुद्गरासिधराःकेचि
द्धनुर्बाणकराःपरे ॥ गदाखेटकरानेकेकेचित्तुदंडपाणयः ॥२६॥
एवंदेवगणैर्युक्तोवज्रभृन्निर्ययौबहिः। कृतस्वस्त्ययनोविप्रैर्नो

नाचादितनिःस्वनैः ॥२७॥ अग्निपुरोद्भूतवाक्येनज्ञात्वायुद्धोद्यमं
ग० तुतं ॥ सन्नद्धामकरोत्सेनांप्रहृष्टोचतुरंगिणीं ॥२८॥ असंख्याता
पु० समारुह्यहयारूढोभिनिर्ययौपरस्परंदृष्ट्वातुस्तेसेनेवीरभू
१२१ षणे ॥२९॥ कोलाहलोमहानासीद्बृंहितैर्हेषितैरपि ॥ क्ष्वेडितै
रथघोषैश्चवाद्यघोषैरनेकधा ॥३०॥ ततोझंकारमात्रेणनो
दितास्त्रिपुरेणते ॥ वीरायुयुधिरेदैवैः संसमरेमहानभूत्
३१ ॥ नाभूत्स्वपरबोधोपिजघ्नुरेवपरस्परं ॥ एवंसुतुमुलेज
न्येमृतास्तेसानवाबहु ॥३२॥ सुमनेसोपिपतितादैत्यशस्त्रप्रपी
डिताः ॥ बनुस्तेसैनिकास्तत्रपुष्पिताइवकिंशुकाः ॥३३॥ त्रिशी १२१

याःश्रायिताःकेचिद्दंष्ट्रिहीनास्तथापरे॥क्रमेलकागजाश्चैवद्यार
याश्वाश्वपदातिनः॥२४॥ततःपलायनपरादैत्यायातादिशोदशं
सिंहंदृष्ट्वेवसहसामृगाजीवनकांक्षिणः॥२५॥ततोनिवार्यतत्सैन्यं
वृत्रासुरकरिस्थस्वयं॥क्रोधानलमहाज्वालोगर्जन्मेघइवापरः॥२६
शक्रसान्निध्यमगमद्वृत्तयन्निवरोदसी॥स्वखड्गेनाहनत्तीव्रं
हस्तेवज्रधरंहरे॥२७॥वज्रंपपाततद्धस्तान्नरद्रुतमिवाभवत्
तदारारायाहनद्दैत्यस्तेनैवैरावतंगजं॥२८॥तेरावतःप्रहारेण
पलायनपरोययौ॥ततोजघानसहरिर्मुष्टिनादैत्यपुंगवं॥२९॥स
न्नोणंपतितोभूमौततउत्थायवेगवान्॥जघानमुष्टिनाशक्रंधारे

ग० पु० १२२

ण्यांतमपातयत् ॥ ४० ॥ ततउत्थायमघवादैत्यंप्राहरुषान्वितः ॥ इ
दानीमत्रसमुत्थायसज्जीभवासुरेश्वर ॥ ४१ ॥ ततसविस्मयाविष्ट
उवाचबलगर्वितः ॥ किमर्थंत्वंनिजप्राणैर्निर्दयोसिसुरेश्वर ॥
४२ ॥ कृमिकीटपतंगानांप्राणोतीवप्रियोमतः ॥ गच्छदेवधरिण्यांते
स्थानंदत्तंमयाधुना ॥ ४३ ॥ क ३० ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वाजगादबलवृत्र
हा ॥ यद्यहंजीवितात्त्वांहिमोचयामिनचेद्रिपो ॥ ४४ ॥ तदाहंधरणीं
यामित्वद्दत्तांवशगोधम ॥ त्वमेवहतमूर्धायद्धरण्यांयास्यसेख
ल ॥ ४५ ॥ वदत्येवंतुदेवेन्द्रेदैत्येन्द्रोनिर्जघानतं ॥ मुष्टिनाहृदयेक्रुद्ध
स्ततोयुद्धमभूत्तयोः ॥ ४६ ॥ चाणूरकृष्णयोर्यद्वत्परस्परजयैषि १२२

णो हृदयं हृदयेनैव हस्तं हस्तेन जघ्नतुः ॥४७॥ जानुभ्यां जानुनी
चोरू ताभ्यां तौ च निजघ्नतुः ॥ मस्तकं मस्तकेनैव कूर्परं कूर्परेण तु
॥४८॥ हृष्टं हृष्टेन पादाभ्यां पादौ तावभिजघ्नतुः ॥ पादौ गृहीत्वा दैत्यो
स भ्रामयित्वा मुहुर्मुहुः ॥४९॥ तत्याज प्रदूरतः शक्रं यथा न ज्ञायते क्व
चित् ॥ आरुरोह स्वयं तं तु चतुर्दंतं गजेश्वरं ॥५०॥ ततो देवगणाः सर्वे
हिमवद्गिरिगह्वरं ॥ ययुः शक्रं विचिन्वंतो दैत्यसंत्रासतापिताः
॥५१॥ कुत्र वा पतितो देवो द्रक्ष्यामो वा कथं विभुं । एवं संचिंतयंत
स्ते भ्रमंतो ददृशुश्च तं ॥५२॥ अधोमुखं समायांतं देवेंद्रं ते तदैव हि
प्रणेमुर्देवसंघास्तं आलिलिंगुस्तथापरे ॥५३॥ पूजयामासुरपरे

विज्ञयामासकश्चन ॥ पादसंवाहने चास्य चक्रुः केचन भक्तितः ॥ ५४
तत्रैव न्यवसन्सर्वे गुप्तरूपाः सुरास्तदा ॥ दैत्यस्त्वैरावतारूढो ययौ ॥
ताममरावतीं ॥ ५५ ॥ देवस्थानानि दैत्यानामिंद्रासनगतः स्वयं ॥ द
ग० दौ विभज्य प्रत्येकं मानपूर्वं सुरद्विषां ॥ ५६ ॥ दिव्यवादित्रनिर्घोषैः श्र
पु० एवन्गांधर्वनिःस्वनान् ॥ किंनरैः सेव्यमानस्तु रेमे चाप्सरसां गणैः
१२३ ५७ ॥ इति श्रीगणेशपु० उपासनाखंडे सुनासीरपराजयो नामैक
कोनचत्वारिंशत्तमोध्यायः ॥ ३९ ॥ क उवाच ॥ आक्रम्य देवधिष्ण्य
नि दैत्योगाद्ब्रह्मणः परं ॥ पराक्रमं दैत्यकृतं श्रुत्वा देवमुखात्पु
ण ॥ १ ॥ अस्नाययौ नाभिपद्मं विष्णुः क्षीरनिधिप्रिययौ ॥ दैत्यस्यमानसौ
१२३

पुत्रौप्रचंडमुंडौएवच ।२। प्रचंडंस्थापयामासब्रह्मलोकेधिनाय
कं ॥ततश्चंडंचवैकुंठेचकारस्वामिनंस्वयं ॥३॥ ततःकैलासमगमत्तं
चदोर्भ्यामचालयत् भयभीताचगिरिजालिलिंगशंकरंस्मरेशे ॥४॥
तेनतुष्टोमहादेवोदैत्यस्यपौरुषेणच ॥ बहिर्ययौवरंदातुंनिजभक्त
सुखप्रदः ॥५॥ ददर्शत्रिपुरंदैत्यंवरंब्रूहीत्यथाब्रवीत् ॥ सवव्रेयदि
तुष्टोसिदेहिकैलासमचलंमे ॥६॥ गच्छमंदारशिखरंपावनंममम
नोरथः ॥ शंकरोपिददौतस्मैकैलासंस्वल्पकालिने ॥७॥ स्वयंज
गामगिरिशोमंदाराद्रिंगणैर्वृतः ॥ कैलासशिखरारूढोजहर्ष
त्रिपुरासुरः ॥८॥ एवंदेवान्वशीकृत्वाउन्नरापाद्मसातलं ॥ भीमका

ग॰ पु॰ १२४ योपिबलवान्भूमंडलगतोबलात्॥९॥आश्रमांश्च वशेचका
रन्नृपतीनृषीन्सर्वान्बबंधच॥अग्निकुंडानिसर्वाणिरेवतन्मिकरा
णिच॥१०॥आश्रमांश्चबभंजाश्रतीर्थानिचविशेषतः॥तापसां
स्त्रासयामासकारागारसमाश्रयान्॥११॥स्वाहास्वधावषट्का
रान्वेदस्याध्ययनानिच ~~(सदाचारान्वेदस्याध्ययनानिच)~~ स
दाचारान्सराद्धेष्टिसर्वगर्वसमन्वितः॥१२॥वज्रदंष्ट्रोपिसप्तापिपा
तालानिवसेनपतत् शेषंचवासुकिंचैवतक्षकंसर्वभोगिनः॥१३॥
निर्विषान्सविषांश्चैवचकारवशवर्तिनः॥वज्रदंष्ट्रोरत्नजातं १२४
कुंजेप्रेषयच्चतं॥१४॥नागांगनाभिश्चकुतूहलेनरेमेसदासो

समभूत्सोतिहर्षात् ॥ भोगान्विभुंजे विविधानि रत्नान्याहृत्य यातत्रिभुवं
तिकेसः ॥ २५ ॥ पातालवसुनां शंसं लेभेमानेततोधिके ॥ वस्त्राणि च
महार्हाणि ग्रामान्दासाननेकशः ॥ २६ ॥ एवं त्रिलोकान्वशगान्
कृत्वा दैत्योननंदह ॥ देवाः सर्वे गुहावासाश्चिंतयामासुरन्वहं ॥ २७
कथमस्य वधः कस्मिन्काले वापि भविष्यति ॥ कस्माद्धेतिनजानीमो
लब्धो नेन वरः कुतः ॥ २८ ॥ एवं व्याकुलचित्तेषु मुनिसत्तमः प्राय सुरेषु
यो नारदस्तत्रैलोक्यं चरन्स्वेच्छया ॥ २९ ॥ ददर्शे देवान्दीनांस्ता
नुत्ततार नभः पश्चात् ॥ दृष्ट्वा सर्वे नारदं तं मुत्तस्थुः सहसा च रेत ॥
३० आलिलिंगुश्च नेमुश्च पूपूजुश्च यथाक्रमं ॥ विश्रांतं परिप

ग० पु० १२५

प्रभुस्त्रिपुरस्य वरादिकं ॥ २१ ॥ देवा ऊचुः ॥ त्रिपुरेण समाक्रांतं त्रैलोक्यं
सचराचरं ॥ स्थानानि नो गृहीतानि केशास्तेनापनिर्जिताः ॥ २२ ॥
शरणं कं व्रजामोद्य कथं तस्य वधो भवेत् ॥ वराश्च केन दत्ता नो व
दास्य त्रिपुरस्य मे ॥ २३ ॥ नारद उवाच ॥ कथयामि समासेन दैत्यस्य
चेष्टितं महत् ॥ दिव्यं वर्षसहस्रं स ततापपरमं तपः ॥ २४ ॥ प्रसादया
मास विभुं गणेशं देवनायकं ॥ तेनास्मै दुर्धरा दत्ता वराः सर्वभयंकराः
२५ ॥ देवर्षिपितृभ्यस्तेभ्यो यक्षरक्षःपिशाचतः ॥ नरनागेभ्यो दैत्यरक्षसैः
भयं तस्य विनैकं शंकरं विभुं ॥ २६ ॥ प्रसादयंतु देवेशं द्विरदाननमाद
रात् ॥ आराधयंतु सर्वेपि विघ्नेशं सर्वसिद्धिदं ॥ २७ ॥ देवा ऊचुः ॥ क १२५

समस्तोतिहर्षात् ॥ भोगान्विभुंजेविविधानिरत्नान्यादाययातत्रिपुरां
तिकंसः ॥ २५ ॥ पातालवशगानांशंसंलेभेमानेततोधिके ॥ वस्त्राणिच
महार्हाणिग्रामान्दासाननेकशः ॥ २६ ॥ एवंत्रिलोकान्वशगान्
कृत्वादैत्योमनंदह ॥ देवाःसर्वेगृहावासाश्चिंतयामासुरन्वहं ॥ २७
कथमस्यवधःकस्मिन्कालेवापिभविष्यति ॥ कस्माद्धेतिनजानीमो
लब्धोनेनवरःकृतः ॥ २८ ॥ एवंव्याकुलचित्तेषुमुनिसत्तमःप्राय सुरेषु
योनारदस्तत्रत्रैलोक्यचरइच्छया ॥ २९ ॥ ददर्शदेवान्दीनांस्ता
नुत्ततारनभःपश्चात् ॥ दृष्ट्वासर्वेनारदंतमुत्तस्थुःसहसाचरेत् ॥
३० आलिलिंगुश्चनेमुश्चपूजयश्चयथाक्रमं ॥ विश्रांतंपरिप

थमाराधनं स्यदेवदेवस्य धीमतः ॥ कर्तव्यं मुनिशार्दूल कृपया तद्व
दस्व नः ॥ २८ नारद उवाच ॥ अहमेकान्तरं मंत्रं कथयाम्यखिलान्प्रति
तेन मंत्रेण ते सर्वे मया दत्तेन भक्तितः ॥ २९ ॥ अनुष्ठानं प्रकुर्वंतु सर्वे
पि स्थिरमानसाः ॥ पावत्स्वत्यक्षतामेति देवो सौ गणनायकः ॥ ३०
स एवं तद्वधोपायं वदिष्यत्यखिलान्प्रति ॥ नान्योपायं प्रपश्या
मि तस्मात्कुर्वंतु मे वचः ॥ ३१ ॥ क ३० ॥ इत्युक्त्वा नारदास्तानुपदि
श्य मनुं च तं ॥ जगाम तत्क्षणाद्देववीणागानरतो मुनिः ॥ ३२ ॥ त
तः सर्वे सुरवरा गणेशध्यानतत्पराः ॥ एकपादस्थिताः केचित्के
चित्पद्मासनास्थिताः ॥ ३२ ॥ केचिद्वीरासनगताः केचिन्मीलि

तलोचनाः ॥ निराहारा जितश्वासा जेपुर्मंत्रं मुनीरितं ॥ ३४ ॥ ततो बहु
ग० गते काले करुणाब्धिर्गजाननः ॥ अनुष्ठानेन निरीक्ष्यैषां देवानां चि
५० रकालजं ॥ ३५ ॥ आविर्बभूव गणपस्तेषामग्रे वरप्रदः ॥ उल्लस
२२६ त्स्वर्णमुकटश्चारुकुंडलमंडितः ॥ ३६ ॥ दंतं न्यस्तकरो राजत्कटि
सूत्रांवरांगदः ॥ पाशं सृणिं च परशुं कमलं च भुजैर्दधत् ॥ ३७ ॥ र
क्तचंदनकस्तूरीसिंदूरनानाभूषणः ॥ विद्युत्तेजोल्लसत्कांतिः को
टिसूर्यसमप्रभः ॥ ३८ ॥ दृष्ट्वैवं सहसा देवं विनायकमनामयं ॥ ते
जसा धर्षिताः सर्वे भयमापुश्च केचन ॥ ३९ ॥ प्रणेमुः सहसा केचि
द्देवास्तं द्विरदाननं ॥ पूजयामासुरपरे हर्षगद्गदभाषिणः ॥ ४० ॥ २२६

कैलासेनवैकुंठेब्रह्मलोकेपिनेदृशी ७ ॥ परेषांकनैवसंपद्यादृ
शीदृश्यतेतव ॥ दैत्यउवाच ॥ नाममात्रंकलाधारकिंवाजानासि
तांद्विज ॥ ८ ॥ संपदःसर्वलोकेषुयाभ्यएतांप्रशंससि ॥ जानासिचे
द्दर्शयमेतासांमध्येमहोत्कटां ॥ ९ ॥ दृष्टाद्यास्येवांछितंतेप्रियंप्रा
णमपिद्विजः ॥ नस्मरेपरिहासेपिवितथ्यंभाषितंमुने ॥ १० ॥ क
लाधरउवाच ॥ परेषांसंपदोदृष्ट्वाकिंस्यात्तवसुरद्विषः ॥ विनया
त्तेप्रसन्नोहंकलयातेददामिवै ॥ ११ ॥ कांचनंराजतंलौहंत्रिपु
रंपुरसंस्थितं ॥ रमतत्रस्थितोदैत्यचिरकालंयथासुखं ॥ १२ ॥ अ
जेयंदेवगंधर्वैर्मानुषैरुरगैरपि ॥ कल्पितार्थप्रदंतत्तेकामगंका

मदं सदा ॥ २३ ॥ यद्दैवैकेन बाणेन कस्मिंश्चित्कालपर्यये भेत्स्यते त
द्वरो दैत्य तदा नाशमुपेष्यति ॥ २४ ॥ क० ॥ इत्युक्त्वाथ धनुरादाय संस्त
ग० पु० म्य शरमंतरा ॥ शरत्रपं निर्ममे सो भुवनत्रयसन्निभं ॥ २५ ॥ विचि
त्रैर्भुवनैरम्यैर्दीपिकारामसंयुतैः ॥ नानापक्षिगणैर्जुष्टं सर्वका
१२९ मप्रदं खगं ॥ २६ ॥ मायया मोहितो दैत्य तत्र स्थो जहृषे भृशं ॥ जग
र्ज घनवद्दैत्यो लोकत्रयविकंपनः ॥ २७ ॥ न मत्तः श्रेष्ठ इत्येवं गर्व
दर्पसमन्वितः ॥ त्रैलोक्यं क्षोभयामास ब्राह्मणं तमथाब्रवीत् ॥
२८ ॥ याचस्व दुर्लभतरं तत्ते दास्ये द्विजोत्तम ॥ इत्युक्तः स द्विजोप्या १२९
ह तं दैत्यं निस्पृहोपि सन् ॥ २९ ॥ द्विज उवाच ॥ अहं कैलासमग

मे दृष्टवान् मूर्त्तिमुत्तमां ॥ शिवेन पूजितां सम्यग्गणेशी चिंतिता
थ्येदां ॥ २० ॥ तामानइ त्वामे देहि शक्तिर्यदि सुरेश्वर ॥ नेतादृशी
मया मूर्तिस्त्रैलोक्ये चरतेक्षिता ॥ २१ ॥ प्रतोममम नस्तस्या मा
सक्तं दैत्यसत्तम ॥ तामवाप्य कृतकृत्योहं भविष्यामि सुरेश्वर
२२ कीर्तिं प्रथइष्यामि त्रैलोक्ये सचराचरे ॥ न दातात्रिपुरात्
श्रेष्टो वांछितं यः प्रयछति ॥ २३ ॥ दैत्य उवाच ॥ शंकरं किंकरं म
न्ये गणये न च देवताः ॥ आनयित्वा प्रदास्येहं तां मूर्त्तिं द्विजपुं
गव ॥ २४ ॥ इत्युक्त्वा पूजयामास तं कलाधरमादरात् ॥ ददौ त
स्मै दशग्रामान् गोवस्त्रभूषणानि च ॥ २५ ॥ मुक्ताफलानि भू

शाणि महार्हाणि तराणि च ॥ रत्नानि च प्रवालानि रांकवास्तर-
णानि च ॥ २६ ॥ दासीदासशतं नानाभूषायुक्तं ददे सुरः ॥ सदश्वा
ग० न्सवरूथांश्च स्वर्णरत्नान्रजतान्रथान् ॥ २७ ॥ प्रशशंस तद्वलाढ्यं
पु० तं प्रययौ स कलाधरः ॥ स्वाश्रमं हर्षयन्पत्नीं सर्वांनाश्रमवासिनः
१३० २८ ॥ क उवाच ॥ एवं सर्वं सवृत्तांतं नारदो कथयत्सुरान् ॥ ते पि का-
लं प्रतीक्षंतो दिवसानतिचक्रमुः ॥ २९ ॥ इति श्रीगणेशपुराणे
नारदगमननामैकचत्वारिंशत्तमोध्यायः ॥ ४१ ॥ व्यास उवाच
कृतवान्किमु दैत्यः स गते तस्मिन्कलाधरे ॥ पद्मामानीय तत्रासौ
मूर्तिश्चिंतामणी शुभा ॥ १ ॥ एतत्कथय मे सर्वं विस्तार्यं चतुरानन ॥ ली १३०

लागजाननीश्रृणुवन्नैहेप्यामिसमासतः२क३० तस्मिन्मातेपद्रक
रोत्सदैत्योमुनिसत्तम॥तत्सर्वंकथयिष्यामिश्रृणुष्वावहितोमुने
३॥इतोसंक्षेपयामासमंदराद्रिस्थितंशिवं॥तावशिष्यापृच्छिवंगत्वा
द्भुतंमहाक्यमादरात॥४॥मूर्त्तिमिन्त्रितामणेस्त्वेस्तिगृहेसर्वार्थदा
सुभा॥देहितांदैत्यराजायप्रसानेवगिरिजापते॥५॥पातालेस्वर्ग
लोकेचामर्त्येयत्परमाद्भुतं॥तत्सर्वंतेनदैत्येनह्यानीतंस्वगृहे
बलात॥६॥श्रीघ्रमानयतांदेवपावोदैत्यमहाबलं॥नदास्यसेय
दासाम्नोतदादैत्यःपराक्रमी॥७॥ग्रहीष्यतिबलातांनुततोडुःख
मवाप्स्यसि॥इत्युक्तंहृतवचःश्रुत्वात्रिनेत्रःक्रोधमूर्छितः॥८॥

वाचद्भूतोद्भूतौवामितिकृत्वात्तमेवच॥ कामस्यैवभवेद्भस्मनो
चेदंनात्रसंशयः॥९॥ किंकार्यंतेनदैत्येनत्वणीभूतेनमेविभोः
त्रायातुयुद्धमेवास्तुमर्त्तुकामोस्म्यंतिकं॥१०॥ नेयंमूर्त्तिस्तेन
ग॰ शक्याप्राप्तुंजन्मशतैरपि॥ प्रत्ययाग्निःपतंगेनकिंशांतिमधिग
पु॰ च्छति॥११॥ मेरोःपातोमूषकेनशक्यःकर्त्तुंकिमोजसा॥ त्रसंस्य
२३१ जलनिःकाशाद्बुष्कःस्यात्किंमहोदधिः॥१२॥ क०उ० त्वात्तुशा
करीवाणींदैत्योयातोयथागतं॥ अब्रूतांस्वामिनंवाक्यंशंभुनायद
हीरितं॥१३॥ तदाकर्ण्यप्रजज्वालदैत्योवाक्यार्थकोविदः॥ क्रो
धानलेनदीप्तोभूत्त्रैलोक्यंप्रदहन्निव॥१४॥ प्रज्ञापयच्चयुद्धाय २३१

स्वसेनांचतुरंगिणीं॥निर्गत्यसहसासेनामंदराचलसंमुखा॥१५॥
भूतलंछादयामासनिर्मर्यादोयथांबुधिः॥अनेकसूर्यसंकाशश्रि
काशैःशस्त्रसंचयैः॥१६॥गर्जतीघनवत्घोरंमृत्योमानसकंपिनिः
दैत्यस्त्रिपुरमारुह्यविमानसदृशंमहत्॥१७॥मनोवेगंततःप
श्चाज्जिघांसुःशंभुमापयौ॥बृहन्माणिमयंचारुकवचैकुंडले
गदे॥१८॥मुक्तामालांमुद्रिकाश्चकटिसूत्रंचकांचनं॥मुकुटंर
त्नखचितंमहार्घंबिभ्रद्दृहत्नसत्॥१९॥यस्यपशाब्देनमहताच
कंपेहरमानसं॥तद्धनुःसनिषंगंचकौमंखेटमसिंदृढं॥२०॥
मुमुमेपशस्त्रिकादिव्यावहंयांदैत्यपुंगवःगायमानान्नृत्यमा

नागंधर्वाप्सरसांगणाः ॥२१॥ बंदिनश्चारणाश्चापि ययुरस्याग्रतोमुदा
शंकरोद्दूतवाक्येन श्रुत्वादैतंसमागतं ॥२२॥ असंख्यबलसंयुक्तं यु
युत्सुंकालकर्षितं ॥ शूलपाणिरपितदासंपूज्याद्विरदाननं ॥२३॥ प्रणि
पत्यतांपरिक्रम्यपुरस्कृत्यबलंबहु ॥ आययौक्रोधदीप्ताक्षः स्व
खलाङ्गणमंडलं ॥२४॥ तेवीरावीरशब्देन नादयंतोदिशोदिश ॥ अ
भिजग्मुःप्रहरणैः परस्परवधेप्सवः ॥२५॥ अभूत्तांमीलितेसै
न्येरजस्तिमिरसंकुले ॥ स्वपरज्ञानरहितेजघ्नतूरणमूर्धनि ॥२६
अभवत्तुमुलंयुद्धंनप्राज्ञायतकिंचन ॥ गजाश्वरथवीराणांदंता
नांशोणितोक्षिते ॥२७॥ शांतेरजस्ययुध्यंतवीरावीरैःपृथक्पृ

थक् ।। केचित्प्रासैः केपि खड्गैः केचिद्बाणैः शिलासितैः ।। २८ ।। ऋषि
भिर्मुष्टिभिः केचित्केचित्परशुतोमरैः ।। हतानां तत्र वीराणां हयानां
च पदातिनां ।। २९ ।। असृक्कृनदी समभवत्केशशैवलशोभिनी ।। खेट
कूर्मा खड्गमत्स्या शिरःकमलभूषणा ।। ३० ।। छत्रावर्त्ता घोरतराक
बंधहस्तवाहिनी ।। वीरसंतापजननी रणगोमायुहर्षकृत् ।। ३१ ।। दृ
ष्ट्वा नदीं तु गिरिशो ययौ दैत्यांतिकं बली ।। दैत्योपि त्रिपुरारूढो य
यौ तस्य पुरः पुरः ।। ३२ ।। नायकौ संगतौ दृष्ट्वा द्वंद्वशोन्ये परस्परं अव्या
कुलं युयुधिरे दैतेयाः प्रांमवास्तदा ।। ३३ ।। नानाप्रहरणैर्दिव्यैः शा
स्त्रैरस्त्रैर्द्रुमैरपि ।। तेषां युद्धानि नामानि कथयिष्ये समासतः ।। ३४

ग०
पु०
१२२

इति श्रीगणेशपुराणे उपासनाखंडे युद्धवर्णनाम द्विचत्वारिंशत
मोध्यायः॥ ४२ क ॐ अयुद्धेतां द्वंद्वशोथ गिरीशाणसुरनायकौ
षण्मुखेन प्रचंडस्त्वनंदिना चंडएव च॥ १॥ युयुधे पुष्पदंतोपि भीम
कायेन वीर्यवान्॥ भृंगिरिटिः कालकूटेन विषवत्प्राणहारिणा॥
२॥ अयुद्धेतां वीरभद्रवज्रदंष्ट्रौ महाबलौ॥ इंद्रोपि युयुधे तत्र दै
त्यामात्येन वीर्यवान्॥ ३॥ दैत्यपुत्रेण बलिना जयंतो युद्धदुर्मदः॥
काव्येन युयुधे तत्र सुराचार्योस्त्रवित्तमः॥ ४॥ देवानां चैव दैत्याना
मेवं द्वंद्वान्यनेकशः॥ वर्णितुं नैव शक्यानि मया वर्षशतैरपि॥ ५
रथिनो रथिभिः सार्धं गजिनो गजिभिः सह॥ अश्वारोहस्सदृशै

परां ताश्च पदातिभिः ॥६॥ युयुधुः संयुगे घोरे नानावाद्यनिनादिते
हेषितैः क्ष्वेडितैः क्ष्वेडैर्नेमिनादैश्च पूणाह्निते ॥७॥ केचिच्च मल्लयु
द्धेन युयुधुर्विविधेन तु ॥ जघ्नुरंगानि चांगेषु त्यक्त्वा शस्त्राणि सं
युगे ॥८॥ ततः प्रचंडो नवभिस्ताडयामास षण्मुखं ॥ आकर्ण्य क
र्णिनिस्तै हृष्टैर्वाणैः शिलाशितैः ॥९॥ अप्रामान्नवतां छित्वां श
रैसंततपर्वभिः स्कांस्ताडयामास सायकैः ॥१०॥ संमूर्छितोपत
न्मूर्च्छा प्रचंडो भ्रांतमानसः ॥ नैरिनापि हतश्चंडः पंचभिर्निशितैः
शरैः ॥११॥ मूर्च्छामवाप सहसा पतितो धरणीतले ॥ भीमकायः
पुष्पदंतमविध्यत् दशभिः शरैः ॥१२॥ छेदयामास समरे स्वशरैः

ग० पु० २३४

निशितैः सतान् ॥ त्रिभिरेवाहनत्तंच सोपिमूर्च्छामाश्रितः ॥ २३
कालकूटंम्नं गिरिस्तुपा॰तयामासपंचभिः ॥ शरैर्महाबलस्तत्र
वीरभद्रोरुषायुतः ॥ २४ ॥ वज्रदंष्ट्रं ततो जघ्ने चतुर्भिर्निशितैः शरैः
२५ ॥ इंद्रोपि वज्रपातेन दैत्यामात्यंन्यपातयत् ॥ उद्यम्यानिशि
तखड्गं दैत्यपुत्रः समाययौ ॥ २६ ॥ तानापतत एवाशु वीरभद्रो
छिनत्त्रिभिः ॥ पातयामास वेगेन वज्रदंष्ट्रं त्रिभिः शरैः ॥ २७ ॥ हं
तुकामो जयंतं तं वीरेषु पतितेषु च ॥ तन्निरीक्ष्य पतत्थायातं ख
ड्गं चिच्छेद पत्रिणा ॥ २८ ॥ जयंतोप्यहनत्तीव्रं दैत्यसूनुं त्रिभिः
शरैः ॥ तैराहतो मन्त्रक्रमपतन्मोहसंयुतः ॥ २९ ॥ एवं सर्वेषु सै २३४

न्येषुप्रभग्नेषुसमंततः॥दृष्ट्वापलायनपरान्दैत्यान्देवगणार्दिता
न्॥२०॥प्राधावन्पृष्ठतःकेचित्समघ्राजयपशालिनः॥एवंजयत्सुदे
वेषुस्वसैन्येविद्रुतेपिच॥२१॥प्रापययौस्वयमेवेशंत्रिपुराधिष्ठितो
सुरः॥शास्त्रयुद्धंपराकृत्वायुयुधेतामस्त्रतोप्रभौ॥२२॥वारुणा
स्त्रंजहौदैत्योदृष्टिर्घोराततोभवत्॥नीहारबहुलेयुद्धेनप्रा
ज्ञायतकिंचन॥२३॥क्वचिद्विद्युत्प्रकाशेनस्वपरज्ञानकारिणा॥यु
द्धमासीत्तुमुलंघोररूपंडरासरं॥२४॥विलोक्यसर्वसैन्यंतद्दृ
ष्टिवातप्रपीडितं॥शिलापातभयाघातेस्वसैन्येतुदिशोदश॥
२५॥वायव्यमस्त्रंगिरिशोमोचयामाससत्वरं॥महाबातहंता

मेघाविशीर्णाः खंडशोंबरे ॥२८॥ वातेन घूर्णिता सेना दैत्यानां सर्व
तो दिशं ॥ जग्मुः पक्षिपिच्छानि वीरोष्णीषाणि दूरतः ॥ पतितेघू
ग० र्णिताः केचित्‌रथाश्वगजपत्तयः ॥ उन्मीलितालताहस्ताच्छाद
पु० यंतिस्मसैनिकान् ॥२९॥ पन्नगास्त्रेण तं वायुं तदा दैत्योन्यवारय
१३५ त् ॥ आकर्णं धनुराकृष्य तूणाद्बाणं प्रगृह्य च ॥२९॥ मंत्रयन्बला
स्त्रेण शिवसैन्ये न्यपातयत् ॥ अंगारदृष्टिः सहसा पतिता सर्व
वाहिनी ॥३०॥ प्रलयं मेनिरे सर्वे ज्वालामालाभिरर्दिताः ॥ ज्वा
लाभ्यो दीप्यमानाभ्यो महाभीतिंकरः पुमान् ॥३१॥ आविरा
सीन्महाकायो खिलमूर्धा नभस्तलं ॥ दंष्ट्राकरालवदनो म १३५

हारावोद्गतधातुवः॥२२॥ज्वालयन्रसनांघोरांशतयोजनविस्तृ
तां॥नासाध्वनवेगेनभ्रामयन्कुंजरान्रणे॥२३॥भक्तयामा
सतांसेनांधीवरानिवपत्तिराट्॥अपीपलद्रगेसेनातेनतुंसाप्रपी
डिता॥२४॥शिवदृष्टंसमासाद्यस्तरदेतिचाब्रवीत्॥माभैष्टेत्य
भयंतस्मैदत्वावन्हिन्यवारयत्॥२५॥पर्जन्यास्त्रप्रपातेनतत्क्ष
णाद्गिरिजापतिः॥बाणेनैकेनतंघोरंपुरुषंसैन्यपातयत् २६
ततउत्थायपुरुषोभक्षयच्छिवसैनिकान्॥पपुःपलायनपराः
प्रमथाभयविह्वला॥२७॥सबलंतोनिःपतंतश्चनिःश्वसंत
श्चकंपिरे॥शिवोपनिःमहायत्वाऽसरीमेवान्वपद्यत॥२८॥पुरा

ननादयोवीराश्चतुसस्कस्तमेवहि॥ जिघृक्षुगिरिजांदैत्योविचिं
ग० त्यैकाकिनींगिरौ॥३९॥विहायरणभूमिंतुययौकैलासमेव
पु० सः॥दूराद्दृष्ट्वातमायांतंचकंपेगिरिजातदा॥४०॥उवाचपितरंग
१३६ त्वादैत्योमांकिंनुनेष्यति॥तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वानीत्वातांडुर्गे
मांगुहा॥४१॥अविज्ञातांस्वेतरेणस्थापयामाससनिर्भयां॥सोपि
दैत्यस्ततोहैमंगिरिंतद्ग्रहणेछया॥४२॥आगतोनददर्शाथ
रिजांक्वापिसत्तम॥अमनूददर्शतत्रैकांमूर्तिंचिंतामणेःशुभां॥
४३॥सहस्रसूर्यसंकाशांनानालंकारशोभिनीं॥त्रैलोक्यसुंदरां
सद्योगृहीत्वास्वस्थलंययौ॥४४॥नानावादित्रनिर्घोषैःस्तुवन्जि १३६

वैरिभिर्हतः ॥ ततः पातालमगमत्सर्वत्रविजयी बली ॥ ४५ ॥
गच्छतस्तस्य दैत्यस्य हस्तस्थांतर्हिता तदा ॥ मूर्तिश्चिंतामणेः
सा तु तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ४६ ॥ तमेवापशकुनं मत्वा तत्पुरं स
नराविशत् ॥ अत्यंतं विमनाश्चिंताऽऽतुरत्वं समुपागतः ॥ ४७
इति श्री गणेशपुराणे उपासनाखंडे विजयवर्णनं नाम त्रि
चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ व्यास उवाच ॥ ततः किमकरो
च्छंभुस्त्रिपुरेण पराजितः ॥ कथं तमजयद्दैत्यं त्रिपुरं जयशा
लिनं ॥ ततः शंभुः परां चिंतामापेदे मनसाकुलः ॥ स्वाहास्वधा
विहीनं तु भूतलं परिचिंतयन् ॥ २ ॥ कदाचित्स्थानगा देवा म

विध्वंतिगतज्वराः॥ केनोपायेनवास्यस्याऽजेयस्यपराजयः
३॥ एवंचिंतातुरेतस्मिन्नारदोमुनिसत्तमः॥ आययौशंकरं
ग॰ द्रष्टुंदेवान्सर्वान्यदृच्छया॥४॥ तंदृष्ट्वाजहृषुर्देवामर्त्यंप्राप्य
पु॰ यथामृतं॥ पूजयामासविधिवत्कृत्वासनपरिग्रहं॥ पृष्ट्वा
१३७ लिंगपतमुवाचेत्थंशिवश्चिंतातुरोभृशं॥ देवानांहितमन्वि
च्छन्दैत्यस्यवधमेवच॥६॥ शिवउवाच॥ दैत्येनसर्वदेवानां॰
कदनंकृतमोजसा॥ तद्गणे भग्नसंकल्पाः सर्वेदेवाःपला
यिताः॥७॥ पातालस्थारिपोर्ब्रह्मन्कः कुर्यात्तेनविग्रहं॥ म १३७
मापिशस्त्राणितेनास्त्रैः प्रभग्नानिसहस्रशः॥८॥ कठवा॰

श्रुत्वा शिववचः सोमुमवादीन्मुनिसत्तमः ॥ मन्वानः परमाश्च
र्यं त्रैलोक्ये प्यपराजयं ॥ ९ ॥ नारद उवाच ॥ सर्वज्ञे सर्वविद्येशे सर्वे
शे सर्वकर्तरि ॥ सर्वावने सर्वहरे सर्वस्यापि नियंतरि ॥ १० ॥ शक्ते
कर्तुमकर्तुं वान्यथा कर्तुमपि प्रभो ॥ अणिमाद्यैर्गुणोपेते षडैश्व
र्यविलासिनी ॥ ११ ॥ किं वक्तव्यं मया देव सर्ववक्तृवरे त्वयि ॥ मुनि
नागमसक्तेन त्रिलोकीभ्रमता दिशं ॥ १२ ॥ तव वाक्यानुरोधेन
विचार्य प्रब्रवीम्यहं ॥ एवमुक्त्वा क्षणं ध्यात्वा पुनः प्राह शिवं
मुनिः ॥ १३ ॥ मुनिरुवाच ॥ पुष्कराय गंतुकामेन नार्चितो गणप
स्त्वया ॥ अतः पराभवः प्राप्तो वह्निनेत्र पिनाकधृक् ॥ १४ ॥ इदानी

मर्चय पुरा विघ्नेशं विघ्नवारणं ॥ प्रसाद्य तद्वरं लब्ध्वा याहि युद्धाय सादरं
२५ ॥ परं जेष्यसि तं दैत्यं नात्र कार्या विचारणा ॥ तेनापि तत्प्रसादेवा मह
ताराधितः पुराः ॥ २६ ॥ तेन तस्यैव रोदन्नो विल्लविघ्नोघहारिणा ॥ महेश्वरं
१३८ विना मृत्युर्न केनापि भवेत्तव ॥ तस्माद्गिरिशतस्येदं कामगंतुपुरत्र
यं ॥ एकेषुणा दारयस्व जयोपायमीरितः ॥ २८ ॥ क उवाच प्रहर्ष
मतुलं लेभे श्रुत्वोपायं मुनेः शिवः ॥ स्मृत्वा गजाननं गिरं पूर्वो कां प्र
हतं मुनिं ॥ २९ ॥ शिव उवाच ॥ सत्यमुक्तं त्वयात्र ह्यं स्त्वद्वाक्येन स्मृतं
मया ॥ २० ॥ उपदिष्टोऽपूर्वमेव मंत्रो तेन मुनेर्मम ॥ षडक्षरैकाक्षरोतो
सर्वसंकटहारकौ ॥ २१ ॥ पुरा व्यासस्मृतिचितेन नजप्तोमच संस्मृतौ सर्वं १३८

विघ्नहरोदेवोनमस्ततोपिगजाननः ॥२२॥ सर्वेषांकारणंकर्त्ता
पाताहर्त्ताविनायकः ॥मुनिरुवाच॥ ततोषपमहादेवमहादे
वंगजाननं ॥२३॥ कउवाच॥ विसर्ज्यनारदंदेवोजगामतपसे
शिवः दंडकारण्यदेशेतुपद्मासनस्थितोजपत् ॥२४॥ विसर्ज्य
नारदंदेवोजगामतपसेशिवः ॥दंडकारण्यदेशेतुपद्मासनस्थि
तोजपत् ॥२४॥ प्रणिधानबलात्स्वानिनियम्यध्यानतत्परः ॥
सोतपत्तपउग्रंतुदशवर्षाणिशंकरः ॥२५॥ ततस्तस्यमुखांभोजा
न्निर्गतस्सुप्रमान्परः ॥पंचवक्त्रोदशभुजोललाटेंदुःशशिप्रभः
॥२६॥ मुंडमालासर्प्पभूषोमुकुटांगदभूषणः ॥ त्र्यम्बकशशि

नामितिरस्कुर्वन्दशायुधः॥२७॥तन्नामाधर्षितोदेवोपश्यदग्रे
परस्तुतं॥विनायकंपंचमुखंपंचास्यमपरंशिवं॥२८॥तंदृष्ट्वांत
ग० र्कयद्देवःकिमहंद्विविधोभवं॥किंवाममैवरूपेणत्रिपुरोयम्
पु० मिहागतः॥२९॥त्रयस्त्रिंशत्कोटिदेवेष्वपरःपंचवक्त्रवान्
१३९ अथवास्यसमएवायंदृष्टोदीर्घतरोमया॥३०॥अथवामेवरंदा
तुमागतोगजाननः॥सर्वविघ्नहरंदेवंयंध्यायामिदिवानिशं
३१॥कउवाच॥अंतेयत्कीर्तितंदेवसोहंविघ्नहरोविभुः॥३२
नमेस्वरूपंजानंतिदेवर्षिचतुराननाः॥नवेदाःसोपनिषदःकु १३९
तःषट्शास्त्रवेदिनः॥३३॥अशेषभुवनस्याहंकर्ताधातापहा

रकः॥ब्रह्मादिस्थावरचरत्रिगुणनामहंप्रभुः॥३४॥तपसाने
नेतुष्टोहंवरंदातुमिहागतः॥वरान्वृणुमहादेवयायंतोमत्त
इच्छसि॥३५॥इतिश्रीगणेशपुराणेउपासनाखंडेतपोवर्ण
नंनामचतुश्चत्वारिंशतमोध्यायः॥४४॥व्यासउवाच॥ततः
प्रसन्नेदेवेशेविघ्नेशविघ्नहारिणी॥वरान्दित्सतिसर्वोय।
किंकिंवव्रेतदाशिवः॥२॥कउवाच॥गणेशवचनंश्रुत्वाशि
वोवाक्यमथाब्रवीत्॥मत्वागजाननंश्रुत्वाशिवोवाक्यमथा
ब्रवीत्॥मत्वागजाननंतंतुस्वरूपंवरदंप्रभुं॥२॥शिवउवाच
रक्षणपिनेत्राणिममाद्यधन्यान्यघोभुजाः३जनतस्तवाद्य॥न

वानतेः पंचशिरांसिधन्यान्यथास्तुतेपंचमुखानिदेव ॥३॥ पृथ्वी
जलंवायुरथोदिशश्च तेजश्चकालः कलनात्मकोपि ॥ नभो
ग० रसोरूपमघ्राणगंधस्पर्शश्चशब्दोमनइंद्रियाणि ॥४॥ गंधर्व
पु० यक्षाः पितरोमनुष्याः देवर्षयोदेवगणाश्चसर्वे ॥ ब्रह्मेंद्ररुद्रा
२५० वसवोथसाध्यास्त्वत्तः प्रसूतासचराचरश्च ॥५॥ रजस्वरूपो
विश्वमनन्यबुद्धेरजोगुणात्पासिसमस्तमेतत् ॥ तमोगु
णात्संहरसेगणेशनित्योनिरीहोखिलकर्मसाक्षी ॥६॥ कु
ततोहमब्रुवंदेवंगणेशंतंशिवात्मया ॥ नामचाकरवंतस्यय
त्तद्गुणमहामते ॥७॥ त्वन्नामबीजंप्रथमंमंत्रकाणांॐ८ २५०

काररूपं श्रुतिमूलमस्तु ॥ यतो गणनाम तीशायीन गणेश
इत्येव तवास्तु नाम ॥ ५ ॥ ॐ मित्यथोक्ते गणनायके न तु तोष
श्चर्वः प्रसरैश्वराश्च ॥ यः सर्वकार्येषु तवेश कुर्यात्स्मृतिं त्वदंते
स लभेद्वविघ्न ॥ ६ ॥ विनास्मृतिं ते न लभेच्च कोपि वांछार्थसि
द्धिं कृमिकीटकोपि शेषैर्वैस्तु रीयैरथ वैस्मवैश्च शक्तैश्च सौवै
रथ सर्वकार्ये ॥ ७ ॥ श्रुभामुमे वैदिक लौकिके वा त्वमर्चनी
यः प्रथमं प्रयत्नात् ॥ यन्मंगलं सर्वजनेषु देवसयत्तरिया
धरकिन्नरेषु ॥ ८ ॥ तस्येश्वरो मंगलमूर्तिलांत्वं यातो यतो
मंगलकृत्स्य मक्तो ॥ अहंपुरा नर्च नतस्तवेश त्वय्यस्मरतेदत्य

वरस्ययुद्धे ॥ २२ ॥ अवंदनाच्चापिपदाभवंतेततस्त्वदंघ्रिंशरणं
प्रपन्नः ॥ क्षमापराधंममसर्वशक्तेजयंप्रयच्छाखिलजन्य
ग० काले ॥ २३ ॥ यःसर्वथात्वंनभजंतिदेवजगदादरिद्राप्रभवंत्य
पु० तोपि ॥ क उवाच ॥ इत्थंनिशम्याखिलवाक्यसारवेत्ताक
१५२ द्वाक्यमिदंगिरीशं ॥ २४ ॥ यदायदामेस्मरणंविदध्यास्त
दांतिकेतेहमियामुमेश ॥ मन्नामबीजेननिमंत्र्यएकंबाणं
तुतेनैवपुरत्रयंतत ॥ २५ ॥ निपातयास्मिन्महसामहेश कृ
त्वासदैत्यंरखभुभस्मसात्वं ॥ ततःस्वनाम्नाममवरत्सहस्त्रंगणा
धिपोस्मैप्रणतायसम्यक् ॥ २६ ॥ शिवाष्टमभक्त्यापरितुष्टचित्तो ॥ १५२

जयप्रदं कामकरं जनानां ॥ उवाच चैनं रणकाले एतत्पठस्व दे
त्यान्विनिहंसि शीघ्रं ॥ १७ ॥ त्रिसंध्यमेतस्य जपान्नराणां सिध्यं
ति कामाः सकलाभिष्टाः ॥ कउवाच ॥ श्रुत्वा तु वाक्यं द्विरदान
नस्य तं शंभुः सम्यक् शिवशंभुः प्रहर्षः ॥ संस्थापयामास महाग
णेशं प्रसादमुच्चैर्ददृमाप्य चक्रे ॥ १८ ॥ संतर्प्य देवान्मुनिसंघ
संघान्दानानि दत्वा द्विजपुंगवेभ्यः ॥ पुनः पुनः प्रणम्य नमश्च
कार देवं गिरीशो वरदं गणेशं ॥ १९ ॥ उवाच सर्वान्मुनिश्वरान्यं
ठ विख्याति मागच्छतु लोके ॥ देवेन सर्वैश्च तथा दिवैतैरं तदं
धुस्तेगणनाथमुख्याः ॥ २० ॥ अंतर्हिते मुनिगणेभ्य सुरेगणे

शे सर्वोप्यगात्स्वनिलयं स्वगणैरुपेतः॥ गंधर्वयक्षनिवहै र
मरांगनाभिर्हृत्तं निजं परमुदा गिरिजामुवाच॥ २१॥ श्रुत्वांत
गं० दामृतवचः सकलं गिरीशाण्देवेश्वरामुमुदिरे मुनयः सरा
पु० गाः॥ योगेश्वराश्च निहतं त्रिपुरं स्वधिष्ण्यमासं सताप्यधिगतं
१५२ गिरिशप्रसादात्॥ २२॥ इतिश्री गणेशपुराणे० उपा० गिरि
शवरदानंनाम पंचचत्वारिंशत्तमोध्यायः ४५ मुनिरुवा०
कथं नाम्नां सहस्रं तं गणेश उपदिष्टवान्॥ शिवदं तन्म
माचक्ष्व लोकानुग्रहतत्परः॥ १॥ ब्रह्मोवाच॥ देवदेवं पुरारा
तिपुरत्रयवधोद्यमे॥ अनर्चनाद्गणेशस्य जातो विघ्नांकुरः॥ २॥

किल॥२॥मनसासविनिर्धार्यदद्दशेविघ्नकारणं॥महागणपतिं
भक्त्यासमभ्यर्च्ययथाविधि॥३॥विघ्नप्रशमनोपायमपृच्छदपरि
श्रमं॥संतुष्टः पूजयाशंभोर्महागणपतिस्स्वयं॥४॥सर्वविघ्नप्र
शमनंसर्वकामफलप्रदं॥ततस्तस्मैस्वनाम्नांसहस्रमिदम
ब्रवीत्॥५॥ॐ अस्यश्रीमहागणपतिसहस्रनाममाला
मंत्रस्यमहागणपतिर्देवतानानाविधानिछंदांसि॥हमिति
वीजंतुंडमितिशक्तिः स्वाहाकीलकं सकलविघ्ननाशनद्वा
रामहागणपतिप्रीत्यर्थेजपेविनियोगः॥महागणपतिरु
वाच॥गणेश्वरोगणक्रीडोगणनाथोगणाधिपः॥एकद

ग०
पु०
२४३

तोवक्रतुंडोगजवक्त्रोमहोदरः॥१॥लंबोदरोधूम्रवर्णोविकि
टोविघ्ननायकः॥सुमुखोदुर्मुखोबुद्धोविघ्नराजोघनाशनः
२॥भीमप्रमोदआमोदःसुरानंदोमहोत्कटः॥हेरंबःशंब
रःशंभुर्लंबकर्णोमहाबलः॥३॥महागणपतिर्बुद्धिःसिद्धि
द्धिप्रियप्रसारनः॥रुद्रप्रियोगणाध्यक्षउमापुत्रोघनाशनः
४॥कुमारसुरसीशानपुत्रोमूषकवाहनः॥सिंहवाहनोमो
हिनीप्रियःकटंकषोराजपुत्रःशाकलःप्रमितोमितः॥५॥
कूष्मांडसामसंभूतिर्दुर्जयोधूर्जयोजयः॥भूपतिर्भुवनप
तिर्भूतानांपतिरव्ययः॥६॥ज्येष्ठराजोनिधिपतिर्निधिप्रि २४३

यःपतिःप्रियः॥हिरण्मयपुरांतस्थःसूर्यमंडलमध्यगः॥८॥
कराहतध्वस्तसिंधुःसलिलःपुष्पदंतभित्॥उमांगकेलिसंमु
तिर्मुक्तिदःकुलपालकः॥९॥किरीटीकुंडलीहारीवनमा
लीमनोमयः॥वैमुख्यहतदैत्यश्रीःपादाहत्याजितक्षिति
१०॥सद्योजातःस्वर्णमुंजमेखलीदुर्निमित्तहृत्॥दुःस्वप्नहृ
त्प्रशमनोगुणीनादप्रतिष्ठितः॥११॥सुरूपःसर्वनेत्राधिवा
सोविश्राजिन्पुरः॥पीतांबरःखंडरदःखंडवैशाखसंस्थितः
१२॥चित्रांगःश्यामदशनोभालचंद्रोहविर्भुजः॥योगाधिपस्ता
रकस्थःपुरुषोगजकर्णकः॥१३॥गणाधिराजोविजयःस्थि

गोराजपतिर्ध्वजी॥ देवदेवः स्मरः प्राणदीपको वायुकीलकः
२४॥ विपश्चिद्द्विरदो नादो नादभिन्नमहाम्बरः॥ वराहवदनो
ग॰ मृत्युंजयो व्याघ्राजिनाम्बरः॥२५॥ इच्छाशक्तिभवो देवस्त्रा
पु॰ तादैत्यविमर्दनः॥ शंभुवक्त्रोद्भवः शंभुकोपजः शंभुरास्य
१४४ भूः॥२६॥ शंभुतेजाः शिवाशोकहारी गौरीसुखावहः॥ उ
मांगमलजो गौरीतेजोभूः स्वर्धुनीभवः॥२७॥ मर्त्यकायो
महानादो गिरिवर्ष्मा शुभाननः॥ सर्वात्मा सर्वदेवात्मा ब्र
ह्ममूर्धा ककुप्पतिः॥२८॥ ब्रह्मांडकुंभजिद्व्योमभालः शक्ति
मरारुहः॥ जगज्जन्मलयोन्मेषनिमेषोऽग्न्यर्कसोमदृक्॥२९॥ १४४

गिरिंद्रैकरदोधर्मोधर्मिष्टः सामबृंहितः ॥ ग्रहर्क्षदशनोबा
णीजिह्वोवासवनासिकः ॥२०॥ भ्रूमध्यसंस्थितहरोग्रह
विद्यामदोदकः कुलाचलांशः सोमार्कघंटोरुद्रशिरो
धरः ॥२१॥ नदीनदभुजः सर्पांगुलिकस्तारकानखः पृथ्वी
कटिः सृष्टिलिंगशैलोरुर्दस्रजानुकः ॥२२॥ पातालजं
घोमुनिपोकालांगुष्टस्त्रयीतनुः ज्योतिर्मंडललांगूलो
हृदयानलनिश्चलः ॥२३॥ हृत्पद्मकर्णिकाशालीविय
त्केलिसरोवरः सद्भक्तध्याननिगडः पूजावारिनिवारितः
॥२४॥ प्रतापीकस्यपोयंतागणकोमंदरोबली ॥ यशस्वीधा

र्भिको जेता प्रमथः प्रमथेश्वरः ॥२५॥ चिंतामणिर्निधिपतिः
कल्पद्रुमवनालयः ॥ उन्नतः प्रमदो गूढः गुल्फसंवृतपा
ग० र्ष्णिकः ॥२६॥ पीनजंघः श्लिष्टजानुः स्थूलोरुः प्रोन्नम
पु० त्कटिः ॥ निम्ननाभिः स्थूलकुक्षी पीनवक्षा बृहद्भुजः
१४५ ॥२७॥ रत्नमंडलमध्यस्थो रत्नसिंहासनाश्रयः ॥ तिव्राशि
रोधृतपदो ज्वालिनीमौलिलालितः ॥२८॥ नंदीनंदित
पीठश्रीर्भोगिनीभूषितासनः ॥ सकामदायिनीपीठः स
र्वशक्त्यंबुजालयः ॥२९॥ लिपिपद्मासनाधारो वन्हिधा
मत्रयालयः ॥ पीनस्कंधो कंबुकंठो लंबोष्ठो लंबनाशि १४५

त्रिपुंड्रकः ॥३०॥ भग्नवामरदस्तुंगसव्यदंतो महाहनुः। ह्रस्वनेत्र
त्रयः शूर्पकर्णो निबिडमस्तकः ॥३१॥ स्तबकाकारकुंभा
ग्रो रत्नमौली निरंकुशः सर्पबद्धोदराबंधो रक्तताल्वोष्ठ
पल्लवः ॥३२॥ श्वेतांबरधरः श्वेतः श्वेतमाल्यविभूषणः श्वे
तातपत्ररुचिरः श्वेतचामरवीजितः ॥३३॥ सर्पावयवसंपू
र्णः सर्वलक्षणलक्षितः ॥ सर्वाभरणभूषाढ्यः सर्वशोभा
समन्वितः ॥३४॥ सर्वमंगलमंगल्यः सर्वकल्याणकारकः
सर्वदैककरः शार्ङ्गी बीजपूरी गदाधरः ॥३५॥ शुक्लोगोलो
कप्रभरः सुतंतुस्तंतुवर्धनः ॥ किरीटीकुंडलीहारीवन

मालीशुभांगदः ॥ ३६ ॥ इक्षुचापधरः शूली चक्रपाणिः सरो
जधृक् ॥ पाशी धृतोत्पलः शालीमंजरीभृत्स्वदंतभृत् ॥ ३७ ॥
ग० कल्पवल्लीधरो विश्वाभयदैककरो वशी ॥ अक्षमालाध
पु० रो ज्ञानमुद्रावान्मुद्गरायुधः ॥ ३८ ॥ पूर्णपात्री कंबुधरो वि
१४६ धृतालसमोदकः ॥ करस्थाम्रकरश्चूतकलिकाभृत्कु
ठारवाक् ॥ ३९ ॥ पुष्करस्थानवघटीपूर्णरत्नाभिकर्षकः
रमारमेशपूर्वांगो दक्षिणांगो महेश्वरः ॥ ४० ॥ महावराह
वामांगो रतिकंदर्पपश्चिमः ॥ आमोदमोदजननः सुप्रमो
दप्रमोदनः ॥ ४१ ॥ मदनावत्यर्थितांघ्रिरंतसोमसवदुर्मुखः ॥ १४६

विघ्नसंपत्त्ववोद्विघ्नः सरोन्निद्रमरोद्भवः ॥४२॥ विघ्नहृन्निम्न
चरणोद्भाविणीशक्तिसंयुतः ॥ तीव्राप्रसन्ननयनोज्वालि
नीपालनैकदृक् ॥४३॥ वसुधारामहोनादोमहाशंखनि
धिःप्रभुः ॥ नमद्वसुमतीमौलीपद्मः पद्मनिधिःप्रभुः ॥४४॥ स
र्वसद्गुरुसंसेव्यः शोचिष्केशहृदाश्रयः ॥ ईशानमूर्धारैत्ये
ङ्कःशिखापवननंदनः ॥४५॥ प्रत्युग्रपवनादिभ्योस्त्याख्य
शातपर्वधृक् ॥ ऐरावतादिसर्वाशावारणोवारणप्रियः ॥
४६॥ वज्राद्यस्त्रपरिकरोगणचंद्रसमाश्रयः ॥ जयोजयः
परिजयोविजयोविजयावहः ॥४७॥ अजातयार्चिपा

राज्ञोनित्यानित्यवतंसितः॥विलासिनीकृतोल्लासःशौं
डीसौंदर्यमंडितः॥४८॥अनंतानंतसुखदःसुमंगलसु
गा॰ मंगलः॥ज्ञानयज्ञक्रियाधारश्चापारनिषेवितः॥४९॥
पु॰ सुभगासंश्रितपदोललितोललिताश्रयः॥कामिनीपा
लनःकामःकामिनीकेलिलालितः॥५०॥सरस्वत्याश्र
२५१ योगौरीनंदनःश्रीनिकेतनः॥गुरुर्गुह्यमदोवासीबौ
ह्मोवागीश्वरीपतिः॥५१॥नलिनीकामुकोवामोवामा
ज्येष्ठामनोरमः॥हारमुद्रितपाशाब्जोॐबीजस्तुंगशक्ति
मान्॥५२॥विघ्नादिवीजजगतःस्वाहाशक्तिस्वकीलकः २५१

अमृताब्धिब्धिकृतावासोमदघूर्णितलोचनः ॥ ५३ ॥ उच्छिष्टोच्छि
ष्टगणकोगणेशोगणनायकः ॥ सर्वकालिकसंसिद्धिनित्य
सेव्योदिगंबरः ॥ ५४ ॥ अनपायोनंतदृष्टिरप्रमेयोजरामरः ॥ अ
नाविलोप्रतिहतअच्युतोमृतमक्षरं ॥ ५५ ॥ अप्रतर्क्योक्षयोजय्यो
नाराधोनामयोमयः ॥ अन्नप्रसिद्धिरद्वैतमघोरोमितमा
ननः ॥ ५६ ॥ अनाकारोविधूमाग्निर्वलघ्नोव्यक्तलक्षणः ॥ आधा
रपीठआधारआधाराधेयवर्जितः ॥ ५७ ॥ आखुकेतनआशा
पूरकआशामहारथः ॥ अमायसिद्धिरद्वैतममेयोह्यमिताननः ॥ ५८ ॥

इक्षुसागरमध्यस्थइक्षुपायसभक्षकः ॥ इक्षुचापातिरेकश्रीरिं
ग॰ क्षुचापनिभद्युतिः ॥५९॥ इंद्रगोपसमानश्रीरिंद्रनीलनिभ
पु॰ द्युतिः ॥ इंदीवरदलश्यामोइंदुमंडलमंडितः ॥६०॥ इध्मप्रि
१४८ यइध्मजिह्वइडानामेंदिराप्रियः ॥ इक्ष्वाकुविघ्नविध्वं
सीइतिकर्त्तव्यतोस्मितः ॥६१॥ ईशानमौलिरीशान ईशा
नप्रीतिरीतिहा ॥ ईषणाप्रियकल्पांतईहामात्रविव
र्जितः ॥ उपेंद्रउयउडुभृन्मौलिरिंडुकरप्रियः ॥६२॥ उन्न
ताननउत्तुंगउदारस्त्रिदशाग्रणीः ॥ ऊर्जस्वानुज्वलत
नुरुहापोहविवर्जितः ॥६३॥ ऋग्यजुःसामनयनऋद्धिसिद्धि १४८

समर्पकः ऋजिचित्तैकसुलभऋणत्रयविमोचकः ।६४। लु
प्तविघ्नस्वभक्तानां लूताविस्फोटनाशनः ॥ एकारपीठमध्य
स्थ एकपादकृतोदरः ॥६५॥ एजिताखिलदैत्यश्रीरेजिता
खिलसंस्थितिः ऐश्वर्यनिधिरैश्वर्यमैहिकामुष्मिक
प्रदः ।६६॥ ऐरम्मदसमोन्मेषऐरावतनिभाननः ॥ ॐका
रवाच्य ॐकारओजस्वानोषधीपतिः ॥६७॥ औदार्य
निधिरौद्धत्यधैर्यऔन्नत्यनिःप्रतिः ॥ अंकुशोसुरनागा
नां अंकुशासुरसैनिकः ॥६८। अंतः समस्तसर्गांतपदेषुप

ग० पु० २५९ रनिष्ठित:॥कमंडलुधर:कल्प:कपर्दीकलभानन:॥६९॥
कर्मसाक्षीकर्मसिद्धि:कर्मोकर्मफलप्रद:॥कदंबगोल
काकार:कूष्मांडगणनायक:॥७०॥कारुण्यदेहकपि
ल:कथक:कटिसूत्रभृत्॥खर्व:खड्गप्रिय:खड्गीखर्वांत
स्थ:खनिर्मल:॥७१॥खल्वाट:शृंगनिलय:खट्वांग:खदु
राश्रय:॥गुणाढ्योगहनोनंदोगद्यपद्यसुधार्णव:॥७२॥
गद्यगानप्रियोगर्जोगीतंगीर्वाणपूर्वज:॥गुह्याचारर
तोगुह्योगुह्यागमनिरूपित:॥७३॥गुह्याशयोगुडाब्धि

स्थोगुरुगुल्फोगुरोग्रेरुः॥घंटाघर्घरिकामोलीघटकुंभोघटोद
रः॥७४॥उकारवाचोऊंकारोउकाराकारशृंगभृत्॥चंडश्चंडेश्वरः
संहच्चुंडेशश्चंडविक्रमः॥७५॥चराचरपिताचिंतामणिश्चर्वण
लालसः॥छंदश्छंदोमपश्छंदद्दुर्लक्ष्यश्छंदविग्रहः॥७६॥जगद्यो
निर्जगत्साक्षीजगदीशोजगन्मयः॥जयोजयःपरिजयोजिह्वा
सिनप्रभुः॥७७॥ईल्पलोलसद्धामाईकारीभ्रमराकुलः॥
ऊंफारस्फारसंकारष्टंकारमणिनूपुरः॥७८॥ठद्वयःपल्लवा
न्तस्थसर्वमंत्रसुसिद्धिदः॥डिंडिमुंडोडाकिनीशोडामरोडिं
डिमप्रियः॥७९॥ढकानिनादमुदितोढंकोढौंढिविनायकः

णकारवाच्योवाणीशोविश्वात्माविश्वभावनः॥८०॥तत्त्वा
नांप्रकृतिस्तत्त्वंतत्त्वंपदनिरूपितः॥तारकांतरसंस्थानस्तार
ग॰ कस्तारकांतकः॥८१॥स्थाणुःस्थाणुप्रियस्थातास्थावरंजं
पु॰ गमंचयत्॥दक्षयज्ञप्रमथनोदातादानंदमोदयः॥८२॥दया
२५० वान्दिव्यविभवोदंडभृद्दंडनायकः॥दंतप्रभिन्नाभ्रमालो
दैत्यवारणवारणः॥८३॥दंष्ट्रालग्नद्विपघटोदेवारिदमनो
दमः॥धनंधनपतिर्बंधुर्धनदोधरणीधरः॥८४॥ध्यानैकप्रग
टोध्येयोध्येयंध्यानपरायणः॥ध्वनिप्रकृतिचित्कारोब्रह्मां
डावलिमेखलः॥८५॥नंद्योनादप्रियोनादोनादमध्येप्रतिष्ठि २५०

तः॥ निष्कलोनिर्मलोनित्योनित्योनित्यनिरामयः॥ ८६॥
परंव्योमपरंधामपरमात्मापरंपदं॥ परात्परः पशुपतिः
पशुपाशविमोचनः॥ ८७॥ पूर्णानंदः परानंदः पुराणः
पुरुषोत्तमः॥ पद्मप्रसन्नवदनः प्रणताज्ञाननाशनः
८८॥ प्रमाणप्रत्ययातीतः प्रणतार्त्तिनिवारणः॥ फ-
णिहस्तः फणिपतिः फूत्कारफणिताखिलः॥ ८९॥ बा
णार्चितांघ्रियुगलोबालकेलिः कुतूहली॥ ब्रह्मब्रह्मा
र्चितपदोब्रह्मचारीबृहस्पतिः॥ ९०॥ बृहत्तरोब्रह्मपदो
ब्रह्मण्योब्रह्मवित्प्रियः॥ भ्रूक्षेपदत्तलक्ष्मीकोभर्गोभ

ग० पु० ५५२

ज्ञोभयापहः ॥५१॥ भगवान्भक्तिसुलभोभूतिदोभूतिं
वर्धनः ॥ भव्योभूतालयोभाव्योदाताभ्रूमध्यगोचरः ॥
५२ ॥ मंत्रोमंत्रपतिर्मंत्रीमदमत्तोमदोन्नतः ॥ मेखलाधी
श्वरोदांतोमदमंदनिभेक्षणः ॥५३॥ महाबलोमहावी
र्योमहाप्राणोमहाननः ॥ यज्ञोयज्ञपतिर्यज्ञगोप्ताय
ज्ञफलप्रदः ॥५४॥ यज्ञेश्वरोयोगगम्योगोपतिर्याच
काप्रियः ॥ रस्योरसप्रियोरस्यः रंजकोवारणप्रियः
५५ ॥ राज्यरक्षाकरोरत्नगर्भोराज्यसुखप्रदः ॥ लक्ष्य
लक्षपतिर्लक्षलयस्थोलड्डुकप्रियः ॥५६॥ लाभप्रि ५५२

योल्लासपरोल्लासमत्तकृत्स्नात्मविश्रुतः॥ वरेण्योवह्निवरदो
वेद्यावेदांगगोचरः॥९७॥ विश्वतोविश्वतश्चक्षुर्विधाताविचक्षुर्वि
श्वतोमुखः॥ वामदेवोवह्निनेतावज्रीवज्रनिवारणः॥९८
शब्दब्रह्मशिवप्राप्यशंभुप्राप्तिर्गणेश्वरः॥ षट्क्रतुकु
सुमोत्सर्गीषडाधारःषडक्षरः॥९९॥ संसारवेद्यःसर्वज्ञःस
र्वभेषजभेषजं॥ सृष्टिस्थितिलयक्रीडःसुरपंजरभेदनः
१००॥ सिंदूरीतमहाकुंभःसदसद्भक्तिदायकः॥ साक्षीस
मुद्रमथनःस्वयंवेद्यःसदक्षिणः॥१॥ स्वतंत्रःसर्वसंकल्पः
सामगानरतःसुखी॥ हंसोहस्तीपिशाचीशोहवनंहव्य

कव्यभुक्॥२॥हव्यंकृतप्रियोहृष्टोहृत्क्षेत्रावामंत्रमध्यगः॥क्षेत्रा
धिपःक्षेत्रमतोक्षमापरपरायणः॥३॥क्षिप्रक्षेमःक्षेमकारी
गं० नेदक्षोणीसुरद्रुमः॥धर्मप्रदोर्थदःकर्मदातासौभाग्यवर्द्ध
पु० नः॥४॥विद्याप्रदोविभवदोभुक्तिमुक्तिफलप्रदः॥आभिरूप्य
१५२ करोवीरःश्रीप्रदोविजयप्रदः॥५॥सर्ववश्यकरोगर्भदोषहा
पुत्रपौत्रदः॥श्रीशोकहारीदौर्भाग्यनाशनःसर्वशक्तिमत्
द॥प्रविवादिमुखस्तंभोरुष्टचित्तप्रसादनः॥पराभिचारश
मनोदुःखहाबंधमोक्षदः॥७॥लवस्त्रुटिःकलाकाष्ठानि
मेषस्तत्वलक्षणः॥घटीमुहूर्तप्रहरोदिनानक्तमहर्निशं॥ १५२

८ ॥ पक्षो मासस्त्वयनाब्दयुगकल्पो महाशयः ॥ राशिस्तारा
तिथिर्योगवाराकरणमंशकं ~~राशिस्तारातिथिर्योगवारा~~
~~करणमंशकं~~ ॥ ९ ॥ लग्नं होराकालचक्रं मेरुः सप्तऋषयो
ध्रुवः ॥ राहुर्मेरुः कविर्जीवो बुधो भौमः शशी रविः ॥ १० ॥
कालः सृष्टिस्थितिर्विघ्नं स्थावरं जंगमं च यत् ॥ भूतापो
ग्निर्मरुद्व्योमाहंकृतिः प्रकृतिः पुमान् ॥ ११ ॥ ब्रह्माविष्णु
शिवो रुद्रो इंद्रः शक्तिः सदाशिवः ॥ त्रिदशाः पितरः शि
ष्टापत्तरक्षांसि किंनराः ॥ १२ ॥ सिद्धाविद्याधराभूतामनुष्याः
पशवः खगाः ॥ समुद्राः सरितः शैलाभूतं भव्यं भवोद्भवं

१३॥सांख्यंपातंजलंयोगःपुराणानिश्रुतिस्मृतिः॥वेदां
गानिसदाचारोमीमांसान्यायविस्तरः॥१४॥आयुर्वेदो
ग० धनुर्वेदोगांधर्वकाव्यनाटकं॥वैखानसंभागवतंमानु
पु० षंपांचरात्रकं॥१५॥शैवंपाशुपतंकालमुखंभैरवशास
१५३ नं॥शाक्तवैनायकंसौरंजैनमार्हत्संहिता॥१६॥स
दसद्व्यक्तमव्यक्तंसचेतनमचेतनं॥बंधोमोक्षःसुखं
भोगःयोगःसत्यंप्रभुर्महान्॥१७॥स्वस्तिहुंफट्स्व
धास्वाहाश्रौषड्वषण्णमः॥ज्ञानंविज्ञानमानंदोबोधः
संवित्समःशमः॥१८॥एकंएकाक्षराधारएकाक्षरप १५३

रायणः॥एकाग्रधीरेकवीरएकानेकस्वरूपधृक्॥१९
विरूपोद्विभुजोद्यक्षोद्विरदोद्वीपरक्षकः॥द्विमातुरो
द्विवदनोद्वंद्वहीनोद्वयागते॥२०॥त्रिधामात्राकरोनेता
त्रिवर्गफलदायकः॥त्रिगुणात्मात्रिलोकादिःत्रिशक्तीं
शत्रिलोचनः॥२१॥चतुर्वाहुश्चतुर्दंतश्चतुरात्माचतुर्मु
खः॥चतुर्विधवचोवृत्तिःपरिवर्तप्रवर्त्तकः॥२२॥चतुर्व
र्णमयोपायश्चतुर्वर्णाश्रमाश्रयः॥चतुर्थीपूजनप्री
तश्चतुर्थीतिथिसंभवः॥२३॥पंचाक्षरस्त्वपंचात्मा

ग॰ प्रपंचास्यः पंचकृतमः ॥ पंचाधारः पंचवर्णः पंचाक्षरप
पु॰ रायणः ॥२४॥ पंचतालः पंचकारः पंचप्रणवमातृकः
१५४ पंचब्रह्ममयस्फूर्त्तिः पंचवारणवारितः ॥२५॥ पंचक्ष
प्रियः पंचबाणः पंचशिवात्मकः ॥ षट्कोणपीठः षट्च
क्रधामा षड्ग्रंथिभेदकः ॥२६॥ षडंगध्वांतविध्वंसी षडं
गुलमहाह्रदः ॥ षण्मुखो षण्मुखभ्राता षट्शक्तिपरिवा
रितः ॥२७॥ षड्वैरवर्गविध्वंसी षडूर्मिभयनाशनः ॥ षट्
तर्कदूरः षट्कर्मा षड्गुणः षड्रसाश्रयः ॥२८॥ सप्तपाताल १५४

चरणः सप्तद्वीपोरुमंडलः ॥ सप्तस्वर्लोकमुकुरः सप्तसप्ति
वरप्रदः ॥ २९ ॥ सप्तांगराज्यसुखदः सप्तर्षिगणवंदितः ॥ स
प्तछंदोनिधिः सप्तहोत्रः सप्तस्वराश्रयः ॥ ३० ॥ सप्तार्चिः कि
लितासारः सप्तमातृनिषेवितः ॥ सप्तछंदोमोदमदः स
प्तछंदोमोदमदः सप्तछंदोमखप्रभुः ॥ ३१ ॥ अष्टमूर्त्तिर्ध्ये
यमूर्त्तिरष्टप्रकृतिकारणं ॥ अष्टांगयोगफलभूरष्टमा
त्रांबुजासनः ॥ ३२ ॥ अष्टशक्तिसमानश्रीरष्टैश्वर्यविवर्ध
नः ॥ नवनाथसमाध्यायी नवनिध्यनुशासिता ॥ ३३ ॥ नवच
क्रावर्ती नवद्वारनिषेवितः नवनाथमहानाथो नव

नागनिषेवितः ॥२४॥ नवरत्नविचित्रांगो नवशक्तिशिरो
धृतिः ॥ दशात्मको दशभुजो दशदिक्पतिवंदितः ॥२५॥
ग० दशाध्यायो दशप्राणो दशेंद्रियनियामकः ॥ दशाक्षर-
पु० महामंत्रो दशाशाव्यापिविग्रहः ॥२६॥ एकादशमहारु-
२५५ द्रैस्तुतश्चैकादशाक्षरः ॥ द्वादशोद्दंडदोर्दंडो द्वादशांतनि-
केतनः ॥२७॥ त्रयोदशाभिदाभिन्नो विश्वेदेवाधिदैव-
तं ॥ चतुर्दशेंद्रवरदश्चतुर्दशमनुप्रभुः ॥२८॥ चतुर्दशा-
दिविद्यश्च चतुर्दशजगत्पतिः ॥ सामपंचदशः पंचद-
शीशीतांशुमंडलः ॥२९॥ षोडशाधाननिलयः षोडशा- २५५

स्वरमातृकः ॥ षोडशेंडकल्पवासः षोडशोस्वरमातृकः ॥४०॥
कलासप्तदशीसप्तदशासप्तदशान्तरः ॥ अष्टादशद्वीपपति
रष्टादशविधिस्मृतः ॥ अष्टादशलिपिकृतिरष्टादशविजाति
कृत् ॥४२॥ एकविंशात्सुमानेकविंशत्यंगुलिपल्लवः ॥ चतुर्विंश
तितत्वात्मा पंचविंशाख्यपूरुषः ॥४३॥ सप्तविंशतितारेशः स
प्तविंशतियोगकृत् । द्वात्रिंशद्भैरवाधीशः चतुस्त्रिंशन्महाह्र
दः ॥४४॥ षट्त्रिंशत्तत्वसंभूतिरष्टत्रिंशत्कलातनुः ॥ नमदेको
नपंचाशन्मरुद्वर्गनिरर्गलः ॥४५॥ पंचाशदक्षरश्रेणिपंचाशद्रु
द्रवेष्टितः ॥ पंचाशद्विष्णुशक्तीशः पंचाशन्मातृकाकलः ॥४६

द्विपंचाशद्विपश्रेणिपंचाशद्रुद्रवंदितः ॥ चतुःषष्ट्यर्थनिर्णेता
चतुःषष्टिकलानिधिः ॥ ४७ ॥ षष्टिषष्टिमहातीर्थक्षेत्रभैरव
ग० भावनः ॥ चतुर्नवतिमंत्राणांषण्णवत्यधिकप्रदः ॥ ४८ ॥ शता
पु० नंदः शतधृतिः शतधारवरायुधः ॥ सहस्रपत्रनिलयः सहस्र
१५६ फणिभूषितः ॥ ४९ ॥ सहस्रशीर्षापुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपा
त् सहस्रनामसंस्तुत्यः सहस्राक्षबलापहा ॥ ५० ॥ दशसाह
स्रफणिभृत्फणिराजकृतासनः अष्टाशीतिसहस्राणिमह
र्षीस्तोत्रपालितः ॥ ५१ ॥ लक्षाधारप्रियापारो लक्षधारमनोम
यः ॥ चतुर्लक्षजगत्प्रीतिः चतुर्लक्षप्रकाशकः ॥ ५२ ॥ चतुराशीतिल १५६

ह्माण्डंजीवोदेहव्यवस्थितः॥कोटिसूर्यप्रतीकाशःकोटिचं
द्रांशुनिर्मलः॥५३॥शिवोभवाद्यष्टकोटिवैनायकधुरंधरः॥
सप्तकोटिमहामंत्रमंत्रितावयवद्युतिः॥५४॥त्रयस्त्रिंशत्कोटि
सुरश्रेणीप्रणतपादुकः॥अनंतशक्तिसचिवोऽनंतमुनिसं
स्थितः॥५५॥अनंतनामानंतश्रीरनंतोनंतसौख्यदः॥अनं
तदेवतासेव्योह्यनंतमुनिसंस्तुतः॥५६॥इतिवैनायकंना
म्नांसहस्रमिदमीरितं॥एतद्ब्राह्मेमुहूर्त्तेवैप्रत्यहंयःपठेन्न
रः॥५७ करस्थंतस्यसकलमैहिकामुष्मिकंफलं॥आयुरा
रोग्यमैश्वर्यंधैर्यंशौर्यंबलंयशः॥५८॥मेधाप्रज्ञाधृतिःकां

तिःसौभाग्यमविरूपताः॥सत्यंदयाक्षमाशौतिर्दाक्षिण्यंध
र्मशीलता॥५९॥जगत्संवननंविश्वसंवादोवेदपाठनं॥सभा
ग० पांडित्यमौदार्यंगांभीर्यंब्रह्मवर्चसं॥६०॥ओजस्तेजःकु
पु० लंशीलंप्रतापोवीर्यमानिता॥ज्ञानंविज्ञानमास्तिक्यंस्थै
२५७ र्यंविश्वासतातथा॥६१॥धनधान्यादिवृद्धिश्चसकृदस्यजपा
द्भवेत्॥वश्यंचतुर्विधंविश्वंजपादस्यप्रजायते॥६२॥राज्ञो
राजकुलस्यापिराजपुत्रस्यमंत्रिणः॥धर्मार्थकाममोक्षाणा
मनायासेनसाधनं॥६३॥शाकिनीडाकिनीरक्षोयक्षग्रह
भयापहं॥साम्राज्यसुखदंसर्वसपत्नमदमर्दनं॥६४॥स २५७

मस्तकलहध्वंसीदग्धबीजप्ररोहणं ॥ दुःस्वप्नशमनंक्रुद्धस्वा
मिचित्तप्रसादनं ॥ ६५ ॥ षट्कर्माष्टमहासिद्धित्रिकालज्ञान
कारणं ॥ परकृत्याप्रशमनंपरचक्रविमर्दनं ॥ ६६ ॥ संग्राममार
गेसर्वेषामिदमेकंजपावहं ॥ सर्ववंध्यात्वदोषघ्नंगर्भरक्षै
ककारणं ॥ ६७ ॥ पठ्यतेप्रत्यहंयत्रस्तोत्रंगणपतेरिदं ॥ देशे
तत्रनदुर्भिक्षमीतयोदुरितानिच ॥ ६८ ॥ नतद्गेहंजहातिश्री
र्यत्रायंजप्यतेस्तवः ॥ कासंश्वासंसमुदावर्तंशूलंशोफमयो
दरं ॥ ६९ ॥ शिरोरोगंवमीहिक्कांगंडमालामरोचकंवात
पित्तकफद्वंद्वत्रिदोषजनितज्वरं ॥ ७० ॥ आगंतुविषमंशीत

गा०
पु०
१५८

सुह्मांचैकाहिकादिकं ॥ इत्याद्युक्तमनुक्तं वा रोगदोषादि
संभवं ॥ ७१ ॥ सर्वं प्रशमयत्याशु स्तोत्रस्यास्य सकृज्जपात् ॥
सहस्रनाममंत्रोयं जपितव्यं शुभमाप्तये ॥ ७२ ॥ महागणप
तेस्तोत्रं सर्वकामः प्रजपयेदिदं ॥ इक्षुयासकलान्भोगानुप
भुंजेह पार्थिवान् ॥ ७३ ॥ मनोरथफलैर्दिव्यैर्व्योमयानैर्मनो
रमैः ॥ चंद्रेंद्रभास्करोपेंद्रब्रह्मसर्वादिसद्मसु ॥ ७४ ॥ काम
रूपः कामगतिः कामदः कामदेश्वरः ॥ भुक्त्वा यथेप्सितान्का
मानभिष्टैः सहबंधुभिः ॥ ७५ ॥ गणेशानुचरो भूत्वा गणो ग
णपतिप्रियः ॥ शिवाभ्यां कृपया पुत्रनिर्विशेषं च लालितः १५८

७६॥शिवभक्तः शरण्यकामो गणेश्वरवरात्सुरः॥जातिस्मरोध
र्मपरः सार्वभौमोभिजायते॥७७॥निःकामस्तु जपन्नित्यंभ
क्त्याविश्वेशतत्परः॥योगसिद्धिपरांप्राप्यज्ञानवैराग्यसंयु
तं॥७८॥निरंतरेनिरावाधेपरमानंदसंज्ञिते॥विश्वातीर्णप
देशर्णोपुनरावर्तिवर्जिते॥७९॥लीनोवैनायके धाम्निरम
तेनित्यनिःकृतिः इदंप्रजापतिस्तोत्रंपवित्रंश्रावितंश्रुतं
॥८०॥व्याहृतंचर्चितंध्यातंविमृष्टमथवंदितं॥इहामुत्रचवि
श्लेषविश्वैश्वर्यप्रदायकं॥८१॥स्वच्छंदचारिणाप्येषयेनसं
धार्यतेस्तवः॥सरक्षतोशिवोद्भूतेर्गणैरप्यष्टकादिभिः॥८२

लिखितं पुस्तके स्तोत्रं मंत्रभूतं प्रपूजयेत् ॥ तत्र सर्वोत्तमा ल
क्ष्मीः सन्निपतते निरंतरं ॥ ८३ ॥ दानैरसेषैरखिलैर्व्रतैश्च ती
र्थैरशेषैरखिलैर्मखैश्च ॥ न तत्फलं विंदति यद्गणेशसह
ग० स्रनामस्मरणेन सद्यः ॥ ८४ ॥ एतन्नाम्नां चै सहस्रं पठति
पु० दिनमणौ प्रत्यहं प्रोज्जिहाने सायं मध्यंदिने वा त्रिषवण
२५६ मथवा संततं वा जपेद्यः ॥ स स्यादैश्वर्यधुर्यः प्रभवयसां की
र्तिमुच्चैस्तनोति दारिद्र्यं हंति विश्वं वशयति सुचिरं वर्धते
पुत्रपौत्रैः ॥ ८५ ॥ अकिंचनोप्येकचित्तो नियतो नियतासनः
प्रजपंश्चतुरो मासान् गणेशार्चनतत्परः ॥ ८६ ॥ दारिद्रतां स २५६

मृन्मृत्युसप्तजन्मानुगामपि॥ लभतेसमतिंलक्ष्मीमित्या
ज्ञापारमेश्वरी॥ ८१॥ आयुष्यंवीतरोगंकुलमतिविमलं
संपदःश्रेणिदानांकीर्तिःपुण्यावदाताभणतिरभिनवा
कांतिरव्याजभव्या॥ पुत्राःसंतःकलत्रंगुणवदभिमतंयद्यद
न्यच्चतत्तंनित्यंयःस्तोत्रमेतत्पठतिगणपतेस्तस्यहस्तेसमस्तं
स्यात्॥ गणंजयोगणपतिर्हेरंबोधरणीधरः महागणपतिर्यज्ञो
वरःक्षिप्रप्रसादनः॥ ८२॥ कस्यपोवंदनंवाचांसिद्धोढौढिविना
यकः॥ अमोघसिद्धिरमितोमंत्रश्चिंतामणिर्निधिः॥ ८३॥ सुमं
गलोबीजमाशापूरकोवरदःकलः॥ मोदकेरत्नरेभिःकविश

ष्यानामभिः पुमान् ॥९१॥ यः स्तौति मद्गतमना मदाराधनतत्
त्परः स्तुतो नाम्नां सहस्रेण तेनाहं नात्र संशयः ॥९२॥ नमो
ग० नमः सुरवरपूजितांघ्रये नमो नमो निरुपममंगलात्मने ॥ न
पु० मो नमो विपुलकरैकसिद्धये नमो नमः ॥ करिकलभाननाय
१६० पते ॥९३॥ किंकणीभरणाणितचरणः प्रकटितगुरुमतिचारि
करणः ॥ मदजललहरिकलितकपोलः शमयतु दुरितं गणग
पतिनृपनामा ॥२९४॥ इति श्रीगणे० उपा० ईश्वरगणेश
सहस्रनामस्तोत्रं अध्यायः ॥४६॥ व्यास उवाच नाम्नां सह
स्रं संप्राप्ते प्रसन्ने च गजानने ॥ ततः किमकरोद्ब्रह्मन् हरस्त १६०

त्कथयस्वमे॥१॥ब्रह्मोवाच॥गणेशवरदानेननाम्नांचैवोपदेश
तः॥प्रहृष्टःशंकरोनृत्यज्जगर्जेचमहास्वनः॥२॥आहूयस्वगणा
न्देवान्मुह्वायचसमादिशत् तेचहर्षेणमहत्तापययुर्देवाशिवांत
कं॥३॥ब्रह्माकुवेरोथपुरंदरोग्निर्वायुश्चसोमोवरुणोयमश्च॥गं
धर्वयक्षाग्रहकिंनराश्चसर्वेनमस्कृत्यशिवंस्तवंतः॥४॥देवाऊ
चुः॥महादेवजगन्नाथजगदानंददायक॥त्वयाहतंमहादैत्यं
कराप्रसन्नामहेवयं॥५॥स्थानभ्रष्टावयंतेनकृताविघ्नविघाति
ना॥एवंदेववचःश्रुत्वापिनाकीनिर्ययौमुदा॥६॥गणेशमत
माध्यायनुमुह्वायकृतनिश्चयः॥वेगेनभवनंप्रापदेवगंध

ग०
पु०
१६२

वसंयुतः॥७॥तावच्चदैत्यंचारैस्तुवृत्तांतःसन्निरूपितः॥आग
तःसुरसैन्येनयुद्धायगिरिजापतिः॥८॥तत्सुसैन्यान्यनेहृंतघ्रा
स्त्रैःस्त्रैश्चकेतुकैः॥सचदैत्योमहानादोयुद्धभूषणभूषितः
॥९॥वीराननानंदयामाससवासःस्वर्णभूषणोर्धनैः॥अनेकयान
संस्थेयोयाद्गुषुत्रिपुरेस्वयं॥१०॥आरुरोहमहादैत्योनादय
न्दिविदिशोदश॥ततोयुद्धंसमभवत्तेनयोरुभयोर्महत्॥
११॥शास्त्रैर्नानाविधैर्बाणैर्मर्मभेदिभिरायसैः॥असृक्नदी
प्रवाहोभूत्मार्गरोधनकारकः॥१२॥शस्त्राहताबहूर्योधाःपु
ष्पिताःकिंशुकाइव॥केचित्केशेषुधृत्वैवशिरांसिचिच्छिदुर्बला १६२

त्॥२३॥धावतांरथिवीराणमत्तानांकरिणामपि॥ऽअंघ्रिपात
मवोरेणुर्व्योमसेरोदसीत्तणात्॥२४॥ऽअंधकारेघोरतरेनप्रा
ज्ञायतकिंचन॥चक्रुरेवततदायुद्धंवीरानानाविधाभृशं॥२५॥जी
विताशांपरित्यज्यमर्तव्यंकृतनिश्चयाः॥ऽअदृश्यतमृत्तारेवा
गतरेजसिवायुना॥२६॥विकुतेसुरसैन्येचदैत्यसैन्येचहर्षि
ते॥आययौसमरश्लाघीवज्रहस्तःपुरंदरः॥२७॥प्रातकोटि
किरीस्यैवड्ढुवुर्दैत्यदानवाः॥सवज्रपातैरसुरांश्चूर्णयाऽ
मासवज्रभृत्॥ऽत्यजुर्जीवितंतेतुचंडवज्रप्रहारतःकेचि
च्चभग्नचरणाःकेचिद्भग्नशिरोधराः॥२८॥केचिद्विदीर्णज

रथाःछिन्नस्कंधभुजाःपरे॥छिन्नाश्वानांचवीराणांवाजि
नांरथिनांतथा॥२०॥निहतानामसंख्यातैर्जज्ञिरेनिम्नगा
बहूः॥उत्साहवर्धनास्तेषांवीराणांजयकांक्षिणां॥२१॥ततः
ग० शनैर्गर्जमानोददर्शत्रिपुरासुरः॥निहतंबहुधासैन्यंशक्रंयो
पु० द्धुमथाययौ॥२२॥बभाणशक्रंदृष्ट्वैवकिमर्थंमतुमिच्छसि
१६२ आयाहियुद्धाज्जीवस्त्वंनदृष्टोहंहनिवासव॥२३॥कातेशक्ति
र्मयायुद्धंकर्तुंतवशचीपते॥अजःसिंहेनकिंयुद्धंकरिष्य
तिवदस्वमे॥२४॥एहियुध्यस्वशक्रेतिश्रुत्वानोवाचेन्द्रःछपयासु
खं॥एवमुक्तेस्थितेशक्रेववर्षसायकान्बहून्॥२५॥साज्यं १६२

कृत्वाधनुर्दैत्योदेवसेनामताडयत्॥एकस्मान्मंत्रिताद्बाणान
संख्यानायायुःशराः॥२४॥ततोदेवगंधर्वारोदसीसमपूरय
न्॥अंधकारंपुनरभूद्बाणजालैर्निरंतरं॥२५॥तद्बाणैरपि
तेदेवाव्यंगाःपेतुर्धरातले॥बलहान्यपतद्भूमौप्रहारखरपी
डितः॥२६॥सर्वेषुदेवकार्येषुमूर्छितेषुमहेश्वरः॥श्लाघंतं
वकृगर्जंतंयुध्यंतंनाभ्यहनत्स्वयं॥२७॥मनसापूजयच्छंभुःत
स्यैदैत्यपौरुषं॥एतस्मिन्नंतरेतत्रनारदोऽद्भुतमाययौ॥२८
पूजितःप्रांवरस्थंशंभुंप्राणेषुनीललोहितं॥नारदउवाच॥त्व
याचिंतानकर्तव्यात्रिपुरस्यवधंप्रति॥२९॥वध्येततस्यचधोपा

यंतंकुरुष्वमहेश्वर।वरत्रयंकाममगममेकबाणणिष्ठि
तंमहत्॥२२॥मरुज्जतिविहीनंतरमेघ्रंसर्वनिर्जरैः॥स
ग॰ एवमुक्तवान्गृह्यंशारेणैकेनयस्तव॥२३॥वरत्रयंभे
पु॰ त्स्यतेतस्मान्मृत्युमवाप्स्यसि॥कउ॥एवमुक्त्वागते
१६२ तस्मिन्नारदेमुनिसत्तमे॥२४॥मूर्च्छितान्विबुधान्शर्वः
सावधानमथाकरोत्॥मस्मारैभगुस्वाहाकंचस्मारितो
नारदेनतु॥२५॥महाप्रयत्नमकरोद्दैत्यराजवधायसः
चेतसासर्वनाशायशक्रोदेवोनिजेच्छया॥२६॥रथंकु
रूपंशशिसूर्यचक्रंयंतारमिंद्रीवरजंचकार॥धनुर्गि १६२

रौद्रं शरमच्युमयं पर्वाग्निनेपाववयुजज्झिरीश्वरं ॥३७॥ आचा
र्य्यदेवं मनसा विचिंत्य तेनोपदिष्टं च जजाप नाम्नां ॥ सह
स्रमेकाक्षरमंत्रयुक्तममंत्रयत्तेन पिनाकमुग्रं ॥३८॥ अमं
त्रयन्महाबाणं विष्णुरूपं सदाशिवः ॥ चकंपे धरणी शेषो
चचाल गिरयोपि च ॥३९॥ बभ्रमुः खगणाः सर्वे चुक्रुशुश्च
महारवान् ॥ प्राद्रवे नाजगवस्यापि विभ्रांताः सुरमानुषाः ॥
४०॥ अमुंचत यदा बाणं तदा दग्धं नभस्तलं ॥ भूमंडलं सपा
तालं ज्वालामालाभिरंजसा ॥४१॥ दृष्ट्वा पपात दैत्येंद्रो स
सैन्यः सुरसंभ्रयः ॥ जवेनागात्सुरः सोप्यादह दैत्यपुरत्रयं

४२॥दैत्यदेहगतंतेजोभर्गदेहेलयंययौ॥पश्यंतांसर्वसैन्या
नांदैत्यदानवराक्षसां॥४३॥ततोंतरिक्षेवागासीन्मुक्तोदै
ग० त्यःशिवाहंततः॥ततस्तेतुष्टुवुर्देवामुनयोपित्रिलोचनं॥
पु० ४४॥जगुर्गंधर्वनिचयाचारणाःश्रुतितत्पराः॥ननृतु
१६४ श्चाप्सरःसंघाकिंन्नरावाद्यवादकाः॥४५॥मुमुचुःपुष्प
वर्णाणिनारदाद्याःसुरर्षयः॥ययुःशिवाज्ञयादेवाःस्वे
स्वेस्थानेनिराययुः॥४६॥नमस्कृत्यमहेशानंत्रिपुरासुर
घातिनं॥मुनयोपिनिरुद्वेगाःस्वस्वानुष्ठानतत्पराः॥४७
आसंस्तस्मिन्हतेदैत्येवेदवेदांगपाठिनः॥अग्निहोत्रा १६४

णिवेदांश्च दानानि च व्रतानि च ॥ ४८ ॥ चक्रुः सर्वजना भू
मौ पुनरुत्साहसंयुताः ॥ षोत्सादिगण — स्कंदैः सर्वैः पारि
षदैरपि ॥ ४९ ॥ कृतावनास्त्र प्रस्तोपि विभज्यतं महारथं ज
यशब्दैस्तूर्यशब्दैर्देवदुंदुभिनां स्वनैः ॥ ५० ॥ अलंकृतं शैल
राजं कैलासं मुदितो ययौ ॥ त्रिपुरारिरिति स्पष्टं ततो नामा
स्य प्रथे ॥ ५१ ॥ एवं महागणपतेर्मंत्रसामर्थ्यमीरितं ॥ स
हस्रनाम्नामपि च प्रभावो यं निरूपितः ॥ ५२ ॥ न वित्ताते
मरन्येन कस्यापि न निवेदितः ॥ पठनात् श्रवणादस्य सर्व
कामफलं लभेत् ॥ ५३ ॥ इति श्री गणेशपु० ॥ उपा० ॥ शिव वि

जयोनामसप्तचत्वारिंशोत्तमोध्यायः॥४०॥व्यासउवाच॥श्रु
तंमयामहाख्यानंत्रिपुरस्यवधाश्रयं॥तथापिश्रोतुमिच्छामित्रिपु
ग० पु० स्थिताजगदंबिका॥१॥कथमाविर्बभूवैषातिथौरम्यामहासु
१६५ रः॥दिवायुद्धंमहाघोरंप्रागेववर्णितंचयत्॥२॥यतोर्चितःसु
रैःप्राप्तोजयशालीसुरारिहा॥अतस्तस्यांदीपदानंकुर्वंतिमु
विमानवाः॥३॥तस्यांस्नानंचदानंचजपहोमादिकंचयत्
बहुखंजायतेयस्मात्तस्मात्साबाहुलीस्मृता॥४॥तस्यांयेतु
नकुर्वंतित्रिपुरारिमहोत्सवं॥नलभंतेजयंक्वापिदग्धपु
ण्याभवंतिते॥५॥अतोतस्यांपौर्णमास्यांवाप्रातरर्चेतियेशि १६५

वं॥ निशियत्नैःकृतंपापंविलयंप्रतिपद्यते॥६॥ आजन्मतःकृतं
पापंमध्याह्नार्चनेनतत्तथा॥ सप्तजन्मार्जितंपापंप्रदोषार्चने
तोमुने॥७॥ आविर्भावंशिवायास्त्वंकथ्यमानंमयाशृणु॥ तस्य
मंत्रंशिशिवातज्ज्ञात्वामयारंतर्हिताशिवा॥८॥ आविरासी
ज्जगन्माताहिमाचलगुहामुखात्॥ ददर्शपर्वतंघोरंसिंहव्याघ्र
मृगाकुलं॥९॥ अपश्यंतीसिवंसातुविरहाकुलमानसा॥ विल
लापभ्रष्टमीताहाहतास्मिसिवेतिच॥१०॥ कथंमांनविजानीषे
सर्वज्ञःसन्सदाशिवः॥ वनएकाकिनीघोरंक्रंदतीकुररीमि
व॥११॥ करामेस्पर्शनंतेस्याकिंमांविस्मृतवानसि॥ प्राणानजीवि

ग॰ पु॰ २६६

तुं धत्ते सोऽहं दुर्वा विरहं हर ॥ २२ ॥ नातत्वमपि कुत्रापि सिन मे शोकं शृणो-
षि किं ॥ त्वां विना शरणं किं वा यामि किं वा करोम्यहं ॥ २३ ॥ यो जेय
स्त्वद्गुनमोत्वं शिवेन च शिवेन च ॥ इदानीं पुनरुत्पन्नां जानीहि
जवरां तव ॥ २४ ॥ वरं तमेव शीघ्रं मे गवेषयस्व राशिवं नो चेद्देहपरि
त्यागं भर्गो रस्मात्करोम्यहं ॥ २५ ॥ कउवाच ॥ एवं रुदंत्यास्तस्या-
स्तु श्रुत्वा तां गिरमुत्तमां ॥ न्यवेदयद्धिमवते स्वामी नापमहर्षि-
भिः ॥ २६ ॥ वीरउवाच ॥ काचिन्नितंबिनी मद्द्वा सर्वाभरणभूषिता ॥ ता
टंके विभ्रती श्रुत्योर्मंडले इव भास्वतः ॥ २७ ॥ नानारत्नलसद्दी-
प्ति मुकुटं मस्तके शुभं ॥ ललाटे तु चतुःकोणं मुक्ताषोडश- २६६

शोभितं ॥१८॥ युग्मं कांचनरत्नाढ्यं मुक्तादाममविलंबितं ॥ सीमं
तांतर्गतं चारुनासाहारकमौक्तिकं ॥१९॥ अंगरे चारुणी न्ना
क्षौ हस्तयोर्वलयानिच ॥ रत्नसत्कांचनरत्नानि प्रत्येकमंगुली
यकं ॥२०॥ दृष्ट्वा दृष्टा नमो वक्ति गणनातीवतवाभिधं ॥२३॥ का०
इत्थं निशम्य हिमवान्स्वरितस्तां सुतां ययौ ॥ सा त्वयन्हे तु ग
मोभिर्वाग्भिस्तामवदत्सुधीः ॥२४॥ हिमवानु० ॥ किमर्थं शो
चसे सुभ्रु सृष्टिस्थित्यंतकेतुके ॥ सर्वलक्षणसंपूर्णे सर्वश
क्तियुते नघे ॥२५॥ अकर्तुमन्यथाकर्तुं कर्तुमीशे महेश्वरी
अवाससर्वकामे च सर्वप्राण्यंतरे गते ॥२६॥ नवियुक्ता भिसि चे

नत्वं सर्वीतयामिनाशिवे ॥ अथापियोजयिष्येत्वां शिवेन शिवका
ग० रिणा ॥ २७ ॥ उत्तिष्ठेति गृहीत्वा तां मायया निजमंदिरे ॥ ननंद पार्व
पु० तीतन्न हृष्टमे नां सुतान्विता ॥ २८ ॥ निःश्वासपरमा प्यासीच्छिवेद
१६७ ष्टुं समुत्सुका ॥ उवाच पितरं नत्वा साधूपायं वद स्वमे ॥ २९ ॥ त्वंतंरा
नेतपोवापि दुष्करं शिवलब्धये ॥ करिष्ये तमहं तात श्रुत्वैतन्नपउ
त्तमे ३० ॥ कउ० ॥ अववद जनकस्तां तु विचार्य मनसा सहात् ॥
कार्यसिद्धिकरं शीघ्रमुपायं शृणु तं मुने ॥ ३१ ॥ हिमवानुवाच
शृणु पार्वति वक्ष्यामि साधूपायं शिवाप्तये ॥ उपास्ति विध्न
राजस्य धर्मार्थकाममोक्षदा ॥ ३२ ॥ अनुतिष्ठ तां महेन्द्राद्यैर् १६७

वैश्वनारदादिभिः ॥ प्रामाण्यसिद्धयस्तास्ताः शकादिपरलक्षणः
२३ ॥ ब्रह्मणासृष्टिसामर्थ्यंप्राप्तंतस्यप्रसादतः ॥ विष्णोश्चावन
सामर्थ्यरक्षंसर्वेश्वरेणह ॥ २४ यस्यस्वरूपंनविदुर्ब्रह्माद्यामुन
योपिच ॥ वाचामगोचरोयासौमनसोप्यगोचरः ॥ २५ गजा
ननस्वरूपेणपरिदृश्योयमीश्वरः ॥ अतस्तेनैवरूपेणसर्वारंभे
षुपूज्यते ॥ २६ ॥ तमुपास्स्वसर्वेशंमयाप्रोक्तेनवर्त्मना ॥ २७ इति
श्रीगणेशपु० उपा० ॥ अंबाविर्भावोनामाष्टचत्वारिंशः ४८ पा
र्वत्युवाच ॥ दयानिधेगिरीशत्वंपितर्मेवरसत्वरं ॥ उपासनंगणे
शस्यसर्वेशस्यजगद्गुरोः ॥ १ ॥ ययाशिवंसमभ्येत्यशिवंप्राप्स्या

ग० पु० १९८

भिप्राप्यतं ॥ मत्तुल्लोकेपिलोकानामुपकारोभविष्यति ॥ २ ॥ हि
मवानु० ॥ तवस्नेहवशाद्देविरहस्यंपरमंमम ॥ लोकानांचोप
कारायवक्ष्येहमेकचेतसा ॥ ३ ॥ प्रत्यूषकालउत्थायनैर्ऋतीं
दिशमाव्रजेत् ॥ आच्छाद्यधरणींपूर्वंतृणकाष्टैस्तैरपि ॥ ४ ॥ उ
र्वरांवर्जयेत्तिष्टन्नुत्सर्गंनचबुद्धिमान् ॥ त्यक्त्वामूत्रपुरीषंतु
यथोक्तंशौचमाचरेत् ॥ ५ ॥ दंतजिह्वाविशुद्धंचकृत्वास्नानं
ततोव्रजेत् ॥ नदींतटाकंवापींवासरःकूपंयथापिवा ॥ ६ ॥ कृत्वा
पूर्वमलस्नानंमंत्रस्नानंततश्चरेत् ॥ मरावाचंदनेनापितिल
कंकुंकुमेनवा ॥ ७ ॥ कुर्याद्धौतेनवाससीतुपरिधायममास १९८

ने॥ उपविश्यैकचित्तस्तु सर्वं नित्यं समाप्य च ८॥ मृत्तिकां सुंदरां
स्निग्धां केशपाषाणवर्जितां॥ सुविशुद्धामवल्मीकां जलसिक्तां
विमर्द्य च॥ ९॥ कृत्वा चारुतरां मूर्तिं गणेशस्य शुभां स्वयं॥ सर्वाव
यवसंपूर्णां चतुर्भुजविराजितां॥ १०॥ परश्वादिस्वायुधानि दधानां
सुंदरां घनां स्थाप्य पीठे ततः पाणीप्रस्तात्पमेलयेत्सुधीः॥ ११॥
पूजाद्रव्याणि सर्वाणि जलादीनि प्रयत्नतः॥ श्रेष्ठगंधानक्षतां
श्च रक्तपुष्पाणि तण्डुलं॥ १२॥ त्रिपंचसप्तभिः पत्रैर्युक्तां दूर्वांकुरा
न् शुचीन्॥ श्रेष्ठांतरशतान्नीलान्श्वेतान्नानोपसुंदरान्॥ १३॥
घृतदीपं तैलदीपं नैवेद्यं विविधं शुभं॥ मोदकान्पूपलड्डुकानन्या

पसंभाक्करायुतं ॥ २४ ॥ सुसूक्ष्मं तंडुलान्नं च व्यंजनानि बहूनि प
गं० च ॥ सचेंद्रदुग्धेर्गोधूमचूर्णं खंडखाद्यघृतादिरसंयुतं ॥ २५ ॥ एलालवं
पु० गसंमिश्रतांबूलं केशरान्वितं ॥ जंबाम्रपनसादींश्च द्राक्षारं
६६९ भाफलानि च ॥ २६ ॥ ततः कुसुमवानीशे नारिकेलानि चानयेत् ॥
बहुप्रकारमार्तिकं कांचनीरक्षिणं तथा ॥ २७ ॥ एवं संभृतसं
भार एकांतस्थलमास्थितः ॥ चैलाजिनकुशमये आसने च
कृतासनः ॥ २८ ॥ भूतशुद्धिं प्रवीतप्राणानां स्थापनं तथा ॥ शिवं
धपूर्वदेवांश्च गणेशादीन्नमेत्पुरा ॥ २९ ॥ अंतर्बहिर्मातृका
श्च न्यसेदागममार्गतः ॥ सन्निधानादिकामुद्रा दर्शयेत्कु ६६९

मार्गतः ॥२०॥ मंत्रन्यासं ततः कृत्वा षडंगन्यासमेव च ॥ पूजाद्रव्या
णि संशोध्य ततो ध्यायेद्गजाननं ॥२१॥ एकदंतं शूर्पकर्णं गजवक्त्रं
चतुर्भुजं ॥ पाशांकुशधरं देवं मोदकान्बिभ्रतं करैः ॥२२॥ रक्त
पुष्पमयीमालां कंठे हस्ते परां शुभां ॥ भक्तानां वरदं सिद्धिबुद्धि
भ्यां सेवितं सदा ॥२३॥ सिद्धिबुद्धिप्रदं नृणां धर्मार्थकाममोक्षदं
ब्रह्मरुद्रहरींद्राद्यैः संस्तुतं परमर्षिभिः ॥२४॥ ध्यानं ॥ आगच्छ
जगदाधार सुरासुरवरार्चित ॥ अनाथनाथ सर्वज्ञ गिर्वाणैः परि
पूजित ॥२५॥ आवा० ॥ स्वर्णसिंहासनं दिव्यं नानारत्नसमन्वि
तं ॥ समर्पितं मयान्देव तत्र त्वं समुपाविश ॥२६॥ देवदेवेशं स

वेशसर्वतीर्थाहृतंजलं॥पाद्यंगृहाणगणपगंधपुष्पाक्षतैर्युतं॥
२७॥प्रवालमुक्ताफलहूगरत्नतांबूलजांबुनदमष्टगंधं॥पुष्पा
ग॰ क्षतायुक्तममोघशक्तेदत्तंमक्ताफलहूगरत्नतांबूलजांबुन
पु॰ दमष्टगंधं॥पुष्पाक्षतायुक्तममोघशक्तेदत्तंमयार्घ्यंसफली
१० कुरुष्व॥२८॥गंगादिसर्वतीर्थेभ्यःप्रार्थितंतोयमुत्तमं॥कर्पूरै
लालवंगादिवारिमाचम्यतांविभो॥२९॥आचमनं॥चंपका
शोकबकुलामालतीमोगरादिभिः॥वासितंस्निग्धताहेतुस्ते
लंचारुप्रगृह्यतां॥३०॥कामधेनुसमुद्भूतंसर्वेषांजीवनंपरं॥
पावनंयज्ञहेतुश्चपयस्नानार्थमर्पितं॥३१॥नवनीतसमुत्पन्नं १०

न्नं सर्वसंतोषकारणं ॥ यज्ञांगं देवताहारो घृतं स्नानसमर्पितं ॥ ३२ ॥
रक्तसारसमुद्भूतं सर्वतेजोविवर्धनं ॥ सर्वपुष्टिकरं देवमधुस्नानार्थं
मार्पितं ॥ ३३ ॥ इक्षुसारसमुद्भूतो शर्करा सुमनोहरा ॥ मलापहारि
णी स्नानं तु गृहाण त्वं मयार्पितं ॥ ३४ ॥ सर्वमाधुर्यता हेतुः साधुस
र्वप्रियंकरः ॥ पुष्टिकृत्स्नानं तु मानीतो इक्षुसारभवो गुडः ॥ ३५ ॥ कांस्य
कांस्येन पिहितं दधिमधुघृतं यथा ॥ मधुपर्को मयानीतः स्नानार्थं प्र
तिगृह्यतां ॥ ३६ ॥ सर्वतीर्थाहृतं तोयं मया प्रार्थनया विभो ॥ सुवासितं
गृहाणेदं सम्यक्स्नानं तु सुरेश्वर ॥ ३७ ॥ रक्तवस्त्रयुगं देव लोकल
ज्जानिवारणं ॥ अनर्घ्यमिति सूक्ष्मं च गृहाणेदं मयार्पितं ॥ ३८ ॥

ग०
पु०
१९१

राजतेब्रह्मसूत्रंचकांचनेरत्नसंयुतं ॥ भक्तयापपादितंदेवगृहाणप
रमेश्वर ॥ ३९ ॥ अनेकरत्नयुक्तानिभूषणानिबहूनिच ॥ तत्तदंगे
कांचनानीयोजयामितवाज्ञया ॥ ४० ॥ अष्टगंधसमायुक्तंरक्तचंद
नमुत्तमं ॥ द्वादशांगेषुतेदेवलेपयामिकृपांकुरु ॥ ४१ ॥ रक्तचंदन
संमिश्रांस्तंडुलान्तिलकोपरि ॥ शोभायैसंप्रदास्यामिगृहाणज
गदीश्वर ॥ ४२ ॥ पारलंकर्णिकाकीरंचबंधूकंरक्तपंकजं ॥ भोग
रेमालतीपुष्पंगृहाणत्वंभुवनेश्वर ॥ ४३ ॥ नानापंकजपुष्पैश्चग्र
थितांपल्लवैरपि ॥ विल्वपत्रयुतांमालांगृहाणसुमनोहरां ॥ ४४
दशांगगुग्गलंधूपंसर्वसौगंधकारकं ॥ सर्वपापक्षयकरंत्वंगृहा १९१

णमयार्पितं ॥४५॥ सर्वज्ञसर्वलोकेशतमोनाशनमुत्तमं ॥ गृहा
णमंगलं दीपं देवदेव नमोस्तुते ॥४६॥ नानापक्वान्नसंयुक्तं
पायसं शर्करान्वितं ॥ नानाव्यंजनशोभाढ्यं शाल्योदनमनु
त्तमं ॥४७॥ दधिदुग्धघृतैर्युक्तं लवंगैलासमन्वितं ॥ मरीचीचू
र्णसहितं क्वथिकावटकान्वितं ॥४८॥ राजिकाध्यानसंयुक्तं
मेथिपिष्टं सतक्रकं ॥ हिंगुजीरककूष्मांडमरीचीमाषपिष्टकैः
॥४९॥ संपादितैः सुपक्वैश्च भर्जितैर्वटकैर्युतं ॥ मोदकापूपलड्डू
कशष्कुलीवटकादिभिः ॥५०॥ उपर्युपरिसंयुक्तं नैवेद्यममृता
न्वितं ॥ हरिद्राहिंगुलवणसहितं सूपमुत्तमं ॥५१॥ समामुद्गं गृहा

ष्प्येमंभोजनंकुरुसादरं॥सुरीपद्मीपितंतोयंसुगंधंचपिबे
ग० च्छया॥५२॥त्वयित्तृप्तेजगत्सर्वंनित्यतृप्तेमहात्मनि॥उत्तरा
पु० पोशनार्थंतेमितोयंसुवासितं॥५३॥मुखपाणिविशुध्यर्थं
१७२ पुनस्तोयंददामिते॥दाडिमंमधुरंनिंबुजंबाम्रफलसा
न्वितं॥५४॥द्राक्षारंभाफलंपक्कंकर्कंधूखाजुरंफलं॥नारि
केलंचनारिंगंकलिंगंजांबिरंतथा॥५५॥उर्वारुकंचदेवेश
फलान्येतानिगृह्यतां॥मुखपाणिविशुध्यर्थंपुनस्तोयंद
दामिते॥५६॥गृहाणचंदनंचारुकरांगोद्वर्तनंशुभं॥नाना
परिमलद्रव्यैर्निमितंचूर्णमुत्तमं॥५७॥प्रबीरनामकंपुष्पं १७२

गंधिचारुप्रगस्यतां ।चारूत्नमाल्करसंछर्णवंशसारसमुद्भवं ।५८
सीमंतभूषणं चूर्णं लाक्षारंजितमस्तु ते ॥सचंद्रश्रृगरत्नाढ्यखा
यखादिरसंयुतं ॥५९॥एलालवंगसंमिश्रं तांबूलं केशरान्वितं ॥
स्नातिरिक्तकृजायाः संपूर्णफलहेतवे ॥६०॥दक्षिणां कांचनीं ।
देवस्थापयामि त्वाग्रतः सीतपीतैस्तथा रक्तैर्जलजैः कुसुमैः
शुभैः ॥६१॥ग्रंथितां सुंदरां मालां गृहाण परमेश्वर ॥हरिताः श्वे
तवर्णा वा पंचत्रिपत्रसंयुताः ॥६२॥दूर्वांकुरा मयास्त्ता एकविंश
तिसम्मिताः ॥एकविंशतिसंख्याकाः कुर्यादेव प्रदक्षिणा ।६३॥प

दपदेतेदेवेशनश्यंतुपातकानिमे ॥ औरंवरेराजतेवाकांसे
ग० कांचनसंभवे ॥ ६४ ॥ पात्रेप्रकल्पितान्दीपान्गृहाणचतुर
पु० र्पकान् ॥ पंचारर्त्तिंपंचदीपैर्दीपितांपरमेश्वर ॥ ६५ ॥ चारुचंद्र
१७२ प्रभंदीपंगृहाणवीचिवारणं ॥ यथास्पनेस्ततेभस्मतथापापं
विनश्यति ॥ ६६ ॥ स्तोत्रैर्नानाविधैःसूक्तैःसहस्रनामभिस्तुतः
उपविश्यस्तुवीतेनंकृत्वास्थिरतरंमनः ॥ ६७ ॥ दीनानाथद
यानिधेसुरगणैःसंसेव्यमानद्विजब्रह्मेशानमहेंद्रशेषगि
रिजागंधर्वसिद्धैःस्तुतः ॥ सर्वारिष्टनिवारणैकनिपुणत्रैलो १७२

कथनाथप्रभोभक्तिंमेसकलांकुरुषंसमफलंतांतांत्वापराधान्मम
६८॥इतिमूर्तिंसमभ्यर्च्यदंडवत्प्रणिपत्यच॥जपेन्मंत्रेणततोदेवि
सर्वसिद्धिप्रदायकं॥६९॥इतिश्रीगणे॰॥उपास॰॥गणेशपा
र्थिवपूजानिरूपणंनामैकोनपंचाशत्तमोध्यायः॥४९॥हिमवा
नुवाच॥मंत्रानानाविधादेविनानासिद्धिप्रदायकाः॥प्रसं
ख्यातागणेशस्यकांश्चित्तेप्रवदामिते॥१॥कृत्वापद्मासनेसम्य
क्नियम्यस्वामिस्वानिसर्वशः॥कृतन्यासविधिःपश्चाज्जपंका
र्येन्निजेच्छया॥२॥एकाक्षरेस्यमंत्रस्यलक्षंलक्षार्धमेवच॥षडक्ष
रस्यमंत्रस्यनियुतंवायुतंतथा॥४॥तथापंचाक्षरस्यापिदशाष्ट
पार्वत्युवाच॥अहंमंत्रंनजानामिगिरींद्रमेवदस्वतं॥अनुमहंगणेशस्ययामि

क्षरयोरपि। अष्टाविंशाद्वर्णोमंत्रोजप्तव्योयुतसंख्यया ॥५॥ एवंना
नाविधान्मंत्रान्जपंतिस्वेष्टसिद्धये ॥ त्वंतुपार्वतीमेवाक्यंशृण
ग० ष्वैकाग्रमानसा ॥६॥ एकाक्षरंषडर्णंचगृहाणमंत्रमुत्तमं ॥ नभशु
पु० क्लचतुर्थ्यांतुआरंभंकुरुसुव्रते ॥७॥ अनुष्ठानंमासमात्रंकुरुष्वका
२७५ र्यंभविष्यति ॥ शिवंप्राप्स्यसिसुशिव मन्यच्चयद्यामिवांछिते ॥८॥
पार्थिवाश्तनामूर्त्तिस्त्रियोवापुरुषोपिवा ॥ एकादशातिसा
काम्यंधनपुत्रपशूनपि ॥९॥ असाध्यंसाधयेन्मर्त्योमूर्त्तिद्वयप्र
पूजनात् ॥ त्रिमूर्त्तिपूजनाद्राज्यंरत्नानिसर्वसंपदः ॥१०॥ चतुर्मू
र्त्तिः पूजयेद्योधर्मार्थकाममोक्षभाक् ॥ सार्वभौमोभवेद्राजापं २१४

चमूर्त्तिप्रसृजनात् ॥ ११ ॥ षण्मूर्त्तिसृजयासृष्टिस्थितिप्रलयकृद्भ-
वेत् ॥ सप्ताष्टनवमूर्त्तीनां सृजनात्सर्वविद्भवेत् ॥ १२ ॥ भूतंभव्यंभवि-
ष्यंचवेत्तिदेवप्रसादतः ॥ त्रयस्त्रिंशत्कोटिदेवाश्च ब्रह्माशिवविष्ण-
वः ॥ १३ ॥ सनकाद्यामुनिगणाः सेवंते दशसृजनात् ॥ एकादशा-
र्चनादेकादशरुद्राधिपो भवेत् ॥ १४ ॥ द्वादशादित्यराज्यं च लभे-
द्द्वादशार्चनात् ॥ अतिसंकटवेलासु कुर्याद्दृष्ट्वा प्रसृजनं ॥ १५
अष्टोत्तरशतं यावत्तावत्तत्तद्वाप्नुयात् ॥ महायुक्तिमवाप्नोति स-
हस्रसृजनतोन्वहं ॥ १६ ॥ कारागृहान्मुक्तिकामो कारयेन्मूर्त्तिपंच-
कं ॥ त्रिः सप्तरात्रान्मुच्येत गणेशानुग्रहात्स्तुते ॥ १७ ॥ सप्तमूर्त्तिः प्र-

कुर्वीतप्रत्यहंपंचवत्सरं ॥ महापापात्प्रमुच्येत गणेशभक्तिमा
न्नरः ॥ १८ ॥ आजन्ममरणं देवं पूजयेत्पार्थिवी नरः ॥ गणेशः
ग० पु० सतुविज्ञेयो दर्शनाद्विघ्ननाशनः ॥ १९ ॥ तमेव सर्वकार्येषु पूज
येन्नगणाधिपं ॥ तस्यैव पूजनात्प्रीतो देवस्यान्नतथा स्वयं ॥
१०५ २० ॥ सर्वरोगप्रपीडासु मूर्त्तीनां त्रयमुत्तमं ॥ नवाहं पूजयेद्यस्तु
सर्वपीडां व्यपोहति ॥ २१ ॥ सौवर्णी राजती ताम्री पीतलीकांस्यस
मुद्भवा ॥ मौक्तिकी च प्रवाली च सर्वमेतत्प्रयच्छति ॥ २२ ॥ एवं कृ
ते व्रते देवि सर्वान्कामानवाप्स्यति ॥ यावद्भाद्रपदे मासि चतुर्थी
परिलभ्यते ॥ २३ ॥ तस्यां महोत्सवः कार्यो यथाविभवमादरात् ॥ १०५

रात्रौ जागरणं कार्यं तत्कथावाद्यगायनैः ॥२४॥ प्रभाते विमले
स्नात्वा पूर्ववत्पूजयेद्विभुं ॥ गणेशं वरदं देवं ततो होमं समार
भेत् ॥२५॥ कुंडे सांगे स्थंडिले वा कृते ज्जप दशांशतः ॥ पूर्णाहु
तिं ततः कुर्याद्विलिदानपुरःसरं ॥२६॥ आचार्यं पूजयेत्पश्चा
न्मंत्रवासोधनादिभिः ॥ ब्राह्मणं तोषयेत्पश्चाद्धोमशेषं
समापयेत् ॥२७॥ तर्पयेत दशांशेन तद्दशांशेन भोजयेत् ॥
ब्राह्मणान्वेदविदुषः सपत्नीकांश्च कांश्चन ॥२८॥ तेभ्यो भू
षणवासांसि दद्याच्छक्त्या च दक्षिणां ॥ दद्यात्स्त्रीणामलंका
रान्योषिद्भ्यश्च सकंचुकान् ॥२९॥ तुष्टये गणनाथस्य सिद्धि

बुद्धियुतस्यह॥ वित्तशाठ्यं नकुर्वीतयथाविभवमाचरेत्॥ २०
ततःसुहृज्जनयुतःस्वयंभूंजीतसादरं॥ अपरस्मिन्दिनेमू
र्तिंनृपानेस्थापयेन्मुदा॥ २१॥ छत्रध्वजपताकाभिःचाम
रैरुपशोभितां॥ किशोरैर्दंडयुद्धेनयुध्यद्भिश्चपुरोभुवां
२२॥ महाजलाशयंगत्वाविसृज्यनिनयेज्जले॥ वाद्यगीत
श्चनयुतः निजमंदिरमाव्रजेत्॥ २३॥ इतिश्रीगणेशपु० उपा
हिमवद्गिरिजासंवादेचतुर्थीव्रतकथनंनामपंचाशत्तमोऽ
ध्यायः॥ ५०॥ पार्वत्युवाच॥ तववाक्यामृतेनाहंपीतःपीता
स्मिसांप्रतं॥ परंतुसंशयोमेस्तितंतुदस्वहिमालय॥ १॥ केन

केनकृतंपूर्वंव्रतमेतन्महीधरः ॥ आख्यातंकेनवाकस्मैकः कां
सिद्धिमितोगमत ॥१॥ एतत्सर्वंविस्तरेणब्रूहीसंशयछेदनायमे
यश्चपृच्छतियोवक्ष्यतिगजाननकथाःशुभाः ॥२॥ श्रृणोत्यन्यो
पियोमर्त्योव्रतस्तेपुण्यभागिनः ॥ जीवितंसफलंतेषांजन्म
ज्ञानंचकर्मच ॥४॥ ब्रह्मोवाच ॥ एवंतयाकृतःप्रश्नोहिमवानभ्य
भाषत ॥ वरदस्यगणेशस्यमाहात्म्यंकृतव्रतं ॥५॥ गिरिरुवाच ॥
श्रृणुपार्वतिवक्ष्यामिसंवादंतेपुरातनं ॥ सेतिहासंव्रतस्यास्यस
र्वसिद्धिकरस्यहा ॥६॥ कैलासेगिरिवर्येतुसुखासीनंजगद्गुरुं

क्रीडमानंमुदादेवैर्गंधर्वैःपरमर्षिभिः॥७॥नत्वास्तुत्वामहातेजाः
ग० पर्यपृच्छषण्मुखः॥स्कंदउवाच॥देवदेवजगन्नाथभक्तानाम
पु० भयंकरः॥८॥नानाख्यानानिदिव्यानिप्रसादात्तेश्रुतानिमे॥त्व
६१ सितांतुनगच्छामिपायंपायंसुधामिव॥९॥अधुनाब्रूहिमेदेवव्र
तंसर्वार्थदंशुभं॥अनुष्ठानेनयस्याद्यकरस्थाःसिद्धयोनृणां॥
१०॥जायंतेसाधकानांतुवरदस्यप्रसादतः॥शिवउवाच॥साधु
पृष्टंत्वयास्कंदसर्वेषांहितकारकं॥११॥कथयामितवप्रीत्या
महासिद्धिप्रदंभुवि॥विनायकप्रियंतातव्रतानामुत्तमंव्रतं॥ ६११

२२॥सर्वेषांपुरुषार्थानांसाधकंकृत्तिकात्मज विनायश्चैलथास
नैर्जपहोमादिभिर्विना॥२३॥सर्वसिद्धिकरंस्तोत्रंपुत्रपौत्रप्रवर्धनं॥रा
जानेराजपुत्रेवातन्मंत्रिणमथापिवा॥२४॥वक्ष्यमाणयतित्तिंप्रव्र
तमेतन्महत्तरं॥महापापोपपापेभ्यश्चबहुजन्मसुसंचितैः॥२५॥त्र
तस्यास्यप्रभावेनयःपुमान्मुच्यतेक्षणात्॥भाजनंसर्वसिद्धीनां
जायतेमानवोभुवि॥२६॥प्रीतिदंतुगणेशस्यनानेनसदृशंक्षितौ
स्कंद उ०॥नातकस्मिन्भवेमासिव्रतमेतन्महोत्तमं॥२७॥विधानंकी
दृशंचास्यकेनवाचरितंपुरा॥सर्वमेतन्ममाचक्ष्वयद्यस्तिकृपया
मपि॥२८॥शिव उवाच॥नभःशुक्लचतुर्थ्यांतुस्नात्वागुरुगृहंव्रजेत्

प्रणम्य तं गुरुं पश्चात्पूजयित्वा यथाविधि॥१९॥पाद्यार्घ्याचमनव
स्त्राद्यैर्भूषणैश्च महत्तरैः॥ तोषयित्वानु तं सम्यग्गाज्ञाया प्रारभे
ग० द्व्रतं॥२०॥सर्वसिद्धिकरं तात व्रतं गणेश्वरं गुरो॥ त्वमेव श्रीगणेशो
पु० सि दिशाकामप्रदं प्रभो॥२१॥उपदिष्टं व्रतं तेन सार्द्धं गांगतरं व्रजेत्
१७८ तटागं वाद्द्वेवाखातं तत्र स्नायाद्यथाविधि॥२२॥श्वेतसर्षपयुक्तेन
तिलकल्केन षण्मुख॥ स्नात्वा धात्रीयुतेनेह कृत्वा नित्यं गृहं
व्रजेत्॥२३॥उपविश्यासने शुद्धे पूजयित्वा गणाधिपं॥ गुरूपदिष्ट
मार्गेण व्रतं पश्चात्समारभेत्॥२४॥भद्रामार्से तु गणेशस्य चतुर्थ्यां
श्रावणस्य तु॥ प्रत्यहं पूजयेत्कृत्वा यावद्भाद्र चतुर्थिका॥२५॥ १७८

ब्रह्मचर्यव्रतेस्थित्वाकर्तव्यंव्रतमुत्तमं॥उपवासेकभुक्ताभ्यो
नक्तेनायाचितेनवा॥२६॥चतुर्थकालेभुंजीतहविष्यान्नंस
माहितः।प्रस्तारंमधुरंभुंजन्भक्तिमानाचरेद्व्रतं॥२७॥जे
पन्गणेश्वरीविद्यांषडर्णान्नवषट्स्वरां॥द्विचतुरस्वरांवा
पितथैवैकादशाक्षरामपि॥२८॥दशाक्षरामथस्कंदषोडशा
र्णमथापिवा॥नियुतंवायुतंवापिप्रत्यहंजपमिष्यते२९
तदर्धंवातदर्धार्धंदशांशंहोममाचरेत्॥ध्यायन्गजाननं
देवमहोरात्रमतंद्रितः॥३०॥प्राप्तेभाद्रपदेमासिचतुर्थ्यां
तुगजाननं॥सुवर्णपलमानेनतदर्धार्धेनवापुनः॥३१॥

ग० पु० ११९

मयुरवाहनंकुर्यादथवाखुगतंशुभं कृत्वामंडपिकां
तत्रधान्यराशिंप्रकल्पयेत् ॥२२॥ सौवर्णंराजतंताम्रं
कलशंस्थापयेत्ततः ॥ तस्यपरिन्यसेत्पात्रंरुक्मराज
तताम्रजं ॥२३॥ वस्त्रयुग्मेनसंवेष्ट्यसपात्रंकलशंततः
पंचपल्लवसंयुक्तंपंचरत्नसमन्वितं ॥२४॥ पीठपू
जांपुराकृत्वास्थापयेत्तत्रतंविभुं ॥ मूलमंत्रैश्चवे
रोकैः श्वेतैरपिषण्मुख ॥२५॥ ध्यात्वागजाननंदे
वंआवाह्यपरयामुदा ॥ आसनंचतथापाद्यंदद्यादा
चमनीयकं ॥२६॥ अर्घ्यंरत्नयुतंस्कंदस्नानंपंचाम् ११९

तैः शुभैः ॥ रक्तवस्त्रयुगं दद्यादुपवीतं तथोत्तमं ॥ ३७ ॥ नाना-
विधैराभरणैर्भूषयेत्परमेश्वरं ॥ गंधपात्रैस्तैर्धूपदीपैर्नैवे-
द्यैर्विविधैरपि ॥ ३८ ॥ वटकापूपलड्डूकशाल्यन्नपायसा-
दिभिः ॥ पंचामृतैर्व्यंजनैश्च भोजयेत्परमेश्वरं ॥ ३९ ॥ उ-
द्वर्तनं करे दद्यात्फलं तांबूलमेव च ॥ कांचनीं दक्षिणां द-
द्याच्छत्रं व्यंजनचामरे ॥ ४० ॥ नीराजनमथ पुष्पं दत्वा स्तोत्रा-
ण्युदीरयेत् ॥ सहस्रनामभिः स्तुत्वा ब्राह्मणान्पूजयेत्ततः
॥ ४१ ॥ रात्रौ जागरणं कृत्वा गीतनृत्यादिमंगलैः ॥ प्रभाते वि-
मले स्नात्वा नित्यं कृत्वा यथाविधि ॥ ४२ ॥ पूर्ववत्पूज-

येद्देवंततोहोमंसमाचरेत् ॥ द्रव्यैर्नानाविधैर्भक्त्याकुर्याद्दाचा
र्यपूजनं ॥ ४३ ॥ गोभूतिलहिरण्याद्यंछत्रश्वेतान्निवेदयेत् अन्ये
ग० भ्योब्राह्मणेभ्यश्चप्रदद्यात्कुरिदक्षिणां ॥ ४४ ॥ ब्राह्मणान्भोज
पु० येत्पश्चाच्छतमष्टोत्तरंयथा ॥ अपिकान्यदिशक्तिश्चेदथवा
१८० प्येकविंशति ॥ ४५ ॥ दीनांधकृपणेभ्यश्चदद्याद्दन्नंसपायसं
पुनश्चदक्षिणांदद्यात्गृहाशिषमनुत्तमं ॥ ४६ ॥ सुहृद्बंधुयु
तोमौनीस्वयंभुंजीतसादरं ॥ शिवउवाच ॥ एवंतेकथितंस्कंद
वरदस्यव्रतंशुभं ॥ ४७ ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदंन्नृणांसर्वकामफल १८०
प्रदं ॥ इतिश्रीगणेशपुराणेउपासनाखंडेस्कंदोपदेशोनामै

कपंचाशत्तमोध्यायः ॥५१॥ शिवउवाच ॥ अन्यदपिचतेपुत्रइति
हासंपुरातनं ॥ पुराकृतयुगेराजाकश्चिदासीन्महत्तरः ॥१॥
पालयामासवसुधांसागरांतांस्वतेजसा ॥ गुणैर्यस्यहृतादे
वानित्यंतत्सदसिस्थिताः ॥२॥ कदाचिद्दैवयोगेनभृगुस्तस्य
गृहंपययौ ॥ ततउत्थायराज्ञासबहुमानपुरःसरं ॥३॥ उपवि
श्यमुनिवरंराजावचनमब्रवीत् राजोवाच भगवन्सर्वंत
त्वज्ञकिंचित्पृच्छामितद्वद ॥४॥ पूर्वजन्मनिकश्चाहंकिंमया
सुकृतंकृतं ॥ येनेदृशंमयाराज्यंप्राप्तंनिहतकंटकं ॥५॥ आ
तंनैवपूर्वमन्यैर्नचप्राप्स्यंतिचापरे ॥ देवानामपिदुर्ज्योहं

गंधर्वोरगराक्षसाः ॥६॥ कुबेरसंपदातुल्यांसंपद्दंपश्यमेमुने
त्रैलोक्यारत्नभूतंयत्तदानीतंस्वतेजसा ॥७॥ यंयंपदार्थमि
ग० च्छामितंतंपश्यामिवेश्मनि ॥ केनेत्थंकर्मणाप्राप्तंतद्व
पु० दस्वममप्रभो ॥८॥ कामयेतत्तुमान्कर्तुंपुण्यंपुण्यवतांवर
१८१ [illegible]वाच ॥ कथयामिनृपश्रेष्ठप्रणिधानबलादहं ॥९॥
त्वमासीत्पूर्वजनुषिवित्तत्रियोदुर्बलःशुचिः ॥ कुटुंबभरणा
त्पर्थंनानाकर्माण्यथाकरोत् ॥१०॥ क्रियमाणंचतत्कर्म
नचासीत्फलदंतव ॥ अत्यंतनिष्ठुरैर्वाक्यैर्दारापत्यैश्चपी
डितः ॥११॥ अदृष्ट्वापुत्रदारांस्त्वंगतवान्गहनंवनं ॥ बभ्र १८१

मनस्विंस्तुसर्वासुदृष्टवानसिसौभरि ॥१२॥ सिद्धासनसमासीनं
सेवितंमुनिपुंगवैः ॥ कथयंतंमहाविद्यांशिष्येभ्योदुःखनाशिनीं
॥१३॥ दृष्ट्वात्वंसौभरीदिव्यमन्यांश्चर्षिगणान्नृप ॥ दंडवत्पतितो
सित्वंमुनिवितैश्चापिनंदितः ॥१४॥ उपविष्टः स्वासनेचमुनिना
तेनदर्शिते ॥ दृष्टवानसितंदिव्यंमलब्ध्वावसरमाहतः ॥१५॥ त्वत्रि
पद्वाच ॥ स्वामिन्संसारदुःखेनबहुधाक्लेशितोमुने ॥ दा
रापत्यसुहृद्भिश्चवाग्बाणैर्भृशंताडितः ॥१६॥ नवैराग्यंमनो
यातिनिष्ठुरेषुसुहृत्सुच प्रीतोह्यात्तुत्पिपासाभिः पी
डितोपिभृशंमुने ॥१७॥ उपायंचरमेकिंचदुःखसागरतारकं

ग० पु० शिव उवाच ॥ इति श्रुत्वा वचस्तस्य सौभरिः कृपयायुतः १८
उपायं चिंतयामास नृपदुःखविनाशनं ॥ ततस्तं क्षत्रियं
प्राह सर्वपापविमोचनं ॥ १९ ॥ ऋषिरु० ॥ व्रतं यत्कथयि
१८२ ष्यामि कुरु निश्चितमानसः ॥ यस्यानुष्ठानमात्रेण सर्व
दुःखलयो भवेत् ॥ २० ॥ ब्राह्मणैः क्षत्रियैर्वैश्यैस्तथा ब्रह्म
ऋषिभिः कृतं ॥ भुक्तास्ते सर्वदुःखेभ्यो प्रापुः सिद्धिमनुत्तमां
२१ ॥ वरदस्य गणेशस्य धर्मार्थकाममोक्षकृत् ॥ क्षत्रिय उ०
कोसौ गणेशः किं शीलः किं रूपः किं स्वभाववान् ॥ २२ ॥ किं
कर्मकः कथमुत्पन्नं तत्सर्वं कथय प्रसभे ॥ ऋषिरुवाच ॥ यद्ब्रह्म १८२

नित्यंविरजंविशोकंज्ञानंस्वरूपंपरमार्थभूतं॥२३॥अनादिम
ध्यांतमनंतपारंगणाधिपंतंप्रवदंतिसंतः॥यस्मादोंकारसं
भूतःपतोवेस्यतोजगत्॥२४॥येनसर्वमिदंव्याप्तंतंविद्धि
गणनायकं॥जगत्सर्जनतानेनब्रह्मणापस्यतुष्टये॥२५
अष्टानांतुशतंवर्षंतपस्तप्तंसुदुष्करं॥ततोहृष्टमनावेधाः
प्रसन्नस्तमथूजयत्॥२६॥नानाविधोपचारैःसद्भिरत्नैफ
लैस्तथा॥सिद्धिबुद्धिउभेकन्येमनसाकल्पितेदृढे॥२७॥तु
ष्टोदेवोददौतस्मैविद्यामेकाक्षरींविभुः॥ततोलब्धवरोब्र
ह्माचकारसकलंजगत्॥२८॥षडक्षरेणविष्णुनातोषितः

पुरा॥कृत्वामूर्तिंगणेशस्यपूर्वोक्तविधिनाव्रतं॥२९॥प्रव्यं
गंवर्षमेकंतुनियमान्कृतवान्हरिः॥वरंलब्ध्वागणेशा ग॰
त्पालयामासवैजगत्॥३०॥एवंविधंत्वंजानीहिगणेशंशं पु॰
भुसंस्तुतं॥विश्वरूपमनादिंचसर्वकारणकारणं॥३१॥त १८३
माधारययत्नेनसर्वदुःखादिमोक्षसे॥नारदउवाच॥कस्मि
न्मासेप्रकर्तव्यमेतद्व्रतमनुत्तमं॥३२॥विधिनाकेनमेब्रूहि
सांप्रतंमुनिसत्तम॥मुनिरुवाच॥श्रावणेवकुलेपक्षेचतु
र्थ्यामारभेद्व्रतं॥३३॥कुर्वीतपरयाभक्त्यायावद्भाद्रचतुर्थि १८३
का॥त्वंतत्कुरुषभूपालसर्वान्कामानवाप्स्यसि॥३४॥इतिश्रु

त्वाव्रतंतस्मात्कृतवानसिसुव्रत ॥ समासेत्तुव्रत्तेतत्रस्वभार्याभ्र
ममंडले ॥ ३५ ॥ इतिश्रुत्वाव्रतंतस्मात्कृतवानसिसुव्रत समासे
तुव्रतेतत्रस्वभार्याभ्रममंडले आ तावत्तस्यगृहंदिव्यंगणेशस्य
प्रसादतः ॥ दिव्यनारीनरयुतंदासीदाससमन्वितं ॥ ३६ ॥ वेदघो
षसमायुक्तंजातंगोधनसंकुलं ॥ दिव्यवस्त्रसमायुक्तानाना
लंकारशोभिता ॥ ३७ ॥ अपत्यैस्ताहृशैर्युक्ताविस्मितासीत्स
तिस्तती ॥ आयास्यतिकदाभर्त्तेत्येवंचिंतापराभवत् ॥ ३८ ॥ ता
वत्त्वंमुनिमामंत्र्यगतोसिनिजमालयं ॥ दिव्यंतद्भवनंहित्वा
स्वगृहंपरिमार्गयन् ॥ ३९ ॥ तावद्भार्याप्रेषितास्त्वांनिन्युस्त भ्र

म० पु० १८४

वनंनराः ॥ तेनत्वयातिविख्यातः प्रभावोवरदस्यच ॥ ४० ॥ तद्व्रत
स्यप्रभावेनराज्यभागीहजन्मनि ॥ शिवउवाच ॥ इतिश्रुत्वाभृ
गोर्वाक्यंकर्दमोहर्षनिर्भरः ॥ ४१ ॥ चकारसकलंराजाभृगूणा
पत्समीरितं ॥ व्रतस्यास्यप्रभावेनज्ञानवैराग्यवान्नृपः ॥ ४२
भुक्त्वाभोगान्यथाकामंसुखाप्यउत्तान्निजंपदं ॥ ततोगणैश्व
र्यंधामयतोनावर्ततेपुनः ॥ ४३ ॥ सर्वार्थसाधकंस्कंदव्रतना
नामुत्तमंव्रतं ॥ नैतादृशंव्रतंदानंव्रतमन्यत्कदाचन ॥ ४४ ॥
देवदानवगंधर्वैःऋषिभिर्मनुजैःकृतं ॥ नलेनेंदुमत्याचराज्ञा १८४
चेंद्रसागरेनच ॥ ४५ ॥ संप्राप्ताःसर्वकामांस्तेगतागाणेश्वरंपदं

गिरिरुवाच॥इतितेकथितंसर्वंसेतिहासंव्रतंमहत्॥४६॥कु
रुत्वंमनसाध्यात्वावरदंगणनायकं॥व्रतमेतन्महाभागश्रो
करंप्राप्स्यसेततः॥४७॥स्नेहेनकथितंतेद्यप्रकाशंकुरुऽ
सांप्रतं॥इतिश्रीगणेशपुराणेउपासं०हिमवत्पार्वतीसं
वादेइतिहासकथनंनामद्विपंचाशत्तमोध्यायः॥५२॥
पार्वत्युवाच॥नलेनेदंकृतंकस्मात्कोनलोवदमेपितः॥
मनोविश्रांतिमायातिश्रुत्वैवंत्वामेककथानकं॥१॥गिरिरु०
निषधेषुमहाराजानलोनामाभवत्पुरा॥ब्रह्मण्योवेद
विच्छूरोदानीमानीधनीमुनिः॥२॥रथीखड्गीशरीचा

गु०
पु०
१८५

पीनिषंगीकवचीबलीकृतास्त्रोदेवश्चज्यश्चत्रिलोकीगम
नः श्रुची: ॥२॥ शेषोपिमूकतांयातिवर्णनेयत्गुणानपि
नसंख्याविद्यतेश्वानांगजानांरथिनांतथा ॥४॥ धातुष्का
णांशरभृतामग्निशस्त्रभृतामपि ॥ चक्रंधुर्यन्नयादेवाई
ड्याश्वरिगीश्वराः ॥५॥ रमयंतीतिभार्यासीयस्यसौ
दर्यमंदिरं ॥ रमयित्वाखिलान्ब्रह्मासारंसारंवरस्य
च ॥६॥ रमयंतीतिविख्यातायत्नस्तेनविनिर्मिता ॥ र
मयंतीत्रिलोकस्थनारीणांचारुतामदं ॥७॥ नानाल
कारसंयुक्तानानामणिविभूषिता ॥ मुक्ताहारलसत्कं १८५

गासकुणढ्यासुशोभना ॥८॥ यस्यामात्यामहानासीत्प
ग्रहस्तः पराक्रमी ॥ बुध्याब्रहस्पतिसमो नयेचांगिरसः
समः ॥९॥ तुंगत्वेमेरुसदृशो गांभीर्येचोदधेः समः कदा
चिदुपविष्टोसौ नलोराजामहामनाः ॥१०॥ निषसादस
भागेहे नृपमंडलमध्यगः ॥ नृत्यंतोप्सरसस्तस्यकुर्वंतश्चा
रुलोचनाः ॥११॥ स्तुवंतिबंदिनस्तंच ब्रह्मर्षिगणसंयु
तं ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुगौतमोनृपतिंययौ ॥१२॥ उत्थ्या
पसादरंराज्ञास्वासनेविनिवेशितः ॥ पूजितःपरयाभक्त्या

ग० पु० १८६

ततःपप्रच्छतंनलः ॥१३॥ नलउवाच ॥ अद्याहमनुगृहीतस्
स्यदर्शनेनमहामुने जन्मराज्यंपितामाताकुलंजीवि
तमद्यमे ॥ सफलंस्वागमेहेतुंवरदर्शनंमहामुने ॥१४॥ गो
तमउवाच ॥ मय्यासीन्महतीवांछाद्रष्टुंत्वैवेश्वशस्पते ॥
नित्यंतत्सौम्यहेतत्रतः पूजोद्दष्टाचवैभवं ॥१५॥ इदानीम
नुजानीहिगमिष्यस्वाश्रमंप्रति ॥ नृपउवाच ॥ वेदवेदांग
विद्ब्रह्मन्सर्वशास्त्रप्रवर्तक ॥१६॥ स्यान्निधेत्तत्क्षणंछित्वा
हिंधिमेसंशयंमुने ॥ मुनिरुवाच ॥ साधुपृष्टंमहाभाग १८६

स्थितोमेस्नेहभावितः ॥ १७ ॥ नगानपाश्चदेवाश्चयतोप्रा
प्ताविलंघिनः ॥ १८ ॥ ममैवविस्मयोत्रस्यान्निरीक्षवै
भवंस्वकं ॥ १९ ॥ इत्थंममाभवन्केनपुण्येनतपसापिवा ॥ व
रत्वेनकश्चाहंप्राभवंपूर्वजन्मनि ॥ २० ॥ मुनिरुं० गौडदे
शात्परेदेशेपुरेपिप्पलसंज्ञके ॥ त्वमासीत्क्षत्रियःपूर्वंहरि
द्रोणानवांशुचिः ॥ २१ ॥ जायापत्यैःसुहृद्भिश्चवाक्पारैःपीडि
तोभृशं ॥ सात्रांवदृष्ट्वासर्वांस्त्वंनिर्वेदाद्गृहनैवनं ॥ २२ ॥ गतवा
नद्दृत्तवल्लीभिःसिंहव्याघ्रगजैर्मृगैः ॥ सेवितंशीतलजलैः
सरोभिर्जलजालिभिः ॥ २३ ॥ आश्रमोयत्रपादर्शिप्रमताश्र

ग० पु० ९८१

मतावने। तपोनिधेः कौशिकस्य वेदघोषनिनादिते॥२४
तत्र गत्वा मुनिं तं त्वं प्रणतो भक्तिभावितः॥ उत्थापितः कौशि
केन दीनानाथदयावता॥२५॥ उ॰॥ विनतं त्वां विदित्वा स आशी
र्वादमवीवदत्॥ गजाननो मे देवेशो भविता ते शुभंकरः॥
२६॥ श्रुत्वा तदाशिषो सौम्या प्राप्तोसि परमां मुदं॥ दृष्ट
वानसि तं विप्रमुपायं सर्वकामदं॥२७॥ दरिद्रनाशकं राज
न् भुक्तिमुक्तिप्रदं शिवं। गणेशाराधनं तुभ्यं कथयामास
कौशिकः॥२८॥ स॰३०। व्रतं कुरु गणेशस्य मासमात्रं नराधि
प कुरु मूर्तिं गणेशस्य मन्मयीं चारुदर्शनां॥२९॥ पूर्वोक्ते ९८

विधिनापूजांकुरुष्वगुणएकथानकं॥ दिनेदिनेमाससमात्रंततःसिद्धि
मवाप्स्यसि॥२०॥ मुनिरुवाच॥ इतिश्रुत्वाकौशिकंतुपप्रच्छभूमिपः
पुनः॥ नृपउवाच॥ गजाननंतुजानामितत्स्वरूपंवदस्वमे॥२१॥ ज्ञा
त्वातंदेवदेवेशंकरिष्येव्रतमुत्तमं॥ इतितेनकृतःप्रश्नोजगाद
मुनिसत्तमः॥२२॥ अनिर्वाच्यस्वरूपस्यपरब्रह्मस्वरूपिणः॥ वे
काहिस्वरूपाणिगजाननकृतानितं॥ कौशिकउवाच॥ यःकर्ता
सर्वलोकानांपितामाताजगद्गुरुः॥ ब्रह्मेंद्रशिवविष्णूनांध्येयो
पःसगजाननः॥२४॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंप्रणिपत्यमुनीश्वरं॥ प्र
तस्थानस्ततस्तेनगतोसिनिजमंदिरं॥२५॥ स्थानेचववचनेमौनेग

मनेप्राय नेमुजि ॥ ध्यायन् गजाननं देवं प्राप सिद्धिमनुत्तमं ॥ ३६ ॥ आ
रभ्य श्रावणे शुक्ले चतुर्थ्यां व्रतमुत्तमं ॥ अकरोन्मन्मयीं मूर्तिं गणे
गा० शस्य यथोदितां ॥ ३७ ॥ स्वेच्छो नानारथगजाश्वाद्यैर्गोधनैर्धनसंच
पु० ये: ॥ दासीदासप्रुतः श्रीमान् जातो व्रतप्रभावतः ॥ ३८ ॥ दत्तवानसि
१९८ शानानि सर्वाणि देवतुष्टये ॥ गणेशस्य महामोल्यं प्रसादं कृतवा
न् मुदा ॥ ३९ ॥ भुक्त्वा भोगान्यथाकामं कालेन निधनं गतः ॥ जातो
निमिषिधे देशे नृपस्त्वं नलनामकः ॥ ४० ॥ व्रतस्त्वय्यपचलाल्ल
क्ष्मीस्त्रिलोकीजनवंदिते ॥ इदानीमनुजानीहि यत्स्पष्टं तान्नि
[illegible]पितं ॥ ४१ ॥ हिमवानुवाच ॥ एवं गते गौतमेन तु व्रतं चक्रे नलो नृपः
१९८

तद्वाक्याज्जातविश्वासो मूर्त्तिं कृत्वा सुशोभनां ॥४२॥ श्रुत्वा कथां ग
णेशस्य प्रत्यहं पूज्य भक्तितः ॥ अलभत्सर्वकामान्स व्रतस्यास्य प्रसा
दतः ॥४३॥ इति ते कथितं सुभ्रू नलेनेत्थं कृतं व्रतं ॥ उपदिष्टं गौत
मेन पूर्वजन्म कृतं व्रतं ॥४४॥ यस्य प्रभावं संपूर्णं वक्तुं केनापि ने
ष्यते ॥ इति श्री गणेशपु० उपासना० हिमवद्गिरिसंवादे नलव्र
तनिरूपणं० ॥५१॥ हिमवानुवाच ॥ इदानीं कथयिष्यामि राज्ञश्चंद्रां
गदेन च ॥ तद्वाच्यं कृतं ह्येतत्तत इंदुमत्याश्च मानने ॥१॥ मालवे विष
ये ख्यातं नगरं कर्णनामकं ॥ तत्र चंद्रांगदो राजा बभूवातिपरा
क्रमी ॥२॥ अणिमादिगुणोपेतः सर्वशास्त्रार्थतत्त्ववित् ॥ पञ्चाश

ग० पु० २८९

नी महात्यागी वेदवेदांगपारगः ॥ ३ ॥ प्रतिक्रांता समार्यस्य सुध
र्मी मतिमान्तृषी ॥ तान्येव शृणं ततां यांति चंद्रकांता मरीचिभिः ॥ ४
प्रति स्वस्त्वानिवासांसि रत्नवस्त्रं भाश्रयासुते ॥ नीललोहितपी
तत्वं चित्रतां यांति कानिचित् ॥ ५ प्रति साध्वी महाभागा पति
शुश्रूषणे रता ॥ धर्मशीला व्रतपरा स्नुषा श्वश्रूरसेविनी ॥ ६ ॥
गृहकृत्येषु चाध्यग्री देवतातिथिपूजका ॥ धर्मशीलो पिन्पति
समात्यैः प्रार्थितो भृशं ॥ ७ ॥ कदाचिद्दैवयोगेन मृगयां क्रीडितुं ययौ
तरुहरस्वावाराहमृगपक्षियुतं वनं ॥ ८ ॥ नीलकंचुकसंवीता
नीलोष्णीषोत्तरच्छदः ॥ बद्धगोधांगुलित्राणः शाखिकास्वडुखे २८९

रकान् ॥ १९ ॥ जवनाश्वसमारूढो धनुष्पापकरो बली ॥ तादृशैर्वीर-
कनैरैरमात्यैः सेवकैर्वृतः ॥ २० ॥ निघ्नन्मृगान्वराहांश्च शशांश्च यन्नगरं
प्रति ॥ भ्रममाणो वने राजा दृष्टो राक्षसपुंगवैः ॥ २१ ॥ चकंपे राक्षसान्
दृष्ट्वासीत्तज्ज्वरयुतो यथा ॥ दरीमुखान्गतान्नेत्रान्व्यादितास्या-
न्नभस्पृशान् ॥ २२ ॥ दृष्ट्वा तान्विकृताः सर्वे वीरास्ते विजना अपि
केचिद्यमत्वयं याता मूर्छिताः केपि भूगताः ॥ २३ ॥ तत्रैका राक्षसी
क्रूरा दृष्ट्वा कामार्ति सुंदरी ॥ तं नृपं परिरभ्यैव चुचुंब काममो-
हिता ॥ २४ ॥ तस्यामात्यान्नगे कृत्वा भक्षयामास सेवकान् ॥ एत-
स्मिन्नंतरे राजा पलायनपरो ययौ ॥ २५ ॥ कासारमध्येमग्नोभू-

न्त्वात्वाराक्षसीग्रासदसीचतं॥सधृतोनागकन्याभिर्वस्त्रालंकारभू
ग० षणैः॥१६॥प्रपच्छुर्नागकन्यास्तेकृतंप्रागमनंतव॥कोसिक
पु० स्यासिकिंनामावदसत्यंनरोत्तम॥१७॥इतितद्वचनंश्रुत्वा
१९० ताःजगादनराधिपः॥अहंचंद्रांगदोनामाहेमांगदसुतोब
ली॥१८॥मालवेविषयेकर्णेनगरेवसतिर्मम॥राक्षसीभयसं
त्रस्तःप्रविष्टःसलिलंमहत्॥१९॥भवतीभिरिहानीतोयत्क
ष्टंतन्निवेदितं॥भक्षितासर्वेलोकामेमृगयाभिरतामपा
२०॥सरोजलप्रसादेनजीवंस्तिष्ठामिसांप्रतं॥इतितांवचनं
श्रुत्वाऊनरूचुर्नृपंतदा॥२१॥नाःऊचुः॥भवास्माकंपतिरिह १९०

सर्वं सेत्स्यति ते प्रियं ॥ अस्माकं नागकन्यानां भोगश्चातीव
दुर्लभः ॥ २२ ॥ तासामिति वचः श्रुत्वा प्रोवाच नृपसत्तमः ॥ एकं
पतिव्रतं मे स्ति स्वधर्मस्तं कथं त्यजे ॥ २३ ॥ सोमवंशप्रसूतानां
राज्ञां धर्मान् ब्रवीमि वः ॥ परद्रव्यं परद्रोहं परदारांस्तथै
व च ॥ २४ ॥ परनिंदां च नेच्छंति नृपाः सौम्याश्च साधवः ॥ अ
धीतिर्यजनं दानं शरणागतपालनं ॥ २५ ॥ निषिद्धाकरणं
चैव विध्यर्थप्रतिपालनं ॥ एते धर्मास्त्रिवर्णानां याजनादि त्रि
यं द्विजे ॥ २६ ॥ अधिकं सर्ववर्णानामातिथ्यं परमं मतं ॥ इति
श्रुत्वा नृपवचः खिन्ना नागकुमारिका ॥ २७ ॥ प्रशेपुस्तं

ना०
पु०
२९१

वियुक्तस्त्वंबहुधास्त्वस्त्रियामवे ॥ बबंधुर्निगडैस्तांताडंश्चि
ताः कामविह्वलाः ॥२८॥ राक्षसीतुजलंप्राशयपस्तदथैतत्स्मं
रोगतं ॥ भक्षयित्वाजलचरान्नतृप्यत्परमेतरा ॥२९॥ इमंदृ
तांतमप्रणोद्राज्ञीराजीवलोचनः ॥ पर्यंकस्थास्वदुत्ता
स्मात्राक्षसीतोयशोषितात् ॥३०॥ मग्नंनिशाम्यनृपतिंदुःखि
तापतिताभुवि ॥ मूर्छामवापमहतींसखिभिः परिवीजिता
३१ ॥ सिक्तासीतलतोयेनरुदतीभिर्मुहुर्मुहुः ॥ उपविश्यप्र
रुदंतिघ्नंतीवक्षःशिरोमुखं ॥३२॥ भृशंशोचपरमालापैर्भर्तुः
कांततिजल्पति ॥ कगतः प्राणनाथोमेहित्वामांप्रियवा २९१

दिनी ॥२३॥ सर्वावयवसंपूर्णां प्रणतां प्रियकारिणीं । मत्तुवाक्य
रतां नित्यं नित्यं चातिथिपूजकां ॥२४॥ कुत्रस्तो भर्ति मे नाथो
निद्रां वा कुत्र यास्यति कां च नं शयनं हित्वा परार्घ्यास्तरणे
हृते ॥२५॥ कथं स्नास्यति कांतो मे हित्वा तैलं सुगंधितं लोका
नां पालनं कोऽस्या विना तेन करिष्यति ॥२६॥ प्रजानां सर्वलो
कानां बालानां रंजनं च कः ॥ अस्ते यातो गुणनिधिः प्रतापनि
धिरद्य किं ॥२७॥ द्विपुत्राः पुत्र्याः प्रपश्यामि विना तेन महात्म
ना ॥ क्वाहं सुखं भयास्यामि क्व सुखं सोपि यास्यति ॥२८॥ इ
ह लोके परे चापि न सुखं कुलयोषितां ॥ हीनानां स्वामिना

देवयरेतत्स्वामिनासह ॥ ३९ ॥ शरणागतयुक्षिंचरी नानां
कः करिष्यति ॥ एवं बहूनि धारीनारुदती भृशविह्वला ॥ ४० ॥
ग० तत्याज त्रोटयित्वा सा भूषणानि च भूरिशः ॥ कंकणानि च
पु० सर्वाणि बभंज च मुमूर्छ च ॥ ४१ ॥ इति श्रीगणेशपु० उपा०
१६२ चंद्रांगदोपाख्याने चतुःपंचाशत्तमोध्यायः ५४ पार्वत्यु०
तस्यां तु मूर्छितायां तु किमकुर्वन् जनास्तदा ॥ तन्मे विस्त
रतो ब्रूहि हृदयानंदनंपितः ॥ १ ॥ शैल उवाच ॥ तदा सर्वे ना
गरिका नानावाक्यविशारदाः ॥ प्रमृज्य स्वानि चाश्रूणि ॥ २
समादधुर्नृपस्त्रियं ॥ जना ऊचुः ॥ मातरुत्तिष्ठ मा शोकं १६२

परिपृच्छामो किमुकंचिदिहागतं ॥९॥ अतीतानागतविदं कथ
यिष्यति सो विलं ॥ अनंतरं तु यत्कार्यं तत्सर्वं विदधामहे ॥१०॥ ए
ग० वं प्रबोधिता लोकैः स्तापमिंदुमती सदा ॥ आश्वस्ता सर्ववाक्येन
पु० प्रमृज्याश्रूणि वाससा ॥११॥ विसर्जयामास तदा लोकान्सर्वा
१६२ न्समागतान् ॥ त्यक्त्वा सौभाग्यचिन्हानि प्रपेदे कृशतां भृशं ॥
१२॥ रुदती शोचती तस्थौ श्वसती मूर्छिता मुहुः ॥ ततो द्वादश
वर्षाश्च नारदो दिव्यदर्शनः ॥१३॥ आजगाम गृहं तस्य परिव्राड्वि
चरन्मुनिः ॥ दृष्ट्वा तं विललापाश्रु वदती भर्तृचेष्टितं ॥१४॥ ऊः स्वं
चाकथयत्तस्मै जातं द्वादशवर्षकैः ॥ निशम्य रुदितं तस्या हर्षं १६२

यन्मुनिरब्रवीत् ॥२५॥ नारद उ० क्वापितिष्ठतितेभर्त्तानत्वं
शोचितुमर्हसि ॥ बिम्बाच्छादयनीलेनवाससाकर्णभू-
षणे ॥२६॥ कर्णयोः कुरुमालेत्वंबिभ्रतीकुंकुमंशुभे ब-
लयानिचकरयोः कंठेमंगलसूत्रके ॥२७॥ गिरिसुताच
सर्वंतस्यमुनेर्वाक्याद्बिम्बवस्त्रासत्यवादिनः ॥ तत्कालं
सर्वमानायहर्षितायतथाकरोत् ॥२८॥ आकार्यब्राह्मणा-
न्सर्वान्संपूज्यनारदंवरा ॥ संपूज्यसकलांस्तांस्तुरुद्रो
नाम्नैकशः ॥२९॥ वादयामासवाद्यानिशर्कराचगृ-
हेगृहे ॥ प्रेषयामासवाद्यानिशर्कराचगृहेगृहेततराह

बीदिङ्कमेंनीक्षुमा ॥ २० ॥ वस्त्रतांबूलदानेनददावशांजन
ग० स्पसा ॥ प्रणिपत्यपुनर्देवमुनिंनारदमादरात् ॥ २१ ॥ स्व
पु० भर्त्तृप्राप्तयेऽच्छुद्पायंराजकन्यका ॥ इंदुमत्युवाच ॥
२५४ कुत्रतिष्ठतिमेभर्ताकथंतिष्ठतिवामुने ॥ २२ ॥ केनोपाये
नदैवज्ञदर्शनंतस्यमेभवेत् ॥ नारदउवाच ॥ व्रतंतुपर
मंतेहंकथयामिसमासतः ॥ २३ ॥ नभः शुक्लचतुर्थ्यां
तदारभेत्परयामुदा ॥ नद्यांतडागेवाप्यांवाइंतधावन
पूर्वकं ॥ २४ ॥ स्नानंप्रभातसमयेकुरुसंकल्पपूर्वकं ॥ शु
क्लवासागृहेंगत्वामृन्मयींमूर्तिमत्तमां ॥ २५ ॥ ऐकों [illegible] २५४

उपचारैःषोडशभिःपूजयेत्स्थिरचेतसा।कुर्याच्चतुर्भुजां
सम्पूर्णाणेष्वासमनोरमां॥२६॥एकान्तमेकमूर्त्तिं वास्व
यंकुर्यात्प्रयत्नतः गीतवादित्रनृत्याद्यैर्ब्राह्मणानांचभो
जनैः॥२७॥महोत्सवंप्रकुर्वीतविभवेसतिशोभने॥एवंव्र
तेकृतेसम्पूर्णेभर्त्तासहसमेष्यसि॥२८॥पातालेनागकन्या
भिःकुंडेनजीविताशुभेसत्यंब्रवीमितेसत्येनान्यथाम
मभाषितं॥२९॥इत्युक्त्वातेनमुनिनाव्रतंप्रारभदादरात्
गतेमुनौनागमोमासिदिनैःकतिभिरागते॥३०॥दिवसान
नमूर्त्तिंसातुचकारपार्थिवींशुभां॥पूर्वोक्तविधिनापूजां

चकारसुमनोहरं ॥ ३१ ॥ दिव्यगंधैर्दिव्यवस्त्रैर्दिव्यैश्चकुसुमै
रपि ॥ दिव्यैर्नानाविधैश्चैवनैवेद्यैःफलकांचनैः ॥ ३२ ॥ गीत
ग० वादित्रनृत्याद्यैर्ब्राह्मणानांचभोजनैः ॥ पक्षमात्रंपयो
पु० भुक्त्वाचकारव्रतमुत्तमं ॥ ३४ ॥ ततःशुक्लचतुर्थ्यादि
१९५ चिरनष्टप्रियाप्तये ॥ नारदस्यमुनेर्वाक्याद्यावद्गाङ्गचतु
र्थिका ॥ ३५ ॥ इतिश्रीगणेशपु० उपा० इंदुमतीनारदसं
वादेपंचपंचाशत्तमोध्यायः ॥ ५५ ॥ प्रोलउवाच समाप्ते
तुव्रतेतस्यागणेशस्यप्रसादतः ॥ पातालेनागकन्यानां
मन्यथाभूत्समतिस्तदा ॥ १ ॥ मोचयामासुराजानंप्रपू.जु १९५

अथ यथाविधि ॥ वस्त्रैराभरणैश्चैव नानारत्नधनैः शुभैः ॥२
अश्वं मनोजवं दत्वा विससर्ज नृपं तदा ॥ स्नातिपावन्नाग।
रिकैर्दृष्टः कतिपयैर्नृपः ॥३॥ अपरे प्रणिपत्यैनं पप्रच्छुः को भ
वानिति ॥ कुतस्त्यः कुतश्चायातः किं नाम वदनः प्रभो ॥४॥ का
सारबहिरागत्य वध्वा चाश्वं महाद्रुमे ॥ इति तेषां वचः श्रु।
त्वा पप्रच्छ नृपसत्तमः ॥ इंदुमत्याः कुमारस्य कुशलं खेद सं
युतः ॥ ततो बुबुधिरे ते तमालिलिंगुर्मुदा जनाः ॥६॥ ऊचुश्च
नृपते भार्या स्नात्वेदानीं गता गृहं ॥ उपवासव्रतवती कृश
यमुनिसन्निभा ॥७॥ कुमारो जीवमास्थाय जीवमात्रावशे

षिन ॥ केचिच्च नगरं गत्वा शुभां वार्तामघोषयत् ॥ ८ ॥ श्रुत्वा
ग० दूतजनवाक्येन श्रुत्वा सा नृपमागतं ॥ आनंदाब्धौ निमग्ना
पु० भूत् ब्रह्मज्ञानीव योगिवित् ॥ ९ ॥ ततो मात्यान् पुरस्कृत्य से
१५६ न्यान्यप्रेषयच्च तं ॥ चित्रध्वजपताकाभिरशोभयत मा
पुरी ॥ १० ॥ विधिरासिंचयामास सभां संपादयच्च तत् ॥ स्वात्मा
नं भूषयामास वासोलंकारभूषणैः ॥ ११ ॥ गोभूहिरण्यदा
नाद्यैस्तोषयित्वा द्विजान् बहून् ॥ आरार्तिक्यं करे दत्वा
पतिवत्स्त्रीजनस्य सा ॥ १२ ॥ गीतवादित्रघोषेण पुरात्स
उपागमन् ॥ अमात्यास्तु पुरो गत्वा प्रणम्य नृपपुंगवं ॥ १३ ॥ १५६

आलिलिंगुर्मुदा सर्वे प्रणेमुश्च यथाक्रमं ॥ उपाविष्टे तु नृपतौ उप
विष्टास्तदाज्ञया ॥ २४ ॥ सर्वान्कुशलप्रश्नाद्यैस्तोषयित्वा यथाक्र
मं ॥ मानयित्वा तथा लोकान्दत्वा तांबूलवाससी ॥ २५ ॥ स्वयं ज
गाम शिबिरमिंदुमत्या नृपोत्तमः ॥ कारयामास विविधं द्वार
शाद्वदशद्विजैः ॥ २६ ॥ पुण्याहवाचनं कृत्वा गणेशार्चनपूर्वकं ॥
संपूज्य शंकरं सम्यक् द्विजांश्च दक्षिणादिभिः ॥ २७ ॥ बभंज श्री
फलं स्पृष्ट्वा ततस्तत्पुरतो ययौ ॥ ददर्श तत्रेंदुमतीमिंदोः शेषां
कलामिव ॥ २८ ॥ नीराजयित्वा राजानं युवतीभिः समंततः ॥ ला
जपुष्पमयीं वृष्टिं ताभिः स कारयत्तदा ॥ २९ ॥ प्रमृज्य नयने सम्य

गानेदाश्रुपरिप्लुते ॥ हर्षशोकान्वितौ तौ तु परस्परमथोचतुः
ग० २० ॥ परस्परवियोगाधिकं कथयामासतुः शुचः ॥ अनिवार्यप्र
पु० कृतिभिः सांत्वितौ वृद्धलोक्तिभिः ॥ २१ ॥ आनद्त्वातुराजानं
१६७ समारुह्य महागजे ॥ नानालंकारसंयुक्ते पताकाछत्रशोभिते
२२ ॥ पादरक्षैः परिवृते चतुर्घंटाविराजिते ॥ श्रांतं यष्टिधरास्त
स्पचारयंतो ययुः पुरा ॥ २३ ॥ अग्निशस्त्रधराश्चाहरथारोहा
ह्यनेकशः ॥ सव्यदक्षिणतो राज्ञो गजं लक्षययुर्लघु ॥ २४ ॥ नरा
न्त्यांगनावाद्यवारकाबंदिनः पुरा ॥ ततः पश्चाद्गजानीकाः
पुरं विविशुरादरात् ॥ २५ ॥ सैन्यं च रजसा प्राप्ते दिननाथे हतप्र १६७

मे॥ अलंकृते पुरे तस्मिन्न प्रत्तायत किंचन॥ २६॥ ततः परस्परं न
त्वा जग्मुः स्वं स्वं निवेशनं॥ मुख्या राजगृहे नीताः पुनः प्रत्ता प्रपू
जिताः॥ २७॥ वस्त्र तांबूल दाने न ज्ञाता गृहं ययुः॥ राजाथ ब्राह्म तेन
णान्भोज्य बुभुजे ज्ञातिभिः सह॥ २८॥ ततो राज्ञौ सुषुपतुः पर्यं
के चारु निर्मिते॥ पराध्यास्तरणोपेते नारिछेद उपधान्विते॥ २९
ऊचतुः स्वस्वदुःखं तु शोचंतु च पुनः पुनः॥ पुरोधसा सांत्विते
तौ प्राप्याते स्म सुखं ततः॥ ३०॥ श्रुत्वा विनायकव्रतमहिमानं नृ
पोत्तमः॥ पत्न्या भूतं च सकलं स्वयं कर्तुं मनोदधे॥ ३१॥ आगते
श्रावणे मासि राजा चंद्रांगदस्तदा महोत्सवेन कृतवान्॥ ३२॥

नमेतच्छुभानने॥२२॥ऋषिरुवाच॥एवंपितुर्वचः श्रुत्वापार्वती
भृशहर्षिता॥नभोमासेसमासाद्यचकारव्रतमादरात्॥२३॥
यथोक्तविधिनामूर्तिंकृत्वापूजोचयत्नतः।भक्षयंतीपयो
मात्रंध्यायंतीहृदिरदाननं॥२४॥ततश्चैवसतांयातेशंकर
स्यापिमानसं॥प्राससादाश्रमंतस्याः पार्वत्याः श्रुत्वभक्तस्व
यं॥२५॥गणेशस्यचतुर्थ्यांतुसंपूर्णेतद्व्रतेशुभे॥पश्यतीस्म
हरंदेविवृषारूढंनिजाश्रमे॥२६॥उत्थायप्रणनामास्यपा
दांबुजयुग्मंमुदा॥पूजयामाससविधिवच्छंकरंलोकशंकरं॥
२७॥उवाचचमहादेवंपार्वतीप्रेमविह्वला।देव्युवाच।कथं

मांत्यज्यगतवान्स्वयंस्मृत्वामद्वाक्स्थिता ॥ ३७ ॥ त्वद्धियोगान्नि
मेषोमेकल्पकल्पोभवद्धरः ॥ गणेशस्यव्रतमिदंपित्रोरिष्टं
कृतंमया ॥ ३८ ॥ वरदस्यप्रसादेनसंप्राप्तंदर्शनंतव ॥ ३९ ॥
एतस्मिन्नेवकालेतु [illegible] भवानुपजग्मिवान् ॥ ४० ॥ सत्वाः
करंकरेणतस्यन्यधेदयनसादरं ॥ ततोदेवाःसुगंधर्वादिरदान
नमादरात् ॥ ४१ ॥ रजयामासुरथतौशिवौशिवकरौसतां ॥ देव
ढुंढुभयोनेदुः पुष्पवृष्टिःपपातह ॥ ४२ ॥ सर्वेगजाननंनत्वासु
त्वाचविविधैःस्तवैः ॥ जयशब्दैःप्रीकरोपितुष्टावद्विरदाननं ॥ ४३
अर्धांगेपार्वतीकृत्वावृषमारुह्यसत्वरः ॥ ययौकैलासशिखरंत

वैसंस्वंपदंययुः ॥४४॥ ब्रह्मोवाच इतितेकथितंसर्वंव्यासयद्दृष्टंत्वयानु
यत् ॥ महात्म्यंगणनाथस्यव्रतस्यचमहामुने ॥४५॥ इदानींपुनर
ग० न्यत्तेकथयामिकथानकं ॥ यच्छ्रुत्वासर्वपापेभ्योमुक्तःकामा(
पु० न्नमेन्नरः ॥४६॥ इतिश्रीगणेश० उपास० पार्वतीशिवमेलनं
१५९ नामषट्पंचाशत्तमोध्यायः ॥५६॥ भृगुरु० ॥ एवंतेकथितंराज
न्महात्म्यंसकलंमया ॥ पुनश्चश्रृणुव्यासेनयच्छ्रुतंब्रह्मणो
मुखात् ॥१॥ सोमकांतउवाच ॥ कथंश्रुतंब्रह्ममुखाद्व्यासेना
मिततेजसा ॥ नतृप्तिमधिगच्छामितन्मेवदमहामुने ॥२॥ भृगुरु
वाच ॥ एवंश्रुत्वाकथांव्यासोपृच्छद्ब्रह्माणमादरात् ॥ सचापिक १५९

थयामाससादरंपृष्टस्तेनध ॥२॥ व्यासउवाच ॥ पुनःकथयमेब्रह्मन्
गणनाथकथांपरां ॥ तृष्णामेवर्धतेभूयः श्रोतुंविघ्नेशसत्कथां
॥४॥ ब्रह्मोवाच ॥ अपरांशृणुमेव्यासकथांकौतुकसंयुतां ॥ शूरसेन
प्रभृतिभिस्तुभूतांगजाननं ॥५॥ मध्यदेशेभवद्राजाशूरसेनोम
हाबली ॥ सहस्राख्यपुरेरम्येवेदवेदांगपारगः ॥६॥ धनवान्रू
पवान्दाताहोतापाताजनस्यह ॥ शांतित्रययुतोमानी षाड्गुण्यप
रिनिष्टितः ॥७॥ उपायानांचतुर्णांचचालनेचतुरोरिहा ॥ चतुर्वि
धबलोपेतोद्विजदेवेषुभक्तिमान् ॥८॥ पृथिवीमंडलंयस्यवशं
कर्यभवत्सदा ॥ नगरंशाक्रनगराद्विशिष्टंभातिभूतले ॥९॥ यस्य

पत्नीपुण्यशीलानाम्नाभूत्पुण्यशालिनी ॥ यस्यारूपेणसदृशी
नासीत्त्रैलोक्यमंडले ॥१०॥ पातिव्रत्यगुणैर्यस्यास्तेजां प्राप्यसं
ग० धती ॥ अनसूयात्यागशेषेणाप्यनसूयाभवत्त्वघु ॥११॥ सकदाचि
पु० न्नृपोमात्यैः संवृतेवीरसत्तमैः ॥ उपविष्टोन्नृपसभांददृशेगगने
२०० चरं ॥१२॥ विमानंवन्हिसदृशंनेत्रतेजोहरंपरं ॥ गानश्रवणस
कास्तेराज्ञासहसभासदः ॥१३॥ विह्वलास्तेकिंकिमितिज्ञातुं
दूतानचोदयत् ॥ तेदूताःप्रागमन्द्रष्टुंविमानंसूर्यसन्निभं ॥१४
कस्यवैश्यपस्यपुत्रस्यराजदूतस्यकुष्ठिनः ॥ पातितंदृष्टिपातेनतद्वि
मानंमहीतले ॥१५॥ ततोदूताःसमागम्यप्राशंसुर्नृपतिंतदा ॥ तद्वि २००

मानंमहाराजपुष्पकंतेनसंयुतं ॥१६॥ देवीप्यमानंपतितंकुष्टह्व ।
ष्ट्यामहीतले ॥ ततोतिहर्षितोराजाप्रहृतिद्वयसंयुतः ॥१७॥ आ
रुह्यढोययैतत्रविमानेदृष्टमुमुकः ॥ मम्मामानोमहाभाग्यं
स्वजनैःपरिवारितः ॥१८॥ अनेकवाद्यनिर्घोषैर्विमानःस्पांतिकंय
यौ ॥ दृष्टवांस्तत्रशक्रंतेनेमरुत्मीर्ययानतः ॥१९॥ नानालंकारसंयु
क्तंसर्वदेवगणैर्युतं ॥ बद्धांजलिपुटोभूत्वाप्रोवाचबलिसूदनं ॥२०
धन्येयमद्यधरणीधन्यंजन्मचसंपरः ॥ पूर्वजाःसर्वचद्रष्टेसिधधन्या
न्यद्यप्राचीपते ॥२१॥ पश्यभीमंमत्युलोकेभवनोसानुगस्यमे ॥ यस्य
तेवरणालोकात्रह्मेशानाद्ययःसुराः ॥२२॥ प्रातास्वमेधतोद्दपो ५

जायसेनान्यथाक्वचित् ॥ नजानेकेनरूपेनसोयंदृष्टोविलो-
ग० जनैः ॥ २३ ॥ इदंचतेविमानेनतुकथंनिपतितंभुवि ॥ एनंमेसंशयंदे-
पु० वछेत्तुमर्हसिसांप्रतं ॥ २४ ॥ गतवान्कुत्रचभवान्गंतावाशोम
२०१ मेप्रभो ॥ शुकउवाच ॥ राजन्शृणुमहाश्चर्यंकथितंनारदेनमे
२५ ॥ तदहंकथयिष्येत्वांशृणुष्वैकमनानृप ॥ नारदउवाच ॥ मत्य-
लोकंगतःशक्रभुशुंडेराश्रमंप्रति ॥ २६ ॥ गणेशस्यस्वरूपेणति-
ष्ठतोजपतोनिशं ॥ तत्ध्याताततत्स्वरूपस्यदृष्टंकौतुकमद्भुतं ॥ २७
पूजितस्तेनमुनिनागजाननस्वरूपिणा ॥ नत्वातंमुनिमायद्वहृद्दर्शो
नार्थंतवागतः ॥ २८ ॥ भ्रमोसोमान्निंतानेवदृष्टाप्यत्रप्रागतक्रतो ॥ २०१

शक्रउवाच ॥ अहं च नारदं पृष्ट्वा विसृज्यात्रक्षणेन तं ॥ २९ ॥ अत्युत्सुक
तयायातो मुनीं द्रष्टुं यथाविधि ॥ विमानं वरमास्थाय मनोमारुतवेग
वान् ॥ ३० ॥ मुनीं दृष्ट्वा च संपूज्य द्विरदाननरूपिणं ॥ भ्रुशुंडिं प्रणिपत्या
थ तस्याज्ञां प्रगृह्य च ॥ ३१ ॥ त्वरितः सपरिवारोहं गंतुकामोमरावतीं
यावत्तेनगरम्यासे विमानमिदमागतं ॥ ३२ ॥ तावद्भूतस्य ते दृष्ट्यामुष्टि
नः पापकारिणः ॥ पतितं भूमिभागेस्मिन्सर्वं ते कथितं नृप ॥ ३३
शूरसेनउवाच ॥ तपसा केन वा शक्र गजाननस्वरूपता ॥ प्राप्ता भ्रु
शुंडिना तेन तद्वदस्व मम प्रभो ॥ ३४ ॥ न हि मे तृप्तिरस्तीह शृण्वतस्त्व
त्कथामृतं ॥ ३५ ॥ इति श्रीगणेश० उपास० अध्यायः ५१ शक्र० उ०

हं तत्ते कथयिष्यामि कथामेतां पुरातनीं ॥ यथा तेनापि साहस्रं प्राप्तं गण
नाथस्य भक्तितः ॥ १ ॥ दंडकारण्यदेशेषु नगरे नंदवाभिधे ॥ एकः
ग० कैवर्तको दुष्टो नाम्ना नामैव विश्रुतः ॥ २ ॥ आबाल्याच्चौर्ये निर
पु० तो यौवने जारकर्म कृतं ॥ प्रत्यक्षं दृष्टिविगमं द्वरते च प्रापत्य पि
२०२ तृ ॥ पापधान् कुरुते मिथ्यापरहृद्वेगकारकान् ॥ ततो निःसारि
तो ग्रामाद्भूतमद्यरतो यतः ॥ ४ ॥ लोकैर्बहिर्दूरतरं गिरिकंदरे
कानने ॥ स्थितः कांतापुत्रो मार्गे जघान पथिकान् बहून् ॥ ५ ॥ एवं
बहुधनो जातो नानालंकरणैः स्त्रियं ॥ भूषयामास सत्सुतां पोष
यामास मायया ॥ ६ ॥ शस्त्रं खड्गं च खेटं च पाशं धनुष सत्तमं ॥ दंडं २०२

चोभयतोलोहं वहन्सूर्णो महेषुधीः ॥ ७ ॥ खड्गाग्रेकोटरेवापिस्थि
त्वामारयतेबहून् ॥ नानाविधानिवस्तूनिवासांसाभरणानिच
८ ॥ गृहेसंचयतेनीत्वाविक्रीणातिपुरांतरे ॥ पथ्येष्टंभजतेनित्यंवि
षयान्मंदिरेनिजे ॥ ९ ॥ एवंपापसमाचारोहंत्यरण्येपरान्नपि ॥ एक
दाकस्यचित्स्वेष्टेधावितोयोजनावधि ॥ १० ॥ सतुतस्मात्ततोदूरंस्ख
लितात्पतितोभुवि ॥ ततउत्थायकष्टेनशनैःशनैर्ययौखलः ॥ ११ ॥
अपश्यत्पथिगच्छन्सतीर्थंगाणेश्वरंशुभं ॥ अकरोन्मज्जनंतत्रश्रम
मेवच्चपोहितुं ॥ १२ ॥ ततोगच्छन्स्वविषयंददर्शोपथिमज्जनं ॥ जयंत
गणनाथस्यमंत्रेनामसमन्वितं ॥ १३ ॥ खड्गमुद्यम्यनिःशंकंमुंजल

स्पांतिकंपयो॥ कैवर्तकोनामनामा हंतुंकृतमतिस्तथा॥१४॥ ज
गत्तुःस्तस्यशस्त्राणिखड्गोयंदृढमुष्टितः॥ अन्यथाचाभवद्बुद्धिस्त
गा० स्यदुष्टस्यतत्क्षणात्॥१५॥ धिरस्नाननभक्तस्यमुञ्जलस्यप्रसादतः
पु० जहाससमुनिमत्वासोहृष्ट्वातंतुयथाविधि॥१६॥ पप्रच्छप्रायतः
२०३ कस्माच्छस्त्राणिगलितानिमे॥ बद्धान्यपिहिसर्वाणिपतितानि
कुतोवद॥१७॥ गणेशातीर्थस्नानेनमुनेरालोकनेनचशा
नवैराग्यपयुक्तोसावब्रवीन्मुञ्जलंवचः॥१८॥ कैवर्तकउवाच
आश्चर्यंपरमंमन्येकुंडस्नानेनमेमतिः॥ विपरीताभवद्ब्रह्म
न्विशेषाद्दर्शनेनते॥१९॥ बाल्यप्रभृतिमेनष्टाबुद्धिःपापरता. २०३

भवत्॥असंख्यातानिपापानिकृतान्यद्यावधिप्रभो॥२०॥इ
दानीमेवनिर्विण्णमतिर्मेत्वत्प्रसादतः॥नानाराक्षेपुत्ररेता
निशस्त्वापतितानमे॥२१॥कुरुमेनिग्रहंशर्णंउद्धरस्वभवार्ण
वात्॥साधवोह्यनुगृएहंतिदीनान्निक्षंतिनोपिच॥२२॥नसा
धुसंगमःक्वापिदृष्टश्चाद्दष्टोमयामुने॥यथाशेवधिसंपर्कान्न
जातुपरवान्भवेत्॥२३॥प्राकृ०॥एवमुक्तोमुद्गलोसौतंज
गादकृपान्वितः॥शरणागतसंत्यागेस्मरन्दोषंविशेषतः॥
२४॥गजाननस्यपरमंसर्वसिद्धिकरंनृप॥ततःप्रणाममक
रोत्कैवर्तोमुद्गलंमुनिं॥२५॥सकरस्थापयामासतस्यमूर्द्धिम

यंकरं॥गणेशाय नम इति नाममंत्रमुपादिशत्॥२७॥स्वयष्टिं
ग० पु० रोपयामास गुरुस्तस्य धरातले॥उवाच चैनं प्रीत्याथ्या वदाग
मनं मम॥२८॥तावज्जपस्व नामेदं यावद्यष्टिश्च सांकुरा॥
२०४ एकासनगतो वायुभक्ष्य एकाग्रमानसः॥२९॥सायंप्रात
र्जलं देहि यष्टिमूले निरंतरं॥श्राक उवाच॥उपदिष्टो मुझखे
न नामाके चर्तकस्तदा॥३०॥निराशो जीविते तस्थौ तस्मिन्नं
तर्हिते मुनौ॥एकासनगतो रण्ये जजाप नाममंत्रकं॥३१॥
गुरोपाय मुनेर्यष्टिं वृक्षच्छायासमाश्रितः॥निराहारो नि
रीहश्च जितेंद्रियगणो वशी॥३२॥एवं सहस्रवर्षांते सायष्टिं २०४

सांकुराभवत् ॥ ततः प्रभृति त्वामकरोन्मुनेरागमनस्पृहः ॥ २३ ॥ वा
ल्मीकवेष्टितततनुर्लताजालसमन्वितः ॥ ततोमुनिर्मुजल्लो
पिदेवात्तंदेशमाययौ ॥ २४ ॥ सस्मारचतदायष्टिंतंचकेवर्त्तकंय
दा ॥ दृष्ट्रोऽथममाराणः सप्तांकुरांयष्टिमुत्तमां ॥ २५ ॥ वाल्मिकाक्रां
तदेहंचतंचकेवर्त्तकंमुनिं ॥ उः श्रवंमुनिभिः सर्वैरास्थितंतप
उत्तमं ॥ २६ ॥ त्वदितंनेत्रमात्रेणयततामुनिनातदा ॥ उत्त्वायत
स्पदेहात्सवल्मिकंमुनिसत्तमः ॥ २७ ॥ अंत्रितेनलेनास्यपिपेवीतं
चसर्वशः ॥ तदैवदिव्यदेहंतंजगादमुनिसत्तमः ॥ २८ ॥ प्राप्तवंतं
गणेशस्यसाहूप्यंजपयोगतः ॥ द्विकरंप्रजपंतंचनामवेदानि

नायकंशुभं ॥ ३९ ॥ उन्मीलितेतदानेत्रेमुनिनावेदितस्तुसः ॥ त
गा० स्यनेत्रोद्भवोवह्निर्विद्युद्दहनंगतः ॥ ४० ॥ त्रिलोकीमुद्यतोद
पु० ग्धुंमुनिनावारितोयतः सोपितंमुनिमानम्यस्वगुरुंकरुणा
२०५ युतं ॥ ४१ ॥ आलिलिंगमुदायुक्तस्तनयःपितरंयथा ॥ उपदिष्टो
मुजलेननामकैवर्तकस्तदा ॥ ४२ ॥ वाल्मीकात्तुनरुत्पन्नमा
नयामासतंसुतं ॥ चकारनामकर्मास्यमुजन्लोमुनिराद्रा
त् ॥ ४३ ॥ भ्रमध्यान्निर्गताभ्रुंडाभ्रुभुंडीतिततोनृप ॥ एकादृ
रंचमंत्रेचभवितामभवाक्यतः ॥ ४४ ॥ नयात्वमपिमुनेभ्रुभुंडी
प्रार्थितोभव ॥ यस्यतेदर्शनंस्यात्सकृतकृत्योभवेन्नरः ॥ ४५ ॥ २०५

आयुश्चकल्पतेलक्षंभवितामम वाक्यतः ॥ एवंबहुविधान्त
स्मैवरान्प्रदत्त्वामुद्गले ॥ ४६ ॥ वरानस्मैर्द्दोपश्चाङ्गवत्वंमुनिस
त्तमः ॥ ऊचेतंप्रणिपत्यैवभ्रुशुंडीतवदर्शनात् ॥ ४७ ॥ सार्थकंज
न्मनोविद्यापितरौचतपोयशः ॥ त्वमेवगणनाथोसिपूज्जनी
योसिनोमुने ॥ ४८ ॥ सतुसंपूज्यतान्सर्वान्प्रणम्यचविसृज्य
सः ॥ पुनःपद्मासनगतोजजापैकाक्षरंमनुं ॥ ४९ ॥ उरोमूर्तिंप्रति
ष्ठाप्यगणेशस्यमनोहरां ॥ उपचारैःषोडशभिरपूपूजद्दिनेदिने
॥ ५० ॥ आश्रमोस्यबभौवापिसरोवृक्षलतादिभिः ॥ त्यक्तवैरैःसिं
हमृगैःनकुलैर्भुजगोत्तमैः ॥ ५१ ॥ ततोवर्षेणानस्यांतेप्रसन्नो

मूढ गजाननः ॥ उवाच मत्स्वरूपस्त्वं किमर्थं तपसे तपः ॥ ५१ ॥ कृत
कृत्योसि सायुज्यं प्राप्य बोतेथ लप्स्यते ॥ इदं स्तोत्रं सुविख्यातं ना
ग० मस्तोत्रेति भविष्यति ॥ ५३ ॥ अनुष्ठानकृतं मंत्रं नानासिद्धिप्रदं नृणां
पु० मन्मूर्तिदर्शनात्तत्र न पुनर्जन्मभाग्भवेत् ॥ ५४ ॥ अपुत्रश्च लभे
२०६ त्पुत्रान्विद्यार्थी ज्ञानमाप्नुयात् ॥ शौनक उवाच । इति ते कथितं स
र्वं सूरसेन नृपोत्तम ॥ यत्त्वया परिपृष्टं मे किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि
॥ ५५ ॥ इति श्रीगणेश० उपासना० अध्यायः ॥ ५८ ॥ ब्रह्मोवाच
एवं श्रुत्वा सूरसेनो महत्त्ववाक्यमुत्तमं ॥ पुनः पप्रच्छ तं व्यासतः श्री
तः श्रुत्वा कथानकं ॥ १ ॥ सूरसेन उवाच ॥ केनोपायेन देवेशायानं २०६

गा०
पु०
२०१

वादं नारदेन महात्मना ॥ ८ ॥ बभूव बलवान् राजा कृतवी
र्यो महीतले ॥ सत्यशीलो वदान्यश्च यज्वा मानी महारथः ॥ ९ ॥
जितेंद्रियो मिताहारो देवद्विजनिषेवकः ॥ यस्याश्वगजयो
धानां रथिनां सर्वधन्विनां ॥ १० ॥ न संख्या विद्यते राजन् सह्या
द्रिविषयासिनं ॥ नंदिरे यस्य सौवर्णाः पर्यंका भाजनानि च ॥
११ ॥ आसीदौ देवरूपा त्रपा कार्थमिति सर्वदा ॥ यस्य द्वादशसा
हस्रा ब्राह्मणाः पंक्तिभाजिनः ॥ १२ ॥ सुगंधा नाम यस्यासीत्प
त्नी धर्मपरायणा ॥ पतिव्रता पतिप्राणा त्रैलोक्ये तिमनोरमा ॥ १३
नानालंकारसुभगा द्विजदेवातिथिप्रिया ॥ एवं तो दंप

२०१

तीराजन्नपुत्रौसंबभूवतुः ॥ २४ ॥ पुत्रार्थंसर्वदानानिव्रतानि
चतपांसिच ॥ चक्रतुर्नियमानन्यान्यज्ञांश्चबहुदक्षिणान् ॥ २५ ॥
राज्यंमुद्राचकोशंचजनाज्जनपदांस्तथा ॥ तथानिवेद्यसर्वंतौज
ग्मतुर्वनमुत्तमं ॥ २६ ॥ नानातीर्थानिक्षेत्राणिजग्मतुःपुत्रलिप्सया
तथापिनाभवत्पुत्रोजन्मांतरकृतेनसा ॥ २७ ॥ वल्कलाजिनस
वीतौदंपतीतमस्याश्रितौ ॥ जितेंद्रियौनिराहारौजीर्णप
र्णनिषाशिनौ ॥ २८ ॥ चक्षुर्मात्रेणलक्ष्यौतौदृष्ट्वाथनारदोमुनिः
जनकंकृतवीर्यस्यपितृलोकस्थमब्रवीत् ॥ २९ ॥ अपुत्रत्वा
त्रायगतोविद्यतेतनयस्तव ॥ कृतवीर्योमृत्युलोकेश्वःपरश्वो

ग्र० मरिष्यति॥२०॥यदितस्यभवेत्पुत्रोनाकलोकप्रदर्शकः॥कृ
पु० तवीर्यस्तदाजीवेत्मतोवास्वर्गमाप्नुयात्॥२१॥इत्युक्त्वा
२०८ नारदोयातःपशुपतिस्माद्भुतंविभुं॥भ्रशुंडेःपितरःपुत्रो
तस्यपत्नीसकन्यकाः॥२२॥अग्निज्वालाकुलेघोरेकुंभी
पाकेह्यधोमुखान्॥यमदूतैस्ताड्यमानान्क्रंदंतोविवि
धान्रवान्॥२३॥तेषामाक्रंदितंश्रुत्वानारदःकरुणानि
धिः॥आगत्यकथयामासतेषांदुःखंभ्रशुंडये॥२४॥ना
रदउवाच॥शक्रादयोदेवगणाः॥मुनयःकपिलादयः
यस्यतेदर्शनंकर्तुंयांतिहंबकरूपिणः॥२५॥तत्क २०८

थंपितरोपत्नीपुत्रापुत्र्यश्चकिंकराः॥यमलोकेकुंभिपाकेपं
च्यंतेतवदोषतः॥२६॥त्वंचापिज्ञानसंपन्नःकथंतेनावबुध्यसे
पूर्वंजानंतमुद्धारेयत्नंकुरुमहामुने॥२७॥भृशुंडीरितिसंतप्तो
वाक्यंश्रुत्वामुनीरितं॥दुःखितःपितृदुःखेनभृशंजज्वालवन्हिव
त्॥२८॥उपायंचिंतयामासतेषामुद्धारकारकं॥विलोकयंस्त्रिणि
धानेनभृशुंडीत्यपरोत्तवित्॥२९॥ददौश्रेयःसर्वसंकष्टचतुर्थी
व्रतजेतथा॥ध्यात्वागजाननंदेवंकरेकृत्वाप्युमंपयः॥३०॥उवा
चपितृन्हिश्यपयावद्देवंगजाननं॥भृशुंडी॥यदिमत्तपाकृतंमे
स्तिगणनाथव्रतंतव॥३१॥तद्दानस्यप्रभावेनशीघ्रमुद्धरपूर्वं

ग० जान्॥ एवमुक्त्वा ततस्तेयं गजाननकरेस्थि ॥ ३२ ॥ स्थितमात्रे तदा तातो
पु० येगजाननप्रसादतः॥ विमानानि समारूह्य सर्वे ते दिव्यरूपिणः
२०९ ॥ ३३ ॥ सेव्यमानाश्च पार्षदैः स्तूयमानाश्च चारणैः॥ गंधर्वैर्गी
यमानास्ते गणेशस्थानमाप्नुयुः॥ ३४ ॥ अन्येपि कुंभिपाकस्था
नराउद्धृतिनोभवन्॥ तेपि सर्वे विमानस्थापरं गाणेशं ययुः
॥ ३५ ॥ एवं व्रतस्य महिमा मया ते परिकीर्तितः॥ यद्वैकदिनपुण्येन
सर्वे ते सद्गतिं गताः॥ ३६ ॥ जन्मावधि कृतं येन संकष्टव्रतमादरात्
शेषापि तस्य पुण्यस्य संख्यां कर्तुं न वै क्षमः॥ ३७ ॥ अतस्तस्य प्रभा
वेन विमानं प्रचलेन्मम॥ ३८ ॥ इति श्रीगणेश० उपासनां संक २०९

श्चतुर्थोनिरूपणं अध्यायः॥५९॥ रोमोवाच॥ कुंभीपाकाद्विनिः
स्सृत्यतेष्वयानेषुवैरिवं॥ किमुपायंसत्कृतवान्कृतवीर्यःकृतीतदा
१॥ श्लोक ३०॥ ब्रह्मलोकंजगामाथददर्शकमलासनं॥ दुःखितान्त्रा
रराच्छ्रुत्वावंशविच्छेदकारणं॥२॥ ममपुत्रोतिधर्मात्मावदान्योय
ज्ञकारकः॥ देवतातिथिभक्तश्चमान्यमानयितानृणां॥३॥ नानावि
धैश्चयत्नैस्सपुत्रार्थेकृतवान्विधे॥ तथापिनाभवत्कस्मात्तस्यपुत्रः
सुरेश्वर॥४॥ राज्यंप्रकृतिसात्कृत्वावायुभक्षःस्थितोवने॥ अस्थि
मात्रावशेषोसौअयमद्यवामरिष्यति॥५॥ जन्मांतरीयंतस्यैनो
येनगच्छेत्विदंप्रभो॥ तमुपायंदयांकृत्वावदस्मेकमलासनः॥

६॥ संप्राप्य पिष्येत त्राहं स्ववंशस्य विवृद्धये ॥ एवं स ललितां वाणीं श्रु
त्वोवाच तदा विधिः ॥७॥ श्रु सतां तव पुत्रस्य पूर्वजन्म मयेरितं ॥ सोम
ग॰ नामा भवत्पूर्वं तत्रैव नगरे च सः ॥८॥ दुःष्कर्मी नितरां यस्य दृष्टेने
पु॰ पुण्यनाशः कृत ॥ एकदानेन वित्तस्य लोभेन पथि घातिना ॥९॥
२१० ग्राह्य प्राज्ञब्राह्मणाः प्रांतास्त्यक्ता तेन गुहांतरे ॥ सर्वं तद्रीयुमा
सदाय निशि स वनं समागतः ॥१०॥ माघकृष्णा चतुर्थ्यां स उदये
शशिनो नृप ॥ गणेशोर्चेति गणेशोति पुत्रमाहूय सत्वरं ॥११॥ प्र
लब्धान्न जलस्लेन सहैव बुभुजे तदा ॥ कालेन तस्य पुत्रोसौ पं
चत्वमगमन् निशि ॥१२॥ चंद्रोदये चतुर्थ्यां वकृष्णायामेवम् २१०

भुजा॥ अज्ञानकृतसंकष्टचतुर्थीव्रतसंभवात् ॥२३॥ पुण्यपाद्देनाय
कस्यानंजगामसुखंदंवसः॥ विमानवरमारूढोवीज्यमाणोप्सरो
गणैः॥२४॥ वैमानिकैस्तूयमानोदिव्यपुष्पैरथार्चितः॥ तेनैवपुण्य
प्रभावेणकृतवीर्याभिधोनृपः॥२५॥ तवपुत्रसमापेदेपुत्रत्वमधुना
भुवि॥ तदस्थाद्यज्ञयातस्यपुत्रउत्पत्स्यतेनघ॥२६॥ इतिब्रह्मवचः
श्रुत्वाचकंपेसनृपोत्तमः॥ पप्रच्छपुनरेवासौपायंपापनाशनं
॥२७॥ प्राकृउवाच॥ ब्रह्महत्याकृतंतस्यपापंनस्येत्कथंविभो तद्द
दस्वदयासिंधोयद्यपिस्यात्सुदुष्करं॥२८॥ ब्रह्मोवाच॥ सचेद्व्रतंतु
संकष्टचतुर्थीसंज्ञकंतव॥ सुतःकरिष्यतेसम्यक्तस्मात्पापात्प्रमुच्य

१९ राजोवाच ॥ कथं तत्क्रियते ब्रह्मन्कस्मिन्मासे व्रतं शुभं ॥ तत्सर्वं
वद मे स्वामिन्येन पापं लयं व्रजेत् ॥ २० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ चतुर्थी भौमं
ग० वारे तु माघे कृष्णा भवेद्यदि ॥ शुभे मुहूर्ते चंद्रे च कुर्यात्प्रारंभमस्य
पु० ह ॥ २१ ॥ दंतधावनपूर्वाणि स्नानानि चैकविंशतिः ॥ कुर्वीत नि
२०११ त्यकर्माणि जपेन्मंत्रं ततः परं ॥ २२ ॥ निराहारो भवेन्मौनी परनिं
दाविवर्जितः दुष्कर्म च सत्तांबूलं वर्जयेन्नियमेन च ॥ २३ ॥ वर्जयेज्ज
लपानं च परद्रोहं च पैशुनं ॥ तिलामलककल्केन दिनांते स्नान
माचरेत् ॥ २४ ॥ एकाक्षरं षडर्णं वा जपेद्वा वेदितं मनुं ॥ गणेशप्रीतये
तस्य नाममंत्रं यथाविधि ॥ २५ ॥ ध्यायेत्स्थिरेण मनसा देवदेवं ग २११

जानं नं ॥ मुहूर्त्तमात्रेण ततः पूजयेद्गणनायकं ॥ २६ ॥ उपचारैः षो
डशभिर्नैवेद्यैर्विविधैरपि ॥ मोदकापूपशष्कुलीलड्डुकैर्वटकै
रपि ॥ २७ ॥ पायसैर्विविधैरन्यैर्व्यंजनैर्लेह्यचोष्यकैः ॥ फलैर्नाना
विधैः स्रग्तांबूलैर्दक्षिणादिभिः ॥ २८ ॥ एकविंशतिदूर्वाभिः शेषैः कु
सुमैरपि ॥ चंद्रोदये घंटनादेन तिथये मंत्रपूर्वकं ॥ २९ ॥ गजाननेनोपप
श्यान्तु चंद्राय च ततः परं ॥ निवेद्य पूजनं नत्वा क्षमाप्य च पुनः पु
नः [illegible] ॥ ब्राह्मणं भोजयेच्च त्वयाशक्त्या वा चैकविंशति ॥ दश द्वा
दश वा प्राज्ञो दक्षिणाभिः स्तुतोषयेत् ॥ ३० ॥ कथां श्रुत्वा ततः स
[illegible] स्वयं भुंजीत वाग्यतः ॥ गीतवादित्रघोषेण शेषरात्रिं नतेन

येत्॥२१॥एवंव्रतंचैकवर्षंकृतंचेद्यत्नतोनृप॥सर्वपापक्षयंयाति
स्प भविताप्युत्तमः॥२२॥अन्यंवाचिंतयेत्कामंयंयंतानाप्नु
ग० यान्नरः॥सर्वसंकष्टनाशःस्यात्परचक्राद्भयंनहि॥२४॥शमी
पु० मूलेजपंस्तिष्ठन्नुपवासपरायणः॥आचंद्रोदयपर्यंतंव्रत
२१२ मेतत्समाचरेत्॥२५॥अपोमुखोजपन्नग्नमस्तदीप्सितमवा
प्नुयात्॥दारान्पुत्रान्धनंराज्यंलभतेनात्रसंशयः॥२६॥श्रा
वणादिषुमासेषुघृतलड्डादिकंपृथक्॥भक्षयेद्व्रतपर्यंतंतस्य
सिद्धिरनुत्तमा॥२७॥शुक्रउवाच॥अंगारकचतुर्थ्यास्तुविशेषो
भिहितःकृतः॥वरत्वंकृपयाब्रह्मन्प्रश्रयावनतायमे॥२८॥ २१२

शृण्वतोनचमेतृप्तिर्गजाननकथामृतं॥२४॥इतिश्रीगणेश०
उपासना० चतुर्थीव्रतनिरूपणंअध्यायः॥२०॥कउ०॥अंगार
कचतुर्थ्यास्तुमहिमानंमहीपते॥शृणुष्वावहितोभूत्वाकथ
यामिसमासतः॥१॥अवंतीनगरेराजन्भारद्वाजोमहामुनिः॥वे
दवेदांगवित्प्राज्ञःसर्वशास्त्रविशारदः॥२॥अग्निहोत्ररतोनित्यं
शिष्याध्यापनतत्परः॥नदीतीरंगतोतिष्ठन्अनुष्ठानरतोमुनिः
३ कामबाणाभिभूतःसन्निपपातमहीतले॥प्रतिविद्धस्वगात्र
स्यतदारेतःप्रचस्खले॥४॥प्रविष्टंतस्यतद्रेतःपृथिवीविलमं
ध्यतः॥ततएकःकुमारोभूत्जपाकुसुमसन्निभः॥५॥तंधरित्री

हर्षात्पालयामास सादरं ॥ धनुःखंते न धन्यं सा मनुत्ते पितरौ क्रु
लं ॥ ६ ॥ ततः सप्तमवर्षेस्तां पप्रच्छ जननीं निजां ॥ मविलोहितमाक
स्मान्मानुषं देहमास्थिते ॥ ७ ॥ कश्च मे जनको मातस्तन्ममाच
क्ष्व सांप्रतं ॥ धरोवाच भारद्वाजमुनेरेतमवलितं मयि संगतं ॥
ततो जातोसि रे पुत्र त्वपितोसि मया श्रुतं ॥ पुत्र उवाच ॥ तर्हि त्वं मे मु
निं मातर्दर्शयस्व तपोनिधिं ॥ ९ ॥ क० उ० तमादाय तदा देवि र्भार
द्वाजं जगाम कु ॥ उवाच प्रणिपत्यैनं त्वद्वीर्यप्रभवं सुतं ॥ १० ॥ तर्हि
त्वं तं पुरो धाय स्वीकुरुष्व मुनेधुना ॥ तदाज्ञया पाययेधात्री स्वपाम
ह चिरं तदा ॥ ११ ॥ भारद्वाजः सुतं लब्ध्वा मुमुदे चाशिलिंगितं ॥ ग्या

घ्रायंशिरउत्संगेस्थापयामासतंमुदा ॥ २२ ॥ सुमुहूर्तेशुभेलग्नेच
कारोपनतिंमुनिः ॥ वेदाशास्त्राण्युपाशिष्यगणेशस्यमनुंशुभं ॥
२३ ॥ उवाचकुर्वनुष्टानंगणेशप्रीतयेरितं ॥ संतुष्टोदास्यतेकामास्व
गेतवमनोगतान् ॥ २४ ॥ ततःसनर्मदातीरेपद्मासनगतोमुनिः ॥ स
न्नियम्येंद्रियाण्याशुध्यायेन्हेरंबमंतरे ॥ २५ ॥ जजापपरमंमंत्रंवायु म
भक्षोभ्रप्रकृतः ॥ एवंवर्षसहस्रंसतपस्तेपेसुदारुणं ॥ २६ ॥ माघ
कृष्णचतुर्थ्यांतमुदयेशशिमंडले ॥ दर्शयामासरूपंस्वंगण
नाथोदशभुजं ॥ २७ ॥ दिव्यांबरंभालचंद्रंनानायुधलसत्करं
चारुमुंडंलसदंतंशूर्पकर्णंसकुंडलं ॥ २८ ॥ सूर्यकोटिप्रतीकाशं

नानालंकारमंडितं ॥ ददर्श रूपं देवस्य स बालः पुरतः स्थितं ॥ १९
उत्थाय प्रणिपत्यैनं तुष्टाव जगदीश्वरं ॥ नमस्ते विघ्ननाशाय नमस्ते
ग० विघ्ननाशिने ॥ २० ॥ नमस्ते जगदाधार नमस्ते लोकपालक ॥ ब्रह्मा
पु० दये ब्रह्मविदे ब्रह्मणे ब्रह्मरूपिणे ॥ २१ ॥ लक्ष्यालक्ष्यस्वरूपाय
२२४ दुर्लक्ष्यनाशिने नमः ॥ सुरासुराणामीशाय सर्वशक्त्युपबृंहिणे ॥ २२
निरामयाय नित्याय निर्गुणाय गुणच्छिदे ॥ नमो ब्रह्मविदे श्रे
ष्ठ स्थितिसंहारकारिणे ॥ २३ ॥ इति स्तुतः प्रसन्नात्मा परमात्मा
गजाननः ॥ उवाच श्लक्ष्णया वाचा बालकं संप्रहर्षयन् ॥ २४ ॥
गजानन उ० ॥ तवोग्रतपसा तुष्टो भक्त्या स्तुत्यानया पि च ॥ बालमा २२५

वपिधैर्यश्च ददामिवांछितान्वरान् ॥२५॥ एवमुक्तोभूमिपुत्रो
वचउचेगजाननं ॥ भौमोवाच ॥ धन्यादृष्टिर्जननमपिमेदर्शनात्ते ।
सुरेशधन्यं ॥ ज्ञानंकुलमपिविभोभूःसशैलाद्यधन्या ॥ धन्यंचैतत्स
कलमपितपोयेनदृष्टोसिचक्षुः ॥ धन्यावाणीवसतिरपियासंस्तुतो
भूद्भावात् ॥२६॥ यदितुष्टोसिदेवेशस्वर्गेभवतुमेस्थितिः ॥ अमृतं
पातुमिच्छामिदेवैःसहगजानन ॥२७॥ कल्याणकारीमेनामख्याति ।
मेतुजगत्त्रये ॥ दर्शनंतेचतुर्थ्यांमेजातंपुण्यप्रदंविभो ॥२८॥ अतःसापु ।
ण्यदानित्यंसर्वसंकष्टहारिणी ॥ कामदाव्रतकर्तॄणांत्वत्प्रसादात्सदा ।
स्तुचे ॥२९॥ गजाननउवाच ॥ अमृतंपास्यसेसम्यक्देवैःसहधरासुत ॥

मंगलेतिचनाम्नात्वंलोकेख्यातिंगमिष्यसि ॥ ३० ॥ अंगारकेतिरक्तत्वा
ग० त्सुमत्पायतःसुतः ॥ अंगारकचतुर्थीयेकरिष्यंतिनराभुवि ॥ ३१ ॥ ते
पु० षामब्दंभवंपुण्यंसंकष्टीव्रतसंभवं ॥ निर्विघ्नता सर्वकार्येभविष्यति
२१५ नसंशयः ॥ ३२ ॥ अवंतीनगरेराजाभविष्यस्यपरंतप ॥ व्रतानामुत्तमं
यस्मात्कृतंतेव्रतमुत्तमं ॥ ३३ ॥ यस्यसंकीर्तनान्मर्त्यःसर्वान्कामानवा
प्नुयात् ॥ इतिदत्वावरान्देवोपिदधेद्विरदाननः ॥ ३४ ॥ ततःसमं
गलोदेवःस्थापयामासयत्नतः ॥ शुंडामुखंदशमुखंसर्वावयवसुं
दरं ॥ ३५ ॥ प्रसादंकारयामासगजाननमुदावहं ॥ संज्ञा
मंगलमूर्तितद्देवदेवस्यसोकरोत् ॥ ३६ ॥ ॥ ततो २१५

भवत्कामदाद्दक्षेत्रं सर्वजनस्य तत् ॥ अनुष्ठानात्स्मरणाच्च दर्शनात्स
र्वमोक्षदं ॥ ३७ ॥ ततो विनायको देवो विमानवरमुत्तमं ॥ प्रेषयामास
स्वगणैर्भौममानेतुमंतिके ॥ ३८ ॥ तेगत्वा तेन देहेन तं भौममान
यन्द्रुतात् ॥ गणेशस्यांतिकं राजन् तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३९ ॥ ततो ।
भौमोभवत्ख्यातः त्रैलोक्ये सचराचरे ॥ पयो भौमेन संकष्टच
तुर्थी भौमसंयुता ॥ ४० ॥ कृत्वा प्राप्तं तथा स्वर्गेमृतपानं सुरैः सह ॥
अंगारकयुता चतुर्थी प्रथिता भुवि ॥ ४१ ॥ चिंतितार्थप्रदानेन
चिंतामणिरिति प्रथां ॥ प्रणतो मंगलमूर्तिः सर्वानुग्रहकारकः ॥ ४२ ॥
पारिमेरात्तु नगरात्पश्चिमे प्रथितो भवत् ॥ चिंतामणिरिति

ख्यातः सर्वविघ्ननिवारणः ॥४३॥ अधुना सिद्धगंधर्वैः श्रूयते सविधू
दये ॥ ददाति वांछितानर्थान्पुत्रपौत्रादिसंपदः ॥४४॥ इति श्रीगणे
ग० शपु० उपासना० संकष्टचतुर्थीव्रतोपाख्यानं अध्यायः ॥६१॥ ब्रह्मो
पु० वाच ॥ एकदाहं गतो राजन्कैलासं गिरिशालयं ॥ उपविष्टः सभा
२९६ मध्ये पश्यन्नारदमागतं ॥१॥ तेनापूर्वं फलं चैकं शंकराय निवेदि
तं ॥ ययाच गणपस्तत्तु कुमारोपि च शंभवे ॥२॥ कस्मै देयं फलमि
दं मह्यं त्वं करोपि मां ॥ अहं प्रोवाच बालाय कुमारायेति तं तदा
३ ॥ दत्तं शिवेन तस्मै तच्चुकोप च गजाननः ॥ ततो ब्रह्माण्डभवनं ग
त्वा सृष्टिमियेष च ॥४॥ तत्र विघ्नकरो विघ्नं चकार परमाद्भुतं ॥ उग्ररू २९६

पंसमांत्स्थापयेभेषयामासमांतदा॥५॥अपिश्रांतेयविधुर्द्दृष्ट्वाक्रूरत
रंव्रतं॥सोहसत्परमंशूर्णंस्वगणैर्द्धिरदाननं॥६॥ततःपरमक्रुद्धोसा
वशापत्तंविधुंतदा॥अदर्शनीयस्त्वैलोक्येमद्वाक्यात्त्वंभविष्यसि
॥७॥कदाचित्केनचिद्दृष्टःसमहापापवान्भवेत्॥एवंसस्वागतोदे
वोनिजधामगणैर्वृतः॥८॥चंद्रस्तुमलिनोनीलोमग्नश्चिंतार्णवे
हृदे॥अणिमादिगुणोपेतोजगत्कारणकारणः॥९॥कथमाचरि
तंशैस्त्रंअस्तानाद्धालवत्तया॥अदर्शनीयःसर्वेषांविवर्णःमा
लिनोभवत्॥१०॥कथंस्वरूपोवंद्यश्चकलाभिःसुरतोषकः॥एत
स्मिन्नंतरेदेवैः॥श्रुतःशापोमहाविधोः॥११॥तत्रैयुर्ब्रह्मशक्राद्या

त्रास्तेसौगजाननः॥ विजित्तेपुःसुरेज्यास्तेविघ्नकारणकारिणो॥२२॥
देवाऊचुः॥त्वंदेवदेवजगतामसिवंदनीयत्वंपासिहंसिविदधासिय
ग० थेष्टमीश॥त्वंनिर्गुणोपिगुणकृद्गुणिनामधीशस्त्वामेवदेवशरणंवय
पु० मुपयाताः॥पाहीशनोखिलजगद्भवपाशभीतंचंद्रंपराधरिकथप
२२७ तितंसुकष्टे॥ तस्माद्वयंजगदीशजगच्चचंद्रःशर्मानुयामभवनेशत
थाविधेहि॥२४॥संकष्टेपतितंविश्वमदृश्येपशशिनिप्रभो॥अनुग्रहंच
चंद्रेस्मिंस्त्वैलोक्यकर्तुमर्हसि॥२५॥नाज्ञासीद्यस्यतेरूपंमहिमानं
श्रुतित्रयं॥एकस्यस्तवनीयःस्यास्तथापिस्तूयसेखिलैः॥२६॥कृतकृ
त्यावयंतेद्यदर्शनाज्ज्ञाषणादपि॥शरणंचप्रपन्नास्यप्रपन्नार्तिहरा २२

व्ययं॥१७॥इतितद्वचनंश्रुत्वागजगद्‌द्विरदाननः॥सुप्रसन्नस्त्वैते
षांधर्मकामार्थमोक्षदः॥१८॥विकटउवाच॥प्रसन्नोहंसुरास्तुत्या
शृणुध्वंवांछितंमहत्॥असाध्यमपिवोदद्यांत्रिषुलोकेषुयद्भवे
त्॥१९॥देवाऊचुः॥सुधाकरेणुग्रहंतेसर्वमीहामहेवयं॥अनुग्रही
तेतस्मिंस्तुसर्वेषामनुग्रहोभवेत्॥२०॥गणेशउवाच॥एवमस्तुप्रातं
वार्धेतदर्धार्धमथापिवा॥अदर्शनीयस्तुशशिभूयात्पंवावर
त्सराः॥२१॥ततस्तेदेवाःसर्वेप्रणेमुर्द्विरदाननं॥उवाचप्रणतां
स्तांस्तुविकटोभावपूर्वकं॥२२॥अप्रमाणांकथमहोवचोमेकर्तु
मुत्सहे॥२३॥मेरुश्चलेत्पतेत्सूर्योवन्हिःसीतोभवेद्यदि॥मर्यादां

मन्त्रजोत्तिष्ठं धुः र्वचोमे नान्तं तं भवेत् ॥२४॥ अथाह गदतो वाक्यं शृ
णुध्वं सुरसत्तमाः ॥ मा द्रष्टुकं चतुर्थ्यां यां ज्ञानतो ज्ञानतोपि वा ॥२५
ग० अभिशापी भवेच्चंद्रदर्शनाम्रशाद्ः स्वभाक् ॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा रे
पु० वाम्मुमुदिरे खिला ॥२६॥ ओमिति प्रणिपत्योचुः ब्रह्म दृष्टिं च चि
२२८ न्तिपुः ॥ नरानुज्ञां गृहीत्वा पुरे वा ब्रह्मसंप्रति ॥२७॥ तमूचुस्त्वंमू
ढतरो योहसे द्विरदाननं ॥ त्रैलोक्यं नायके देवे जगत्त्रय विधायिनि
अव्यये निर्गुणे नित्ये परब्रह्मस्वरूपिणि ॥२८॥ गजानने विलग्न
रो वपराधं यतो चिरः ॥ अस्माभिः परमं क्लेशात्त्वसन्तोषो कृतो वि
भुः ॥३०॥ मा द्रष्टुकं चतुर्थ्यां तं नष्टचन्द्रं कथाचन ॥ एवं नियमि २९

४ संकटे हि संततवपा श्रेष्ठापराधिना ॥
त्रैलोक्य

तंतैनसर्वलोकहितेप्सुना ॥२१॥ त्वंचापिशरणंयाहिदेवदेवंगजाननं
तत्प्रसादाद्बुद्धतनुःपरांख्यातिमवाप्स्यसि ॥२२॥ इतितद्वचनंश्रुत्वादे
वानांहितमात्मनः ॥ जगामशरणंदेवंशरणागतवत्सलं ॥२३॥ गजा
ननंसुरेशानंमहेशानामिवंदितं ॥ जजापपरमंमंत्रमेकाक्षरमघा
पहं ॥२४॥ विधुरिंद्रोपविष्टंसपरमेणसमाधिना ॥ दशाब्दादशव
र्षाणितपस्तेपेसुदारुणं ॥२५॥ गंगायांदक्षिणेतीरेसर्वसिद्धि
प्रदायिनि ॥ ततःप्रसन्नोभगवान्प्रत्यक्षोगजाननः ॥२६॥ र
क्तमाल्यांबरधरोरक्तचंदनचर्चितः ॥ चतुर्भुजोमहाकायःसि
न्दूरारुणविग्रहः ॥२७॥ प्रभयाप्याभासयन्लोकान्कोटिसूर्याधिकं

प्रभः॥ तेजःसमूहं दृष्ट्वा तं प्रचकंपे भृशं भृशी ॥३८॥ परमं धैर्यमा
ग० स्थाय कृतांजलिपुटाधरः॥ तर्कयामास मनसा प्रयोयं द्विरदा
पु० ननः ॥३९॥ वरं दातुमिहायात इति मत्वाननामतं ॥ धर्मार्थकामा
२१९ स्तं नु ते विलानां तस्मै नमो विघ्नविनाशनाय ॥४०॥ कृपानिधे ब्रह्म
मयाय देव विश्वात्मने विश्वविधानदक्ष ॥ विश्वस्य बीजाय जगन्म
याय त्रैलोक्यसंहारकृते नमस्ते ॥४१॥ त्रयीमयायाखिलबुद्धि
दात्रे प्रबुद्धिदीपाय सुराधिपाय ॥ नित्याय सत्याय च नित्यबु
द्धे नित्यं निरीहाय नमोस्तु नित्यं ॥४२॥ अज्ञानदोषेण कृतोपरा
धस्तं क्षंतुमर्हसि सिद्ध्याकर त्वं ॥ तवापि दोषः शरणागतस्य त्वा २१९

गेमहात्मन्कुरुमेनुकंपां॥४३॥इतितद्वचनंश्रुत्वारेवदेवोगजान
नः॥तस्मैवरान्ददौरेवःस्तुत्यातस्यसुतोषितः॥४४॥पथाश्वेस्थितंरू
पंतथातत्तेभविष्यति॥भाद्रशुक्लचतुर्थ्यांत्वांप्योनरःसंप्रपश्यति
४५॥तस्याभिशापोनूनंस्यात्पापहानिश्चसूर्खता॥तस्यामदर्शनी
योसिपङ्कमेसुरैःसह॥४६॥कृष्णपक्षेचतुर्थ्यांयद्व्रतंचकुरुतेनरः
तदारयेहंपूज्यस्तंपूजनीयःप्रयत्नतः॥४७॥दर्शनीयःप्रयत्नेनवि
परीतव्रतंयथा॥ललाटेकलयातिष्ठममप्रीतिकरःशशीन्॥४८॥
प्रतिमासंद्वितीयायांनमस्यश्चभविष्यति॥एवंलब्ध्वावरंचंद्रोयथ
थाश्वैभवत्तदा॥४९॥स्थापयामासवरदःमूर्तिंदेवर्षिभिःसह॥मा

लचंद्रेतिनामास्यचक्रुस्तेमुनयःसुराः॥५०॥प्रसादंकारयामासकां
चनंरत्नसंयुतं॥उपचारैःषोडशभिःपूजयामाससादरं॥५१॥पूजि
ग० ताश्चसुरासर्वेमुनयश्चवरान्ददुः॥सिद्धक्षेत्रमितीलोकेविख्यातं
पु० तेभविष्यति॥५२॥अनुष्ठानवतामत्रसर्वसिद्धिकरंभवेत्॥ततस्ते
२२० देवमुनयोनत्वातंद्विरदाननं॥५३॥ययुःप्रसन्नामुनयःस्वस्वस्था
नेमुदायुताः॥यातेषुदेवमुनिषुदेवोपिपिदधेवपुः॥५४॥अंत
र्हितेभालचंद्रेचंद्रोकृष्टमनाइव॥स्वधामप्रतिपद्येवस्वधाम
पपयौतदा॥५५॥इतिश्रीगणेशपुराणेउपासनाखंडेदशापादु
परवर्णनंनामअध्यायः॥६२॥कृतवीर्यउवाच॥चतुर्थ्याःकस्य २२०

पद्मेतु भक्तिं चैवं ज्ञोदयेयतः ॥ किं पतेतन्निमित्तं यत्स्पष्टं तत्ते निरूपितं
॥१॥ दूर्वांकुरार्पणस्यापि श्रोतुमिच्छामि कारणं ॥ किमर्थं गणनाथ
स्य प्रियाः दूर्वांकुरा वद ॥२॥ ब्रह्मोवाच ॥ हंत ते कथयिष्यामि दूर्वांकुर
समर्पणे ॥ यत्फलं गणनाथस्य श्रूयतां तन्नृपोत्तम ॥३॥ जांबोतिन
गरी ख्याता देशे दक्षिणतो भवेत् ॥ क्षत्रियः सुलभो स्यां तु गुणी दा
नी धनी बली ॥४॥ विवेकपासी न्याम्न्यमानी शमी दम परायणः ॥
सर्वशास्त्रार्थतत्वज्ञः सर्ववेदार्थतत्ववित् ॥५॥ चिकस्य भक्तिमा
न्नित्यं स्तुतौ स्तोत्रपरायणः ॥ तस्य भार्या समुद्रासी न्नाम्ना परम
विश्रुता ॥६॥ अत्यंतसुंदरी साध्वी स्वरूपाधिः कलाभरः ॥ देवं वि
^वे

ग॰ पु॰ २२१ प्रातिथ्यिपरापत्यद्धरमनोगुणौ ॥६॥ यावत्तावत्समायातोब्राह्म
णोमधुसूदनः ॥ देवाभिप्रातिथ्यिपरापत्यप्तरमनोगणौः ॥७॥ या
वत्तावत्समायातोब्राह्मणोमधुसूदनः ॥ भिक्षाभिलाषीसत
तंपरमेश्वरचिंतकः ॥८॥ कुचैलश्चदरिद्रत्वात्सांबरोपिदि
गंबरः ॥ सुलभस्तेतुदृष्ट्वैवप्रणनाममुदायुतः ॥९॥ जहासचै
नंसहसामोहाविष्टोद्विजोत्तमं ॥ सउवाचततःशापंप्रति
क्षुब्धोमहामुनिः ॥१०॥ क्रोधसंरक्तनयनस्त्रैलोक्यंप्रदह
न्निव ॥ हलकर्षणकोनित्यंनित्यंदुःखसमन्वितः ॥११॥ दृषो
भवतुक्षुद्रेत्वंयोहसक्षिद्वितेर्द्विजे ॥ भर्त्तुःशापंपरिश्रुत्यसम्मु २२१

द्राक्षोथ मूर्छिता ॥ १२ ॥ अशापतं द्विजं रुष्टा सर्पिणीव पदाहता
यतस्त्वया विवेकेन शापोदत्तोपतेर्मम ॥ १३ ॥ अतस्त्वं गर्धभो भूत्वा
विष्टाशी भव कुद्विज ॥ सोपि तामशपत्क्रूरो श्रुत्वा शापं तदीरितं ॥ १४
स्त्रीत्वक्रपोह्यस्मात् त्वं चांडाली तु भविष्यसि ॥ दरिद्रा दोषबहुला वि
एमूत्राशा भंकरी ॥ १५ ॥ एवं परस्परं शप्त्वा त्यक्त्वा देहान् मुकुंदलो
भान् ॥ मुकुंदो वृषभो जातो हलकर्षणवान् भवन् ॥ १६ ॥ न विप्रत्वा
तिः क्षणं तस्य विप्रशापात् तदाभवत् ॥ द्विजोपि रासभी योनौ र
जातो सौ मधुसूदनः ॥ १७ ॥ जाता समुद्रा चांडाली दुष्टा प्राणि
विहिंसका ॥ दारिपेशाच वती विएमूत्राशनतत्परा ॥ १८ ॥

ग॰ पु॰ २२२

अतिशुष्कशरीरामादंतुराविकटानना ॥ कदाचिदटमानासाद
क्षिणेनगरस्यतु ॥ १९ ॥ प्रसादंगणनाथस्यददर्शपरमाद्भुतं ॥ ना
नाद्रुमलताजालैर्नानापक्षि–गणैर्युतं ॥ २० ॥ यत्रयोगीश्वराःकेचि
दनुष्ठानरताःसदा ॥ उपासकागणेशस्यनियमस्थावसं
तिहि ॥ २१ ॥ केचित्कामार्थिनःकेचित्पुत्रमोक्षधनार्थिनः
कदाचिद्भाद्रमासस्यचतुर्थ्यांतुगृहेगृहे ॥ २२ ॥ तस्मिन्पु
रेसंप्रवृत्तोगणनाथमहोत्सवः ॥ अतिवृष्टिःप्रवृत्ताच
महाप्रलयसूचिका ॥ २३ ॥ चांडालीवृष्टिभीता
सायातियच्चसन्निवेशनं ॥ ततस्ततोखिलजनैर्नि २२२

रस्ताताडनाशिभिः॥२४॥ततोदेवालयंयाताप्राणेचवह्निंप्रगृह्यसा
पतितोगणनाथस्यमस्तकेदैवयोगतः॥२५॥सरासभःसीतभी
तोयातोदेवालयंतदा॥तत्राप्यताडयन्केचित्योगिभिस्तैर्नि
राकृतः॥२६॥प्रज्वाल्यसात्त्वणेरग्निंउष्णान्यंगानिकुर्वती॥प्रक
म्पाद्वायुनाप्रागात्एकोदूर्वांकुरस्तदा॥२७॥तदाघ्रोलांगला
त्रमुकोदेवात्समायपौ॥आसारंगणनाथस्यभाविनोर्थस्य
गौरवात्॥२८॥उभावपित्वणंतस्याश्चंडाल्यासौबुभुक्षुक्षुतं॥
परिसुप्तेजनेतत्रतयोर्युद्धमवर्तत॥२९॥लताभ्यांचैवश्रृंगा
भ्यांगजाननसमीपतः॥तयोर्निपतितौभूमौ॥छुंआयांचपदे

तदा ॥ २० ॥ दूर्वांकुरो गणेशस्य तुतोष च गजाननः ॥ बहिष्कारदं
डेन मुष्टिकूर्परघातनैः ॥ २१ ॥ सापि पलायनपरा ताडिता शर्करा
ग० दिभिः ॥ चांडाल्या रासभस्यापि स्पर्शशंकाकुलैर्जनैः ॥ २२ ॥ स्ना
पु० पितस्तीर्थतोयेन मंत्रितेन गजाननः ॥ पूजितः परया भक्त्या ना
२२२ नाद्रव्यैरनेकशः ॥ २३ ॥ वृषराश्वभचांडालीरति दृष्ट्वा जनाः पुनः
ताडयामासु रथ्याग्रा लघुभिर्जानुभिस्तलैः ॥ २४ ॥ देवद्वारे च पि
हिते गतिस्तेषां न विद्यते ॥ भमत्तां कंदतां तेषांत्र पापाणां रास
णो ॥ स्वनैः ॥ २५ ॥ नमोस्तु देवदेवस्य विकटस्य तदा हृत्तो ॥ एतेषां
तु प्रसंगेन पुनः पूजा मम अभवत् ॥ २६ ॥ एतैश्च पूजितश्चाह
२२२

मेदूर्वांकुरादिभिः ॥ प्रदक्षिणा बहूत्तराः कृताडुःखेषुसत्स्व
यि ॥ ३७ ॥ भाद्रशुक्लचतुर्थ्यां मे दूर्वामेकां समर्पयेत् ॥ स मे मा
न्यश्च पूज्यश्च यश्च कुर्यात्प्रदक्षिणां ॥ ३८ ॥ तस्मादेतान्विमा
नेनस्वधामप्रापवाम्यहं ॥ एवं विमानं न प्रैषीत्स्वगणैरूप
लक्षितं ॥ ३९ ॥ स्वरूपचारिभिर्दैवागंधर्वाप्सरसांगणैः ॥ गी
तवादित्रनिचयैः पुष्पैः परिमलैरपि ॥ ४० ॥ दिव्यभोगसमा
युक्तं पताकाध्वजमंडितं ॥ तानादाय गणास्तेतु गजानन
स्वरूपिणः ॥ ४१ ॥ तस्मिन्विमाने निक्षिप्य दिव्यदेहान्
मुदायुतान् ॥ गजाननाज्ञया तस्य धाम संप्रापयंजवान् ॥ ४२

ग० पु० २२४ पश्यतां सर्वलोकानां आश्चर्यमभवत्हृदि ॥ एतेषां पूर्वरूपेण ग
तिरेषेति चाब्रुवन् ॥४४॥ ततो योगीश्वराः केचित्त्यक्त्वाध्यानं ग
तानघाः ॥४५॥ तदेवाशु चरिष्यामस्त्यक्त्वानुष्ठानमात्मनः ॥ अ
संख्यातो गतः कालेन देवो ह्यक्षयथं गतः ॥४६॥ विरक्तानां वायुभु
जां अनुष्ठानवतां सदा ॥ धामः प्राप्तिः कदा नस्यात्कृपेशस्य वदं
तु नः ॥४७॥ इति श्रीगणेशपुराणे उपासनाखंडे दूर्वोपाख्याने
अध्यायः ॥६३॥ गणा ऊचुः ॥ शृणुध्वं योगिनः सर्वे स्थिरीकृत्य
मनश्चलं ॥ यन्नशेषो भवेद्वक्तुं समर्थश्चतुराननः ॥
॥१॥ तद्वक्तुं कः समर्थः स्याद्यथाप्याप्तं किं वदे २२४

त्वमेवं कुर्वंति स्तवनं यस्य सर्वे ब्रह्मा च शिवादयः ॥१॥ तस्य कोगण
नाथस्य महिमानं वदेत्स्फुटं ॥ इत्यंतरीयां लीलां वा तथापि श्रुणुत्ता
नघाः ॥२॥ दूर्वांकुराणां महिमा न ज्ञातः मुनिभिः सुरैः ॥ यद्वैदर्शने
स्तपोभिश्चव्रतैर्दानैर्नवाप्यते ॥४॥ अत्राप्युदाहरंतीममितिहा
सं पुरातनं ॥ वासवस्य च संवादं नारदस्य महात्मनः ॥५॥ एकदा
नारदोगच्छद्धामसवंद्रष्टुमुत्सुकः ॥ पूजितः परया भक्त्या कृत्वासन
परिग्रहं ॥६॥ मुनिंपप्रच्छ बलहा दूर्वामाहात्म्यमादरात् ॥ इंद्र उ
वाच किमर्थं देवदेवस्य गणेशस्य महात्मनः ॥७॥ विशेषप्रियया
ब्रह्मन् महादूर्वांकुरा मुने ॥ मुनिरुवाच ॥ कथयामि मयाज्ञातं

ग० पु २२५

दूर्वामाहात्म्यमुत्तमं॥ ८॥स्थावरेनगरेपूर्वंकौंडिन्योनाममहामु
निः॥उपासकोगणेशस्यतपोवलसमन्वितं॥ ९॥र[illegible]यतंर
स्तस्यग्रामदक्षिणभागतः॥आश्रमःसुमहानासी[illegible]ताहत्त
समन्वितः॥ १०॥सरांसिकल्हारपद्मानियत्रासन्सुमहांतिच॥
भ्रमरैस्तुपद्मुष्टानिहंसकारंडवैरपि॥ ११॥चक्रवाकैर्वकैश्चै
वकुक्कुभैर्जलकुक्कुटैः॥सतुध्यानरतस्तत्रप्रारभत्तपउत्कट
१२॥पुरस्थाप्यमहामूर्तिंगणेशस्यचतुर्भुजां॥सुप्रसन्नांसुव
रदांदूर्वायुतसुपूजितां॥ १३॥जजापपरमंमंत्रंषडर्णंदेवतोष
कं॥[illegible]संशयाविष्णुपत्नीनाम्नाश्रयास्यतं॥ १४॥आश्रयो २२५

वाच ॥ स्वामिन्गजानन देव दूर्वाभारं दिने दिने ॥ समर्पयसि कस्मा
त्त्वं तृणैः कोपि न तुष्यति ॥ १५ ॥ अस्ति मे कुतुकमेतेन तन्मे त्वं कृपया
वद ॥ कोऽन्य उवाच ॥ शृणु प्रिये प्रवक्ष्यामि दूर्वामाहात्म्यमुत्तम
म् ॥ धर्मस्य नगरे पूर्वमासीदुत्सव उत्तमः ॥ सर्वे देवाः सगंधर्वाः आ
हूताश्चाप्सरोगणाः ॥ १६ ॥ सिद्धचारणनागाश्च मुनयो यत्र राक्ष
साः ॥ तिलोत्तमा ययौ नृत्ये तस्याः प्रावारोन्यपतद्भुवि ॥ १७ ॥ ददर्श तस्याः
स्तनयुगं कुचौ चारू दृढउन्नतौ ॥ अभवत्कामसंतप्तो विभ्रांतो निरपत्र
पः ॥ १९ ॥ दृष्ट्वालिंगनं तस्याश्चुचुंबवदनं ततः ॥ सरसो निर्गतस्त
स्मात्स्खलितेनैव त्रपयाधोमुखो यमः ॥ २० ॥ दृष्ट्वा तत्तस्य स्वस्य

लितं रेतस्तु पतितं भुवि ॥ ज्वालामालप्रभवत्तस्मात्पुरुषो विकृता
ननः ॥२१॥ क्रूरदंष्ट्रावरंभ्रूरं त्रासयन् भुवनत्रयं ॥ दृष्ट्वाहृष्टश्चि वीर
ग० वीजराभिर्गगनं स्पृशान् ॥२२॥ चकंपे तस्य शब्देन त्रिलोकी मान
पु० संभ्रमे ॥ तदैव विष्णुमगमन्स्तोतुं सर्वे सभासदः ॥२३॥ स्तुतिं नाना
२२६ विधां कृत्वा नानास्तोत्रैर्यथामति ॥ प्रार्थयामासुरव्यग्राः सर्वलो
कहिताय तं ॥२४॥ स तैः सर्वैः समगमत् जानन्नमनामयं ॥ तस्य
नाशं ततो ज्ञात्वा तुष्टुवुः सर्व एव तं ॥२५॥ देवा मुनयश्च ऊचुः
नमो विघ्नस्वरूपाय नमस्ते विघ्नहारिणे ॥ नमस्ते सर्वरूपाय
सर्वसाक्षिन्नमोस्तु ते ॥२६॥ नमो देवाय महते नमस्ते जगदादये २२६

।नमःकृपानिधेतुभ्यंजगत्पालनहेतवे॥२७॥नमस्तेपूर्णतम।
सेसर्वसंहारकारिणे।नमस्तेभक्तवरदसर्वदात्रेनमोनमः॥२८॥नम
स्तेनन्यशरणसर्वकामप्रपूरक॥नमस्तेवेदविदुषेनमस्तेवेदकार।
ण॥२९॥कमन्यंशरणंयामःकोनुनःस्यात्कृपापहः॥अकालएवप्र।
लयःकथंलब्धोजनैरयं॥३०॥हागजाननदेवेशहाहाविघ्नहराव्य
यः॥सर्वेषांमरणेप्राप्तेकथमस्मानुपेक्षसे॥३१॥इतितद्वचनंश्रुत्वा।
करुणाब्धिर्गजाननः॥आविरासीत्पुरस्तेषांशिशुरूपोतिभीतिहा
३२॥विस्तृतकमलनयनेशातचंद्रनिभाननः॥कोटिसूर्यप्रभाजालः
कोटिकंदर्पजिद्वपुः॥३३॥कुंदकुड्मलशोभिजित्रदशानोधरबिंब

जित् ॥ नानालंकारशोभाढ्यो महार्घं च समन्वितः ॥ २४ ॥ एवं देवं नि
रीक्ष्यैव नगरस्य पुरो भुवि ॥ तस्य तु देवमुनयो जयशब्दपुरःसरं ॥ २५
प्रणेमुर्दंडवद्भूमौ शक्रं देवगणा यथा ॥ देवकाश्यपकौ चोचुः ॥ को भवा
न्कुत आयातः किं कार्यं वद नो विभो ॥ २६ ॥ वयमेवं विजानीमो
ब्रह्मैव बालरूपधृक् ॥ अनलासुरसंत्रासात्पक्वा कर्माणि संस्थि
तान् ॥ २७ ॥ आविर्भूतं न नस्त्राता तु दुष्टसंहारकारकं ॥ इति तद्वचनं
श्रुत्वा शिशुरूपी गजाननः ॥ २८ ॥ बभाषे हस्यवदनः सर्वान्देवमु
नीनति ॥ भवंतो ज्ञानसंपन्ना यदूचुः सत्यमेव तत् ॥ २९ ॥ अहं तस्य
विधायैव दुष्टस्य परिपीडिनः ॥ अनिच्छया बालरूपी वेगेनागांसु

रक्षेषः॥४०॥उपायंवक्ष्मिचतस्यवधेतंकुरुतानयाः॥सर्वैर्मेवद्वि
स्तंहृष्ट्वानोरनीयोबलादहं॥४१॥दुष्टंमंकौतुकंतस्यममचैवमह
तरं॥एवंश्रुत्वाक्रुपावाक्यंसर्वेतेहर्षनिर्भराः॥४२॥ऊचुःपरस्परं
सर्वेनजानामोस्यपौरुषं॥ईश्वरोबालरूपेणकर्त्तुमस्यवधंनकिं
४३॥अवतीर्णोभवत्रातुंपीडितंभुवनत्रयं॥इत्यमुक्त्वातुतेसर्वेप्र
णेमुःसादरंचतं॥४४॥एतस्मिन्नेवकालेतुकालानलस्वरूपधृ
क्॥दहनदशदिशोभक्तुन्निवलोकंसमापयो॥४५॥कोलाहलो
महानासीच्छोकानांकैःतांतदा॥दृष्ट्वैवसर्वेमुनयःपलायनप
रायणः॥४६॥तंचतेबालकंप्रोचुःशीघ्रंकुरुपलायनं॥नोचेत्त्व

क्षिप्यतेत्वायसुमहानबलंध्रुवं॥४७॥तिमिंगिलोयथामीना
न्उरगानगरुडोयथा॥इतितद्वचनंश्रुत्वापरमात्मागजाननः
ग० ४८॥बालरूपधरोतिष्टतिवतोहिमवानिव॥सुरर्षयोययुर्दू
पु० रात्पश्चात्तत्रैवबालकं॥४९॥इतिश्रीगणेश० उपास० दूर्वामा
२२८ हात्म्येऽध्यायः॥९४॥आश्रयोवाच॥देवर्षिषुप्रयातेषुबालेवा
लेवाचलवत्स्थिते॥किमासीत्कौतुकंतत्रबालकालानलोद्भवं।
१॥तत्सर्वंविस्तरान्मह्यंकथयाशुमहामुने॥अचलेचलवद्बाले
स्थितेतस्मिन्गजानने॥२॥कृत्स्नानलद्वामोऽस्यप्रापयोसोनला
सुरः॥तस्मिन्क्षणेचलाचापिचचालाचलसंयुता॥३॥नभोद २२८

ध्वानसदृशैर्घनगर्जितनिस्वनैः॥ निपेतुर्हेमशृंगाश्चाभ्यपत्तिहं
दानिभूतले॥४॥ निर्वारिर्वारिधिर्जातो हृत्सा उन्मीलितास्तदा
प्रकंपनेन महता न प्राज्ञायत किंचन॥५॥ तस्मिन्नेवक्षणे देवो
बालरूपी गजाननः॥ दधारानलरूपं तं रैत्वं मायाबलेन हि॥६
प्राशनत्सर्वेषु पश्यत्सु जलधिं कुंभवीयथा॥ ततः सोचिंतय
द्देवो यद्ययं जठरे गतः॥७॥ दहेत्त्रिभुवनं क्रुद्धो दृष्टमाश्चर्यमुत्क
टं॥ ततो भाले धृतं चंद्रं तस्य वह्नेः प्रशांतये॥८॥ भालचंद्रेति तं
देवास्तुष्टुवुर्मुनयोपि च॥ तथापि न च शांतो भूदनलः कंचम
ध्यगः॥९॥ ततो ब्रह्मा ददौ सिद्धिबुद्धी मानसकन्यके॥ रंभोरूप

ष्मनयने केशशैवलसंयुते ॥ १० ॥ चंद्रवल्के मृतगिरो रूपना
भीरविह्वली ॥ मृनालमध्ये प्रवाहालहस्ते शैत्यस्यकारणे ॥ ११
ग० उवाच मे समालिंग्यतवशांतानलो भवेत् ॥ तयोरालिंगनेशां
पु० तः किंचिदेवहुताशनः ॥ १२ ॥ दृष्टौ सुकोमलं तस्मै कमलं कमला
२२६ पतिः ॥ पद्मपाणिरिति प्रोचुः ते सर्वे सुरमानुषाः ॥ १३ ॥ अप्रशांते
शैतु वरुणः शिषे वसीतलैर्जलैः ॥ सहस्रफणिनं नागं गिरि
शोऽस्मै ददावथ ॥ १४ ॥ तेनबद्धोऽङ्गरोयस्माद्व्यालबद्धोदरो भवत्
तथापि शैत्यं नापेदे कंगोस्पानलसंयुतः ॥ १५ ॥ अष्टाशीतिस
हस्राणि मुनयस्तं प्रपेदिरे ॥ अमृतादृतिदूर्वास्तेप्रत्येकं चैव विं २२६

ख्यातिः ॥१६॥ आरोपयन्मस्तकेस्य ततः शांतोनलोभवत् ॥ तुतोष प
रमात्मासौ दूर्वांकुरभरार्चितः ॥१७॥ एवं ज्ञात्वा तु ते सर्वे पुपूजुस्तंग
जाननं ॥ दूर्वाभरैरनेकैस्तैर्जहर्षासौ गजाननः ॥१८॥ उवाच च मु
नीन्देवान्मत्पूजा भक्तिनिर्मिता ॥ महती स्वल्पिका वापि श्रुधा
दूर्वांकुरैर्विना ॥१९॥ विना दूर्वांकुरैः पूजाफलं केनापि नाप्य
ते ॥ तस्मादुषसि मज्जकैरेकावाप्यिक विख्यातिः ॥२०॥ भक्त्या सम
र्पिता दूर्वा ददामि यत्फलं महत् ॥ नतु क्रतुशतैर्दानैर्व्रताउ
ष्ठानसंचयैः ॥२१॥ तपोभिरुग्रैर्नियमैः कोटिज[illegible]न्मा
र्जितैरपि ॥ प्राप्यते [illegible]मयो देवा यत्तद्दूर्वाभिः समाप्यते ॥२२

कौडिन्य उवाच ॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा देवा हर्षांकुरैः पुनः ॥ आन
ग० र्चुः परमात्मानं श्रुत्वा देवा हर्षितां ॥ देववरं गजाननं ॥ २३ ॥ ज
पु० गर्जानंदयुक्तो सो नारदप्रल्हादसी नरपो ॥ हृष्टानां सर्वदेवानां
२३० मुनीनां च नराणामपि ॥ २४ ॥ अनेकशो वरान दत्वा पिदधे बालरू
पधृक ॥ कालानलप्रशमन इति ते तं समूचिरे ॥ २५ ॥ प्रासासेनि
र्मितः सर्वैः स्थाप्य मूर्तिं गजाननी ॥ विघ्नहरो यमित्य स्थापि धंच
क्रुर्मुदा सुराः ॥ २६ ॥ अत्र स्नानं तथा दानं तथा दानं तपोनुष्ठानमेव
स्थापि धंच क्रुर्मुदा सुराः २६ वच ॥ अनंतं जायते विघ्नाविघ्नह
र्तेति सो भवत ॥ २७ ॥ कौडिन्यो वाच ॥ इति ते कथितं सर्वं दूर्वामाहा २३०

त्यमुत्तमं ॥ श्रवणात्पठणाच्चास्य सर्वपापक्षयो भवेत् ॥ २८ ॥ पुरात
नमितिख्यातं शृणु मे गदतः प्रिये ॥ २९ ॥ इति श्रीगणेशपु० उपास०
दूर्वामहात्म्येऽध्यायः ॥ ६५ ॥ कौंडिन्योवाच ॥ कस्मिंश्चित्सम
ये देवि सुखासीनं गजाननं ॥ नारदो मुनिरभ्यायाद्द्रष्टुं तं वक्रवास
रे ॥ १ ॥ साष्टांगं प्रणिपत्यैनं प्राह नः सार्थकं जनुः ॥ पत्तुएप निव
ये जातं दर्शनं ते गजानन ॥ २ ॥ इत्युक्त्वा स्वांजलिं बध्वा तस्थौ नतस्तु
रतो मुनिः ॥ धृत्वा करेण तत्पाणिमुपवेशयदासने ॥ ३ ॥ गजान
नो महाभागो महाभागं महामुनिं ॥ नारदो भगवांस्तेन संतुष्टो
मुनिपुंगवः ॥ ४ ॥ उवाच तं गणाधीशमाश्चर्यं हरिस्तियत् ॥ त

न्निवेदितु मायातो नत्वात्वां पुनराव्रजे ॥ ५ ॥ गजानन उवाच ॥ कि
माश्चर्यं त्वया दृष्टं हरिकिं ते च वर्तते ॥ वद सर्वं विशेषेण ततो व्रज
ग० निजाश्रमे ॥ ६ ॥ मैथिले विषये देवजनको राजसत्तमः ॥ प्रतिमानी
पु० वदान्यश्च वेदशास्त्रागमपारगः ॥ ७ ॥ अन्नदानरतो नित्यं ब्राह्मणा
न्पूजयत्यसौ ॥ नानालंकारवासोभिर्दक्षिणाभिरनेकशः ॥ ८ ॥ दी
२३१ नांधकृपणेभ्यश्च वस्त्रं द्रव्यं ददाव सौ ॥ नानालंकारवासोभिर्द
क्षिणाभिरनेकशः ॥ पाचकैर्याच्यते यद्यत्तत्तेन प्रदीयते ॥ ९ ॥
तथापि न लयं याति द्रव्यं तस्य महात्मनः ॥ गजाननस्य संतुष्ट्या
द्रव्यं तद्वर्धते तु किं ॥ १० ॥ इत्याश्चर्यं महद्दृष्टं प्रयातस्त्वां गजानन २३१

न॥ ब्रह्मज्ञानाभिमानेन उपहासंममेकरोत्॥ ११॥ अहंचतमुवाचे
त्यंधन्योसिनृपसत्तम॥ मत्स्वरूपंविनानान्यद्विद्यतेभुवनत्रये॥ १२॥
कर्ताचैवकारणंचाहंकारणंमुनिसत्तमः॥ नारदउवाच॥ इतितद्वचनं
श्रुत्वाक्रोधेनाहंजगादतं॥ १३॥ ईश्वराज्जगतःकर्तानान्यःकश्चन
विद्यते॥ त्वंतुधर्ममिमंराजन्दंभेनैवंकरोषिकिं॥ १४॥ दर्शयिष्यामि
रूपमस्यस्वल्पकालेनतेनय॥ इत्युक्त्वातमहंपातस्त्वरंतिकमि
भानन॥ १५॥ कौण्डिन्यउवाच॥ आकर्ण्यैपत्यमुनेर्वाक्यंपूजयामासतंविभुः
अर्घ्यादिभिरलंकारैर्दिव्यैःपुष्पैःसचंदनैः॥ १६॥ मुनिराज्ञांप्रगृह्यै
ववैकुंठेविष्णुमभ्यगात्॥ गजाननोपिमिथिलांराजभक्तिपरीक्षि

तं ॥ १७ ॥ कुत्सितं वेषमादाय सर्वज्ञोपि समाययौ ॥ अनेकजंतुसं-
युक्तं स्रवद्गात्रकममंगलं ॥ १८ ॥ मक्षिकानिचयाक्रांतं रदहीनस्मि-
ग० वापरं ॥ गच्छंतं तादृशं दृष्ट्वा नागरा नानिरोधनं ॥ १९ ॥ वासोभिः कु-
पु० र्वते केचित् केचिच्चक्षीवनं तथा ॥ स्खलन्मूर्छन्पतन्गच्छन्नथ
२३२ थैकावलिसंयुतः ॥ २० ॥ नृपद्वारं समागम्य द्वारपालानुवाच सः
राज्ञे निवेदितां हूतातिथिं मां स समागतं ॥ २१ ॥ ब्राह्मणं क्षुधितं
बहुभिक्षाभोजनकांक्षिणं ॥ ते तद्वाक्यं तथाचाख्युर्गत्वा तं जनकं
नृपं ॥ २२ ॥ आनीयतामिति प्राह द्रष्टुं तु कौतुकं ॥ अस्य का
स्वयं तं दृष्ट्वा तं ब्राह्मणं श्रमचानिव ॥ २३ ॥ तर्कयामास जनक ईश्वरो २३२

रूपधृक्कन्नु किं ॥ छलितुं मम मत्प्रायायातो यदि स्वरूपं भवेन्मम ॥ २४ ॥ स
माधास्यै मनोयस्य भविष्यं नान्यथा भवेत् ॥ इत्येवं चिंतयत्येव जन
केनृपसत्तमे ॥ २५ ॥ प्रवेशितो द्वारपालेर्ब्राह्मणः पर्षदृश्यपते ॥ ब्राह्म
णउवाच ॥ चंद्रांशुरुद्वलोकीर्तिं श्रुत्वा तेहं समागतः ॥ २६ ॥ दिहि मे
भोजनं राजन् क्षुधितस्य चिराद्दृशं ॥ मम तृप्तिर्भवेद्यावत्तावद
न्नं प्रदीयतां ॥ २७ ॥ नवक्रतु शानेस्वरूपं भविष्यति नरेश्वर ॥ कोडि
ण्यउवाच ॥ इति वाचं निशाम्यास्य गृहमध्ये निनायतं ॥ २८ ॥ संपूज्य
विधिवच्चैनं स्वाद्वन्नमुपवेषयत् ॥ एकयासेन सर्वं सजग्रासद्वि
जसत्तमः ॥ २९ । यावदन्नं स्थितं सिद्धं पर्याप्तिमप्युतस्यपयत् ॥ तस्त्वं

ग०
पु०
२३३

पुरतस्तस्यबभक्षचक्षणेनरः॥२०॥असंख्यातेषुपात्रेषुयत्रदत्ति
ष्मास्तुतंडुलाः॥आदीयतस्यपुरतोयत्तत्सिद्धंओदनीभवेत्॥२१
सत्रत्तयतिसर्वंतंततऊचेजनोन्नृपं॥राक्षसोयंभवेत्प्रायःकिम
र्थंदीयतेबहु॥२२॥राक्षसेभ्यःप्रदानेनकिंचित्पुण्यमवाप्यते
केचिद्वदंतिस्वभुवनेभक्षितेप्यस्यनोभवेत्॥२३॥तृप्तिःपर
मिकाराजन्धान्यमस्मैप्रदीयतां॥ततोधान्यानिसर्वाणिगृ
हभूमौस्थितानिच॥२४॥तृप्तिःपरमिकाराजन्धान्यमस्मै
प्रदीयतां॥ततोधान्यानिसर्वाणिगृहेभूमौस्थितानिच॥२४
पुमांसोद्विजरूपस्यसर्वंभक्षितस्यचातिथेः॥नतृप्तिमगमत्सोथ २३३

मस्ति तेषु च तेषु च ॥२५॥ ततो हूतानृपं चोचुः धान्यं क्वापि न लभ्य
ते ॥ इति हूतवचश्श्रुत्वा जनकेपो मुखेस्थिते ॥२६॥ सस्तीस्तुत्का ग
मद्विप्रोसत्तसोहं गृहे गृहे ॥ दीयतामन्नमित्याह तेजनास्तं जगु
स्तदा ॥२७॥ सर्वेषां गृहधान्यं सर्वं राज्ञा समाहृतं ॥ जगर्धं त्वया
खिलं ब्रह्मन्नगम्यतां यत्र ते रुचिः ॥२८॥ द्विज उवाच ॥ कीर्तिरस्य
श्रुता लोकान्नदाता जनकात्परः ॥ तृप्तिकामः समायातो ह्य
त्र सोहं कथं व्रजे ॥२९॥ तस्मीन्स्त्रेषु लोकेषु बभ्रमन्न स ददर्शि
ह ॥ विरोचस्त्री ब्राह्मणपो मेदिरं द्विजयोर्वरं ॥४०॥ तन्मध्ये प्रा
विशत्सोहं गृहस्वामिवसत्तया ॥ सर्वोपकाररहितं धातुपात्रविव

जितं॥ ६१॥ इतिश्रीगणेश॰ उपासना॰ दूर्वामहात्म्ये अध्यायः
६६॥ कौडिन्यउवाच॥ धरामात्रासनोतोसन्नभः प्रावारसंयुतो॥
ग॰ दिगंबरौसर्वधातुसंस्पर्शवर्जितौउभौ॥ १॥ अपाचितमजोनित्यं
पु॰ बलेनैवाखिलाःक्रिया॥ द्विरूपधरौपश्यत्कुर्वाणौसत्वमुद्दये
२३४ य॥ २॥ गृहंचमत्तिकापुंजैर्मशाकैरमितोहतं॥ मूर्तीचगणनाथस्यव
जिताप्रुष्पपल्लवैः॥ ३॥ अनन्यभक्तौताभ्यांचतत्पराभ्यांददर्शसः
तावूचेश्रुसतांवाक्यंयन्मयाप्रोच्यतेनयौ॥ ४॥ मिथिलाधिपतेः
कीर्तिंश्रुत्वाहंक्षुधितोभृशं॥ तृप्तिःकामंसमायांतोनसत्तमि
ममाकरोत्॥ ५॥ कर्मणादांभिकेनैवसत्वंचपरिरक्षते॥ ममत्तभि २३४

करं किंचिद्गृहे चेदास्त्वदीयं ततो ॥ ६ ॥ दंपती उवाच ॥ चक्रवर्ती नृपो योसौ
तेन नष्टेपि नते कृता ॥ आवाभ्यां तु दरिद्राभ्यां किं देयं तत्प्रतिकारकं ॥ ७ ॥ न
दीनदजलैर्योब्धिरसाखे नाभिपूर्यते ॥ विंदुमात्रेण पयसा सकथं
पूर्यते वद ॥ ८ ॥ द्विज उ० ॥ भक्त्या दत्तं स्वल्पमपि बहू तत्प्रतिकरं मम ॥ अ
भक्त्या वा प्रचुरं मे न बहू दत्तं तथा भवेत् ॥ ९ ॥ ताकुचतुः ॥ अवयोर्नय
हे किंचिच्छुपतस्ते द्विजोत्तम ॥ द्विज उवाच ॥ पूजायै गणनाथस्य प्रा
दूर्वांकु भक्त्या ते नत्त सो भव द्विजः ॥ १२ शाल्यन्नं पायसान्नं च रा
हुता ॥ १० ॥ पूजितो गणनाथस्ते स्त्वत एको विशिष्यते ॥ भक्त्या दत्ताय
एकोपि तन्मयेस्यात्त्वदीयतां ॥ ११ ॥ कौडिन्य उवाच ॥ विरोचनाददौ त

स्मैश्रुत्वावाक्यंतदीरितं॥एकंदूर्वांकुरंभक्त्यातेनदत्तोभवद्द्विजः॥२२
शाल्यन्नंपायसान्नंचनानापक्वान्नमेवच॥जंबवान्यपिसर्वाणिलेह्य
ग० चोष्याण्यनेकधा॥२३॥भक्त्याविरोचनादत्तेजातंदूर्वांकुरेखिले॥गृही
पु० त्वाब्राह्मणस्तंतुबभक्षपरयामुदा॥२४॥तस्मिन्दूर्वांकुरेभक्त्या
२३५ दत्तेतेनाथभक्षिते॥प्रशशामद्विजस्याशुतत्क्षणाज्जठरानलः॥
२५॥तस्मिंश्चपरमातेनप्राप्तातत्क्षणमात्रतः॥आविरासीत्त्रिशि
रस्तत्रसोहर्षाद्द्विजस्तदा॥२६॥तत्याजकुत्सितंरूपंप्रकटोभूद्ग
जाननः॥चतुर्भुजोरविंदाक्षःशुंडादंडविराजितः॥२७॥कम
लंपरशुंमालांदंतंकरतलेदधत्॥महार्हमुकटोराजत्कर्ण २३५

करंकिंचिद्गृहे येदास्तदीयतो ॥ ६ ॥ दंपतीउवाच ॥ चक्रवर्तीनृपोयोसौ
तेनतन्मित्रतेकृता ॥ आवाभ्यांतुदरिद्राभ्यांकिंदेयंतन्निकारके ॥ ७ ॥ न
दीनदजलेर्योब्धिरसारवे नोभिपूर्यते ॥ बिंदुमात्रेणपयसा मासकंथ्यं
पूर्यतेवद ॥ ८ ॥ द्विजउ० ॥ भक्त्यादत्तंस्वल्पमपिबहूत्तन्निकरंमम ॥ अ
भक्त्यावापरंभेनबहूदत्तंवृथाभवेत् ॥ ९ ॥ ताऊचतुः ॥ अवयोर्नेग्र
हेकिंचिच्छपतस्तेद्विजोत्तम ॥ द्विजउवाच ॥ पूजायेगणनाथस्यप्रा
ह्वैर्वाकुरभक्त्यातेनतत्सोभवद्विजः ॥ १२ ॥ शाल्यन्नंपायसान्नंच रा
हृता ॥ १० ॥ पूजितोगणनाथस्तेस्ततएकोविशिष्यते ॥ भक्त्यादत्ताय
एकोपितत्रयेस्यात्तदीयतां ॥ ११ ॥ कौडिन्यउवाच ॥ विरोचनाददौत

स्मैश्रुत्वावाक्यंतदीरितं॥ एकंदूर्वांकुरंभक्त्यातेनदत्तोभवद्द्विजः॥२२
शाल्यन्नंपायसान्नंचनानापक्वान्नमेवच॥ जंबवान्यपिसर्वाणिलेह्य
ग० चोष्याण्यनेकधा॥२३॥ भक्त्याविरोचनाद्दत्तेजातंदूर्वांकुरेबिलं॥ गृही
पु० त्वाब्राह्मणस्तंतुबभक्षपरयामुदा॥२४॥ तस्मिन्दूर्वांकुरेभक्त्या
२३५ दत्तेतेनाथभक्षिते॥ प्रशशामद्विजस्याशुतत्क्षणाज्जठरानलः॥
२५॥ तृप्तिश्चपरमातेनप्राप्तातत्क्षणमात्रतः॥ आलिलिंगत्रिशि
रसंतंसोहर्षाद्द्विजस्तदा॥२६॥ तत्याजकुत्सितंरूपंप्रकटोभूज्ज
नार्दनः॥ चतुर्भुजोरविंदाक्षःशंखादंडविराजितः॥२७॥ कम
लेपरश्मिमालीरत्नकरतलेदधत्॥ महार्हमुकटोराजत्कण २३५

मुंडलमंडितः ॥ १८ ॥ दिव्यवस्त्रपरीधानो दिव्यगंधानुलेपनः ॥
उवाच ते प्रसन्नात्मा दंपती स गजाननः ॥ १९ ॥ वृणीतं तं वरं शीघ्रं
मनसा यं यमिच्छथा ॥ २० ॥ तौ ऊचतुः जन्मनी यत्र नौ स्यातां तत्र ते दृ
ढभक्तितः ॥ मुक्तिर्वा दीयतां देव दुस्तराद्भवसागरात् ॥ नावां किंचन
यौरन्यमपेक्षितमिभाननः ॥ २१ ॥ कौडिन्य० ॥ इति तद्वाक्यमाकर्ण्य
तथेत्युक्त्वा गजाननः ॥ पुनरालिंग्य पिदधे भक्तिविस्फारसंमुदा
२२ एतस्मात्कारणात् दूर्वाभारो मे दीयते मया अत्र संस्वभक्त
णदेन देवतृप्तिं समाययो २३ ॥ दूर्वांकुरेण चैकेन मत्तः तृप्तिं परमां य
यौ ॥ इति ते कथितः सम्यगाश्चर्यो महिमाद्भुतः ॥ २४ ॥ दूर्वासमर्पण

ग॰
पु॰
२३६

मवश्रवणात्सर्वकामदः ॥२५॥ इतिहासमिमंभक्त्याश्रुणुतेश्रावये
च्चयः ॥२५॥ सपुत्रधनकामाढ्यः परत्रेहचमोदते ॥२६॥ गजानने
त्वमेद्भक्तिर्निःकामोमोक्षमाप्नुयात् ॥ गणाऊचुः ॥ श्रुत्वापीत्यमिति
हासमाश्रयासंशयंपुनः ॥२७॥ अपरेहदितेस्तात्वाकौडिन्यपुन
रब्रवीत् । प्राश्नयेश्रुणुमेवाक्यंसंशयस्यापनुत्तये ॥२८॥ यद्ब्रवी
मिहदिक्षुस्यमयास्तातस्यतेनघे ॥ एकंदूर्वांकुरेणामुरंगृह्य
गच्छशुभ्रविडौजसः ॥२९॥ वराशीर्वचनंश्रुत्वैपश्चाद्याचस्वकौ
वनं ॥ दूर्वांकुरेणतुलितंगृहीत्वातदिहानय ॥३०॥ नन्यूनंनाधि
कंग्रासंतस्यभाराखुभानने ॥३१॥ इतिश्रीगणेश॰ उपा॰ दूर्वामा २३६

हात्म्ये अध्यायः ॥ ६१ ॥ गणाउवाच ॥ आज्ञाप्तामेन मुनिना स्वामिप्रेता
र्थे सिद्धये ॥ एकं दूर्वांकुरं गृह्य शक्रसंनिधिमाययौ ॥ १ ॥ तमुवा
चाश्रिया शक्र देहि मे कांचनं शुभं ॥ याचितुं त्वां समायाता भर्तृवा
क्यात् सुरेश्वर ॥ २ ॥ इंद्र उ० ॥ किमर्थे त्वमिहायाता यया त्वां प्रेषि
ता भवेत् ॥ मया संप्रेषितं स्यात्ते जातिरूपे स्वशक्तितः ॥ ३ ॥ आत्रे
य्युवाच ॥ दूर्वांकुरस्य तुल्यं यच्च देहि कांचनं सुर ॥ तद्धविप्यश
वी भर्तुर्न न्यूनं न च वाधिकं ॥ ४ ॥ शक्र उवाच ॥ दूतैनां नयशी
घ्रं त्वं कुबेरभवनं प्रति ॥ स्वदास्यति सुवर्णं च दूर्वांकुरमितं शु
भं ॥ ५ ॥ गणाउवाच ॥ आत्तया देवराजस्य देवदूतस्तया सह ॥ प्राया

ग०
पु०
२२१

त्कुवेरभवनेशक्रस्यवचनात्तथा ॥ ६ ॥ अस्यांदूर्वांकुरमितंजातरू
पंप्रदीयतां ॥ इंद्रेणप्रेषितासाध्वीमुनिपत्नीमयासह ॥ ७ ॥ प्रापि
ताभवनंतेयथ्यामिदेवनमोस्तुते ॥ कुबेरउवाच इत्याश्चर्यम
हंमन्येमुनिःशक्रस्तथाप्रिया ॥ ८ ॥ मोहाविष्टानजानातिदूर्वां
कुरमितंकियत् ॥ कांचनंकेनकिंचास्याबहुलंकिंतयाचिंत
९ ॥ ग० ए० ३० एवमेवददौतस्यैबहुलंकांचनंतुसः ॥ निजग्राह
भयाद्भर्तुर्न्यूनाधिकविशंकया ॥ १० ॥ स्वर्णकारतुलायांतंदूर्वां
कुरंसमधारयत् ॥ नाभवत्तुलयातस्यपर्याप्तंनबहाटकं ॥ ११ ॥ वा
णीतुलासमानीतातत्रापिनाभवत्समं ॥ तैलकारतुलायांचदूर्वांकु २२१

रसमंनच ॥१३॥ घटोवद्धस्ततस्तत्र हारकंदत्तमेकतः ॥ दूर्वांकुरोप
रत्नापियातियंत्रमथस्तदा ॥१४॥ अन्यदन्यदद्दौ तत्र कुबेरः कांच
नेधिक ॥ तच्चापिनामवत्तेनसमंदूर्वांकुरेणतत् ॥१५॥ पत्नीमाहू
यतांप्राहकुवेरः कौतुकान्वितः कुरुमद्वाक्यतःशुभ्रु घटारोह
णमग्रतः ॥१६॥ नसमंचेत्समारोहत्येनिजसत्वरिरक्षया पतिव्र
तात्तयातस्यघटमारुरुहेतदा ॥१७॥ नसमासापितेनासीत्ततःस
र्वांपुरीदद्दौ ॥ घटमध्येकुवेरोसौनचोर्ध्वंजायतेकुरः ॥१८॥ श्रुत्वा
दूतमुखाद्विद्वोगजारूढसमाययौ ॥ स्वकीयद्रव्यसहितोघट
मारुरुहेस्वयं ॥१९॥ दूर्वांकुरोनचोर्ध्वंसतथापिसमजायत

अधोमुखोगतश्चिंतां किमेतदिति चिंतयत् ॥२०॥ विष्णुं हरं च सस्मा
२३० र तत्रारोहणकाम्यया ॥ तत्रागतौ हरिहरौ घटमारुह्य तं तदा ॥२१॥ त
थापि नोर्ध्वमयमनदा दूर्वांकुरस्फुटं ॥ ततस्ते तत उत्तेरुः शिववि
ग ष्णुधनेश्वराः ॥२२॥ वरुणेंद्राग्निमरुतः कौडिन्यमभितोययुः देवा
देवऋषयश्चैव सिद्धविद्याधरोरगाः ॥२३॥ दिनांते समनुप्राप्ते स्वनी
डमिव पक्षिणः ॥ नमस्कृत्य मुनिं सर्वे प्रोचुरुद्विग्नचेतसः ॥२४॥ दृ
जिनं विलयं यांतं दृष्टो नान्नो मुने तव ॥ पूर्वपुण्यप्रचयाद् मे कल्याण गे
वो भविष्यति ॥२५॥ तव पत्न्याहृतं सत्यं सर्वेषामद्यनस्फुटं ॥ महिमा
नं न जानीमो दूर्वांकुरसमुद्भवं ॥२६॥ एकदूर्वांकुरस्तुल्यां त्रैलोक्य २३०

रसमं न च ॥ २२ ॥ घटो बद्धस्ततस्तत्र हाटकं दत्तमेकतः ॥ दूर्वांकुरोप
रत्तापि यातियंत्रमधस्तदा ॥ २३ ॥ अन्यदन्यद्ददौ तत्र कुबेरः कांच
नेबेंकं ॥ तत्त्वापि नाभवत्तेन समं दूर्वांकुरेण तत्र ॥ २५ ॥ पत्नीमाहू
यतां प्राह कुबेरः कौतुकान्वितः कुरु मद्वाक्यतः श्वश्रु घटारोह
णमद्यतः ॥ २६ ॥ न समं चेत्समारोत्ये निजसत्वरिरक्षया पतिव्र
ताश्रयात्तस्य घटमारुरुहे तदा ॥ २७ ॥ न समा सापि तेनासीत्ततः स
र्वांपुरी ददौ ॥ घटमध्ये कुबेरोसौ न चोर्ध्वं जायते कुरः ॥ २८ ॥ श्रुत्वा
दूत्तमुखाद्विद्रो गजारूढ समाययौ ॥ स्वकीयद्रव्यसहितो घट
मारुरुहे स्वयं ॥ २९ ॥ दूर्वांकुरोन चोर्ध्वं स तथापि समजायत

मपिनालभेत् गजाननशिरस्तस्यत्वयाभक्त्यार्चितस्यच ॥२७॥ जा
नीयान्महिमानंकः सम्यक्दूर्वांकुरस्यह ॥ गजाननैकभक्तस्य
जपंतस्तपतोनिशं ॥२८॥ तवापिमहिमानंकोजानीयात्सर्ववे
दिनः ॥ एवमुक्त्वामुनिं सर्वे पूर्वे पूज्य गजाननं ॥२९॥ सर्वेसभायांपु
पुजुः तुष्टुवुर्ननृतुर्जगुः ॥ नब्रह्मानहरिः शिवेंद्रमरुतोनाग्नि
विवस्वान्यमः ॥ शेषाशेषकलानिधिश्चवरुणोनोचंद्रमाना
श्विनौ ॥ नोवाचामधिपोनचैवगरुडोनोयस्सुराणांगिरामाहा
त्म्यपरिवेददेवनिगमैरज्ञातरूपस्यते ॥३१॥ एवंसंतोष्यसर्वेतेदे
वदेवंगजाननं ॥ मुनयस्तमनुज्ञाप्यप्रययुः स्वंस्वंनिकेतनं ॥३२॥ श्री

अथापि ततो ज्ञात्वा दूर्वामाहात्म्यमुत्तमं ॥ विश्वस्ता भर्तृवाक्येन दू
र्वाभिः पर्यपूजयत् ॥ ३३ ॥ विघ्नेश्वरं सर्वदेवं सर्वैर्दूर्वाभिरर्चितं ॥ प्र
२३९ णमामि च कौण्डिण्यं भर्तारं सत्यवादिनं ॥ ३४ ॥ उवाच सा सुप्रसन्ना
सा स्वात्मानं निंदती भृशं ॥ माहष्टीनैव कुष्टा स्त्रिया ते वाक्ये सस
ष्टया ॥ ३५ ॥ विशेषविदुषा स्वामिन् सर्वज्ञ विदुषा त्वया ॥ सम्यक्कृ
तं मम विभो सर्वं भूतदयावता ॥ ३६ ॥ तत्क्षमस्वापराधं मे त्वामहं
शरणं गता ॥ ततः प्रातः समुत्थाय दूर्वा आदाय सत्वरौ ॥ ३७ ॥ स्ना
त्वा देवं समभ्यर्च्य दूर्वार्पणमकुर्वतां ॥ अनन्यभक्त्या श्रुत्वा तौ दू
र्वामाहात्म्यमुत्तमं ॥ ३८ ॥ सायंप्रातर्देवदेवं पूजयंतौ निरंतरं ॥ २३९

त्यक्त्वायज्ञंव्रतंदानंज्ञात्वादेवोगजाननः॥३९॥कृपयापरयावि
ष्टःस्वधामप्रतिपादयत्॥गणाऊचुः॥अगाधंवर्णितंदूर्वामाहा
त्म्यमिदमुत्तमं॥४०॥दूर्वेतिस्मरणात्पापंत्रिविधंविलयंव्रजेत्
तत्स्मर्तास्मर्यतेदेवोयतःसोपिगजाननः॥४१॥इतिचिंतामणि
क्षेत्रेमहिमावर्णितस्फुटः॥श्रवणात्कीर्तनाध्यानाद्भुक्तिमुक्ति
फलप्रदः॥४२॥एतस्मात्कारणाद्धीनंत्रयाणांप्रेषितंशुभं रासभ
स्यमुखाद्दूर्वागतादेवेष्टपस्यच॥४३॥चांडाल्याशीतनाशायनानी
तास्तृणभारतः॥वायुनाप्यल्पयेनापिगताद्दूर्वागजानने॥४४॥य
तस्यप्रियायाद्दूर्वासंतुष्टोसोविनायकः॥निःपापत्वंत्रयाणांसमा पु॰ ८

न्निध्यंदत्तवान्निजं ॥ ४५ ॥ गंधमात्रेणदूर्वायाः संतुष्टोसौविनायकः
प्रसंगेनाथभक्त्याकिंकिंपुनर्मस्तकार्पणात् ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणउवा
२४० च ॥ इतिदूतमुखाद्राजन्संश्रुतोमहिमातदा ॥ दूर्वायामुनिभिः
सर्वैः नदृष्टोनचसंश्रुतः ॥ ४७ ॥ स्नात्वादूर्वांकुराग्रस्यपुष्पजुस्तेवि
नायकं ॥ सेवकाश्चापिदूर्वाभिरानर्चुः श्रीगजाननं ॥ ४८ ॥ आस
न्सर्वेदिव्यदेहास्तेजसासूर्यवर्चसः ॥ शृण्वतोदेववाद्यानांना
नारवान्समंततः ॥ ४९ ॥ विमानवरमारूढादिव्यवस्त्रानुलेपनाः
यातावैनायकंधामकेचिद्रूपधारिणः ॥ ५० ॥ नरानागरिकाः के
चिदागतास्तेमहोत्सवे ॥ स्वेष्टंदूर्वाभिरानर्चुरेकविंशतिभिः २४०

स्तुप्रियेपुत्रेनिवेदयेत् ॥ इंद्र उवा० ॥ इतिब्रह्ममुखाच्छ्रुत्वापरमाख्या
नमुत्तमं ॥ ५५ ॥ ननंदपरमप्रीतोननामकमलासनं ॥ तदाज्ञया
२५१ ययौस्थानंस्वकीयंविस्मयान्वितः ॥ ५६ ॥ इतिश्रीगणेशपु० उ०
दूर्वामाहात्म्येऽध्यायः ॥ ६८ ॥ शूरसेनोवाच ॥ अन्यांकथयशु
क्रत्वंगणनाथकथांपुनः ॥ कृतवीर्यस्त्वसौराजाकिंचचारततः
परं ॥ १ ॥ इंद्र उवाच ॥ श्रुत्वाख्यानंतुसंकष्टचतुर्थ्याराजसत्तम ॥ दू
र्वाख्यानंचसंश्रुत्वाचिंताविष्टोनृपोभवत् ॥ २ ॥ अपुत्रस्यगतिर्नो
स्तिपुत्रोमेभविताकथं ॥ स्वप्नेददर्शपितरंकार्त्तवीर्यस्तथावि
धः ॥ ३ ॥ सगरुडाभ्यांकंगाभ्यांनोचतुस्तौपरस्परं ॥ आलिलिंगतु २५१

रन्योन्यंप्रेमविह्वलचेतसा॥४॥ततःपुत्रंकरेधृत्वापर्यंकेस्थापय
त्पिता॥उवाचचपतयापुत्रपुत्रार्थंबहुधाश्रमः॥५॥क्रियतेचाहमप्ये
कमुपायंवच्मितेनघ॥मृत्युलोकादागतेनकथितंनारदेनमे॥६॥
तत्रैवाहंगतःपुत्रतत्रब्रह्मसदनंप्रति॥पप्रच्छाहंनमस्कृत्यब्रह्माणंस
र्ववेदिनं॥७॥कथंमेनभवितापुत्रसंततिःकमलासनः॥कथितंतेन
संकष्टचतुर्थीव्रतमुत्तमं॥८॥क३०॥अस्मिन्व्रतेकृतेपापक्षये
जातेनृपोत्तम॥संततिस्तवपुत्रस्यभविष्यतिनसंशयः॥९॥पितो०
तथातथैवलिखितंब्रह्मणाकथितंयथा॥गृहाणपुस्तकंचैतत्
यथावत्कुरुचव्रतं॥१०॥यावदिष्टंसमाप्येतमाविसिद्धिविनायकः

११तस्मिन्प्रसन्नेपुत्रस्तेभवितानात्रसंशयः॥इत्युक्त्वांतर्हितस्तस्यपु
त्रस्यजनकोनृप॥१२॥जजागारततोराजाकृतवीर्यसुतोबली॥दद
२४२ र्शपुस्तकंहस्तेस्वमार्थोपरिसस्मरे॥१३॥मुमोचाश्रूणिनेत्राभ्यां
शोकानंदपरिप्लुतः॥पितुर्वियोगाच्छोकार्त्तपुस्तकात्प्रेम्णहर्षितः
१४॥तावत्तस्यांगनामात्यापरिवार्याब्रुवन्नृपं॥अमात्या ऊ०॥जहि
प्रमादंराजस्त्वंसावधानमनाभव॥१५॥त्यजशोकंवदास्माकंका
रणंशोककारकं॥अस्मानपिसमाविष्टस्त्वच्छोकाच्छोकउत्कटः॥
१६॥इंद्रउवाच॥(मयास्वप्नेपितादृष्टस्तेनने) श्रुत्वावाक्यममा
त्यानांकार्त्तवीर्योजगाददतान्॥नृपउ०॥मयास्वप्नेपितादृष्टस्तेन २४२

मेविह्वलंमनः॥१७॥पुस्तकंचैवसंकष्टचतुर्थीव्रतसाधकं॥दत्तंममक
रेतेनपिदधेतत्क्षणाच्चसः॥१८॥तद्वियोगेनशोचामिगतार्थोनिर्धनो
यथा॥तेऊचुः॥यःपितासर्वलोकानांमनुष्यारगरस्तमो॥१९॥सएव
पित्ररूपेणपरितुष्टोगजाननः॥उपायमवदत्तेससंततस्यैराजसत्तम
२०॥अन्यच्चपुस्तकंकस्यस्वमार्थैःकृपयाभवेत्॥विनाप्रसादंस्वत्तो
पिविपर्ययउदाहृतः॥२१॥ईश्वरउवाच इत्यमात्यवचःश्रुत्वासावधा
नमनान्टप॥आहूयपरिपप्रच्छपंडितान्सुहृदोपिच॥२२॥वदंतु
पुस्तकस्यास्यस्वप्नेप्राप्तस्यमेद्विजाः॥तऊचुः॥पुस्तकंदृष्ट्वातस्यार्थं
सर्वसंसदिब्राह्मणाः॥२३॥कृतवीर्यस्यसंवादोत्रमहान्नृपनिरूपितः

चतुर्थीसर्वसंवादोत्रमहानन्दपनिरूपिकष्टनाशिन्यत्रनिरूपिता
२४॥ चंद्रोदययेगणेशस्यपूजाप्रोक्तासविस्तरा ॥ अंगारकचतुर्थ्यास्तु
२४३ महिमाबहुशोपिच ॥ २५ ॥ तिथिवेदविधीनांचअर्घ्यप्रदानंसमंत्रकं ॥
एकविंशतिविप्राणांभोजनंचैवपूजनं ॥ २६ ॥ नानादानेनतेभ्यश्च
देयानीतिनिरूपणं ॥ दूर्वासमर्पणफलंश्वेतदूर्वाफलंहष्टथक् ॥ २७
एतद्व्रतंमहाभागभाग्यात्प्राप्तंत्वयानघ ॥ नदृष्टंनश्रुतंलोकेभवि
ष्यत्युपकारकं ॥ २८ ॥ श्रवणात्स्मरणाच्चापिसंकष्टहरणंनृणां श्रु
त्वार्थ्यंपंडितमुखाद्राजासर्वजनस्यच ॥ २९ ॥ आश्चर्याद्धर्षसंयुक्तःपु
पुजेसद्विजोत्तमं ॥ वस्त्रालंकाररत्नानिधनंधान्यंददौबहु ॥ ३० ॥ अति २४३

माहूयराजापितृहंनिजकुलस्यच॥सुमन्त्रहूतैततोगृहात्परिसृज्य
यथाविधि॥२१॥देवंविनायकंतंचविद्यामेकाक्षरांशुभां॥जजापमंत्रंत
मनन्यभक्त्याध्यायन्गणेशंचजितेंद्रियःसः॥व्रतंचचक्रेगणनाथ
तुष्ट्यैसुतामयेसंकटनाशनंतत्॥२२॥इतिश्रीगणेशपुराणेउपा
सनाखंडेसंकष्टनिरूपणंनामअध्यायः॥६९॥शूरसेनउ०॥ब्रह्मण
कथमादिष्टंकृतवीर्यायसिद्धिदं॥तन्ममाचक्ष्वसंकष्टचतुर्थीव्रतमु
त्तमं॥इंद्रउवाच॥सत्यलोकेसुखासीनंसर्वज्ञंचतुराननं॥कृतवीर्यो
महाभागपप्रच्छप्रणतोनृपः॥२॥कृतवीर्यउवाच॥देवदेवजगद्धा
तःप्रणतार्तिविनाशन॥वर्ततेहृदयेयन्मेपृच्छामित्वांवदस्वतत्॥३॥ब्रा

पत्क्रुवर्तमानानांनराणांव्याकुलचेतसां ॥ चिंतयाग्रस्तमनसांवियोगेसु
हृदांतथा ॥ ४ ॥ दुर्लभप्राप्यमेनराणांकार्यसिद्धिः कथंभवेत् ॥ अर्थसिद्धिः
२४४ कथंनित्यंपुत्रसौभाग्यसंपदः ॥ ५ ॥ सर्वसंकटनाशार्थं कार्यंकिंमानवैः
प्रभो ॥ कउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामि सर्वसिद्धिप्रदंव्रतं ॥ ६ ॥ तस्यानु
ष्ठानमात्रेणचिंतितंप्राप्नुयान्नरः ॥ श्वेतौषधीभिः शुक्लतिलैर्दिवास्नाया
प्रसन्नधीः ॥ ७ ॥ संकल्पंकारयेत्सम्यक्ध्यात्वादेवंगजाननं ॥ गणेशं
पूजयेद्भक्त्यामंत्रैरागमसंभवैः ॥ ८ ॥ कृष्णपक्षेचतुर्थ्यांचनिशिचंद्रो
दयेनृप ॥ नृपउवाच ॥ कथंसंपूजयेद्ब्रह्मन्देवदेवंगजाननं ॥ ९ ॥ विस्त
रेयाममब्रूहिप्रणयात्परिपृच्छतः ॥ कउ० ॥ नित्यंकर्मसमाप्याय २४४

निशायामुदयेविधो॥१०॥शुचौदेशेगोमयेनलिप्तेमंडपिकान्विते
तत्रपीठंगणेशस्यशुजयनूकुसुमान्वितैः॥११॥स्थापयेत्कलशंतत्र
पंचरत्नसमन्वितं॥तस्योपरिन्यसेत्पात्रंसौवर्णंकलशान्वितं॥१२
तदभावेतुरौप्यंवाताम्रंवैणमेवच॥तस्योपरिन्यसेद्वस्त्रंसौमंवाश
क्तिसंयुतः॥१३॥तस्योपरिन्यसेद्यंत्रंआगमोक्तेविधानतः॥तत्रमूर्त्तिं
गणेशस्यसौवर्णंलक्षणान्वितां॥१४॥एकदंतंमहाकायंसप्तकांच
नसन्निभं॥लंबोदरंविशालाक्षंज्वलत्पावकलोचनं॥१५॥आखुपृ
ष्टंसमारूढंचामरैर्विजितंगणैः॥शेषयज्ञोपवीतिंचचिंतयेत्तग
जाननं॥१६॥आगच्छविघ्नराजेंद्रसंकष्टान्मांनिवारय॥यावद्व्रतसमा

ध्येतत्तावत्वंसन्निधौभव ॥१७॥ सहस्रशीर्षेत्यावाहनं ॥ गणाधीशनम
२४५ स्तेस्तुसर्वसिद्धिप्रदायक ॥ आसनंगृह्यतांदेव संकटान्मानिवारय ॥१८
पुरुषएवेदमासनं ॥ उमापुत्रनमस्तेस्तुनमस्तेमोदकप्रिय पाद्यंगृहा
णदेवेशसंकटात् ॥१९॥ एतावानस्येतिपाद्यं ॥ लंबोदरनमस्तेस्तुर
क्तपुष्पफलान्वितं ॥ अर्घ्यंगृहाणदेवेशसंक० ॥२०॥ त्रिपादूर्ध्वमर्घ्यं ॥
पयोदधिघृतंचैवशर्करामधुसंयुतं ॥ पंचामृतंगृहाणेदंस० ॥२१॥ न
र्मदाचंद्रभागाचगंगासंगमजैर्जलैः ॥ स्नापितोसिमयाभक्त्यास० ॥२२
पुरुषसूक्तेनस्नानं ॥ इभवक्त्रनमस्तुभ्यंगृहाणपरमेश्वर ॥ वस्त्रयु
ग्मंगणाध्यक्षस० ॥२२॥ तंयज्ञमितिवस्त्रं ॥ विनायकनमस्तुभ्यंनमःपर २४५

श्रुयाचिणे॥ उपवीतं गृहाणेदं सं० २४ ॥ तस्माद्यज्ञाद्यज्ञोपवीतम्
ईशपुत्र नमस्तेस्तु नमो मूषकवाहन॥ चंदनं गृह्यतां देव सं० २५ ॥ त
स्माद्यज्ञात्सर्वहुतऋचमिति गंध घृतकुंकुमसंयुक्ताः तंडुलाः सुम
नोहरा॥ अक्षितास्ते मया दत्ताः सं० ॥ २६ ॥ तस्मादश्वेति अक्षताना पुष्प
॥ चंपकं मल्लिका दूर्वा पुष्पं जातीरनेकशः॥ गृहाण त्वं गणाध्यक्ष
सं० २७ ॥ यत्पुरुषेति पुष्पाणि॥ लंबोदर महाकाय धूम्रकेतो सुवा
सितं॥ धूपं गृहाण देवेश सं० २८ ॥ ब्राह्मणोस्येति धूपं॥ विघ्नांधकार
संहारकारक त्रिदशाधिप॥ दीपं गृहाण देवेश सं० २९ ॥ चंद्रमा मन
सो तिदीपं॥ मोदकापूपलड्डूकपायसं शर्करान्वितं॥ पक्वान्नं सघृ

देवनैवेद्यंप्रतिगृह्यतां॥ ३० ॥ नाम्याश्रसीदितिफलं॥ नारिकेलफलंद्रा
२४६ क्षारसालंदाडिमंशुभं॥ फलंगृहाणदेवेश॥ सं० ३१ ॥ समस्यासंनितित्तां
बूलं॥ क्रतुकैलालवंगादिनागवल्लीदलानिव॥ तांबूलंगृह्यतांदेव
सं० ३२ ॥ सर्वप्रीतिकरंदेवहिरण्यंसर्वसिद्धिदं॥ दक्षिणार्थंगृहाणेदं॥ सं०
३३ ॥ ततोदूर्वांकुरान्गृह्यविंशत्येकंचभक्तितः॥ एभिर्नामदयदैदेवम(
र्चयेत्तुसमाहितः॥ ३४ ॥ गणाधिपाय० ॥ उमापुत्राय॥ अघनाशाय
एकदंताय॥ इभवक्त्राय॥ मूषकवाहनाय॥ विनायकाय॥ ईशपुत्राय
सर्वसिद्धिप्रदाय॥ कामालंबोदराय॥ वक्रतुंडाय॥ मोदकप्रयाय॥ वि
घ्नविध्वंसकर्त्रे॥ विश्ववंद्याय॥ अमरेशाय॥ गजकर्णाय॥ नागयज्ञोपवी २४६

तिने भालचंद्राय ॥ परशुधारिणे विद्याधिपाय ॥ विद्याप्रदाय नमः २४ कर्पू
रेणानलसंयुक्तो शेषाघौघविनाशनः ॥ नीराजनं गृहाणेशसं॰ ॥ २५ ॥ चंपका
शोकबकुलापारिजातास्तथैव च ॥ पुष्पांजलिं गृहाणेमां स॰ ॥ २६ ॥ त्वमे
व विश्वं सृजसीभवक्र त्वमेव विश्वं परिपासि देव ॥ त्वमेव विश्वं हरसे त्रि
लेश त्वमेव विश्वात्मक आविभासि ॥ २७ ॥ नमामि देवं गणनाथमीशं
विघ्नेश्वरं विघ्नविनाशदक्षं ॥ भक्तार्तिहं भक्तविमोक्षदक्षं विद्याप्रदं वेद
निधामीशं ॥ २८ ॥ नमस्कारः ॥ एवं स्तुवीत विधिवत्प्रणमेत पुनः पुनः
प्रदक्षिणं प्रकुर्वीत यथाशक्त्येकविंशतिः ॥ २९ ॥ ये त्वामसंपूज्य गणे
शनूनं वांछन्ति मूढा विहितार्थसिद्धिं ॥ तएव नष्टा नियतं हि लोके ज्ञातो

मयानेसकलप्रभावः॥४०॥प्रार्थना॥आचार्यत्वंद्विजाध्यक्षसर्व
सिद्धिप्रदायक॥वायनंगृह्यतांब्रह्मन्संकटंमेनिवारय॥४१॥फ
२४७ लपुष्पाक्षतैर्युक्तंजलंतेदक्षिणान्वितं॥विशेषार्घ्यमयादत्तंसं०॥४२॥
इतिषोडशोपचार॥मंत्रेणानेनपूजयेत्॥ओंनमोहेरंबदेवमदमो
हनमसंकष्टनिवारयस्वाहा॥इंद्रादिलोकपालांश्चसमंतात्पूजये
त्सुधीः॥पक्वमुद्गतिलैर्युक्तान्मोदकान्घृतपाचितान्॥४३॥भक्ष्या
न्यन्यानितांबूलंयथाशक्तिप्रकल्पयेत्॥ततोदूर्वांकुरान्गृह्य
विंशत्येकंचभक्तितः॥४४॥एभिर्नामपदैर्देवमर्चयेत्तुसमाहितः॥
गणाधिपनमस्तुभ्यंउमापुत्राघनाशन॥४५॥एकदंतेभवक्रेतित २४७

थाम्रूषकवाहन ॥ विनायकेशपुत्रेतिसर्वसिद्धिप्रदायक ॥ ४६ ॥ लंबोदरन
मस्तुभ्यंवक्रतुंडाघनाशन ॥ विघ्नविध्वंसकर्त्रेतिविश्ववंद्यामरेश्वर ॥ ४७
गजवक्त्रनमस्तुभ्यंनागयज्ञोपवीतिने ॥ भालचंद्रनमस्तुभ्यंनागयज्ञो
पवीतिने ॥ भालचंद्रनमस्तुभ्यंनमःपरशुधारिणे ॥ ४८ ॥ विघ्नाधिपनमस्तु
भ्यंसर्वविद्याप्रदायक ॥ एवंसंपूजयेद्देवंदूर्वाभिश्चपृथक्पृथक् ॥ ४९
यइदिपूपकृतंसम्यग्यथाशक्तिप्रपूजने ॥ तेनतुष्टोभवाशुत्वंहृत्स्थान्
कामान्ददस्वमे ॥ ५० ॥ विघ्नान्नाशयमेसर्वान्हृष्टाश्चित्वमुपस्थि
तान् ॥ त्वत्प्रसादेनसर्वाणिकार्याणीहकरोम्यहं ॥ ५१ ॥ शत्रूणांबुद्धिना
शंचमित्राणामभ्युदयंकुरु ॥ इतिविज्ञाप्यदेवेशंप्रणिपत्यपुनःपुनः

५२॥ ततो होमं प्रकुर्वीत शतमष्टोत्तरं नृप ॥ मोदकैर्न्वीणकैः चैव व्रतसंपू
र्णहेतवे ५३॥ रक्तवस्त्रेण संस्थाप्य स्वाचार्याय निवेदयेत् ॥ गणाधिपनं
२५८ मस्तुभ्यं सर्वसंकल्पसिद्धिदः ॥ ५४॥ वायनस्य प्रदानेन संकटान्मां नि
वारय ॥ कथां श्रुत्वा ततः पुष्पां दद्यादर्घ्यं समाहितः ॥ ५५॥ चंद्राय सम्भवा
रंतु मंत्रेणानेन पार्थिव ॥ क्षीरोदार्णवसंभूत अत्रिगोत्र समुद्भव ॥ गृहा
णार्घ्यं मया दत्तं रोहिण्या सहितः शशिन् ॥ क्षमापयेद्देवं ततो विप्रांश्च भो
जयेत् ॥ ५६॥ स्वयं भुंजीत तच्छेषं ब्राह्मणेभ्यो यदर्पितं ॥ समयामान्मौ
नयुक्तो यथाशक्त्या यथासुखं ॥ ५७॥ इत्थं कुर्यात् मासेषु चतुर्थीषु विवि
धानतः ॥ इति श्री गणेश० उपासना० चतुर्थीव्रतवर्णनं नाम अध्या २५[redacted]

यः ७० ॥ राजोवाच ॥ व्रतंपुराकृतंकेनभुवि केनप्रकाशितं किंपुण्यं
किंफलंचास्यकरणेवदमेप्रभो ॥ ब्रह्मोवाच पुरास्कंदेगतेचैवपा
र्वत्यैवकृतंव्रतं ॥ चतुर्ष्वपिचमासेषुशिववाक्येनपार्थिव ॥ २ ॥ पंचमेमा
सिहृष्टस्तुकार्तिकेयोह्यपर्णया ॥ अगस्त्येनकृतंपूर्वंसमुद्रंपातुमि
च्छता ॥ ३ ॥ त्रिषुमासेषुविघ्नेशप्रसादादाप्तवान्पुरा ॥ षण्मासावधिरा
जेंद्रदमयंत्यापुराकृतं ॥ ४ ॥ नलमन्वेषयंत्यातुदृष्टोनलस्तथा ॥ प्रद्यु ततो
म्नेनसुतंराजन्चित्रलेखानयत्पुरा ॥ ५ ॥ क्वगतः केननीतोवारति
शोचत्वमाकुलं ॥ प्रद्युम्नंपुत्रशोकार्तारुक्मिणीप्रत्यभाषतः ॥ ६ ॥ शृ
णुपुत्रप्रवक्ष्यामियद्व्रतंस्वस्यमेमंदिरे ॥ प्रथमेमासिकर्तव्यंपंचमे

सप्तमे तथा। ७ । उद्यापनं मनुष्येंद्र व्रतसंपूर्णहेतवे। पूर्वोक्तेन विधाने
२४९ न पूजयेद्भक्तिमान्नरः। ८। पुष्पमंडपिकां कृत्वा नानावस्त्रैर्विचित्रि
तां। कृत्वा तु सर्वतोभद्रं नानारंगविचित्रितं। ९। पूजयेत्तत्र देवेशं क
लशोपरि पूर्ववत्। चंदनेन सुगंधेन पुष्पैर्नानाविधैरपि। १०। नारि
केलफलेनैव दद्यादर्घ्यं समाहितः। तिथिनामुत्तमे देवि गणेशप्रिय
वल्लभे। ११। संकष्टहर मे देवि गृहाणार्घ्यं नमोस्तु ते। लंबोदरं नमस्
तुभ्यं सततं मोदकप्रिय। १२। संकष्टहर मे देव गृहाणार्घ्यं०। क्षीरोदा
र्णवसंभूत अत्रिनेत्रसमुद्भव। गृहाणार्घ्यं मया दत्तं रोहिण्या सहि
तः शशीन्। १३। भक्ष्यं भोज्यं च लेह्यं च पेयं चोष्यं निवेदयेत्। फलैरन्यै २४९

श्चवह्निभिस्तोषयेद्गणनायकं ॥२४॥ आचार्यंवरमेतत्र ऋत्विजश्चै
कविंशति । गणानांत्वेतिमंत्रेण प्रयुतं होममाचरेत् ॥२५॥ अथवा
मूलमंत्रेणसहस्रवात्तद्दर्द्दकं ॥ अष्टोत्तरंशतंचापिवत्तिदानंततश्च
रेत् ॥२६॥ पूर्णाहुतिंहुतेत्पश्चाद्वसोर्द्धारांचपातयेत् ॥ होमशेषंसमा
प्येवब्राह्मणान्भोजयेततः ॥२७॥ वस्त्रयुग्मंचकलशान्दक्षिणासन
संयुतान् ॥ तेभ्योदद्याद्यथाशक्तिवित्तशाद्यंनकारयेत् ॥२८॥ आचा
र्यंपूजयेत्पश्चाद्वस्त्रालंकारणादिभिः । तस्मैधेनुकंचतेदद्याद्यापनंफ
लसंयुतं ॥२९॥ सौवर्णंतंगणाधीशंतस्मैदद्यात्सदक्षिणं ॥ ततोगांक
पिलांदद्यात्सवत्सांसविभूषणां ॥३०॥ ततःक्षमापयेद्विप्रान्विघ्नेशःप्रि

यतामिति। व्रतस्योद्यापनंकृत्वाहयमेधफलंलभेत्॥२१॥पितोवाच॥
एवंमेब्रह्मणादिष्टंव्रतंलोकोपकारकं॥२२॥तदेतत्कथितंतेद्यकुरुष्व
त्वार्थमादरात्॥इंद्रउवाच॥यथायथासमादिष्टंपित्रातेनमहाव्रतं॥२३
तथातथाकृतंतेनकार्तवीर्येणधीमता॥व्याख्यायकथितंसम्यक्कांडि
तैर्व्रतमुत्तमं॥२४॥सिद्धिबुद्धियुतांमूर्तिंस्थाप्यकांचननिर्मितां॥महा
मंडपिकामध्येब्राह्मणैःपश्यतेक्वचित्॥२५॥क्वचित्पुराणपांडित्यंक्व
चिद्धूमयननर्तनं॥नानाविधानांध्वनयोनिर्गताविदिवंदिवं॥२६॥वि
विंदंतेजनाःकापिमध्यस्थाःकेचनाभवन्॥सतुराजामहाधीमान्ज
जापपरमंमनुं॥२७॥जप्त्वाकृत्वापूजइत्वाभोजइत्वाद्विजान्बहून्॥मा:

हृदावयुतेतेभ्योलंकृताभ्योह्यलंकृताः ॥२४॥ दीनांधकृपणेभ्योन्नं द
दौदानान्यनेकशः ॥ संतुष्टानां सुसर्वेषां प्रजाशीर्जगृहे नृपः ॥२५॥ ते
षां द्विजानां तपसां सर्वेदां सत्यवादिनां ॥ आशीर्भिः स्वस्तिकालेन
सुसुम्वाम्सून्नृपांगना ॥२१॥ सुभवेशुभवेलायां पुत्रं लक्षणसंयु
दा॰ तं ॥ दत्तौनान्यनेकानि पुत्रजन्मप्रहर्षितः ॥२१॥ व्रतबंधे विवाहे च
काले तस्याकरोन्नृपः ॥ ज्ञानविज्ञानसंपन्नं पुत्रं राज्येभिषिच्य च ॥
२२ ॥ सुपुत्रो भोगसंपन्नो राज्यं चक्रे तदा विभो ॥ कृत्विग्भिः पंडितैः
सार्द्धं प्रेक्षकैः सकलैरपि ॥२३॥ तस्य पुण्येन ते सर्वे गणेशं धाम चा
गमन ॥ इति श्रीगणेशपुराणे उपासः॰ चतुर्थीव्रतोपाख्याने ऽध्या

यः ॥ ७१ ॥ ब्रूतेह कृते कथमभूत्तयोः पुत्रः शतक्रतो ॥ तत्सर्वमेव द विभो
रिस्तरात्परिपृच्छतः ॥ १ ॥ इंद्र उवाच ॥ किं किं न जायते राजन्परितुष्टे ग
 जानने ॥ प्रसादात्तस्य सा सा राजा गर्भं दध्रे ततस्य तु ॥ २ ॥ प्रसूता नवमे
मासि मंगलं पुत्रमेतत ॥ द्विस्कंदं चारुवदनं बाहुहस्तविवर्जितं ॥
३ ॥ सुनासं पद्मनयनं ऊरुजानुविवर्जितं ॥ जंघापादविहीनं तु दृष्ट्वा मा
तारुरोद ह ॥ ४ ॥ सोवाच ॥ गर्भगायाः कथमभूदीदृशो बालको मम
करपादविहीनोऽयं कथं दत्तो गजानन ॥ ५ ॥ आसंभ्रमा हं मध्येहं कि
मीदृक्पुत्रवत्यहं ॥ कथं न जातो नाशो मे पूर्वजन्मकृतैनसः ॥ ६ ॥ कथं
प्रसादः फलितस्त्वापि द्विरदानन ॥ कथं ब्राह्मणवाक्यानि फलिता

नीदृशानिमे ॥७॥ पाणिभ्यांनिघ्नतीवक्षो ललाटंचपुनःपुनः तस्यां
रुदंत्यांसर्वास्ताररुरुदुस्तत्रयास्थिताः ॥८॥ तासांकोलाहलंश्रुत्वा
नृपोपितत्रचागमन् ॥ तस्यापिरुदितंश्रुत्वाप्रधानाअपिचागमन् ॥९॥
तेषांरुदितमाकर्ण्यनागरारुरुदुस्तदा राजोवाच कथंदीनानुकं
पित्वंतवदेवगजानन ॥१०॥ कथंदयाक्रूतेघमस्यमेकंप्रदर्शिता क
थंस्मरणमात्रेणपापानिहरसेनघ ॥११॥ जपस्तपःस्मृतिर्दानंपू
जनंद्विजतर्पणं ॥ अनुष्ठानेतथाहोमस्सर्वंव्यर्थंगतंमम ॥१२॥ त
स्मादेवंहिवत्सवत्सयत्वस्तुनिरर्थकः ॥ नज्ञायतेकर्मगतिःकदा
किंचाभविष्यति ॥१३॥ मुषकःप्राप्यहस्तंसर्वंतस्यविदारणात्

तथामेजननिपुत्रोयंआजन्मकृतयत्नतः॥२४॥ततऊचुःप्रकृत
योन्टपंशोकाकुलंतदा॥प्रधानाऊचुः अलंशोकेनभूपालतत्क
२५२ थ्यंस्यात्सथाभवेत्॥२५॥रामःकिंनमृगंचेदत्तत्स्पृष्टंगतएवसः॥ध
मेराज्ञोनकिंवेदनिषिद्धंद्यूतकर्मतत्॥२६॥तथापिसंगतोरंतु
सर्वंहित्वावनंगत॥चारुतानभवेदस्यप्रभामाक्रंदितेसति॥
२७॥अदृष्टंचेद्भवेत्तस्यगग्रेचारुत्वयंभवेत्॥पुष्पंफलंवाकाले
नमैविनायथायातिमहीरुहां॥२८॥तथाकालेनभवितास्व
स्थःपृथिवीपतिः॥इंद्रउवाच॥इत्थंमात्यवचःश्रुत्वासावधानोभ
वन्नृपः॥२९॥उवाचनिजपत्नींतामुत्तिष्ठोत्तिष्ठमाशुच॥स्वयंच २५२

सुमनाराजासमाहूयद्विजर्षभान् ॥२०॥ गणेशपूजनंचकेस्वस्ति
वाचनमेवच ॥ कृत्वाभ्युदयिकंश्राद्धंददौदानान्यनेकशः ॥२१॥ व
स्त्रालंकारवासांसिगावोरत्नान्यनेकशः ॥ सुहृत्संबंधिमित्रेभ्योव
स्त्राणिविविधानिसः ॥२२॥ नानावादित्रनीविभ्योददौराजायथार्हतः
बंदिचारादिदीनांधकृपणेभ्यश्चसर्वशः ॥२३॥ गृहेगृहेचतांबूलं
पूर्णकरंदापयच्चसः ॥ कार्तवीर्येतिनामास्यचकारैकादशेहनि ॥२४॥
भोजयामासनगरंमहोत्साहपुरःसरं ॥ ततोद्वादशवर्षेणियुवती
तानिसुतसह ॥२५॥ आययौस्वेच्छयातस्यदत्तात्रेयाययौगृहे ॥ पाद
योःस्वशिरःस्थाप्यकृतवीयेणनामतं ॥२६॥ आलिलिंगमुनिश्रेष्ठा

पिउत्थायमुनिसत्तमं ॥ उपवेश्यासनेरम्येपूजयामाससादरं ॥ २७ ॥ वि
ष्टरंपाद्यमर्घ्यंचगांचवस्त्रोपवीतकं ॥ जन्मजन्मांतरीयंमेपुण्यंपफ
२५३ लितमद्यवै ॥ २८ ॥ पश्चाद्धर्मचक्षुषांजातंसाक्षात्तेदर्शनंमुने ॥ अद्येप्रभु
मतरंभाविप्रासाद्यातवसुव्रत ॥ २९ ॥ यतोमवादृशांनैवदर्शनंपापक
र्मणां ॥ कृतवीर्यवचःश्रुत्वारदत्तात्रेयपस्तमब्रवीत् ॥ ३० ॥ अपूर्वंतनयंते
यद्दष्टुकामोहमागतः ॥ नृपउवाच ॥ अनुष्टानंतपोदानंव्रथामममव्र
तंगतं ॥ ३१ ॥ जगदीशेनदत्तोयंपुत्रोह[illegible]एवसः ॥ अनेनादर्शनीये
नगतश्चादर्शनीयतां ॥ ३२ ॥ दत्तउवाच ॥ आनीयबालकंतस्मैमुनयेद
र्शयन्नृपः ॥ आच्छादयन्नेत्रकजेनतत्सुतंवीक्ष्यसन्मुनिः ॥ ३३ ॥ ज्ञात्वा २५३

ध्यानेनवाकर्ममुनिस्तंपुनरब्रवीत् ॥ अयमेवसुतोराजन्कर्तासर्वा
न्विजित्स्पृह ॥ २४ ॥ नचांत्योसिविज्जंभ्यस्त्वंसंकष्टीव्रतजागरे ॥ अंगही
नः सुतोजातउपासात्मांगतामियात् ॥ २५ ॥ कृतमुक्तंत्वयास्वामी
न्नृकृपांकृत्वावदस्वमे ॥ येनोपायेनसंगोमेत्वत्प्रसादात्सुतोभवे
त् ॥ २६ ॥ इंद्रउवाच ॥ मुनिः सकृपयाविष्टः तत्सुतायतदाब्रवीत्
मंत्रमेकाक्षरंसोगंततउचेपुनश्रुतं ॥ २७ ॥ आराधनंगणेशस्य मं
त्रेणानेनभक्तितः ॥ उपवासैकभक्तानांनियमान्कुरुसुव्रत ॥ २८
द्वादशाब्देततस्तुभ्यंदर्शनंसप्रदास्यति ॥ तद्दृष्टिपातमात्रेणदिव्यदे
हो भविष्यसि ॥ २९ ॥ इत्युक्तवान्पमामंत्र्यपिदस्येमुनिपुंगवः ॥ गतेमु

नैततः पुत्रोपादहीनो महामनाः ॥ ४० ॥ जगाद कृतवीर्यं स गहनं प्रा
पयस्वमां ॥ गजाननप्रसादार्थं मनुष्ठानं करोम्यहं ॥ ४१ ॥ स्वदित्वा पितरौ
२५४ तस्य श्रुत्वा वाणीं तरेरितां ॥ अप्रेषयद्वनं चारु नरयानेन तं पिता ॥ ४२
भृत्याः पर्णकुटीमध्ये संस्थाप्य नगरं ययुः ॥ तस्थौ तत्र स्वयं सम्य
कृतपसे कृतनिश्चयः ॥ ४३ ॥ इति श्रीगणेशपु० उपास० चतुर्थीमा
हात्म्ये अध्यायः ॥ ७२ ॥ इंद्र उवाच ॥ गुरूपदिष्टं तं मंत्रं जजाप नि
यमेन सः ॥ ध्यायन् गजाननं देवं निष्ठामास्थाय नैष्ठिकीं ॥ वायुभ
क्षो निराहारो लोष्टपाषाणसंनिभः ॥ एवं द्वादश वर्षाणि व्यतीता
नि तपस्यतः ॥ २ ॥ हस्तपादविहीनस्य बालकस्य महात्मनः ॥ नि र्वा २५४

णंतस्यतत्रदृष्ट्वाद्वादशाब्दंगजाननः ॥ ३ ॥ तदामध्यकृतस्यास्यप्रवालम
यमूर्तिमान् ॥ उवाचसंमुखोभूत्वानिष्ठाभक्तिसुतोषतः ॥ ४ ॥ गणे
श उवाच ॥ निर्जनेस्मिन्वनेयस्मात्सिंहव्याघ्रनिषेविते ॥ निकुंजेव
कृत्वेतिष्ठयतोद्वादशवर्षकं ॥ ५ ॥ श्रुत्वावाणींतदुदितामास्थितोदे
हभावनां ॥ कृतवीर्यसुतोभूत्वाप्रोवाचद्विरदाननं ॥ ६ ॥ शृण्वत्सुदे
वमुनिषुविमानस्थेषुभूरिशः ॥ कृत्रउ० ॥ त्वत्पादयुगलेदेवभक्ति
रव्यभिचारिणी ॥ ७ ॥ अस्तुमेसततंनान्यदुत्साहोमेप्रयाचितः तथा
पियाचेदेवेशपित्रोःसंतोषहेतवे ॥ ८ ॥ शरीरेचारुतांदेहिसर्वसं
तोषकारिणीं ॥ इंद्र उवाच ॥ श्रुत्वावाक्यंतदीयंतमब्रवीत्सगजा

नन॥९॥आणिमानंसमास्थायविवेशोदरमादिशात्॥तस्मिन्प्रवि
२५५ ष्टेपुत्रोसौदिव्यदेहोभवन्नृप॥१०॥सहस्रभुजवान्यातःकृतवीर्यो
त्मजस्तदा॥रज्जुपाशद्वयःयुतःस्थितःपर्वतसन्निभः॥११॥ववर्षुःपु
ष्पवर्षाणिदेवादेवर्षयोपिच॥तुष्टुवुस्तंचदेवंचदिव्यवादित्रनि
स्वनैः॥१२॥जगर्जकार्तवीर्योसौसहस्रभुजमंडितः॥तस्यशब्दंसमा
कर्ण्यघनगर्जनसन्निभं॥१३॥समवतीम्रश्रांतुस्तोपरेषांगणनाकु
तः॥पृथिव्यांसर्वराजानःसमकंपंततद्भयात्॥१४॥यथापंचशतंत्र
णसंग्रामेमोचयेदिति॥ब्रह्मादयस्ततोयानाद्दृत्तीर्याघ्नंतमस्तुव
न्॥१५॥स्मरणात्तवदेवानांप्राप्तिःस्याद्भुतवस्तुतः॥हरिस्त्वंसर्वदे। २५५

वानामाभेयं त्वं विनेष्यसि ॥ १६ ॥ यतः साक्षाद्विष्णुरूपः सहस्रार्जुन
संज्ञया ॥ त्रिषु लोकेषु विख्यातो यावत्कल्पं भविष्यसि ॥ १७ ॥ सा पुत्राणे
च निरतः शरणागतबालकः ॥ विनीतः सर्वशास्त्रेणाः पृथिवीमंडला
धिपः ॥ १८ ॥ इति नानावरान्दत्त्वा पिदधुर्दितिनंदनाः ॥ हस्तपश्च नर
यानानि छत्रचामरदीपिका ॥ १९ ॥ रथानश्वानयानिनोप्यन्ये ग्रामान्पुर
विलान्नृपा ॥ संततं स्थापयामास महाप्रासादमध्यगां ॥ २० ॥ प्रवा
लगणनाथस्य मूर्तिं द्विजपुरःसरः ॥ प्रवालगणपश्चेति तस्य ना
मा दधुर्द्विजा ॥ २१ ॥ ददौ यामान ब्राह्मणेभ्यः पूजायै स्थापिता
श्च ये श्वालक्षेत्रमिस्ये तत्र प्रथेमु विसिद्धिदं ॥ २२ ॥ तत्र शेषो धरा

धर्तुमनुष्ठानपरोभवत्॥प्रायस्तस्माद्गणेशात्तुवरान्वकृतरानपि
२३॥धराधरणसामर्थ्यंसर्वज्ञत्वंतथैवच॥मूर्ध्नःसहस्रंश्रेष्ठंचन
वनागकुलेष्वपि॥२४॥प्रतिसंतुष्टमनसातेनायंस्थापितंपुनः॥
धरणीधरइत्येवद्वितीयंनामपप्रथे॥२५॥स्मरतांश्चएवतांचापि
सर्वकामप्रदंशुभं॥संपूज्यसर्वान्द्विजपुंगवांस्तान्राज्ञांश्चसर्वान
नुष्टच्छवेतान्॥२६सहस्रबाहूर्नगरंस्वकीयंद्रष्टुंसशेषोपिनरावधा
गात्॥जहर्षतुस्तेदृष्ट्वानगरंचतथाविधं॥ददतुर्द्विजमुख्येभ्योनाना
दानानिहर्षितः॥२७॥इंद्रउवाच॥अप्यपाइतसंकष्टचतुर्थीमहिमा
द्भुतं॥कृतवीर्यस्तुताश्चायंमर्त्यलोकंगतःशुभः॥२८॥अनुभूतःसुरग

ऐंद्रसेनादिभिर्नृपैः। अतिपुण्यतमं श्रायं स्मरणादपि सिद्धिदः।
२९ एतत्प्रसादात्सेआमा रावणेनाविस्लाद्धृता। एतत्प्रसादात्संप्राप्तं
पुनाराज्यं च पांडवैः। ३० एतद्व्रतस्य यत्पुण्यं हस्ते मे यदि संपतेत्। तदैव
तद्विमानं तु प्रचलेदमरावती। ३१ क उवाच। इति शक्रमुखात्तेन व्रत
स्य महिमा श्रुतः। शूरसेनेन भूपेन स्नानं दाइ निमज्जता। ३२ चंद्रितेपा
दकमलेषु शक्रस्य प्रतिगर्जितः। तमुवाच ततः प्रीतः शूरसेनोन्नृपोत्तमः।
३३ श्रुत्वा कथां दिव्यरूपां चतुर्थीव्रतसंश्रयं। स उवाच। फलितं श्रेयपु
ण्यं मे येनाश्रावीदृशं व्रतं। ३४ नह्येतस्मात्पुण्यतरं त्रिषु लोकेषु किं
चन। इत्युक्त्वा शक्रमारेभे व्रतं कर्त्तुं स्वयं च सः। ३५ इति श्री गणेश॰

उपासनाखंडे चतुर्थीमहात्म्येऽध्यायः ७३ व्यासउवाच ब्रह्मन्
कथं कृतं तेन कृतवीर्येण भूभुजा ॥ सेतिहासं शक्रमुखाच्छ्रुत्वा प्रसाद
२५० रमुत्तमं १ ब्रह्मोवाच ॥ ततः स दूतान्प्राहेदं गच्छंतु नगरं प्रति ॥ सप्त्रा
नेयस्तु संकष्टचतुर्थीव्रतकारकः ॥ २ ॥ ते दूतास्त्वरितायाताः पप्रच्छु
र्गृहे गृहे ॥ ददृशुर्भ्रममाणास्ते विमानं परमं शुभं ॥ ३ ॥ या भवत्तद्दृष्टा
चांडाली गलत्कुष्टाश्रवन्मुखा ॥ मक्षिकाक्रमिभारेण दुर्गंधापि समा
वृता ॥ ४ ॥ कृष्णा कोटरी दीर्घकेशा सुदंष्ट्रहतनासिका ॥ अत्यंतमलिना
दीर्घश्रोणि रंध्राद्यनस्वना ॥ ५ ॥ ते तं तामीदृशीं दूतेऽप्रानितं गणापस्य
ह ॥ अत्याश्चर्यमिदमिति राजदूता गणाम्यतान् ॥ ६ ॥ ऊचुस्ते देवदूतां २५०

स्तान् गणनाथस्य किंकरान् ॥ प्रत्पं तत्कुत्सिता जात्या हीनेयं स्वर्गगा
कथं ॥ ७ ॥ केयमासीत्सुराहूताः कथमीदृग्बभूव च ॥ केन पुण्येन युष्माभिः
स्वर्गं तु नीयते कथं ॥ ८ ॥ एतद्वदंतु सर्वं नो यदि वक्तुं क्षमं भवेत् ॥ देवदूता
ऊचुः ॥ आसीद्वंगालविषये सारंगधरनामतः ॥ ९ ॥ क्षत्रियस्तस्य कन्ये
यं सुंदरा नाम सुंदरी ॥ पिककंगा शशिमुखी रतिलावण्यजित्वरा ॥ १० ॥
यद्यस्य करणे नार्होः प्रसिद्धाप्रननायका ॥ योगिनामपि या चेतः
कटाक्षेण विमोहयत् ॥ ११ ॥ युवानो मुमुचुः शुक्रं केचिद्यत्कुपवीक्ष
णात् ॥ जारमार्गेषु निरता सा भवद्दिग्ध्वमोहिनी ॥ १२ ॥ महार्हवस्त्रा
लंकारा नानाविषयभोगिनी ॥ बंगालनगरे ख्याता वेश्यैवासीन्नत

त्रपा ॥१३॥ भर्त्तारं चित्रनामानं वंचयत्येव सर्वदा ॥ व्ययादसंख्यद्रव्यस्य
पित्रासंपादितं पुरा ॥१४॥ कदाचित्स्वापनेतंसाकृत्वासुंदरवेषभृत् ॥
२५८ निशीथेचलितातेनहस्लेधारिखषावशात् ॥१५॥ उवाचभर्त्तेयंस्त्रीतु
चित्रनामापतिस्तदा ॥ दिग्त्वांपापसमाचारेभिचारेनिरतानिशं ॥
१६ ॥ तदाकयमित्थमाकर्ण्यसांतःकोपाभवत्तदा ॥ अमवञ्चक्षणेनाम
चिंताबलवतीभृशं ॥१७॥ अंधेतमसिसंगत्यखड्गास्त्रिकांरस्यहस्ततः
तयातदुदरंभित्वाप्रसयातिसम्भूतले ॥१८॥ गतातंपुरुषंहत्वाप्योजा
रोमनसस्थितः ॥ यावत्सारमतेतत्रतावत्पर्यंतवासिना ॥१९॥ जाग्रता
नरीतंतस्याज्ञात्वाराजेनिवेदितं ॥ तेदूताश्लमसिस्थित्वाताताचतस्याग्र २५८

हमागता ॥ २० ॥ दधुस्तांराजदूतास्तेनिन्युराजसमीपतः ॥ निजघ्नु
स्तांवह्निनीत्वाऊताराजाज्ञयातदा ॥ २१ ॥ सानीतानरकेघोरेयमदू
तैस्तदाज्ञया ॥ अधोमुखीस्थितातत्रसंदृष्टाकृमिभिर्भृशं ॥ २२ ॥ अल्पंत
वभुजेदुःखंस्मरंतिपूर्वचेष्टितं ॥ कल्पांतेमृत्युलोकेभूच्चांडालीदुर्भ
गाभृशं ॥ २३ ॥ एकदामदिरांपीत्वामत्तासुप्तादिवैवसा ॥ निशायाः
प्रथमेयामेप्रसुप्ताक्षुधिताभृशं ॥ २४ ॥ तदैवमक्षिकुंयाताऽहंसाव्र
तकारिणः ॥ तेनान्नमस्पेदत्तंयत्तयामुक्तंविधुदये ॥ २५ ॥ गणेशेति
चजल्पंत्यास्वेच्छयादैवयोगतः ॥ तदैवगणनाथेनविमानंप्रेषितंमु
ने ॥ २६ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ देवदूतवचःश्रुत्वापुनरूचुर्नृपसत्तम ॥ राजदू

ताऊचुः ॥ इदमत्यद्भुतं दृष्टमस्माभिः कार्यकारिभिः ॥ २७ ॥ राज्ञाय
२५६ उपदिष्टं नो वाक्यं ते तन्निबोध मे ॥ शक्तो न त्वमदं धिष्ठुं विमानवर
मास्थितः ॥ २८ ॥ सशुंड मायया यो देवैर्दृष्ट्वा नत्वा प्रजल्पतं ॥ तदनु
ज्ञां च पूजां च गृहीत्वा स्वां पुरीं ययौ ॥ २९ ॥ गच्छतस्तस्य यानेन तत्र शू
रसेन भूरे पतत् ॥ कुष्टिनो वैश्यपुत्रस्य दृष्टिपातेन तत्क्षणात् ॥ ३०
शूरसेनो गतस्तत्र नमस्कृत्य प्रजल्पतं ॥ विमानपतने हेतुं वद उपा
यं गमनेपि च ॥ ३१ ॥ इंद्रेणोक्तं तु संकष्टचतुर्थीव्रतसंभवात् ॥ पुण्या
त्कस्याश्चित्तेयानेन तदूर्ध्वं पतनमावर ॥ ३२ ॥ वयं तद्राज्ञया दूतास्तं गवे
षितुमागताः ॥ अनया चेद्भवत मिदं देव दूताः कृतं यदि ॥ ३३ ॥ न हि २५६

चेयंह्यियतांचशूरसेनंभूमिपतिं ॥ श्रेयोदास्यतिचांडालीसंकष्टी
व्रतसंभवं ॥ ३४ ॥ पुनर्द्दिगुणपुण्येयंविमानंप्रतिपास्यति ॥ विमानम
पिचचक्रस्यस्वपुरीमधिगछति ॥ ३५ ॥ युष्माकमस्याअस्माकंका
र्येशास्तः शचीपतेः ॥ एवंकृतेतुभविताक्रियतांयद्विरोचते ॥ ३६ ॥ इ
तितद्वचनंश्रुत्वामिदधुर्देवसेवकाः ॥ आज्ञातोनोगणेशस्यास्ती
मांदातुपरस्पहि ॥ ३७ ॥ इत्युक्त्वातांसमुस्थायविमानेनिदधुस्त्वरां
तस्वसादिव्यकांतिर्दिव्यवस्त्रांगभूषणा ॥ ३८ ॥ देवदूतैस्तुसाती
तादिव्यवादित्रनिःस्वनैः ॥ गजाननसमीपेसाराजदूतायथागताः
३९ । ययुस्तेशूरसेनंतंदृष्ट्वातंसर्वमब्रुवन् ॥ ब्रुवत्सुतेषुतत्राममचां

डात्पासहसंव्रजेत् ॥ ४० ॥ ददृशुस्तेदीप्यमानंभासयत्पादिशोदिश ॥ तस्या
दृष्टिर्निपतितातस्मिन्यानेशचीपतेः ॥ ४१ ॥ विमानवायुसंस्पर्शाद्विमानउर्ध्व
२६० मायया ॥ पश्यत्सुसर्वलोकेषुविस्मितेषुसुरर्षिषु ॥ ४२ ॥ स्वसंस्थानंययुःस
र्वेशक्रेयातेमरावती ॥ सापिवैनायकंधामसंप्राप्यदिव्यदेहभाक् ॥ ४३ ॥
पापंहित्वातुसंकष्टचतुर्थीव्रतपुण्यतः ॥ इदंयःशृणयात्सम्यक्श्रावये
द्वागयतिःशुचिः ॥ ४४ ॥ प्राप्नुयात्सकलान्कामान्संकष्टनाशनंनरः ॥ ४५ ॥
इतिश्रीगणेशपुराणेउपासनाखंडेचतुर्थीमहात्म्येध्यायः ॥ ७४ ॥
श्रुत्वादृष्टान्सूरसेनोमहिमानंव्रतोद्भवं ॥ स्वयंकर्तुमनाःप्राहवसिष्टं
मुनिपुंगवं ॥ १ ॥ राजोवाच ॥ मुहूर्तंवदसंकष्टचतुर्थीव्रतहेतवे ॥ व्रतंकर्तु २६०

मिहिच्छामिसद्यः प्रत्ययकारकं ॥२॥ वसिष्ठउवाच ॥ माघेकृष्णेभौमवारेकृ
ष्णव्रतमुत्तमं ॥ सर्वसिद्धिकरंसर्वकामदंसर्वराजसत्तम ॥३॥ ब्रह्मोवाच
राजासंभृतसंभारः सपत्नीकोतिभक्तिमान् ॥ अचिरेणैवसंप्राप्तेवशिष्टे
क्षनिनेशुभे ॥४॥ आरिप्स्यमानः संकष्टचतुर्थीव्रतमुत्तमं ॥ प्रातःस्नानंवि
धायाथनित्यकर्मसमाप्यच ॥५॥ गणेशंपूजयित्वेवस्वस्तिवाच्यद्विज
र्षमान् ॥ पूजयित्वावशिष्टंचततोनुज्ञांसमाप्यच ॥६॥ गणेशेमनआ
धायतन्नामजपतत्परः ॥ एकांगुष्ठस्थितस्तावद्यावदस्तमियाद्रविः
॥७॥ पुनःस्नानंचकाराथसायंसंध्यामुपास्यच ॥ प्रारभत्पूजनंसम्य
ग्वसिष्ठेनसमन्वितः ॥८॥ महामंडपिकांकृत्वाकदलीस्तंभमंडितं

नानालंकारवस्त्राढ्यांछत्रचामरशोभितां ॥ ९ ॥ आदर्शपंक्तिरुचि
रांपुष्पमालाविभूषितां ॥ पठत्सुद्विजमुख्येषुगायत्सुगायकेषुच
२६१ १० ॥ नानामणिप्रभायुक्तांदीपमालाविराजितां ॥ तन्मध्येस्वर्ण
कलशंस्थापयित्वागजाननं ॥ ११ ॥ सौवर्णप्रतिमांचारुंसर्वावय
सुंदरां ॥ नानालंकाररुचिरांनानारत्नविभूषितां ॥ १२ ॥ उपचारै
षोडशभिः पंचामृतपुरःसरं ॥ नैवेद्यंपुनरास्थाप्यजलंचारुसु
गंधयुक् ॥ १३ ॥ समर्पयामासभक्त्यागजाननस्यतुष्टये ॥ फलानि
पूगतांबूलंदक्षिणांरत्नकांचनं ॥ १४ ॥ दूर्वांनीराजनंमंत्रंपुष्पांजलि
मनेकधा ॥ तिथयेगणनाथायचंद्रायार्घ्यंददावथ ॥ १५ ॥ ब्राह्मणान्स २६१

जयामाससारंचाप्यभुंजत ॥ अयुतंगाददौतेभ्योवस्त्रालंकारद
क्षिणा ॥ २६ ॥ ततःसुहृद्बंधुयुतःस्वयंचबुभुजेनृपः ॥ रात्रौजागरणंचक्रे
गीतवाद्यकथादिभिः ॥ २७ ॥ प्रभातेविमलेस्नात्वापुनःसंपूज्यपूर्ववत्
मूर्त्तिंतांगणनाथस्यवसिष्ठायसदक्षिणां ॥ २८ ॥ सोपस्करांददौराजात
तस्तुष्टोगजाननः ॥ विमानंप्रेषयामाससर्वसंपद्विराजितं ॥ २९ ॥ तं
तंदूतैःस्थापितंतत्रगजाननस्यरूपवान् ॥ पश्यतांसर्वलोकानांमन
सानंदयन्मुदः ॥ ३० ॥ चलितोरेवलोकायराजापुण्यप्रभावतः ॥ तंमू
चुर्देवदूतास्तेगजाननस्वरूपिणः ॥ ३१ ॥ विनायकेनतुष्टेनविमानंप्रे
षितंतव ॥ त्वद्दर्शनोत्सुकापवताततोवयमुपागताः ॥ ३२ ॥ इतितद्वचनंश्रु

त्वामुमोचाश्रूणिभूमिपः॥ जगादगद्गदंगिरारोमांचांचितविग्रहः॥
२६२ २३॥ तानुवाचततोराजाशूरसेनःस्मयन्निव॥ अव्यक्तस्याप्रमेय
स्यानित्यस्यजगदीशितुः॥२४॥ वाङ्मनोगोचरस्यापिनहेतुर्मम
दर्शने॥ नसमर्थाश्चयंवेदाःशास्त्राणिचनिरूपितुं॥२५॥ यंचस्मरं।
तिसततंकेशाद्यादेवतागणाः॥ तेनाहंचेत्स्मृतोदूतातर्हिभाग्यम
हन्मम॥२६॥ इत्याकर्ण्यतुतद्वाक्यंदूताऊचुःपुनर्नृपं॥ नजानीमो
वयंराजन्भक्तानामहिमाकथं॥२७॥ निर्गुणंयन्निराकारंयेन
साकारतामियात्॥ राजोवाच एकामेमहतीवांछातुष्टेदेवेभ
वत्सुच॥२८॥ तुष्टेषुनगरीहीत्वाकथंयायांगजाननं॥ नमन्ति। २६२

तंविनाप्येतैर्मयाहात्वाहलंक्कचित् ॥ २४ ॥ सकथंपरमानंदंभोक्ष्यएतै
र्विनानघाः ॥ पुनस्तुचुस्तेईश्वोपेश्वतंहूतास्तईच्छापरिपूर्यतां ॥ २० ॥ नो
चेद्रुजाननः क्रोधात्ताडयिष्यतिनोखिलान् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ततःसर्वेज
नेनेतुविमानेनिर्धुक्रुष्णात् ॥ २२ ॥ हीनजातः यस्सर्वेपिनितिमाःसर्व
जंतवः ॥ सर्वेदिव्यवरादिव्यवस्त्रालंकारशोभिनः ॥ २३ ॥ ऊचुःपरस्परंस
र्वेकिमेतदद्भुतंमहत् ॥ अस्माभिर्नकृतंपुण्यंविमानंकथमीदृशं ॥ २४
अपरेचाब्रुवंस्तत्रआजपुण्यबलादिदं ॥ यथानिधिर्बलाद्दातुमात्र
स्यहारकंभवेत् ॥ २५ ॥ अतिपापीयथासाधुवचसासिद्धिमाप्नुयात्
तथैवराजपुण्येनवयंसर्वेसमुध्दृताः ॥ २६ ॥ ततोवैनायकाद्दूतागति

मूर्ध्वीमकल्पयन्॥ जडीभूतंविमानंतन्नोदतिष्टन्महीतलात्॥ ३७॥ ततः
संशयतंसर्वंकथमेतद्विचिंतंव्रजेत्॥ ऊचेपरस्परंलोकोनिर्देवस्यनेधिः
२६३ कुतः॥ ३८॥ आरूरुहेत्कथंभिक्षापात्रेशिक्यंमहत्तरं॥ ददृशुःसर्वतःके
चित्कुष्टिदृष्टिकथंगतः॥ ३९॥ उवाचकश्चिद्राजानंकुष्टिनंत्वमिमंत्य
ज॥ अस्मिन्नयोगतेयानमूर्ध्वमेतद्गमिष्यति॥ ४०॥ शूरसेनउवाचै
हूतांस्तत्पकुमिच्छतः॥ अहंपापसमाचारस्त्याज्यानेयाश्माखिला॥
४१॥ कथंवाकथ्यतामस्यपूर्वपापंचजन्मच॥ मत्स्नेहान्सर्ववेत्त्वा
द्पायंकृपयापिव॥ ४२॥ इत्ताऊचुः॥ नकार्यान्नपचिंतातेवारिष्या
मोवयंतव॥ जन्मपापउपायंचकुष्टिनोदुष्टकर्मच॥ ४३॥ इतिश्रीगणे

श्रीपुराणेउपासनाखंडेअध्यायः ७५ इत्ताऊचुः गौडेतुनग
रेगौडनगरेभूत्सुराद्विजः ॥ तस्यपुत्रोयमजनिजननीचास्यशाकि
नी ॥ १ ॥ एतस्यपत्नीसावित्रीसावित्रीवपतिव्रता ॥ एकपुत्रस्नेहवशा
दलंकारैरलंकृता ॥ २ ॥ अत्यंतंसुंदरंतारारतिभर्त्तैवशोभते ॥ तन्मा
तापितरौतस्यवियोगंनेच्छतःक्षणं ॥ ३ ॥ सतुयौवनमापन्नोनिजं
भार्यांविहायतां ॥ परदाररतोनित्यंपरनिंदापरायणः ॥ ४ ॥ अभव
त्पापनिष्टश्चपितृवाक्यावमर्द्दनः ॥ एकदानगरेतस्मिन्वेश्यान
रविमोहिनी ॥ ५ ॥ आगतातत्कृतमनायच्छकेसौम्रएवघनतत् ॥ स्वा
लंकारान्येष्टकायानिःकाश्यास्थापयच्छलात् ॥ ६ ॥ मातापित्रोसम

द्रंसपश्चाच्चौर्यंपुनश्चतान् । वेश्यायैप्रतिपाद्येतांचिक्रीडसुभृशं
तया ७ हित्वेंद्रियार्थान्सकलान्सुगंधद्रव्यसंयुतः । तदेकनि
ष्टःसंजातोयोगीब्रह्मपरोयथा ८ कामाग्निविद्धश्चासीद्दी
२६४ वोमध्यबलाद्यथा । पितातुखेदसंपन्नःक्षुत्तृष्णाभ्यांपरिवर्जितः
९ विलोकयामाससुतंनगरेप्रतिमंदिरं । अलब्धदर्शनस्त
स्यश्वासोश्वासपरायणः १० निशिथेस्वप्रियांप्राऊबुधःपुत्रोग
तःक्वनु । विनातेनवृथागेहंविनादीपंयथानिशी ११ विनाजलं
वृथावापीविनापत्यंयथापिता । कदानुदर्शनंतस्यभवितापा
णरक्षकः १२ प्राकिन्नुवाच । क्षुधातृषापरिश्रांताचिंताप्रो २६४

कस्रमन्विता ॥ तिष्ठामिनाथनजानेक्कगतःप्रियबालकः ॥ १३ ॥ यदि
मेदर्शनंतस्यस्याज्जीवामिचनान्यथा ॥ उनश्चचारुदुर्वःसयष्टि
मारायमुष्टिना ॥ १४ ॥ यंयंपश्यतिमार्गेस्मतंतंप्रहसिचात्मजे
यःश्रांतःक्षुधाक्रांतःतदाभीतश्चसोभवत् ॥ १५ ॥ ऋतिदद्धोम
हाभीमोनाम्नाभीमोत्पवर्णजः ॥ सतेनदृष्टतनयंतेनाप्युक्ते
परस्फुटं ॥ १६ ॥ भीमउवाच ॥ वेश्यागृहेतेतनयोबुधोसौबुधःसुखेक्री
डतिकामसक्तः ॥ कस्यात्मजोवाजननीपितावाहृष्टैवखेदंकुरुषेद्वि
जेंद्र ॥ १७ ॥ दूतउवाच ॥ कथंममसुतोजातोवेश्यायांनिरतोबुधः ॥
उन्मत्तंमदिरारक्तनयनंमदविह्वलं ॥ १८ ॥ तस्मात्गृहंजगामाशुद्व ॥

दृष्ट्वांस्तत्रतंसुतं ॥ कथंममकुलेजातोविधावकोपथाधमः ॥ १९ ॥ त
तःकंटकवृक्षोयंपाषाणोवामतोधिकः ॥ कथंनत्यज्यसेप्राणा
२६५ न्किंस्यात्तेजीवितःखलः ॥ २० ॥ कउवाच ॥ पित्तवाक्यंसमाक
र्ण्यरोषाविष्टोबुधःसुतः ॥ तलप्रहारंतुंडेस्यदत्तवान्पितुरेवसः
२१ ॥ उक्तवान्कृमिकीटादिसाधारणसुखेकथं ॥ पुनर्लत्ताप्रहा
रेणप्राणांस्तस्यगृहीतवान् ॥ २२ ॥ पित्राप्राणेषुत्यक्तेषुहर्षेति
सोवसद्गृहमव ॥ ननंदससुतःपादेबध्वातंदूरतोक्षिपत् ॥ २३ ॥ मधु
पीत्वाङ्गनारेमेवेश्यपयासयथेच्छकं प्रातर्जगामस्वगृहेददर्श
जननीचतं ॥ २४ ॥ आलिलिंगसुतंहर्षात्स्नेहस्नुतपयोधरा ॥ ब २६५

भाषेक्कगतश्चासीत्कस्थितःकिंकृतंतया ॥ २५ ॥ वदमेविस्तराद्वत्सपि
तातेदुःखितोभृशं ॥ अहंचापिनिराहारानिजेस्लानिशिज्ञायती ॥ २६ ॥
प्रतिक्षमाणावत्सत्वांपितान्वेष्टुंगतश्चिरात् ॥ गछत्वंपितरंद्रष्टु
मित्युवाचपुनःपुनः ॥ २७ ॥ तयातुसमितिक्रोधाद्दुष्टकाष्टेनतांसु
तः ॥ ताडयामाससशिरसिपतितासाधरातले ॥ २८ ॥ निश्चेतनांपरिज्ञा
यबध्वापादेक्षिपद्बहिः स्वयंवेश्यागृहंगत्वाचिक्रीडभृशहर्षितः
॥ २९ ॥ ददृशुस्तौजनाःसंतोदंपतीस्वस्वकाष्टतः ॥ नाशास्तिराजदंडेपा
सोब्राह्मणत्वाद्दिजाधमं ॥ ३० ॥ पुनर्गृहागतंतंतुपत्नीवाक्यंजनैर्ज
गौ ॥ सावित्र्युवाच ॥ प्राणनाथवदाम्येकंतच्छृणुष्वमहामते ॥ ३१ ॥ प्रति

ख्यातेति विमले वर्णे जन्म भवादृशां ॥ आचार्यस्यान्यथा दुष्टस्य
व्ययस्य विवेकतः ॥ २२ ॥ यह लोके नु तत्कार्यं येन सोख्यं परे भवे
२६६ त् ॥ पूर्वे वयसि तत्कार्यं येन राज्ञो सुखं भवेत् ॥ २४ ॥ पितुः प्रिय
त्वाद्राजा पित्रा ह्मणत्वान्तु मत्पसौ ॥ सर्वावयवसंपूर्णां सुंदरां
मनुसारिणी ॥ २५ ॥ त्यक्त्वा मां धर्मपत्नीं त्वं वेश्यापायानिरतः कथं
लोकानिंदंति सर्वत्र भयात् त्वां न वदंत्यसौ ॥ २६ ॥ मां प्रति जनो ब्रू
ते पति स्त्री कीदृशः प्रभो ॥ लज्जयाधो मुखी प्राणांस्त्यक्तुं मी हेत
रेवच ॥ २७ ॥ यथेष्टं चेन्मया सार्द्धं रमसे हर्निशं पते ॥ न कोपि किं
चित्तद्वयातां शेषो वा न भवेन्महान् ॥ २८ ॥ हितं वै कुरु मद्वाक्यं त्य २६६

त्याविश्यांविवेकतः ॥ अज्ञानाद्वाप्रमादाद्वाकृतंकर्मत्यजेद्बुधः ३९
इदंकृतंममैवत्स्यादिष्टंचैवकृतंयदि ॥ अनिष्टंसर्वथामेस्यान्न
कार्यमितिनिश्चयात् ॥ ४० ॥ अन्यथाकुर्वतःपुंसोऽहलोकोन
चापरः ॥ इतिस्त्रीबाणवाक्यैःसबुधोहिममर्मसु ॥ ४१ ॥ तेषाविद्धो
महाक्रूरोजगादप्रज्वलन्निव ॥ बुधउवाच ॥ निर्लज्जेनिष्ठुरप्रौढे
दुष्टेस्पष्टेमपिस्फुरं ॥ ४२ ॥ गमिष्यसिगतिंतात्वंपयातौपितरौग
तौ ॥ सावित्र्युवाच ॥ येनपित्रोर्नमर्यादाशिक्षितात्रोश्चस्वतंत्रयोः
४३ ॥ त्तितांवद्धिपरित्तांसमांत्राताचकथंभवेत् ॥ भर्तृहस्तान्न
रंतंश्रेयःपरत्रेहचसस्त्रियः ॥ ४४ ॥ कउवाच ॥ एवंश्रुत्वंतस्याःप

न्याः सधम्मिलं सहसायहीत् । काष्ठैर्लोष्ठैश्च यष्टिभिश्च पाषा
२६१ णैस्तामताडयत् ॥ ४५ ॥ मारामं भर्त्ते रूपेण सस्मार पूर्वपुण्यतः
प्राणांस्तत्याज सहसाभिन्नाममर्मस्तु ते नहि ॥ ४६ ॥ स्वर्गं गता दि
व्यदेहा वुभुजे परमं सुखं ॥ आकृष्य चरणे तां स चित्ते प दूरतो
निशि ॥ ४७ ॥ निरंकुशो हर्षयुतो रेमे वेश्यासमन्वितः ॥ स्वद
र्थेनाशिताः सर्वे बुधस्यागमिति सोब्रवीत् ॥ ४८ ॥ ततो वहुगते
काले बुधोगात्कालमेगृहं ॥ तस्मिन्स्नातुं गते दृष्टा भार्यातं
स्या गृहीकचे ॥ ४९ ॥ आत्यं तं सुंदरतरामालिलिंग चुचुंब च
निःशंकं शयने नीत्वा ममर्द कुचमंडलं ॥ ५० ॥ रेमे तया यथे २६१

ष्टंसततःसातंशशापह ॥ सुलभोवाच कथंनामकृतंदुष्टपितृभ्यो
सुलभेतिमे ॥ ५१ ॥ अहंतेसुलभाजातादुष्टबुधेनराधम ॥ स्नातुंग
तेभर्तरिमेकालभौमुनिपुंगवे ॥ ५२ ॥ बलात्कारोमयिकृतोदुष्टकु
ष्टीभविष्यति ॥ जन्मांतरेतेनामापिनगृह्णीयाज्जनःक्वचित् ॥
५३ ॥ ततोभीतोययौवेश्यागृहमेवबुधःपुनः ॥ रेमेतयासुरां
पीत्वानकिंचिदपिचिंतयन् ॥ ५४ ॥ कउवाच एवंदुष्टानिकर्मा
णिवक्ष्याणिकथंमया पुण्यपत्तयोभवेत्तस्यपरंद्दोषंपर्दरये
त् ॥ ५५ ॥ सकालनिधनंप्राप्तोहूतैर्भीतोयमालयं ॥ यमवाक्यस
माकर्ण्यदूतानिन्युस्तदैवतं ॥ ५६ चित्तेद्दुर्नरकेतावद्यावदा

२६८ मृतसंस्त्रवं ॥ भुक्त्वा भोगः सवैश्यस्य गृहे जन्मसमाप्तवान् ॥ ५७ ॥ ऋषि
पत्न्याः सशापेन कुष्ठी जातोभ्रशोंतरा ॥ पितृहा मातृहा स्त्रीहा मद्य
पी गुरुतल्पगः ॥ ५८ ॥ तस्य संस्पर्शनाद्देव सचैलं स्नानमाचरेत्
नामापि तस्य न ग्राह्यं महादोषकरं यतः ॥ ५९ ॥ एतादृशोयं दृष्टा ।
त्मा यदि त्यक्त इतस्ततः ॥ विमानं यास्यते चोर्ध्वं नूनं नास्त्यत्र संशयः
६० ॥ इति श्रीगणेशपुराणे उ० चतुर्थीमहात्म्ये अध्यायः ७७
क० उवाच ॥ श्रुत्वेत्थं वचनं तेषां दूतानां भृशाकंपितः ॥ शूरसे
न उवाच तेनाल्लं मयाज्ञायि दुष्कृतं ॥ १ ॥ पुनरुत्थाय राजा सो प्रणना
म भृशातुरः ॥ प्रहतान्देवदूतान्स कृपां कृत्वा वरं तु मे ॥ २ ॥ उपाय २६८

मेस्यदुष्टस्यसर्वदुष्टापनुत्तये ॥ दूताऊचुः ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठ नृपते ब्रूमो
दोषापनुत्तये ॥ ३ ॥ उपायं राजशार्दूल शृणुष्वैकमनामयं ॥ गणेश
स्याभवन्नामयत्स्यात्तं चतुरक्षरं ॥ ४ ॥ जपतत्कारणं ग्रेस्यसर्वदोष
क्षयोभवेत् ॥ उदयेदिननाथस्ययथासर्वतमःक्षयः ॥ ५ ॥ नान्यापा
योधिकारेस्यचतोनामैवजप्यतां ॥ कउवाच ॥ सूरसेनोदूतवा
क्याज्जयपूर्वंजजापह ॥ ६ ॥ त्रिवारंवैशपकर्णेनुनामयच्चतुर
क्षरं ॥ गजाननेतिश्रुत्वैवदिव्यदेहोभवच्चसः ॥ ७ ॥ भासयंस्ते
जसासर्वंमरुणोभुवनंयथा ॥ सर्वपापक्षयेजातेनामश्रव
णमात्रतः ॥ ८ ॥ दीपयन्सर्वदिग्देशान्विमानंचाध्यरोहतः

तद्धिमानंत्तणाद्भूतैः सर्वलोकसमन्वितं ॥९॥ नीतं वैनायं धाम
विघ्नराजस्य शासनात् ॥ इति सर्वं समाख्यातं यत्पृष्टोहं मयानघ
२६९ १०॥ महापुण्यं च संकष्टचतुर्थीव्रतमुत्तमं ॥ धर्मं यशस्समायुष्यं
श्रवणात्सर्वसिद्धिदं ॥११॥ सर्वपीडाप्रशमनं सर्वविघ्नविनाशनं
दूर्वानामप्रभावश्च किमन्यत्श्रोतुमिच्छसि ॥१२॥ व्यास उवाच
अन्येनाकारिकेनेदं व्रतं त्वौतुकं मम ॥ क उवाच ॥ जामदग्न्येन
रामेण व्रतमेतत्पुराकृतं ॥१३॥ सोपि कीर्तिजयज्ञानमायुर्दीर्घं
च लब्धवान् ॥ व्यास उवाच ॥ रामः कथं समुत्पन्नः कस्मात्कस्मा
पितामह ॥१४॥ एतत्सर्वं सुविस्तार्यं ब्रूहि त्वं मम पृच्छतः ॥ क उवा० २६९

श्वेतद्वीपेतिविख्यातोजामदग्न्निर्महामुनिः ॥१५॥ मनसासृष्टिसं
हारान्निग्रहानुग्रहानपि ॥ यःकरोतित्रिकालज्ञस्ततोदेवाश्च
केपिरे ॥१६॥ तस्यासीत्पत्न्यपितथारेणुकानामनामतः ॥ तस्याहा
वण्यपुंजापिपत्न्याःकामस्यनाभवत् ॥१७॥ रतिरित्येवलोकेषुवि
ख्याताभूत्ततस्तुसा ययासंमोह्यतेविश्वंस्वरूपवर्णनेकृतः ८
यन्नेत्रशोभांसंप्राप्त्यैचकोरावनवासिनः ॥ हरिणाश्चतपश्चे
रुश्चेनेच्छरतत्रणाशिना ॥१९॥ यद्दास्यशोभासंप्राप्त्यैसेवतेचंद्र
ईश्वरं ॥ अनादिनिधनादेविमूलप्रकृतिरीश्वरी ॥२०॥ तस्याम
जनिरामोसौविष्णुर्योगेश्वरोजयः ॥ जमदग्नेर्महाभागात्साक्षा

दीश्वररूपिणः॥२१॥अतिसुंदरगात्रोसौ साक्षान्मन्मथसन्नि
२७० भः॥मातापितृवचः कृत्वाविख्यातबलपौरुषः॥२२॥देवद्विज
गुरुप्राज्ञगोबाधिपूजनेरतः॥वेदवेदांगशास्त्राणांस्मृतिना
मपिपाठकः॥२३॥वाक्येबृहस्पतिसमःक्षमायांपृथिवीसमः
गांभिर्येब्धिसमोयस्तुपितृवाक्यपरायणः॥२४॥पित्रोराज्ञां
गृहीत्वासनिमिषारण्यमाययौ॥अनेकविद्याभ्यासेनमतिं
कृत्वास्थिरांपरां॥२५॥तस्मिन्गतेतदाराजाकार्तवीर्योमहाब
लः॥तस्यप्रतापारमवदृश्यंभूमंडलंसदा॥२६॥यस्मिन्लक्ष्मी
स्थिराविलासेरंशभूतेस्थिराय्यर्द्दे॥आजौपंचशतेबाणान्सृज २७०

वैरिवृघातकान् ॥२७॥ इंद्रादिष्टेंद्रसेव्योसौ विख्यातबलपौरुषः ॥
ऽसंख्यातागजायस्य रथवाजीपदातयः ॥२८॥ तस्यनिर्गमने से
न्यच्छादयंतोमहीतले ॥ यस्यकंबुस्वनंश्रुत्वाद्विषोयांतिदिशोद
श ॥२९॥ यथासिंहरवंश्रुत्वामत्तमातंगकोटयः ॥ यदातालिंपंच
शतंस्वेच्छयाकुरुतेनृपः ॥३०॥ तदासनारदंब्रह्मांडंकंपतेमुनिसत्तम
ऽसौयदृच्छयायातश्चतुंगबलान्वितः ॥३१॥ नीलवस्त्रधरोनील
छत्रस्ताहशसैनिकः ॥ वनानिसरितोदुर्गापर्वतांश्चविलोडयत्
३२ ॥ नानामृगगणावीरूपविनिघ्नत्रपिकांश्चन ॥ ततःसह्याद्रिशि
खरेपश्यदाश्रममनमं ॥३३॥ यथाकैलासशिखरेगिरिशालयमु

तमं ॥ अपृच्छत्स एवकानराजा कस्येदमुत्तमं स्थलं ॥ २४ ॥ मंत्र्युवाच
जमग्निरितिख्यातः साक्षात्सूर्य इवापरः ॥ मुनिरास्ते महाभाग
२७१ शापानुग्रहकारकः ॥ २५ ॥ यस्य दर्शनतः पापकोटयो यांति संक्ष
यं ॥ इच्छा तत्र च गंतव्यं दर्शने ते भविष्यति ॥ २६ ॥ तत्प्रसादात्सर्वेषा
मुपकारो भविष्यति ॥ कउवाच इति तद्वचनं श्रुत्वा गमनायोद्य
तो नृपः ॥ २७ ॥ न्यषेधयत्सर्वबलं श्रेष्टानारायतत्क्षणात् ॥ ययौ
तन्मुनिशार्दूलं जमदग्निं तपोनिधिं ॥ २८ ॥ ददर्श तं कुशासीनं ज्व
लंतमिव पावकं ॥ प्रणनाम स साष्टांगं ते सर्वे सहयायिनः ॥ २९
नानाविशालप्रणालासु कुंजद्रुमावलीषु च ॥ निषेदुः सैनिकास्ते २७१

तु राजा तस्यैवमुनेः पुरः ॥४०॥ आसने मुनिना दिष्टे चतुर्भिः परिवा
रितः ॥ निषसाद ततो राजा कृतवीर्यसुतो वली ॥४१॥ अथ पूजयतता
न्सर्वान्पाद्यार्घविष्टरादिभिः ॥ समुनिः प्रपदैर्गार्ग्यः शिष्यैः सर्वा
न पूजयत् ॥४२॥ नाना सरोवरजले निर्मले चारुशीतले ॥ अम
ज्जंस्ततस्सर्वसैनिकास्सा यापारिताः ॥४३॥ मृगएवन्यैरनिनारा
श्वशाद्यशाद्वांश्चपुष्कलान् ॥ अभितोवारशाद्वांश्चततश्शिष्यैः स
मुदीरितान् ॥४४॥ अब्रवीत्समुनिमुख्यं तं राजा राजीवलोचनः ॥
कार्त्तवीर्य उ० ॥ अद्य मे पितरो धन्यो जन्मसत्ताने तथा तपः ॥४५॥ अद्य ए
व सैद्य फलितो यज्ञातं तव दर्शनं ॥ अद्य मे संपरो धन्याः कुलं

धान्यंयशोपिमे ॥ ४६ ॥ परंब्रह्मेतियत्प्रोक्तंतदेवत्वंनसंशयः ॥
२९२ आतिथ्यंतवकृत्वैवंपरितुष्टंमनोमम ॥ ४७ ॥ कउवाच ॥ इतिश्रु
त्वातुतद्वाणीस्मयन्निवप्रसन्नधीः ॥ कोसिकस्यासिकिंनाम
किंकार्यंतववर्तते ॥ ४८ ॥ इतितंपरिपप्रच्छजानन्नपिमुनि
स्तदा ॥ राजोवाच ॥ राज्ञामुकार्यंकर्तृणांभचारश्चनिरीक्ष
णात् ॥ प्रयोजनमरूप्यस्याजनितःस्फुटं ॥ कृतवीर्यसुतोहं
चकार्तवीर्यइतिश्रुतः ॥ ५० ॥ अनुज्ञातोगमिष्यामिपूतोहं
नगरंप्रति ॥ मुनिरुवाच ॥ मयाश्राविमहाकीर्तिस्तवराज
न्यसत्तम ॥ ५१ ॥ आसीत्वद्दर्शनाकांक्षाजातापुण्येनसत्फला २९२

देहत्यागान्मातयोर्ज्ञानमाप्याश्रमो मम संमतं ॥ ५२ ॥ अभूत्वरागमाह्ना
जन्सार्थकाः सर्वसंपदः ॥ अकृत्वा भोजनं किंचित्कथं त्वं गंतुम
र्हसि ॥ ५३ ॥ मम श्लाघा भवेल्लोके नूनं किं तव विद्यते ॥ किंचिद्भु
क्त्वा व्रज विभो स्वनाथं कुरु मां प्रभो ॥ ५४ ॥ राजोवाच ॥ सत्यं भोज
नकालोस्ति भोक्तव्यं च तथा त्वया ॥ अन्नाभावे श्रोत्रियाणां ॥ ज
लं पाच्यमपि वेदपि ॥ ५५ ॥ तृषाप्येतान्विहायाहं सेविकान्ग
णनातिगान् ॥ जलं पातुं न शक्नोमि कथं भोक्तुं समुत्सहे ॥ ५६
जानेहं मनसात्र स्वान्न शक्तिः सर्वभोजने ॥ भवद्दर्शनमात्रे
ण कृतकृत्यो भवेधुना ॥ ५७ ॥ मुनिरु० ॥ चिंतां मा कुरु राजर्षे भो

जयिष्येसमसैनिकं ॥ चतुर्विधेन चान्नेन किमं साधयंत तपस्विनां ॥ ५८
गृहीते वा हिनीयास्याः त्तामप्याकारय प्रभो ॥ क्षणं विश्राम्य तत्ता
तीरे नद्याश्चारुतरे शुभे ॥ ५९ ॥ यावत्सिद्धं भवेदन्नं पश्चाद्द्रक्ष्यसि
कौतुकं ॥ ६० ॥ इतिश्रीगणेशपुराणे उ० उपाशकत्रध्यायः
७८ ॥ कउवाच ॥ अतः सविस्मयः विप्रो जगाम कृतवीर्यजः ॥ वा
कयमाकर्ण्य तु मुने नदीतीरं सुशोभनं ॥ १ ॥ मुनिः पत्नीं समाहू
य वृत्तांतं तं जगाद तां ॥ आहूय कामधेनुं तां वृद्धजंतुः क्षणेन तां
२ ॥ प्रार्थयामास तु रुमौ सज्जं तां वा रसं धेनुके ॥ असंख्यातव
लो राजा भोजनाय निमंत्रितः ॥ ३ ॥ यथा रुचिर्भवेत्तस्य सैन्यस्य

२९३

चभुजिः शुभे॥ तथाकुरुकरुणेनत्वंनोचेत्सत्यंपलयंव्रजेत्॥४॥अ
कीर्तिश्चभवेल्लोकेयथेच्छसितथाकुरु॥एवंसंप्रार्थितानाभ्यांका
मधेनुर्महापुरं॥५॥निर्मायस्वप्रभावेननानामंदिरमंदिरं॥नानारत्न
मयस्तंभशोभिनानासभागृहं॥६॥नानापुष्पलताचारुवारिकारा
ममंडितं॥नानाध्वजपताकाढ्यनानावादित्रनिःस्वनं॥७॥अष्टा
पदानांमंडपानांनानापंक्तिविराजितं॥चतुर्विधान्नसंपन्नंनाना
भाजनपंक्तिमत्॥८॥महातोरणशोभाढ्यंपरिखावलयांकितं
अनेकदासदासीभिर्विलसच्चारुवेदिकं॥९॥निवारयंतिलोकां
श्चयत्रतत्रस्थिताश्चराः॥पुरोगंतुंननवाज्ञास्तिजमदग्निसु

नेरिति॥१०॥परिविष्टेषुपात्रेषुसंख्यातीतेषुसर्वतः॥दीपप्रभाभा
सुरेषुनानाव्यंजनशालिषु॥११॥सूपपायसपक्वान्नपंचामृत
युतेषुच॥शाखालेह्यचोष्यासिपेयपंक्तिविराजिषु॥१२॥
समुद्रपक्वनिष्पान्नामृतबिल्वादिशालिषु॥चंद्रैलाहिंगमा
रीचक्वथिकापात्रशालिषु॥१३॥सिद्धेषुपात्रेषुमुनिस्तद्दानी
माकारयामासमुनिस्तद्दानीं॥श्रीकामधेनोःपरिपूर्णतो
षाद्रोकुंससैन्यंकृतवीर्यपुत्रं॥१४॥ततोमुनिःशिष्यगणाननु
वाचत्वरयाव्रज॥आकारयितुंनृपतिंनदीतीरनिवासिनं॥१५॥
तेशिष्यास्तंनृपंगत्वाग्रहात्तत्प्रणतिंपुरा॥दत्त्वाशीर्वचनंतस्मै

२७४

मुनेराजात्रथाब्रुवन् ॥ १६ ॥ चलराजन्नवहितो भोजनायससै
निकः ॥ पात्राणिपरिविष्टानिसंख्यातीतानिषड्रसैः ॥ १७ ॥ क°
ततउत्थायराजासौसमारुह्यस्वसैनिकान् ॥ सुस्नातःसर्वसै
न्येनकार्तवीर्योनृपोययौ ॥ १८ ॥ मुनिवेश्मततोपश्यन्नदृष्टंव
नवैश्रुतं ॥ एतादृशंत्रिलोकेषुगृहंतोरणमायसः ॥ १९ ॥ सनि°
विष्टोचेत्रघरैर्मुनिसंकेतमात्मकैः ॥ तेनविद्धाःशिष्यगणैःत
तोगाङ्गोजनालयं ॥ २० ॥ स्थित्वामध्येप्रपश्यतिस्मराजासौसंपदं
मुनेः ॥ अमन्यततदास्वीतेनेदृशोश्रीहरौहरेः ॥ २१ ॥ पालकेपाल
केश्रेष्ठ्यपित्रब्रह्मणेनेदृशी ॥ ततोमुनिःपुरोभूत्वाप्रतिपात्रेन्य

वेशयत् ॥२३॥ राजानमितिमाज्ञायपंक्तोपंक्तौससैन्यकान् ॥ स्थापया
मासपात्राणियेबहिर्भोजिनस्थतान् ॥२४॥ उपविष्टेषुसर्वेषुराजानमु
२९५ पवेशयत् ॥ बुभुजुस्तेतदाचाद्येवादितेसर्वएवते ॥२५॥ अदृष्टपूर्वाण्य
न्नानिस्वाद्भक्ष्यफलानिच ॥ परस्परंचपप्रच्छुः किमिदंकिमिदंत्विति
२६ ॥ आश्चर्यमेनिरेसर्वेप्रहरेणकृतंकथं ॥ यथेच्छंभुज्यतेसर्वेप्रहरेण
~~कृतंपायेत्~~त्रस्ताश्चान्नंनतत्यजुः ॥२७॥ तेप्रक्षालनपात्राणिप्रतिपा
त्रेभ्यवेदयन् ॥ मुनिशिष्यजलंचापिशालाकाःप्रपिचारवः ॥२८॥ ग
जाश्चरथषण्डेदेभ्योशिष्याःशेषान्नमर्पयन् ॥ ततोन्नागारतेसर्वेविस्ती
र्णेकृतसंस्तरे ॥२९॥ इक्षुजाशर्करान्वफनसद्राडिमानिबनजानि ॥ ए २९५

लालवंगकर्पूरचूर्णखादिरक्रमुकान् ॥३०॥ जगृहुर्मुनिदत्तांस्तेनागव
ल्लीदलैर्युतान् ॥ ततोदृष्ट्वावकाराववासांसिचमहामुनिः ॥३१॥ तेभ्योय
थार्हेसर्वेभ्योराज्ञेनर्घ्यतराणिच ॥ मुनिरुवाच ॥ किंमयाभोजनंदत्तं
मुनिनावन्यवृत्तिना ॥३२॥ अवामसर्वकामायराज्ञेतेविष्णुरूपिणे
यशोकारित्रिलोकेमेत्वपामहाक्यकारिणा ॥३३॥ जमदग्निगृहेराजा
ससैन्येनभुजिःकृता ॥ अतिथुएपवतोलोकेसाधुशद्वःप्रयुज्यते ॥
३४ महान्सुद्गस्यवाक्यंचेत्कुरुतेसोपिसाधुतां ॥ प्राप्नोतिसर्वेलो
केषुकीर्तिस्फीतिंसमुत्कटां ॥३५॥ मद्वाक्यकरणेतेपिदूरेरिष्टंग
तमहत ॥ कउवाच इतिवाणींसमाकर्ण्यजमदग्निसमीरितां ॥३६॥

पप्रछराजातंतत्रविस्मयाविष्टमानसः ॥ राजोवाच ॥ नादर्शिप्रथमे
किंचिदिदंकिंमाययाकृतं ॥ ३७ ॥ ततःप्रभावाद्वाकारीसर्पमेवद
२९६ सुव्रत ॥ मुनिरुवाच ॥ अनृतंनोक्तपूर्वंमेपरिहासेपिवानृप ॥ ३८ ॥
अतःसत्यंब्रवीम्येकंकामधेन्वाकृतंखिलं ॥ कउवाच ॥ कुमति
स्तस्यभवतियस्यदैवमदक्षिणं ॥ ३९ ॥ अनिष्टंबलवज्ञाविदुष्टग्रह
कृतंमुने ॥ भुक्त्वातस्मोपिराजासौसम्यक्तबलवाहनः ॥ ४० ॥ आदा
नेकामधेनोःसमतिंचक्रेब्रवीदिदं ॥ राजोवाच ॥ मुनीनांशांतचित्ता
नांकंदमूलफलाशिनां ॥ ४१ ॥ मनसासृष्टिसंहारकर्तॄणामस्पृहाव
तां ॥ जितेंद्रियाणांविज्ञानांनेदृग्धेन्वाप्रयोजनं ॥ ४२ ॥ वन्यमारुतभ
२९६

ह्याणां मोक्षसाधनकारिणां। वेदाभ्यासनशीलानां संपदां किं प्रयोज
नं ॥४३॥ योगाभ्यासरतानां च कामधेनोः प्रयोजनं। कार्यायमहतेषा
तुमहद्वस्तुमहन्मतं ॥४४॥ अरण्यवासिने तुभ्यं महद्रत्नं च नोचितं। त
स्मादेत्पा कामधेनुर्मम ब्रह्मन्मुदा त्वया ॥४५॥ मयि स्थिता तावदेवास्ति चे
तसीति निधार्यतां। मर्यादा रहिता ब्रह्मन्मुक्तमेवं परस्त्वव ॥४६॥ नोचे
ज्ज्ञातं किं मयास्ये लोकेषु बलशालिनां। स्वराष्ट्रे परराष्ट्रे वा चतुरंग
बलैः सह ॥४७॥ क उवाच श्रुत्वेत्थं वचनं तस्य कार्तवीर्यस्य दुर्मतेः। प्र
तिज्वालरोषेण जमदग्निर्महामुनिः ॥४८॥ सर्पिर्बाचऊले नैव जा
तवेदा यथा द्विजः। उवाच रक्तनयनः शिक्षयन्निव भूपतिं मुनिरुवाच

साधुशुद्धोमहान्राजाश्चर्थितोभोजनायनिह ॥ कोटिल्यंतवनज्ञातं
बकस्येवहृदिस्थितं ॥ ५० यथावाकोकिलाकाकवालंपुष्णातिमाय
या ॥ अंतेतत्काकभावेनमरुणाभस्पतरंव्रजेत ॥ ५१ अहमेवाभवंश्रो
तोपरश्चनराजमित्रतां ॥ नदृष्टांनश्रुतांलोकेनानुभूतांचकेनचि
त ॥ ५२ इतिश्रीगणेशपुराणेउपास० उपासनेकार्तवीर्योपाख्या
नेअध्यायः ॥ ७९ ॥ मुनिरुवाच ॥ उपकारस्त्वयारंभिसाधुवृत्ता
नुसारिणा ॥ आत्मयातेपुरस्कृत्वाकामधेनुंतमिच्छसि ॥ १ आंतो
सितपसत्यंत्वमप्राप्यंयोभिवांछसि ॥ त्रैलोक्यनाशजंपापं

तवमूर्ध्निपतिष्यति ॥ २ ॥ कउवाच इतिवाक्तरविश्रोसौप्रलयानल
सन्निभः ॥ राजाबभूवरोषेणमुखाद्नलमुद्वमन् ॥ ३ ॥ उवाचप
रमक्रुद्धोजमदग्निंमुनिंतदा ॥ राजोवाच ॥ नययाउष्टवचनंकस्या
पिश्रूयतेशठ ॥ ४ ॥ किंकरोमिद्विजोसित्वमितित्वांतेवचोकरु ॥
कउवाच ततउत्थायराजासौहूतानाज्ञाप्यसत्वरं ॥ ५ ॥ मुच्यकील
त्कामधेनुंशीघ्रंयातुपमांतिकं ॥ आवेष्टयंस्तराहूताकामधेनुंत
राज्ञया ॥ ६ ॥ फूत्कारेणैवतस्यास्तेत्यक्त्वाप्राणान्दिवंययुः ॥ अन्यान्
कोपानलेनासौराजदूतान्तदादिशत् ॥ ७ ॥ स्वासमानततवेगेन
मोग्निचीरापरेपतन् ॥ आच्छाद्यमंडलंभानोर्नप्रज्ञायतकिंचन

८ ॥ दिशः सतिमिरा जाता व्योमा यिन सुभासते ॥ धराकंपः समभवद्भू
स्राः पेतुः प्रकंपिता ॥ सैनिकाश्च ततो भीतायो तिसर्वे दिशो दश के
२७८ न चित्ताडिता सा गौः कषाघातेन हूरतः ॥ १० ॥ उड्डीयोड्डीय सा धेनु
र्धावत्सैन्यमेव तत् गजद्वंद्वं यथा सिंहो गरुत्मानुरगानिव ॥ ११
हाहाकारो महानासीद्वीराणां तत्र धावतां ॥ तानुवाच नभीः का
र्यो कार्त्तवीर्यो महाबली ॥ १२ ॥ मया ध्याते सुराशं खे भीतायास्त्वं
ति मंदिरं ॥ कामधेनुरियं कास्ति पश्यंतु कौतुकं मम ॥ १३ ॥ ततो द
ध्यौ महाशंखं त्रैलोक्यपूरयन् रवैः ॥ न बिभ्ये कामधेनुस्तां ताडया
मासुरोजसा ॥ १४ ॥ यष्टिभिर्लोष्टनिचयैः सर्वैस्तैराजसेवकाः ॥ यत्र २७८

यत्रप्रहारोस्याशरीरेजायतेततः॥१६॥सन्नद्धाःसर्वशस्त्राढ्यानाना
नावीराविनिस्सृताः॥कवाश्चबर्बराश्चासंस्तस्याःकेशसमुद्भवाः।
१७॥पटच्चाराःपारदेशाद्देशंसर्वेप्रजज्ञिरे॥नानाखवजातीयानाना
वीरास्तथापरे॥१८॥वाजिवारणसंघाश्चरथिनोबलवत्तराः॥ते
चैवयुयुधुस्तत्रकार्तवीर्यस्यसैनिकैः॥१९॥न्यपतन्कार्यवीर्य
स्यसैनिकास्तैःप्रहारिताः॥अपरेमिलितास्तत्रनिशिहस्तेपतं
गवत्॥२०॥परस्पराघातहतानिपेतुःशतशोनराः॥अर्कौघ
स्तैश्चशस्त्राणिमहत्तयुद्धंप्रचक्रिरे॥२१॥एवंसहम्ललजन्येश
स्त्रेषुनिपतत्सुच॥स्वीयोवापरकीयोवानप्राज्ञायतकिंचन॥

२२ ॥ रजसाच्छादिते सूर्ये जघ्नुरेव परस्परं ॥ कोलाहलो महानासीद्ध
न्यतां हन्यतामिति ॥ २३ ॥ हेषितैर्बृंहितैः क्ष्वेडैर्निबिडै रथनेमिभिः
२१९ मृदंगतालवेणूनां भेरीणां निनदैरपि ॥ २४ ॥ एवं गणैः कार्तिकेयैः
रथाश्वगजपत्तिभिः ॥ अभवत्सुमहज्जन्यं भूतरात्रासभूतिदं ॥ २५
पक्षिजंबूकसुखदं वीरपल्लीभयप्रदं ॥ केषांचिज्जानुनी भग्ने के
षां विद्धशिरांसि च ॥ २६ ॥ खड्गखेटकमल्लानां शरणं धनुषामपि
भग्नानां च न संख्यास्ति वीराणां रथिनामपि ॥ २७ ॥ प्रचेतुः कार्त
वीर्यस्य घोषाये सैनिकास्तदा ॥ दृष्ट्वलग्नाय युग्म्याह संतेतान च ज
घ्निरे ॥ २८ ॥ निनिंदुर्मुनिना किं चो निष्टं कृतमितीव ते ॥ पूर्ववैरोपग्र २१९

संगेनराज्ञोजाताश्चुद्रुमतिः ॥२९॥ एवंप्रभग्नेसैनेसउत्तस्थौत्कृत
वीर्यजः हस्तयोर्जगृहेपंचशतंबाणान्धनूंषिच ॥३०॥ दत्वा
भूमौवामजानुंधनुष्याकृष्यवेगवान् ॥ चिक्षेपशरजालंसग
र्व्वेसैन्येमहाभुजः ॥३१॥ फलहीनमभूत्तस्यशरजालंनृपस्यत
त् ॥ अनीतेष्वरितंयद्वद्वंध्यायाःसुरतंयथा ॥३२॥ पुनःपुनर्ज
हौबाणांस्तावंतोराजसत्तमः ॥ कामधेनोर्नचैकोपिवीरोभग्नो
नवत्तदा ॥३३॥ शरजालेवृथायातेसंतप्तोभून्नृपस्तदा ॥ क्वग
तंममसामर्थ्यंइतिचिंतातुरोभवत् ॥३४॥ व्याकुलेंप्रहतेव्य
मितिसर्वेययुर्दिवं ॥ कामधेनुर्मुदायुक्ताकिंयुद्धंलघुनासह ॥३५

गतायांकामधेनौसकृतवीर्य्योमुनिंलयौ ॥ रोषप्योवाचतेब्रह्मन्
कापट्यंविदितंमया ॥ ३६ ॥ नसविप्रोभिमंतव्योपस्पस्यात्क्षप
२८० टंहृदि ॥ इत्येकंबाणमादायविव्याधद्विजपुंगवं ॥ ३७ ॥ लग्नेहृ
दिमहाबाणेप्राणत्यागंगकारसः ॥ रेणुकातंन्नपंप्राहब्रह्म
हत्याद्दृथाकृता ॥ ३८ ॥ सऊचेरक्तनयनःक्रोधाविष्टोन्नपस्तु
तां ॥ तूष्णींतिष्टचहन्मित्वामपीहमुनिनांप्रिये ॥ ३९ ॥ एकविं
शतिबाणैस्तांउदृष्टोराजाहनक्रुधा ॥ ससारमनसासापिजम
दग्निमुनितदा ॥ ४० ॥ पश्चाउवाचन्नपतिंउदृष्टचांडालकिंकृतं
अपराधंविनाकस्माद्दावांनिहितवानसि ॥ ४१ ॥ तवापिनविता २८०

नाशोभुजानां नात्र संशयः ॥ श्रुत्वेत्थं वचनं तस्यास्ततोपानो नृप
स्तदा ॥ ४२ ॥ अल्पावशिष्टसैन्येन चिंताक्रांतो ययौ तदा ॥ विनिंद
न् हरिश्चात्मानं शोचंश्च मृतसैनिकान् ॥ ४३ ॥ निरुत्साहो निरुद्यो
गो विवेश निजमंदिरं ॥ ४४ ॥ इति श्रीगणेशपुराणे उपास० उपा
सन कर्त्तवीर्योपाख्याने अध्यायः ॥ ८० ॥ क उवाच ॥ रेणुकानु
गते तस्मिन्सुशोच मृगशाङ्गःखिता ॥ क्वगतो मुनिपुत्रास्ते संहा
रेस्मिन्नुपस्थिते ॥ १ ॥ मृते भर्त्तरि किं कुर्यां वा रणे जालसमावृता
क्वगतोस्य महाक्रोधी रामो मे प्रियबालकः ॥ २ ॥ तस्मिन्नदृष्टे मृ
याप्राणा गमिष्यंति सुरालयं ॥ क उवा० ॥ स्मृतमात्रस्तया रामो

ययोमायुस्त्वयांतिके ॥३॥ बाणजालनितांतांचपितरंम्रतमेस्तत ॥
कार्तवीर्येणदुष्टेनदृष्ट्वाणहतंहृदि ॥४॥ पपातमूर्छितोभूमौ
वातभग्नइवद्रुमः ॥ पितरंमातरंचैववस्त्ररोदमृशादुःखितः ॥५॥ राजो
वाच ॥ त्रयोधकारःसर्वत्रग्रहयमन्याहिशोकस्य ॥ मेरुंहीनायथा
पृथ्वीशक्रहीनामरावती ॥६॥ नाश्रमंशोभतेतद्वत्स्त्रिताहीनायय
मयमे ॥ त्रिलोकीगंगयाहीनातद्वदाश्रममंडली ॥७॥ नशोभ
तेरेणुकयाहीनाप्याश्रममंडली ॥ गतंभयंतुदेवानांमुनयो
ऋषिनिरीश्वराः ॥८॥ यदासीत्तपसाचास्यकिमहंचाग्रहिष्पति ॥
एवंबहुविपाकारंचक्रेआक्रंदनंतुसः ॥९॥ अचेष्टितोभूशंरामो

मत्स्यो नीरं विना यथा ॥ ततः पुनर्मातरं स तस्मिन्नेव समाययौ
१० ॥ निष्काशयामास शरानेकैकं कृत्वा शिरोधरां ॥ चक्रंद च पु
नरामो मातर्दुःखेन दुःखितः ॥ ११ ॥ त्रैलोक्यं भस्मसात्कर्तुं स
मर्थ्या जननी तव ॥ साकं च [illegible] पतिता भूमौ दुष्टे
बाणप्रपीडिता ॥ १२ ॥ न विस्मरसि मां नित्यं त्राणकीय
मातं तुरा ॥ त्वं त्वया मां कथं मयत्वं कुत्र वा गंतुमुद्यता
१३ ॥ न सास्ति मे पयोभूरि वस्त्राणि एप न्ना [illegible] एप न्नानिशो
भणो ॥ फलमूलानि वा रूपाणि मासि त्वत्स्पाकं कथं तु मां

२८२

२४ ॥ मातापितृभ्यां हीनस्य धिङ्मा जीवितमद्य मे ॥ क उवाच
इति पुत्रवचः श्रुत्वा रेणुका भर्तृशोकदुःखिता ॥ २५ ॥ प्रमृज्या
श्रुणि पुत्रस्य जगाद भर्तृशोकविह्वला ॥ अहं ते निकटे स्था
स्ये न शोकं कर्तुमर्हसि ॥ २६ ॥ शृणु वार्तां पुरा दत्तो राजा
सौ कृतवीर्यजः ॥ मध्याह्ने सह सैन्येन प्राप्त आश्रममंड
ले ॥ २७ ॥ पित्रा ते मानितः सम्यग्भोजितो बलसंयुतः ॥ का
मधेनोः प्रसादेन भुक्त्वा याचत धेनुकां ॥ २८ ॥ तस्मिन् मृते
मुनौ कोपात् कामधेनुं समो चत ॥ स्वच्छमात्रा च सा धेनुः

२८२

ससर्जबलमुत्कटं॥१९॥चतुरंगंततोयुद्धमभवाद्राजसैनिकैः॥ते
भग्नाःपलायत्सर्वेराजायुद्धमथाकरोत्॥२०॥सचपंचशतबाणा
न्बारंवारमथासृजत्॥सोपिभग्नोगृहंयातःकामधेनुर्दिवंग
ता॥२१॥पुनरागत्यदुष्टोसौवाणेनैकेनवक्षसि॥जघानपितरं
कोपादेकविंशतिसायकैः॥२२॥अपराधंविनामांचताडयि
त्वागतःखलः॥तस्मात्वयाद्यदुष्टस्यनाशःशीघ्रंविधीयतां
२३॥एकविंशतिवारंसकुरुनिःक्षत्रियांधरः॥एकविंशतिवा
णामेदेहेतेनयत्नोर्पिता॥२४॥अन्यदेकंवदेपुत्रतत्कुरुष्ववचो
मम॥संस्कारंकुरुनैतत्रकोपिनदाहितः॥२५॥तदात्रेयंमुनि

वरमाकार्यंसर्ववेदिनं ॥ कुरुमोंकतरंनोत्वंत्रयोदशदिनावधि
२८३ २६ ॥ तदैवमतिमाप्स्यावोनान्योवक्तास्तितादृशः ॥ इत्युक्त्वारेणु
कादेहंत्यक्त्वाधामापवर्गमं ॥ २७ ॥ रामःतत्सर्वमकरोत्तयादि
ष्टंमहामनाः ॥ २८ ॥ इतिश्रीगणेशपुराणे० उपासना० अध्या
यः ८१ कउवाच रामस्तुवचनंकृत्वास्नात्वासमग्निधानतः
उत्थानश्राधमकरोत्ब्राह्मणैकथितंमया ॥ १ ॥ विश्रांतिश्रा
द्धमारभ्यमंत्राग्निमुभयोरक्षात् ॥ तदैवप्रपयौनंतुदत्तात्रेयंमुनिं
प्रति ॥ २ ॥ कुवेषंशिष्यसहितंस्वहस्तंमलिनंकृशं ॥ ध्यानेनालो
कयंतंरामोननाममुनिपुंगवं ॥ ३ ॥ बद्धांजलिपुरोतिष्ठ्यामार्द्धे

तत्पुरोद्विजः॥ दत्तात्रेयोपिसर्वज्ञोबुध्वातस्याशयंमुनिः॥४॥उ
मा वाचरामंमं अपृच्छात्ततवप्रश्नजने॥ अथापिदृष्टुंवेविद्वातुंकिमर्थं
त्वमिहागतः॥५॥ कउवाच सउवाच ततोरामोवृत्तांतमखिलःस्फु
टं॥ रामउवाच॥ कृतवीर्यात्मजोराजापितुराश्रममागतः॥६॥ भोजि
तःपरमान्नेनानानापक्वान्नशालिना॥ भुक्त्वासंसेनयासार्द्धं
कामधेनुमयाचत॥७॥ तदानदत्तापित्रामेवत्सान्नेतुंमनोदधे
माताताडिताथसुषुवेसैनिकान्विविधान्चहन्॥८॥ तैर्भग्नोबलि
भीराजाससैन्योगान्निजालयं॥ कामधेनुर्गतास्वर्गंततोराजारु
षान्वितः॥९॥ जमदग्नेर्हृदिशरमहनत्तद्दृढमोजसा॥ एकविं

शातिकृत्वास्त्राणु सर्वांगेसमर्पयद्रुषा ॥१०॥ नाहंतत्रस्थितोब्रह्मन्प
श्चादागत्यदृष्टवान् ॥ मंत्राग्निनातुदग्धानीमान्वोक्याद्दिहाग
२८६ तः ॥११॥ दत्तात्रेयेविनानान्योवक्ताकार्येत्रकर्मणि ॥ कृतेकर्म
णि सर्वस्मिन्त्रयोदशापिनाविधि ॥१२॥ पश्चाज्ज्ञाजानिहंतव्यः
कृतवीर्यात्मजोबली ॥ एकविंशतिवारंचकार्याऽनिःक्षत्रिया
मही ॥१३॥ इत्यमाज्ञापयन्मह्यंजननीरेणुकामम ॥ इत्यर्थेमिह
संप्राप्तस्तस्मात्कुरुकृपामपि ॥१४॥ ऊवाच ॥ इतिरामवचःश्रु
त्वारेणुकायाःसुतोमुनिः ॥ शोकसंविग्नहृदयोराममूचेवदंद
वचः ॥१५॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ जगरहेभक्तसत्यंतंनेननेष्टाविरोधि २८६

ता॥ यदिदुष्टं नसाकारी द्रष्टा तत्फलमंतिकान्॥१६॥ इदानीं तु तयोः
सम्यगौर्ध्वदेहिकमाचर॥ कउवाच॥ ततः आश्रममागत्य दत्तात्रे
योययौतुसः॥१७॥ रामश्चकारभक्त्यैवपित्रोरुत्तरकर्मतत्॥ द
त्तात्रेयोक्तमंत्रैः सद्वितीयदिवसावधि॥१८॥ समाप्तेकर्मणिमु
निर्गंतुंकोल्हापुरंमनः॥ चक्रेदत्तोऽब्रवीद्रामः कदायातिभवा
न्पुनः॥१९॥ मुनिः प्रोवाच तदा त्वं मे स्मरणं वै करिष्यसि॥ एहि
दत्तात्रेयइति तदा मां द्रक्ष्यसेनघ॥२०॥ कृत्वाकर्मवदत्येवभक्ति
तुसदिने दिने॥ अशौचिनेनभोक्तव्यमन्नमित्यभिचिंतय
त्॥२१॥ पंचमेदिवसेकर्मसमाप्यमुनिपुंगवः॥ गृहीत्वाज्ञांत

तोयावत्तावद्ध्वाघ्रः समाययौ ॥२२॥ प्रातर्मातः कथाम्यद्येत्येवं चु
कोशातन्नयात् ॥ अवीरभूत्तदा माता रेणुका रामवाक्यतः ॥२३॥
२०५ श्र संश्रुत्य शिरामात्रा पुत्रस्नेहवशेन हि ॥ यदि ह्याद्य शरात्रात्त्वा
हृता स्या भार्गवेण तु ॥२४॥ आगतास्यात्तु संश्रुत्य सावैव य
वशो भिनि ॥ उवाच तं किमाहूता वद बालप्रयोजनं ॥२५॥ आलि
लिंगतदा स्नेहाद्रामं स्नुतपयोधरा ॥ दत्तान्वेयः पुनरगात्स्वेष्टेत्तु
दिवसे मुनिः ॥२६॥ अपश्यद्रेणुकांतत्र तताह श्रीराममब्रवीत् ॥ म
ध्यपहूय किमाहूतात्वं नरेहास समागता ॥२७॥ सपिंडीकरणाद्दूर्ध्वं
यथाहूता तदा खिला ॥ आगतास्या द्रेणुके यं तव स्नेहादि ज २०५

षेम ॥ २८ ॥ रामउवाच बालभावाज्जयाद्ब्रह्मन्स्वभावान्मातरित्यहं
उक्तवान्मुनिशार्दूल दृष्टवानीदृशीं च मां ॥ २९ ॥ वृषोत्सर्गं च कृतवा
न् एकादशदिने द्विजः ॥ सपिंडीकरणं चैव द्वादशेह्नि कृतवान्द्वयोः
३० ॥ ततः परेन्हि पाथेयं श्राद्धं पुण्याहवाचनं ॥ दद्दैरानान्येनेका
नि ब्राह्मणेभ्यो यथार्हतः ॥ ३१ ॥ जमदग्निर्दिव्यदेहो ब्रह्मलोकम
यागमत् ॥ तस्त्वेसौ सा रेणुका भूमौ स्थाने स्थाने च तादृशी ॥ ३२ ॥ पू
रयत्यखिलान्कामान्जनानां भक्तिकारिणां ॥ महत्म्यविस्तरं त
स्याः स्कांदे प्रोक्तं विशेषतः ॥ ३३ ॥ अतिविस्तरभीत्या तन्न प्रोक्तं
मुनिसत्तम ॥ ३४ ॥ इतिश्रीगणेशपुरा० उपास० भार्गवीये अ

२८६

ध्यायः ॥ ८२ ॥ व्यासउवाच ॥ कथंरामोबालएवकृतवीर्यसुतेनह ॥
एकाकीसहसैन्येनसहस्रभुजशालिना ॥ १ ॥ अजयत्तंमहावीरं
तन्मेकथयविस्तरात् ॥ कउवाच ॥ एतस्मिन्दिवसेरामोमातरं
परिपृष्टवान् ॥ २ ॥ रामउवाच ॥ यस्मादिंद्रादयोदेवाविभ्यंतित्रा
ससंपिताः ॥ अनेनंतंयस्यसैन्यंतच्चतुरंगंसमुद्रवत् ॥ ३ ॥ कथं
विजेष्येतंमातरुपायंमेखिलंवद ॥ एकविंशतिवारंचकथंनिः
क्षत्रियाधरां ॥ ४ ॥ करिष्येवदतत्सर्वंत्वत्प्रसादाज्जयोभवेत् ॥ अ
तुलाममकीर्तिश्चसर्वलोकेषुविश्रुता ॥ ५ ॥ मातोवाच ॥ विजय
स्तेभवेत्पुत्रशंकराराधनेकुरु ॥ तुष्टेतस्मिन्महादेवेसर्वंसेत्स्य

२८६

तिवांछितं ॥ ६ ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वारामःकैलासमाययौ ॥ प्रणम्य
मातृचरणौचाशिषंप्रतिगृह्यच ॥ ७ ॥ तत्रापश्यन्महादेवंरत्न
सिंहासनेस्थितं ॥ बद्धांजलिपुटोरामोनत्वातुष्टावतंतदा ॥ ८
रामउवाच ॥ नमोदेवदेवेशगौरीशशंभो नमोविश्वकर्त्रेनमो
विश्वहर्त्रे नमोविश्वभर्त्रेनमोविश्वधाम्नेनमःश्वेदधाम्ने ॥
९ ॥ नमोनिर्गुणायामलज्ञानहेतोनिराकारसाकारनित्यायते
स्तु ॥ नमोवेदवेदांगशास्त्रातिगायनमोव्यक्तव्यक्तात्मनेस
त्वरूप ॥ १० ॥ गुणत्रयप्रबोधायगुणातीतायतेनमः ॥ नमःप्रप
चविद्वेषेप्रपंचरहितायते ॥ ११ ॥ क३० इतिस्तोत्रंसमाकर्ण्यपरि

तुष्टोमहेश्वरः॥उवाचराममामंस्थास्तत्रसोवाक्याम्रतेनते॥१२॥
वरंहएउष्टमत्तस्त्वंयंयंकामयसेहृदा॥जानामिजामदग्न्यत्वांरे
२८१ एकातनयंद्विजे॥१३॥रामउवाच॥कार्तवीर्येणदुष्टेनकामधे
नुमपेहृता॥जमदग्निर्हतोरोषाद्परार्धंनिनाप्रभो॥१४॥रे
णुकाताडिताबाणैःसमंताज्जननीममम॥एकविंशतिसं
ख्याकैर्भुक्त्वापिसेनयासह॥१५॥जहितंदुष्टन्नृपतिंइतिमात्रा
नियोजितः॥त्वामहंशरणंयातउपायंवदतद्वधे॥१६॥त्रिःस
प्तवारंतेनैवकुर्यांनिःक्षत्रियांमहीं॥का०३०॥एवंविदिततत्त्वा
र्थोमहादेवोजगादतं॥१७॥आलोक्यप्रणिधानेनजयोपायंस्तु २८१

ख्यावहं ॥ षडक्षरं महामंत्रं द्विरदाननतोषकं ॥ १८ ॥ कथयामास रा
माय जपं कुरु प्रयत्नतः ॥ लक्षमात्रं च होमं च दशांसेन समाचर
१९ ॥ तर्पणं तद्दशांसेन तद्दशांसेन भोजनं ॥ ब्राह्मणानां महाशक्त्या
प्रसन्नो भविता विभुः ॥ २० ॥ गजाननो देवदेवः सर्वकार्यं भविष्यति
इति तद्वचनं श्रुत्वा प्रणम्य भवमादरात् ॥ २१ ॥ आज्ञां गृहीत्वा
रामो सीता च चाल्लायं भ्रमन् भ्रमन् ॥ उत्तमाया उत्तरे देशे पश्चपाख्वा
नमनुत्तमं ॥ २२ ॥ नानावृक्षलताजालैरभिरामं सुसिद्धिदं ॥ तत्र
कारोदनुष्ठानं यथोक्तं तेन शंभुना ॥ २३ ॥ इंद्रियाणां च मनसो
हृति स्थाप्य गजानने ॥ आवर्तयन्महामंत्रं एकाग्रहृस्थितो

द्विज ॥ २४ ॥ जुहावतर्पयामासभोजयामासवैद्विजान् ॥ दशांसेन
दशांसेनदशांसेनयथाक्रमं ॥ २५ ॥ ततःप्रसन्नोभगवानोविरा
२८८ सीऊजाननः ॥ चतुर्भुजोमहाकायोमहामायोतिसुंदरः ॥ २६ ॥ ना
गयज्ञोपवीतीचनानालंकारशोभनः ॥ प्रभयाभासयन्सर्वादि
शोविदिशएवच ॥ २७ ॥ ददर्शरामोकस्मातंन्यमीलयतचाक्षिणी
तत्तेजसाप्रतिहतेततस्तुष्टावतंद्विजः ॥ २८ ॥ रामउवाच सहस्रा
दित्यसंकाशनमस्तेजगदीश्वर ॥ नमस्तेसर्वविद्येशसर्वसिद्धि
प्रदायक ॥ २९ ॥ विघ्नानांपतयेतुभ्यंनमोविघ्ननिवारण ॥ सर्वांत
र्यामिणेतुभ्यंनमःसर्वप्रियंकर ॥ ३० ॥ नमोविश्वस्यकर्त्रेतेन २८८

मस्तत्पालकाय्यच ॥ निवारयमहाविघ्नंतपोनाशकरंमम ॥ ३१ ॥ कउ
वाच इतिस्तुतिंसमाकर्ण्य सोम्पतेजागजाननः ॥ उवाचरामंसंभ्रांतं
वश्येपवतिग्मतेजसा ॥ ३२ ॥ गणेशउवाच ॥ यंध्यायसिदिवारात्रौमंत्रेज
स्त्वाषडक्षरं ॥ वरंदातुंसमायातः सोहंरामतवाधुना ॥ ३३ ॥ वरंवृणीष्व
मत्तस्त्वंयद्यद्वांछसितेजसा ॥ ब्रह्मांडनामनेकानांसृष्टास्थिता
पहारकः ॥ ३४ ॥ नैवजानंतिमेरूपंब्रह्माद्यामुनयोपिच ॥ महर्षि
यश्चसर्वेपिसोहंतेदर्शनंगतः ॥ ३५ ॥ रामउ० योप्रमेयोखिला
धारसृष्टिसंहारकारकः ॥ योनवेदैर्नतपसानयज्ञैर्व्रतसंचयैः
३६ ॥ नतीर्थैर्नचयोगैश्चजनानांदृष्टिगोचरः ॥ सोद्यत्वंहिमया

दृष्टोनुग्रहाणवविघ्नया ॥३७॥ किमन्यद्वरयेदेव भक्तिं देहि दृढां नि
जां ॥ गणेश उवाच ॥ भविता मम भक्तिस्ते दृढा राम द्विजोत्तम ॥३८॥ प्र
२०९ तोमितस्यापि वरैर्नतैर्विद्धः सुविह्वलः ॥ परशुं मे गृहाण त्वं सर्वश
त्रुनिवर्हणं ॥३९॥ नाम ते परशुरामेति त्रैलोक्ये ख्यातिमेष्यति ॥
क उवाच ॥ एवं तस्मै वरं दत्त्वा परशुं च गजाननः ॥४०॥ पश्यतां
सर्वलोकानामंतर्धानं ययौ तदा ॥ स रामो स्थापयामास म
हागणपतिं तथा ॥४१॥ ब्राह्मणान्भोजयामास दत्त्वा दानान्य
नेकशः ॥ प्रासादं कारयामास रत्नस्तंभयुतं दृढं ॥४२॥ संपूज्य तं
परिक्रम्य प्रणिपत्य गजाननं ॥ रामः प्रसन्नकरणः प्रययौ २०९

निजमंदिरं ॥४३॥ ततोरामोजुहावोच्चैः कार्तवीर्यंधरापतिं युद्धा
यघातयामासराज्ञोबाहुसहस्रकं ॥४४॥ निःक्षत्रियांचपृथि
वींचक्रेत्रिसप्तवारतः ॥ ब्राह्मणेभ्योददौपृथ्वींयज्ञंकृत्वासदक्षि
णं ॥४५॥ पुपुजुस्तेतदालोकाज्ञात्वाविष्णुंतमीश्वरं ॥ दृष्ट्वापराक्र
मंतस्यसर्वेदेवातिगंहृष्टं ॥४६॥ कउवाच ॥ एवंनानाविधोब्रह्म
न्महिमातेनिरूपितः ॥ गजाननस्यदेवस्यसंक्षेपेणमयास्तुता।
४७ ॥ निखिलेननशेषोपिक्षमोवक्तुंमुनीश्वर ॥ उपासनात्वं
उभिरंश्रृणुयान्मानवोभुवि ॥४८॥ सर्वान्कामानवाप्नोतिगणे(
शंधाममाप्नुयात् ॥ पश्येद्दंरमतेतत्रयावदाभूतसंप्लवं ॥४९॥ ८

तिश्रीगणेशपुराणे उ० वरदानंनामअध्यायः ८२ मुनिरुवाच
२९० कस्मिन्स्थानेतपोकारिरामेणपरमाद्भुतं । तन्मेकथयलोके
श्रुतमिमेनास्तिश्रुएवततः ॥ १ ॥ कउवाच । मयूरेश्वरनाम्नाय
क्षेत्रंख्यातंचतुर्युगे । यत्रावतीर्णपदेवेशोमयूरारूढएवसः
२ ॥ कमलासुरनामानंत्रहनदैत्यपुंगवं । यस्मान्मयूरमा
रूढोमयूरेशइतिस्फुटं ॥ ३ ॥ संस्तुतोदेवमुनिभिर्लोकेतां
ख्यातिमागमत् ॥ अत्रानुष्ठानमकरोदवापत्परशुंततः
४ ॥ स्वयंपरशुरामोभूत्ताम्नाख्यातोत्रिविष्टपे । इतिहासंप्र
वक्ष्यामिशृणुतंमुनिसत्तम ॥ ५ ॥ तारकोनामदैत्योभून्महाब २९०

लपराक्रमः ॥ दिव्यवर्षसहस्रं स तपस्तेपे सुदारुणं ॥ ६ ॥ ततः प्रसन्नो
ब्रह्मास्मै ददौ सर्वाभयं द्विजदेवर्षियक्षगंधर्वोरगराक्षसहस्ततः ॥
७ ॥ तच्छास्त्रास्त्रगणान्मृत्युर्नते क्वापि भवेदिति ॥ उत्पत्स्यते य
दा स्कंदस्तत्तस्ते मरणं भवेत् ॥ ८ ॥ इति तं द्वरमाकर्ण्य बलात्स्व
र्गे समाययौ ॥ तारकोपीडयल्लोकान्त्रैलोक्ये वसतो मुने ॥ ९
वेदाध्ययननिष्टांश्च तपोनुष्टानकारिणः ॥ अग्निहोत्ररतोन
त्यान्कारागारे क्षिपद्द्विजान् ॥ १० ॥ सर्वान्सराज्ञोघ्ननागांश्च वशे
कृत्वा स्वविषये ययौ ॥ इंद्रादयस्तदा देवा हिमाचलगुहां गताः ॥ ११ ॥ त
द्भयान्नाभवत्क्वापि यजनं पूजनं तथा ॥ अहमेवेश्वरो देवो ब्राह्म

णःकुलदैवतं॥१२॥अहंनमस्यःपूज्यश्चनान्योजगतिवर्त्तते।
यस्मान्मंप्रणमेत्कोपिपूजयेद्वाकदाचन॥१३॥सर्वंज्ञपस्ताडनी
२५१ यःस्याज्जछेद्वायमसादनं॥एवंसर्वेषुलोकेषुव्यापयामास
हूततः॥१४॥ततःसर्वाधरारिक्ताजातासज्जनवर्जिता॥निःस्वा
ध्यायवषट्कारायज्ञदानविवर्जिता॥१५॥उच्छिन्नकुलधर्मो
चस्वाचाररहिताखिला॥मुनयःसाधवःसर्वेगिरिगह्वरमा
श्रिताः॥१६॥देवंतेप्रार्थयामासुकथंदैत्योविवर्द्धितः॥विना
त्वांशरणंशंभोपामकंपरमेश्वरं॥१७॥निर्मितारक्षितामाता
संहर्तारक्षिताविभो॥दावानलोवनानीवदहतेस्मान्सदर्पतः॥ २५१

१८ यदितेसंजहर्षस्यास्संहरस्यस्वयंजगत् ॥ नोचेत्संहरदैत्यंत्वंता
रकंसर्वपीडनं ॥ १९ ॥ एवंसंप्रार्थ्यतेपुस्तेदुष्करंतपउत्तमं ॥ पत्रभ
क्ष्यावायुभक्ष्यानिराहाराजलाशिनः ॥ २० ॥ एवंस्थितेषुमुनिषु
तेनाज्ञातेषुदैत्यराट् ॥ अवकामजलास्तिष्टपालयामासवैप्रजाः
२१ ॥ गर्जतेस्वस्वभावेनकंपतेचत्रिविष्टपं ॥ ततरंद्रादयोदेवास्तु
ष्टुवुर्गिरिगह्वरे ॥ २२ ॥ गिरिशंगिरिजानाथंगिरांगंभीरयास्तुरा
ताऊचुः ॥ देवाधिदेवगगनेनशिवस्वरूपवाय्वग्निरूपपयमा
नजलस्वरूप ॥ त्वंस्थावरानथचरान्सृजसेचसर्वप्राणान्त्वंसर्व
मेवहरसेनिजयेच्छयेश ॥ २३ ॥ तन्नोविति त्वयिपरेपरदुःखहा

दीन ॥ स्वीयंपदः परगतंबकुधायकर्त्तुं ॥ तन्नाशयेनमथचास
२९२ कल्पान्मुनीश्वरदेवानद्वयोश्चमजनेपरिविष्टचित्तान् ॥ २४
कंचात्रजेमशरणंत्वदृतेगिरिशाकंचानमेमभगवंस्त्वदृतेम
हेश ॥ कंवामदेवहृजिनार्ईनपार्वतीकोवाविलंप्रभवतित्वदृ
तेखिलेश ॥ २५ ॥ कउवाच ॥ एवंतेतुष्टुवुर्यावच्छुश्रुवुस्तावद्देव
हि ॥ नभोवाणीसर्वदेवाहरेषुत्रोयदाभवेत् ॥ २६ ॥ तदास्पनाशोभ
वितायत्नंकुरुतत्रवै ॥ नभोवाणीसमाकर्ण्यसर्वेहर्षसमन्विताः
२७ ॥ कैलासंदेवनिलयमापुरिंद्रादयः सुराः ॥ नापुःस्पच्छंकरंत
त्रदरप्भुः परतोमराः ॥ २८ ॥ मूलप्रकृतिरिहपातांमासर्वेव्याजि २९२
३१

ज्ञमुः तारके तारकज्ञान प्रदे तारय तारकात् ॥ २९ ॥ त्रैलोक्यपी
डकाद्दुष्टात्पदभ्रष्टान्मुनीन्सुरान् ॥ तथा विचिंत्यतां मातस्तस्य नाशो न
वै यथा ॥ ३० ॥ मातस्त्वां प्रणमामदेवजननी त्रैलोक्यरत्नाकरे ॥ सर्वाणि त्रि
पुरे परात्परकले ब्रह्मादिभिः संस्तुते ॥ त्वं देवैरनिरूपिते कुरु जगत्क
ल्याणमीशप्रिये ॥ स्वेच्छोपात्तसुविग्रहे मुरहरे विष्ण्वादिभूते नघे ॥ ३१
क उवाच ॥ एवं संप्रार्थिता देवैर्विश्वमाता जगाद तान् ॥ नभोवाणीमया
ज्ञाता शंकरः शंकरिष्यति ॥ ३२ ॥ सं हे हे वयात सर्वेपि मयायत्र स शंकरः
परं नियममास्थाय कुरुते परमं तपः ॥ ३३ ॥ क उवाच ॥ इत्युक्त्वा सर्व
देवान्सा भिन्नी वेशमधारयत् ॥ यां दृष्ट्वा परमो योगी कामबाणार्दि

तोभवेत् ॥ ३४ ॥ देवाश्चापि तदा केचिज्ज्ञाता मदनविह्वलाः ॥ उर्वशी मे
नका रंभा पूर्वचित्ती रतिस्तथा ॥ ३५ ॥ लज्जिता तां निरीक्ष्यैव सर्वा वय
२९३ सुंदरं ॥ तदैव सा च गिरिजा प्राप्ता ब्रह्मशिवांतिके ॥ ३६ ॥ स्थाणुं तं
स्थाणुभूतं च ध्याननिश्चललोचनं ॥ ततऊचे खिलान् देवान् उमो
पायं सुखावहं ॥ ३७ ॥ देहातीतस्त्वासौ तपोनिष्ठः सदाशिवः ॥
एतस्य देहभावार्थं कामं विज्ञापयंतु च ॥ ३८ ॥ तेनेषुणा यथा वि
द्ध एकनिष्ठः सदाशिवः ॥ पास्यते देहभावं स तदा कार्यं भविष्यति
३९ ॥ ततो देवाः सर्व एव कामं सस्मरुस्तत्क्षणं ॥ समागतं तमूचुस्ते
स्वकार्यकृतनिश्चयाः ॥ ४० ॥ प्रार्थयामासुरपरे स्वकार्याय मनोभ २९३

वं॥उत्तस्त्वमसिलोकानांचरेषुस्थावरेषुच॥४१॥त्वयैवजायतेसृ
ष्टिस्त्वयाव्याप्तमिदंजगत्॥अबलाःकामिनःसर्वेत्वयैवबलव
त्तराः॥४२॥त्वयाविनावृथासर्वंजगत्स्थावरजंगमं॥अतस्त्वयै
वगंतव्यंसर्वेषांकार्यमुत्कटं॥४३॥सउवाच॥अयमप्यहंविसाम
मिस्त्वयापिवःप्रसादतः॥करिष्यामिवचःकार्येमदेहपतना
वधि॥४४॥सुमंधनुर्धर्मराज्येषुकटाक्षोयथोचितः॥विजेष्यामा
प्यसकलानमराच्छंकरावधि॥४५॥वसंतंप्रतिलक्ष्यैवसहायंके
वलंसुराः॥कउवाच॥एवमुक्त्वागतःकामोयत्रास्तेसौसदाशिवः
४६॥मोहितुंशंकरंदेवंदेवानांकार्यसिद्धिदं॥४७॥इतिश्रीगणे

शपुराणेउपासनाखंडेकामप्रार्थनंनामअध्यायः ॥ ८४ ॥ कउ॰
२९४ एवमुक्त्वागतःकामःसुरकार्यार्थसिद्धये ॥ अपश्यच्छंकरस्था
नंवृक्षवल्लीसमाकुलं ॥ १ ॥ सिंहशार्दूलऋक्षैश्चपक्षिश्वापद
संयुतं ॥ स्वयंचनिर्ममेमायावाटिकांतत्क्षणेनसः ॥ २ ॥ सरो
वराणिभूरीणीसुधारूपजलानिच ॥ अनेककुसुमानहृ
ष्टानागच्छूतिसुगंधनः ॥ ३ ॥ जंब्वाम्रबदरीवृक्षान्सुपक्व
फलशालिनः ॥ तथैवरंभापनसानरिकेलैःसखर्जुरीः ४
एलालवंगमारीचवृक्षान्यन्यान्यनेकशः ॥ अगरस्यमा
णोगंधोसौहरनासापुरंययौ ॥ ५ ॥ उषःकालेहरोपस्यज्यो २९४

ल्लाजालमनोहरं॥अनेकफलपुष्पाद्यंकामकाननमद्भुतं
द्द॥तदैवभेदयामासमानसंस्मूलिनस्तुसः॥स्त्रीयामशोकव
नितांधिक्कक्केमनसाशिवः॥७॥देहभावंगतोदेवश्चिंतया
मासकारणं॥हृतंकेनतपोविघ्नंकृतमेतद्वनंशुभं॥८॥अक
स्मादचिंतकेननष्टेनेदंगतायुषा॥आवध्यम्नकुटीरोषाद्दार
तनयनोहरः॥९॥कामस्तुभयमंत्रस्तोलीनःक्वापिनगरहा
ते॥इंद्रादीनांसमास्मारस्मृतास्तेनागतेप्प्युः॥१०॥विमाना
निसमारूढाःकार्यसिद्धिच्छयासुराः॥शिवेनदृष्टशोतावृन्म
दनेतिलघुःकृशः॥उद्घाटयत्तृतीयंसनेत्रंरूपंमनोभवं॥च

क्रंपेटपृथिवीसर्वास्वर्गःपातालमेवच ॥१२॥ मासीतिचात्रुवंदे
२९५ वायावत्तावत्सनेत्रजः ॥ चकारवन्हिस्तंकामंभस्ममात्रावशे
षितं ॥१३॥ ततोमिहत्त्रीमहेशानंप्रार्थयामाससादरं ॥ नमस्कृ
त्वांजलिंवध्वात्रैलोक्यहितकाम्यया ॥१४॥ त्रैलोक्यदाहकं
वन्हिमुपसंहरशंकर ॥ व्रह्मलब्धवरोदैत्यस्तारकोतिव
लोमहान् ॥१५॥ आक्रांतंतेनत्रैलोक्यंनिःस्वाध्यायंनिराकृति
स्थानच्युताःसुरासर्वेत्वांदृष्टातपसिस्थितं ॥१६॥ त्वरयाका
ममामंत्ररेहभावायतेनघ ॥ अप्रेषयन्सवैभस्मजातःश्रे
ष्टापराधतः ॥१७॥ इदानीरक्षदेवांस्त्वंत्वामेवशरणंगतान् ॥ २९५

विख्याता स्त्रिषु लोकेषु शरणागतपालकः ॥ १८ ॥ त्वमस्य स्वरूपाणां त्वं देवानां शरणैषिणां ॥ अपराधे महादेव करुणाकरणाकरः ॥ १९ ॥
क उवाच ॥ इति तस्या वचः श्रुत्वा सांघ्रिश्रिशिरसा मुने ॥ जगाद हास वदनो वह्निं संहृत्य पशुकरः ॥ २० ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठ देवानां रक्षणे कृत मध्यमे ॥ अतस्त्वा लिंगसहसाभिछिन्नी मंकमथानयत् ॥ २१ ॥ वृषमारुह्य च तया चाईं कैलासमागमत् ॥ २२ ॥ इति श्रीगणेशपुराणे उपासनाखंडे कामदाहो अध्यायः ॥ ८५ ॥ क उवाच शिवस्याऽऽलिंगनाज्जित्त्री मदनानलदीपिता ॥ नापश्यत्कापि सुखं त्वं देवि विनिर्ज्जलेशफरी यथा ॥ १ ॥ पतीता जलमध्ये सा सीनत्वो च सप्रशालिनी

नशर्म्मलेभेतत्रापिस्थलेनिद्रांनचालभत् ॥२॥ कर्पूरखंडनेतस्याग्र
२९६ धिकंतापमादधे ॥ नशीतलपरार्थोस्याः कोपिसंतोषमादधे ॥३॥
एवंवक्रतिथेकालेसास्थिचर्मावशेषिता ॥ ततोगिरीशमागम्य
गिरिजागिरमब्रवीत् ॥४॥ नत्वस्पृशसिमांदेवकामवस्थांगतास्मि
ह ॥ दग्धोपिमदनोमह्यमत्यंतंपीडयत्यहो ॥५॥ नानोपायाः कृ
तास्तस्यशांतयेनचसोभवत् ॥ येनोपायेनशांतः स्यात्त्वंतंकु
रुममप्रभो ॥६॥ कउवाच इतिवाक्यंसमाकर्ण्यप्रियायाः प्रियकृ
द्धरः ॥ रहस्येतांकरेधृत्वापर्यंकेपर्यवेशयत् ॥७॥ रमेतयाय
थेष्टंसमरनेनवशीकृतः ॥ स्मरतेनापिकृतंतेनमहत्कार्यंसुरे २९६

रितं ॥ ८ ॥ अनंगेन समो नैव धन्वीति यशग्रामवान् ॥ तयोस्तु क्रीड
तोर्यातः षष्टिसाहस्रवत्सराः ॥ ९ ॥ अष्टस्थानामुनिभिस्सुराः श्रु
त्वा मदनचेष्टितं ॥ कैलासं पुनरायातास्तत्र क्रीडारतं हरं ॥ १० ॥ ज्ञा
त्वा तद्देहिस्थिता तत्र चिंताव्याकुलचेतसा ॥ तारकासुरभीतास्ते
पुनर्गह्वरमागताः ॥ ११ ॥ कस्तावद्देभवेदस्य करास्यानानिया
मच ॥ करिष्यति कदा शंभुरस्माकं दुःखनाशनं ॥ १२ ॥ इति चिंतार्ण
वेमग्नाः यावद्ब्रह्मादयः सुराः ॥ तावद्दैवे सुराचार्यो वाक्यमेतदु
एतानघाः ॥ १३ ॥ प्रेषयत्वाविस्त्वावन्हिं रूपांतरधरं हरं ॥ स हरं वाध
यित्वाशु भवत्कार्यं करिष्यति ॥ १४ ॥ कउवाच ॥ ततस्ते वन्हिमाका

यैतुष्टुवुर्विविधैस्तवैः ॥ देवाऊचुः ॥ ततोयज्ञक्रियाब्रह्मन्संस्काराः
सर्व्वाहि ॥ २५ ॥ अपांत्वमसिहेतुश्चदेवानांमुखमेवच ॥ अग्निहोत्रप्र
२९१ माणोत्वंगार्हपत्यादिनामभिः ॥ २६ ॥ त्वमेवपचसेन्नाणांजठरेषद्र
मानपि ॥ त्वमेवसर्वजंतूनांसंधौसंधौविचेष्टते ॥ २७ ॥ त्वयात्यक्त ।
प्रेतसंज्ञांलभंतेदह्यतेत्वयि ॥ हेत्वस्त्वमसिदेवेशजंतूनांप्राणधा
रणे ॥ २८ ॥ त्वयाग्निश्चविनानान्नंपंक्तुंशाक्यंनचक्कचित् ॥ त्वमेव
ब्रह्मारुद्रश्चसूर्यश्चानेकरूपधृक् ॥ २९ ॥ त्वमेवजपसेमूलंक्रोध
स्पजगदीश्वरः ॥ यत्रयत्रभवेतेजस्तत्तद्रूपंतवेवच ॥ २० ॥ अतस्त्वां
प्रार्थयामोद्यत्रिलोक्याउपकारकः ॥ त्रैलोक्याक्रमणंतेनतारकेन २९१

कृतं विभो ॥२१॥ जानासि त्वं न भो वाणी कामस्यापि च तां गतिं ॥ पार्व
तीहरयोर्बोधं चिरं क्रीडानिमग्नयोः ॥२२॥ कुरु गत्वान्यरूपेण भित्त्वा
यां च स्वतंत्रवै ॥ एवं कृते जगत्कार्यमस्माकं च भविष्यति ॥२३॥ कडवा०
इति देववचः श्रुत्वा काषायवसनो द्विजः ॥ भूत्वाशु प्राययौ तत्र यात्रा
स्तां पार्वतीश्वरौ ॥२४॥ क्रीडासक्तौ बहिः स्थित्वा भिक्षां देहीत्युवाच तः
त्रिवारं स्फुतशब्देन ताभ्यामपि श्रुतः स्वनः ॥२५॥ चतुर्विस्मितौ तौ तु प
रस्परमुभौ वचः ॥ परिधत्तांशुके स्वस्वे कुतोऽत्रायं समागतः ॥२६॥ किम
स्मै च प्रदातव्यं इति चिंतां च चक्रतुः ॥ उमां जलवधाद्वीर्यमशक्ता तस्य
धारणे ॥२७॥ जानती मा विनं चार्य इरेसा भिक्षुकाय तत्र ॥ भूमौ त्य

२९८

कंदहेतत्रत्रैलोक्यंसचराचरं ॥ २८ ॥ हरवीर्यमितिपिबद्वन्हिःश्यापम्न
यात्तयोः ॥ गर्भवाननलोजातोलज्जावानतितापवान् ॥ २९ ॥ यत्रयत्र
ययौवन्हिःप्रामेलेभेनतत्रसः ॥ उपस्पृश्यायगंगायांतत्कलासंस्थेदि
वाकरे ॥ ३० ॥ स्नातुंयावत्प्रशौचादिकुरुतेतावदेवहि ॥ आगताःषट्स्त्रि
यस्तत्रस्नातुमूर्जेसमाहिताः ॥ ३१ ॥ अग्निनायत्समुत्सृष्टंगांगेयंचह
रप्रिया ॥ धारयिष्यतिशक्ताचेजलरूपासुशीतला ॥ ३२ ॥ शिववीर्यं
तुतत्राभिःप्राशितंषट्विभागतः ॥ तस्मिन्नेवक्षणेसोग्निरंतर्द्धिंसम
पद्यत ॥ ३३ ॥ अंशुकानिचयातानिदूरदेशेगतेनले ॥ परिधायस्वस्वव
स्त्रंततोयातानिजंगृहं ॥ ३४ ॥ ददृशुःपतयस्तासांमुखान्यत्यज्ज्वला २९८

निच॥गार्भिण्यःइतितेज्ञात्वाताननदृष्ट्वामुनिश्वराः॥३५॥व्यहिंश्चक्रुर्गृहा
त्सर्वाःनप्रदर्शेगुरवेविदं॥ताःसमीत्यपुनर्गंगातीरेशरस्तुशोभिते॥३६
मुमुचुःस्वस्वगर्भंताश्चदृस्नातागृहान्ययुः॥षट्सुतास्तुप्रयातासुस्वं
स्वंगर्भंसमुच्चयै॥३८॥षण्मुखोद्वादशभुजोबालस्तत्रव्यजायत॥
तस्यहुंकारमात्रेणनियेतुभोनिखिलाड्रुवि॥३९॥चकंपेधरणीस
र्वाःशेषःपातालमेवच॥द्रुमाउन्मीलिताःसूर्योनेहाराछ्छादितो
भवत्॥४०॥एतस्मिन्नंतरेतत्रनारदोदिव्यदर्शनः॥कैलाशंगिरिशंद
ष्टुंगच्छन्मार्गेददर्शतं॥४१॥अतिदीप्तिकरंबालंदुर्दर्शंबलवत्तरं॥प्र
णिधानेनतंज्ञात्वात्वहर्षोकैलाससमाययौ॥४२॥उवाचपार्वतीशंतु

वृत्तांतंसर्वमेवच ॥ जहर्षेपृथिवीसर्वाज्ञात्वातंगिरिशात्मजं ॥ ४३ ॥ देव
२९९ दुंदुभयोनेदुर्गंधर्वाजगुरुत्तमं ॥ नारदउवाच ॥ आगच्छतामयादृष्टोगौ
रिमार्गेतवात्मजः ॥ ४४ ॥ षण्मखोद्वादशभुजोरविकोटिसमप्रभः ॥ गं
गातीरेनिपतितस्तस्यकंः षण्मुखोनुकिं ॥ ४५ ॥ कोटिकंदर्पशो
भाढ्योगर्जितस्तोभिताखिलः कथंनिष्ठुरताकारिगौरीसुंदरबा
लके ॥ ४६ ॥ कउवाच ॥ इत्युक्त्वांतर्हितेतस्मिन् गौरीबालकमभ्यगात्
४७ ॥ इतिश्रीगणेशपुराणेउ० विशाखोपाख्यानोऽध्यायः ८६ कउ०
दृष्ट्वासातांदृशंबालंस्नेहस्रुतपयोधरा ॥ आलिलिंगमुदाबालंतद्धस्त
हृदयासती ॥ १ ॥ तामूचेममबालोयंगंगागंभीरनिस्वनं ॥ ममायमि २९९

तितांप्राहवन्हिर्बीजोगिरेःसुते ॥२॥ कृत्तिकायाप्यतंप्राऊरसंज्जातो
यमर्भकः ॥ अस्माकमेवबालोयमितिचुक्रुशुरातराः ॥३॥ एवंविवि
दमानास्तायावातावन्हिपुरोगमाः ॥ कैलासेदेवनिलयेगिरीशंचंद्र
शेखरं ॥४॥ गौरीविवेशप्रथमंकरिन्यस्तस्वबालका ॥ शिवोगृही
त्वातस्यांकेशिरस्याघ्रायमंत्रतः ॥५॥ रमयामासपरयामुदादेवस्त्रि
लोचनः ॥ गंगावन्हिःषट्स्त्रियस्तागृहंजग्मुर्यथागतं ॥६॥ तन्नाम
करणंधीयब्रह्माणंचबृहस्पतिं ॥ आहूयशिवऊचेतौनामास्यक्रि
यतामिति ॥ ताऊचतुः ॥ आर्त्तिकेमासिजातोयंकार्त्तिकेयइतिस्फु
टं ॥ नामास्यप्रथमंदेवपार्वतीनंदनोपिच ॥८॥ शरद्वीपसमुत्पन्नः

शरजन्माततोपिच॥कृतिकाभ्योपिजातत्वात्कार्तिकेयइतिस्मृतः
९॥यतोस्यमातरःषट्ताःसषट्ताःसषाण्मातुरइत्यपि॥अयंतु
३०० त्रस्तारकजित्तारकंहि चविजेष्यति॥१०॥देवसेनापतिर्भावीसेना
नीरितिशब्दितः॥ततएवमहासेनःषण्मुखत्वात्षडाननः॥११॥स्क
न्नंत्रिवारंरेतोयंतेनस्कंदोयमुच्यते॥तयोस्तुवरतोरेवंशक्रा
याऽप्राप्ययुःसुराः॥१२॥आननंडस्यनेमुष्ववजुस्तुष्टुवुर्जगुः
र्मानसेरोदसीदिव्यवाद्यशब्दैःरसातलं॥१३॥ततस्तेप्रार्थयामा
सुःसेनान्यंप्रणिपत्यच॥त्रैलोक्यकंटकंदेवजहित्वंतारका
सुरं॥१४॥नानाभिषेकसंभारैःसेनापत्येभिषिच्यतां॥वेदिकेसा ३००

त्रिकैर्मंत्रैर्नानामुनिसमिरितैः ॥१६॥ ततोनुज्ञांगृहीत्वातेदेवाः स्व
स्थानमागमन् ॥ रूषयोतिपिरूपोगास्तपस्तेपुर्यथापुरा ॥१७॥ से
नान्येविद्यमानेनोनमयंविद्यतेक्वचित् ॥ सचासौवट्टघेत्पंतंभु
ल्केपत्त्रेयथाशशी ॥१८॥ एकदाबालभावात्मउद्दीयशशिनंय
यौ ॥ गृहीतुंब्रह्मणावारितेदृशंसाहसंत्वया ॥१९॥ वृथाबृहस्प
तिःशक्तास्तजिगापेंद्रचसोभेकः ॥ एकदामुखमासीनंपार्वत्या
सहितंशिवं ॥२०॥ प्रणम्यपरिपप्रच्छसर्वकामार्थसिद्धये ॥ स्कंदउ
वाच ॥ पितर्मयामहात्म्यावीकथानानाविधाःश्रुताः ॥२१॥ त्रैलोक्य
स्यगुरोत्वत्तःतस्मिन्नास्तियथापिमे ॥ वदमेसर्वशत्रूणांजयकारीब्र

तमुत्तमं ॥ २२ ॥ सर्वसिद्धिकरं देवपुत्रसंपत्प्रवर्द्धनं ॥ सर्वपापहरं चैव
धर्मार्थकाममोक्षदं ॥ २३ ॥ ईश्वर उवाच ॥ सम्यक्पृष्टं त्वया स्कंद स
३०१ र्वलोकोपकारकं ॥ व्रतं तेहं प्रवक्ष्यामि सर्वसिद्धिकरं नृणां ॥ २४ ॥
सर्वपापक्षयकरं धर्मार्थकाममोक्षदं ॥ सर्वशत्रुक्षयकरं पुत्रसं
पत्प्रवर्द्धनं ॥ २५ ॥ अलक्ष्मीसंकटहरं गणनाथस्य तोषकृत् ॥ यः क
रोति नरो भक्त्या सप्तजन्मस्वि दर्शैरपि ॥ २६ ॥ इच्छाविहारी भवति स्व
ष्टिस्थित्यंतकृच्च सः ॥ दर्शनात्तस्य चान्येषां महापापं लयं व्रजेत्
२७ ॥ नान्येषां स्कंद रवरश्चतुर्थीव्रतसाम्यता ॥ एवमाकर्ण्य वचनं
सेनानीशंकरेरिते ॥ २८ ॥ पुनः पप्रच्छ पितरं महिमानं व्रतस्य सः ॥ ३०१

स्कंद उवाच ॥ विस्तरेण मम ब्रूहि महात्म्यं व्रतसंभवं ॥ २९ कस्मिन्
मासे दिने चास्य प्रारंभः क्रियते हर ॥ को विधिः किं फलं चास्य कस्मा
न्मृत्युभयोस्य च ॥ ३० ॥ एतन्मे सकलं ब्रूहि यदि तुष्टोसि शंकर ॥ सर्व
लोकोपकाराय व्रतस्यास्य प्रसिद्धये ॥ ३१ ॥ इति श्री गणेशपुरा
णे उपासनाखंडे कार्तिकेयोपाख्याने ऽध्यायः ॥ ७१ ॥ हर उवाच
अहं ते कथयिष्यामि व्रतस्यास्य विधिं परं ॥ श्रावणे तु सिते पक्षे च
तुर्थ्यामारभेद्व्रतं ॥ १ ॥ तिलामलककल्केन प्रातः स्नानं विधाय च
नित्यं नैमित्तिकं सर्वं समाप्य रागवर्जितः ॥ २ ॥ शुचौ मंडपिकां कृ
त्वा कंदलीस्तंभमंडितां ॥ इक्षुचामरपुष्पाढ्यां मार्दपर्णवलिशो

मितां ॥३॥ तत्र चाष्टदलं पद्मं कारयेच्चंदनेन तु ॥४॥ गुरोराज्ञां गृहीत्वा तु
पूजाद्रव्याणि प्रोक्षयेत् ॥ उपचारैः षोडशभिः पूजयेद्गणनायकं
३०२ ५॥ कांचनं राजतं वापि स्वस्वशक्त्या विनिर्मितं ॥ एकविंशतिप
क्वान्नैरेकविंशतिसंख्यकैः ॥६॥ गजाननाय देवाय नैवेद्यं परिक
ल्पयेत् ॥ एकविंशतिमुद्रास्तु दक्षिणार्थं निवेदयेत् ॥७॥ सौवर्णी
राजती वापि वित्तशाठ्यविवर्जितः ॥ एकविंशतिदूर्वाश्चाप्येता
वा हरिता अपि ॥८॥ अर्पयेद्देवदेवाय मंत्रपुष्पांजलिं तथा ॥ ब्राह्म
णान्वेदविदुषः पूजयेदेकविंशतिः ॥९॥ भोजयेत्तादृशान्नेन ताव ३०२
द्दानानि दापयेत् ॥ नमेत्तत्समापयेत्पश्चाद्दक्षिणमिति वाचये

त् ॥ ९ ॥ पार्थिवस्य गणेशस्य विधानः कथितः पुरा ॥ पूजाप्रकारः
सोप्यत्र सर्व एव उदाहृतः ॥ १० ॥ कथां नामेव शृणुयात्पश्चाद्बंधुयुतः
स्वयं ॥ ध्यायन् गणेशं भुंजीत मौनेनोपवसेथवा ॥ ११ ॥ एवं मास
व्रतं कुर्याद्यावद्भाद्रचतुर्थिका ॥ तस्या महोत्सवः कार्यो यथाविभ
वमादरात् ॥ १२ ॥ पूर्वोक्तेन विधानेन पूजयेद्गणनायकं ॥ रात्रौ जा
गरणं कार्यं गीतवादित्रनिस्वनैः ॥ १३ ॥ पुराणश्रवणैरन्यैर्नाना
ख्यानवरैरपि ॥ सहस्रनाममंत्रेण स्तुवीत द्विरदाननं ॥ १४ ॥ प्रभा
ते विमले स्नात्वा पूजयेद्द्विरदाननं ॥ ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्या प्राप्य
ते चैवैकविंशतिः ॥ १५ ॥ गोभूकांचनवस्त्राणि भूषणानि धनानि च

तेभ्यो दद्याद्यथाशक्ति दीनांधकृपणेषु च ॥१६॥ अशक्तो भोजयेद्दे
विंशत्येव तु वाडवान् ॥ ब्राह्मणाय प्रदातव्या मूर्तिश्च धातुनिर्मि
३०३ ता ॥१७॥ अन्यथा परमोत्साहैर्जलमध्ये प्रदर्शयेत् ॥ दिव्यवादि
त्रनिर्घोषैर्नरयानस्थितां च तां ॥१८॥ छत्रध्वजपताकाभिर्वे
श्यागीतादिनिःस्वनैः ॥ बालानां रंडपुत्रैश्च तां विसर्जय गेहं व्रजे
त् ॥१९॥ व्रतमेवं तु यः कुर्यादेकवारं षडानन ॥ सर्वान्कामान
वाप्यैव गाणेशं पदमाप्नुयात् ॥२०॥ ब्राह्मणकारितस्यापि धर्मे
कार्ये जपतामनु ॥ प्रत्यक्षो विकटस्तस्य सामर्थ्ये विदधेद्दृढो ॥
२१॥ विष्णुनाप्यापि पृथ्व्याक्तिस्य पालने कुर्वता व्रतं ॥ षड्वर्षं महाम ३०३

त्वंजपतापरमाद्भुतं ॥२२॥ स्वेछावतारसामर्थ्येततःप्राप्तंषडाननं ॥
मयाप्यकारिषुत्रेतज्जपताष्टाक्षरंमनुं ॥२३॥ वृत्रेचशंबरंदैत्यंप्रा
क्षेणशंबरेणच ॥ जिघांसताकारिव्रतंतौतौजेतुंचशोकतुः ॥२४॥ ना
नासामर्थ्यवानस्मिसंहरामिजगत्त्रयं ॥ यक्षगंधर्वमुनिभिः किंनरोर
गराक्षसैः ॥२५॥ अकारिस्वेष्टसिध्यर्थेसिद्धचारणमानवैः ॥ एतत्वं
स्कंदवरदचतुर्थीव्रतमाचर ॥२६॥ भविष्यसिरणेजेयोविख्याते
भुवनत्रये ॥ षडक्षरंचमंत्रंतेददामिवरदस्यह ॥२७॥ कउवाच ॥
सुमुहूर्तेददौतस्मैशिवोदीक्षांषडक्षरीं ॥ तदैवसपयोस्कंदस्त
पस्तेपुंद्विजोत्तम ॥२८॥ सुनिर्मलतलेदेशेदक्षवल्लीसमाकुले

वरुमूलफलै रम्ये सरोवापीसुशोभिते ॥२९॥ एकपादस्थितः स्कंदः
स्तपस्तेपे सुदारुणं ॥ व्रतं चकार विधिवद्यथोक्तं शंभुना पुरा ॥३०
३०४ अनुष्ठानाच्च मंत्रस्य व्रतस्यास्य प्रभावतः ॥ प्रसन्नोऽभूत्तदैवास्य प
रमात्मा गजाननः ॥३१॥ दर्शयामास सेनान्ये योगिध्येयमनुत्तमं
निजं रूपं महातेजाः चतुर्भुजविराजितं ॥३२॥ महामुकुटसंशो
भिकुंडलांगदशोभितं ॥ एकदंतं भालचंद्रं शुंडादंडविराजितं
॥३३॥ पाशांकुशकरं मालादंतहस्तं सुशोभितं ॥ मुक्तामणिगणो
पेतं सर्पराजयुतोदरं ॥३४॥ दिव्यवस्त्रपरीधानं दिव्यगंधानुले
पनं ॥ अनेकसूर्यसंकाशं तेजोज्वालासुशोभितं ॥३५॥ ददर्श ष ३०४

एमुक्तस्तनुविस्मयोत्फुल्ललोचनः व्याकुलीभूतचित्तोसौ कि
मेतदितिचिंतयन् ॥३६॥ मयायच्चिंत्यतेन्पद्यातद्याविद्यानचाप्य
हे ॥ ततःप्रपच्छतंद्वीसकोभवान्किंचनामते ॥३७॥ गजानन
उवाच चिंत्यतेयद्दिवारात्रौत्वयैकाग्रेणचेतसा ॥ सोहंप्राप्तोवरं
दातुंवरंतेहृदिवांछितं ॥३८॥ ददामितुष्टस्तपसाषडाननगजान
नः स्कंदउवाच ॥ विदुर्नदेवानचशास्त्रकाराब्रह्मादयःशेषमु
खाश्चनागाः ॥ तवस्वरूपंजगदीशसम्यगदर्शितंमेद्विरदानना
य ॥ तेनैवजातःपरिपूर्णकामः तथापिवाचेतवदेववाक्यात् ॥ परा
जयोमेनकदापिभूयात्स्वभ्यस्ततामेहिविचिंत्यमानः ॥४०॥ अवि

स्मृतिःस्यात्तवपादपद्मे सर्वेषुदेवेषुवरिष्ठताच।अलस्योल्लस
तांयातस्ततोलम्बविनायकः॥४१॥नाम्नाख्यातोभवान्नित्यंभ
क्तकामसुरद्रुमः।त्वद्तउवाच॥सर्वंतद्भविताःस्कंदयद्यत्प्रार्थितम
३०५ यते॥४२॥अविस्मृतिश्चमान्निध्यंचिंत्यमानस्यतेभवेत्॥परा
जयोरिपुगणातेदेवश्रेष्ठंभविष्यति॥४३॥कउवाच॥एवंवरा
न्ददौदेवोमयूरंनिजवाहनं॥ददौस्कंदायसुप्रीतोविनायकस्त्व
तपोबलात्॥४४॥मयूरध्वजइत्येवंनामाख्यातंततोभवत्॥
गजाननउवाच॥स्मृतिंयास्यतितत्रास्तेतारकाख्यामहासुरः
४५॥लसविनायकइतिनाम्नाहंभक्तवत्सलः॥भविष्यामिचि ३०५

राशत्वद्वचेतदाकर्ण्यतोनघ ॥४६॥ कउवाच ॥ एवमुक्त्वातुविकटस्त
त्रैवांतर्हितोभवत् ॥ ततःस्कंदोमहामूर्तिंकृत्वास्थाप्यद्विजैःसह
॥४७॥ लसविनायकइतिनामचक्रेशुभंतदा ॥ मोदकैर्लड्डुसं
ख्याकैःपुष्पैर्दूर्वांकुरैरपि ॥४८॥ पूजयामासतांमूर्त्तिंमंत्रैर्द्दे
वैस्तथाविधैः ॥ ब्राह्मणान्भोजयामासतावत्संख्याकलान्
द्विज ॥४९॥ स्तुत्वानत्वाययौस्कंदःशंकरंलोकशंकरं ॥ मयूरे
मारुह्यततःसर्वंचाकथयद्व्रतं ॥५०॥ मयूरध्वजइतिचनाम
देवकृतंजगौ ॥ तारकासुरनाशाययौस्कंदःशिवाज्ञया ॥
स्तत्रागजाननंदेवंपरिगृह्यशिवाशिवः ॥५१॥ देवसेनाप

तिर्त्वे सावभिषिक्तः सुरर्षिभिः ॥ सेनानीस्तारकं दृष्ट्वा युद्धं चक्रे महाब
लः ॥ ५२ ॥ स्त्वत्तवर्षेतरे तं समारयामास शक्तितः ॥ युद्धं तद्दर्शितं तु श
क्तिशोषस्यापि नबैभवेत ॥ ५३ ॥ तारके निहते दैत्ये ननंदुः सर्वदे
वता ॥ मुनयो लोकपालाश्च स्वं स्वं स्थानं ययुस्तदा ॥ ५४ ॥ स्वाहा
स्वधावषट्कारान्यथा पूर्वं च चक्रिरे । क उवाच एवं प्रभावो देवो
सौ कथितस्ते गजानन ॥ ५६ ॥ व्रतप्रभावोपि मया यथावत्ते निरू
पितः ॥ त्रयस्त्रिंशत्कोटिदेवैरवध्यो सौ महासुरः ॥ ५७ ॥ स्कंदेन नि
हतः संख्ये देवव्रतप्रभावतः ॥ इंद्रादिदेवतास्तैस्तैः पूजनीयो भवच्च
सः ॥ ५८ ॥ व्यास उवाच ॥ अनुष्ठानं कृतं तेन कस्मिं स्थाने समाधिना

३०६

परमेण विशाखेन तन्मे ब्रूहि प्रजापते ॥ ५९ ॥ ब्रह्मणउवाच अनुष्ठानं
कृतं तेन यत्रास्ते धुसुरेश्वर ॥ प्रसिद्धो वर्तते तत्र नाम्ना लक्षविनाय
कः ॥ विद्येते तत्र चैलो म्र सम्भ्राड्राजाति विस्तृतः ॥ तन्नाम्ना नगरं
ख्यातं ततस्तद्भवन्मुने ॥ ६१ ॥ इति श्रीगणेशपुराणे उपासं॰ तार
कासुरवधोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ मुनिरुवाच ॥ श्रुतमाख्यानकं ब्रह्म
न्गजाननव्रताश्रयं ॥ दग्धश्चेन्मदनस्तेन शंकरेण रुषाग्निना ॥ १
दृश्यते सर्वलोकेषु मदनोद्यापि तत्कथं ॥ एतत्कथय मे सर्वं वि
स्तराच्चतुरानन ॥ २ ॥ स्रष्टोवाच ॥ तृतीयं तु यदा नेत्रं रुषो ह्यादित
वान्हरः ॥ अपराधं तु विज्ञाय मदनस्य रतिस्तदा ॥ ३ ॥ आक्रंदति

म्र तं कामं हरांतिकमुपागमत् ॥ साष्टांगं प्रणिपत्यैनं तुष्टाव वचय
थ्यामति ॥४॥ रतिरुवाच ॥ नमामि देवं गिरिजासहायं वृषध्वज
३०१ भालविलोचनं च ॥ यः पाति लोकान् खलु सत्वयुक्तो निर्माय लो
कान् रजसा गुणेन ॥५॥ यः स्वेच्छया संहरते निखिलेशो जगत्त्रनो वि
श्रुतं तु महेशः ॥ योत्तुः कपालं वहते जनानां भिक्षाशनः स्मरय
तो जनानां ॥६॥ दीनानुकंपी भगवान् महेशो गतप्रियायाः ॥ शरणं
महस्तं ॥ कर्तुं यथा कर्तुमदीनसत्वः शक्नोत्यथा शक्तुमपीह देवः
॥७॥ स मे विधाता शरणं गतायाः सौभाग्य सुच्छेमृतजीवनेन ॥ नो चेद
हं प्राणविसर्जनेन यशः करिष्ये विपरीतमीश ॥८॥ कउवाच ॥ एवं त ३०१

यास्तुतः शंभुः प्रसन्नस्त्वामयाब्रवीत् ॥ शंभुरुवाच ॥ वरंवृणु महा
भागे कामपत्नि शुभानने ॥ ९ ॥ ददामि तुष्टः स्तोत्रेण सर्वान्कामान्हृ
दिस्थितान् ॥ इत्थं शिववचः श्रुत्वा रतिर्हृष्टा प्रणम्य तं ॥ १० ॥ सौभाग्यं
कामतं देवं निजगादश्रमातुरा ॥ रतिउवाच ॥ स्वामिन्यदि प्रसन्नस्त्वं
शृणु मे परमं वचः ॥ ११ ॥ रसायां दिवि मर्त्ये वा नताः स्युः कामिनी
गणाः ॥ मम लावण्यलेशेन तेषु कापि त्रिलोचन ॥ १२ ॥ यं दृष्ट्वा मु
मुचुः शुक्रं स्मातिवीर्यमपत्रपाः ॥ ततो मे महती लज्जा जाता मित्र
मया कुरु ॥ १३ ॥ लावण्यं च यथा पातं विना कामेन प्रोंकरः ॥ उवा
च श्लक्ष्णया वाचा हर्षयन्कामपोषितं ॥ १४ ॥ शिव उवाच ॥ चिंतां मा

२०८

कुरु कल्याणि न लज्जां कर्तुमर्हसि ॥ स्मृतमात्रं त्वया बाले काम
रूपां दृष्टिगोचरः ॥ १५ ॥ मनसा चिंतितो वापि मनोभूरिति संज्ञितः भ
विष्यति महाभागे गच्छेदानीं निजालयं ॥ १६ ॥ इत्यपि व्यतिते का
लेन्मान्यलं च भविष्यसि ॥ विद्युत्प्रकाशवदुत्पत्ति रामायां प्राप्स्यसे
यदा ॥ १७ ॥ भक्तात्तव जने ख्यातो नाम्ना प्रद्युम्नसंज्ञितः ॥ सा गता
शिववाक्येन मंदिरं भृशदारुणं ॥ १८ ॥ सस्मार तं पतिं सा तु पुरो
नंगः समाययौ ॥ ईश्वरेच्छावशात्तस्याः प्रत्यक्षः समजायत ॥ १९ ॥
रतिश्चाश्चर्यमुक्ता सा जहर्ष पतिना सह ॥ ततस्सपर्यया प्रीतं प्रण
म्याभिरधे वचः ॥ २० ॥ वंचिता परार्धं रेवेशाग मितेनंगसाकथं ॥ इं

२०८

ब्रादिदेवताद्यैर्दैः तारकासुरपीडितैः ॥२१॥ मुनिभिश्चविशाखस्यत्वत्त
उत्पत्तिंचेच्छुभिः ॥ अनंगउवाच ॥ प्रार्थितस्तवनिष्ठायामंगंकर्तुमहेवि
भो ॥२२॥ उपाहारायसर्वेषामकर्षकर्मतादृशं ॥ उपकारसमंपुण्यंन
चास्तिभुवनत्रये ॥२३॥ विपरितंतुतज्ज्ञातंममदैवंसुरेश्वर ॥ त्रय(
स्त्रिंशत्कोटिदेवेषुबहंचारुतरःपुरः ॥२४॥ उपमाचास्यपुरुषेममैव
दीयतेखिलैः ॥ कथंतिष्ठामिदेवेशानंगहीनःपरेतवत् । अतिमयि
महादेवकृपयानुग्रहंकुरु ॥ क उवाच ॥ ततएकांतरंमंत्रंगणेशस्य
ददौशिव ॥ अनंगामप्रणामतेनुष्टानंचारिशच्छतं ॥ ततोगंगाययौ
रम्यंजनस्थानंसुसिद्धिदं ॥२५॥ ततोनुष्टानमकरोद्दनंगः शंकरा

ज्ञेया ॥ संवत्सरशतंपूर्णंततापसतपोमहत् ॥ २८ ॥ एकाग्रस्संजपन्मंत्रं
३०९ गणेशध्यानतत्परः ॥ वायुमात्राशनोनित्यंसहायवान्सदाततः ॥ २९
प्रसन्नोभगवान्देवदेवदेवोगजाननः ॥ आविरासीद्दशभुजोमहा
मुकुटशोभितः ॥ ३० ॥ ज्वलद्रत्नप्रभाचारुकुंडलांगदमंडितः ॥ को
टिसूर्यप्रतीकाशोमुक्तामालाविभूषितः ॥ ३१ ॥ दिव्यमाल्यांबर
धरोदिव्यगंधानुलेपनः ॥ सिंदूरारुणशुंडास्यद्दशायुधलसत्क
रः ॥ ३२ ॥ शेषालंकृतनाभ्यांनानालंकारराजितः ॥ सिंहस्कंधोम
हाश्रीमान्नचित्कारत्रासिताखिलः ॥ ३३ ॥ इंद्रादयोपिमुनयः
आविर्भूतेगजानने । आययुरप्सरोभिश्चयक्षगंधर्वकिन्नरैः ३०९

२४ स्त्रियावादित्रघोषैश्चपुपुजुस्तेगजाननं ॥ उपचारैःषोडशभिर्भ
क्त्यादेवंदृष्टवक्रंदृष्टवक् ॥ २५ ॥ कामोपितततउत्थायप्रणिपत्याखिलान्
सुरान् ॥ ववंदेदेवचरणौपूर्वंनित्वामुनीनपि ॥ २६ ॥ प्रशशंसततदा
देवंविकटंकरुणाकरं ॥ कामउवाच ॥ धन्यस्त्वमसिदेवेशपरब्र
ह्मस्वरूपवान् ॥ २७ ॥ निराकारोपिसाकारोजातोसिभक्तवत्सल
अद्यधन्यंममजनुस्तपोधन्यतरंचमे ॥ २८ ॥ यत्त्वांघ्रियुगंदृष्टंस
र्वदुःखविमोचनं ॥ कारणंसर्वसिद्धीनांधर्मार्थकाममोक्षदं ॥ २९
धन्येनेत्रयुगेमेद्ययाभ्यांदृष्टःपरःपुमान् । यंनजानंतिवेदार्थाःसां
ख्यापातंजलादयः ॥ ४० । नेतिनेत्यभवंत्वत्सीवेदोपिपत्रकुंवितः

अनंतकोटिब्रह्मांडरोमकूपोखिलेश्वरः ॥ ४१ ॥ येनंमंत्रेणसोऽद
र्शिमंत्रोधन्यतरोपिसः ॥ गजाननउवाच ॥ सम्यगुक्तंरतिपते
३१० नंमांब्रह्मादयोविदुः ॥ ४२ ॥ यद्दासकारतायामितेपिजानंति
मांतदा ॥ मयैवानुग्रहात्कामदृष्टवानसिमांतथा ॥ ४३ ॥ ततो
हंपरितुष्टोस्मितेतपसामनुनातथा ॥ वृणुमत्तोखिलान्कामा
न्कामंकामददामिते ॥ ४४ ॥ कउवाच ॥ इतिदेववचःश्रुत्वातु
नेत्रेवमनोभवः ॥ आनुपूर्व्येणसकलंवृत्तांतंशिवकारितं ॥
४५ ॥ तस्मैचाकथयत्कामःप्रसन्नायार्थदायिने ॥ अनंगत्वं
अनुष्ठानंचिरकृतंशिवदत्तं ३१०
स्वस्परनेशाकंदंमनुमेवच ॥ ४६ ॥

२४ ॥ दिव्यवादित्रघोषैश्च पुपूजुस्ते गजाननं ॥ उपचारैः षोडशभिर्भ
क्त्या देवं पृथक् पृथक् ॥ २५ ॥ कामोपि ततउत्थाय प्रणिपत्याखिलान्
सुरान् ॥ ववंदे देवचरणौ पूर्वं नित्वा मुनीनपि ॥ २६ ॥ प्रशशंसततदा
देवं विकटं करुणाकरं ॥ काम उवाच ॥ धन्यस्त्वमसि देवेश परब्र
ह्मस्वरूपवान् ॥ २७ ॥ निराकारोपि साकारो जातोसि भक्तवत्सल
ऽद्य धन्यं मम जनु तपो धन्यतरं च मे ॥ २८ ॥ यत्त्वांघ्रियुगं दृष्टं स
र्वदुःखविमोचनं ॥ कारणं सर्वसिद्धीनां धर्मार्थकाममोक्षदं ॥ २९
धन्ये नेत्रयुगे मे याभ्यां दृष्टः परः पुमान् ॥ यं न जानंति वेदार्थाः सो
प्यापातेजलादयः ॥ ४० ॥ नेति नेत्यभवं तस्मी वेदोपि पत्रकं चितः

अनंतकोटिब्रह्मांडरोमकूपोखिलेश्वरः ॥४१॥ येनंमंत्रेणसोद
र्शिमंत्रोधन्यतरोपिसः ॥ गजाननउवाच ॥ सम्यगुक्तंरतिपते
३१० नमांब्रह्मादयोविदुः ॥४२॥ यद्दासत्कारतायामित्तेपिजानंति
मांतदा ॥ मयेवानुग्रहात्कामदृष्टवानसिमांतथा ॥४३॥ ततो
हंपरितुष्टोस्मितेतपसामनुनातथा ॥ हृत्प्रमत्तोखिलान्कामा
न्कामंकामदास्यामिते ॥४४॥ कउवाच ॥ इतिदेववचःश्रुत्वातु
नरेवमनोभवः ॥ आनुपूर्व्येणसकलंवृत्तांतशिवकारितं ॥
४५ ॥ तस्मैचाकथयत्कामःप्रसन्नायार्थदायिने ॥ अनंगतां
स्वस्परतेशाकंदंमनुमेवच ॥४६॥ अनुष्टानंचिरकृतंशिवदत्तं ३१०

वरंतथा॥ वृणोतिस्मार तस्मात्सुप्रसन्नाग्जाननात्॥४७॥ काम
उवाच॥ यदिप्रसन्नोभगवान्तन्मेदेहिसुदेहितां॥ मान्यतांसर्वदे
वेषुप्राणवत्त्वावएपमेवच॥४८॥ भक्तिंदृढांत्वच्चरणेत्रैलोक्यं
विजयंतथा॥४९॥ इतिश्रीगणेश० उपास० कामवरप्रार्थनं
नामअध्यायः॥८९॥ गणेशउवाच॥ यद्यत्तेप्रार्थितंकामस
तत्तेभविताखिलं॥ रमोदराज्ञनिंप्राप्यसंगस्त्वंसर्वसुंदरः
रभवितासर्वमान्यश्चत्रैलोक्यविजयीतथा॥ पुष्पंफलंकि
शलयंकामिन्यवयवामरुत्॥२॥ उद्बोधकानितेसंतुज्योत्
स्नाचंदनकीरजेः मरालांडजशाद्वाश्चजेतास्येतेहरादि

कान् ॥३॥ दर्शनात्स्मरणाद्देवां मनस्यपि भविष्यसि ॥ मनोभूः स्म
३११ तिभूरेवं नामापि स्फुर्जने ष्वुते ॥४॥ आविः स्मृतिर्मच्चरणे दृढा भ
क्तिश्च ते भवेत् ॥ स्मृतोहपुर तस्यास्ये महत्कार्यमुपस्थिते ॥
क उवाच ॥ एवं तस्मै वरान्दत्वा कामायाथ गजाननः ॥ अंतर्दधे
महाभागे पश्यतस्तु च सुरर्षिच ॥६॥ तत्र कामो महामूर्तिं गणे
शस्य तथाविधा ॥ संपाद्य स्थापयामास पूजयामास तां तदा
॥७॥ रतिनिर्मितपक्वान्नै मोदकैर्लड्डुकादिभिः ॥ महोत्कटेतिना
मास्यातेजस्विता तथाकरोत् ॥८॥ प्रसादं निर्ममे कांतं रत्नस्त
भविराजितं ॥ रुक्मिण्या उदराज्जातस्त्यक्तो दैत्येन वारिधौ ॥९॥ ३११

मत्स्येनगीलितस्तस्यसमन्नःसोधीवरैस्ततः॥ शंबरायापिमायाव
त्यैतिवेदितः॥१०॥ विभिन्नेस्मिंस्तदुदरांनिर्गतोवर्द्धितस्त्वया॥ नार
देकथयत्तस्मैकामोयंवर्धितस्त्वया॥११॥ परिष्टोनेकमायाःसंब
रंसततेवधीत॥ गणेशस्यप्रसादेनबहूनेकोव्यजिग्यत॥१२॥ माया
वत्याशिक्षिताभिःमायाभिर्बहूभिश्चसः॥ प्रद्युम्नइतिविख्या
तसरस्वत्यापुरंययो॥१३॥ सर्वदेवेषुमान्यश्चत्रैलोक्यजयका
रकः॥ गजाननप्रसादेनबभूवानंदनिर्वृतः॥१४॥ रुक्मिणीप्रमु
तिस्त्रीभिर्दृष्टःकृष्णइवापरः॥ ततउत्थाययातांभिर्लालिताभि
र्समंततः॥१५॥ बुध्वापुत्रंनारदस्यवाक्येनमुमुदुश्चताः॥ प्रालि

लिंगस्तमभ्येत्यप्रणनामरतिश्चता:॥१६॥सर्वापुरीहर्षयुतात
३१२ स्मिन्जातेबभूवसा॥कउवाच॥एवंजनस्यानगतगणेप्रास्यम
हामुने॥१७॥ममापिकथितोयत्ररामेणछेदनासिका शूर्पन-
ख्यास्तत्तस्तमुनाम्नाख्यातंतुनासिकं॥१८॥तत्राद्यापिहिदृश्यते
उपस्लामोदकाइव॥एवमाराधितस्तेनकामेनासौगजाननः॥१९॥
षडक्षरेणमंत्रेणशेषेणाराधितोयथा॥रतिश्चमदनश्चापि
ननंदतुरुभौयथा॥२०॥आमउवाच॥कथमाराधितोत्रस्तेनशे-
षेणसोगजाननः॥किमर्थांकंचतेमंत्रंसुप्रसन्नाऽजाननात्
२१ एतत्सविस्तरंब्रूहिहिदृष्टतच्चतुरानन॥प्रष्टश्रोतुश्चवक्तुश्च ३१२

यतापुण्यविवर्द्धते ॥२२॥ कउवाच ॥ सम्यक्पृष्टंत्वयाब्रह्मन्कथयामि
कथामृतं ॥ शृणुष्वावहितोभूत्वासर्वेसत्यवतीसुता ॥२३॥ यस्मिन्त्रि
त्समयेशंभुःपार्वत्यासहितोमुने ॥ सुखासीनोगिरिवरेरम्यसानु
प्रिलोच्चये ॥२४॥ नानाद्रुमलताकीर्णे निर्जरारावपूरितं ॥ कुज
तिभ्रमरायचस्वकीर्णपंकजवासिनः ॥२५॥ आययुस्तत्रगंधर्वा
अप्सरोयक्षकिन्नराः ॥ देवाश्चमुनयोनागास्तंद्रष्टुंगिरिजा
पतिं ॥ केचित्तंमणिपात्रेनसाष्टांगेनाभिवादयन् ॥ उच्चैर्जगुश्च
गंधर्वानन्नतुश्चाप्सरोगणाः ॥२७॥ षड्भुजस्तंदशभुजाव्याघ्राजि
नधरंहरं ॥ नंदिभृंगीगणाकीर्णभालचंद्रविभूषितं ॥ भस्मांगशो

वशिरसं शंकरं हव्यवाहनं । अपरेप्यर्चयं देवमुपचारैर्मनोम
ये ॥ २९ ॥ निर्माणनियनेनस्थुः केचित्स्थानपरायणाः । वसिष्ठो
वामदेवश्च जमदग्निस्त्रितो द्विजः ॥ ३० ॥ अत्रिः कण्वो भरद्वाजो
गौतमाद्या मुनिश्वराः ॥ तुष्टुवुर्विविधैस्तोत्रैतत्र तं पार्वतीपति
३१ ॥ स्तुवत्सु तेषु मुनिषु प्रोवागर्वपरंययो ॥ अहमेव श्रेष्ठत
रो लोकेषु त्रिषु नापरः ॥ ३२ ॥ यतः श्रेष्ठतरः शंभुस्तस्याहं शिर
सिस्थितः ॥ धराधरणसामर्थ्यं मयि नान्यत्र कुत्रचित् ॥ ३३
वासुके रज्जुभूतात्मे कुलीनादमृतं सुरैः ॥ प्राप्तावंतो मरुत्वं
च तस्मान्नान्योस्ति मत्परः ॥ ३४ ॥ तत् हृदिस्थं तदा गंगा ज्ञात्वाशं

भुविलोककृत्॥ विज्ञानाखिलहृत्कृत्स्नीमुतस्थोसहसाछिवः॥ ३५
आस्फालयत्स्वराष्ट्रेशेषंतादृशगर्वितं॥ एकैकोमस्तकस्तस्यदशधाद्दश
धाभवेत्॥ ३६॥ मूर्छितःप्रहरार्द्धंसगतप्राणइवाभवत्॥ ततःप्रत्यक्षोजातः
सहस्रफणिमंडितः॥ ३७॥ जीवशेषप्रभुश्चायशेषोशेषाहिभूषण॥ अलं
करणाभूतोहंत्रैलोक्येशहरस्यह॥ ३८॥ इमामवस्थांसंप्राप्तोनजानेकेन
कर्मणा॥ चलितुंनैवशक्नोमिपक्षहीनइवांडजः॥ ३९॥ किंकरोमिक्वग
च्छामिकोमेत्रातोधुनाभवेत्॥ कोमेनिजपदप्राप्त्युपायंकथयेत्तुमं
कोवामेपनयेद्दुःखंइतिचिंतापरस्तुसः॥ ददर्शतेनमार्गेणगच्छंतंनारदंमुनिं
४१॥ जहर्षकिंचिन्नागेंद्रःस्वनेप्राप्येवभिक्षुकः॥ प्रतिकष्टमवस्थांतांनारदो

लोकयत्परः ॥४२॥ निश्चेष्टं निरतुच्छ्वासं ध्याननिष्ठं यथामुनिं ॥ अशेषविष
३१४ यज्ञोपि शेषं पप्रच्छ नारदः ॥४३॥ इति श्रीगणेशपुराणे उ० शेषोपाख्या
ने अध्यायः ॥१॥ नारद उवाच ॥ किमर्थमेवं जातोसि निस्तेजाः दुःखितो
मृशं ॥ कथं भग्नाः शिराः कस्याचर प्रियतरं मुने ॥१॥ किं वा त्वद्बुध्यो गिरिश
स्तेकारी गर्वस्त्वयाथ किं ॥ वदयत्कारणं शेषं प्रतिकारं पुरावदे ॥२॥ त्वं वि
नाधरयेत्कोनु चराचरयुतां धरां ॥ अनुक्त्वंतस्तस्मिंस्तु स्वयमेवाब्रवी
न्मुनिः ॥३॥ उपायं सर्पराजस्य स्वस्थानप्रापकं प्रभो ॥ नारद उवाच ॥ अवपा
रयमेवाकं शेषाशेषकलानिधे ॥४॥ सुपर्वाणश्च केशग्रा ध्यायेन स्युः किं क
राइव ॥ धरिष्यसे धरां मूर्ध्नि पुष्पमालामिवानेकः ॥५॥ शेष उवाच किंचि ३१४

त्पुरातनं पुण्यमासीच्च दर्शनं तव॥ अजन्य कस्माद्ग्रेपि संपन्नेस्यान्न संश
यः॥६॥ अन्यथा ह्यकृतपुण्यानां दर्शनं तु कथं भवेत्॥ अतिविलसगात्रत्वा
दशक्तो भूमिधारणे॥७॥ तं प्रयत्नं वदस्व मुने येनाहं स्यां यथा पुरा॥ नारद उ०
—णे महामंत्रं तेद्य तस्य देवस्य सर्पप॥८॥ यस्य प्रसादाद्दिङ्नायास्तत्रैत्पदम
वाप्नुवन्॥ अतः षडक्षरं मंत्रं गणेशस्य ददामि ते॥९॥ अस्यानुष्ठानमात्रे
ण प्रत्यक्षस्ते गजाननः॥ सर्वान्विधास्यते कामानान्यांस्त्वं वृणुते ततः॥१०
कउवाच॥ इत्थोपदेशं घोषाय नारदोंतर्हितो भवेत्॥ घोषोपि तपसे कृत्वा
निश्चयं परमे शुभे॥११॥ निरुध्वाशेषकरणो ध्यात्वा देवं गजाननं॥ जजा
प परमं मंत्रं सहस्रं परिवत्सरं॥१२॥ तदैते पुरतो पश्यन्देवदेवं गजान

ने ॥ सिंहारूढंत्रिनेत्रंदशभुजमुरगंकुंडलेचांगदेवं ॥ मुक्तामालाव
हंतंसुलालितमुकुटंरत्नमुद्राभ्रसूत्रं ॥ नानादेवर्षिवृंदैरनुगतमनि
३२५ शंवक्रतुंडंगजास्यंभक्तकेशोपातदेवंसुरनरवरदंचिंतयेदेकदेव ॥
२४ ॥ एवंगजाननस्तस्यदर्शनार्थंसमाययो ॥ सिद्धिबुद्धियुतस्ताहक्
ध्यातोयमहिनापुरा ॥ २५ ॥ सहस्रबं– सदृशोदीप्याकांत्यादिगंबरः
तेजसादित्यशेषोपिघर्षतोघररचाभवत् ॥ २६ ॥ चकंपेभयसंविग्रचि
त्तोतिभयविह्वलः ॥ स्वस्थोमुहूर्तमात्रेणचिंतयामासचेतसि ॥ २७
कल्याणेकर्मणिकथंक्रियमाणेशुभंभवेत् ॥ अथवानारदेनोक्तं
द्रक्ष्यामिगणनायकं ॥ २८ ॥ कउवाच ॥ एवंचिंतातुरेतस्मिन्नुवाचद्विर
३२५

दाननः॥ मानैःकुतर्ककुशलैवरदोहंसमागतः॥ यंध्यायसिदिवा
रात्रौत्वंएणुनेहरयेस्थितं॥ अहमेवजगत्कर्त्तापाताहर्त्ताखिलेश्वरः॥२०
मत्तेजसाभातिचंद्रोबहिःसूर्यश्चभानिच॥ परब्रह्मस्वरूपोपितप
सातवतोषितः॥२१॥ आविर्भूतोवरंदातुंलोकोपिकृतयेपिच॥ त्वंतुम
त्तोवरंब्रूहियान्पाकर्मयसेखिलात्॥२२॥ देवउवाच॥ अनादिनि
धनंदेवंवंदेहंगणनायकं॥ सर्वव्यापीनमीशानंजगत्कारणकारणं
सर्वेसर्वेशविघ्नेशसर्ववंद्यंनमाम्यहं॥ विद्यानामधिपंदेवदेवदेवंस्तु
रेश्वरं॥२४॥ सिद्धिबुद्धिप्रियंसर्वसिद्धिदंमुक्तिदायकं॥ सर्वविघ्नह
रंदेवंनमामिगणनायकं॥२५॥ देवउवाच॥ एवंस्तुत्वातुदेवेशंवरदंद्वि

रदाननं ॥ वरयामासयान्कामांस्तांशृणुष्वमहामुने ॥ २६ ॥ शेषउवाच ॥ अ
द्यधन्यंतपोज्ञानंपितामातामनुर्मम ॥ देहोनेत्राणिभूरीणिमस्तकानि
३१६ बहूनिच ॥ २७ ॥ त्वांस्तोतुंसंप्रहृष्टात्मायाधन्यास्तारसनामम ॥ महारुषाम
हेशानास्फालितस्यमहीतले ॥ नारदस्यप्रसादेनदृष्टंतेचरणांबुजं ॥ इ
दानींदेहिमेदेवश्रेष्टत्वंभुवनत्रये ॥ २९ ॥ पादवंसर्वशिरसिसामर्थ्यं
धारणेभुवः ॥ अचलंदेहिमेस्थानंदर्शनंतेनिरंतरं ॥ ३० ॥ सानिध्यंशं
करस्यापिकुलश्रेष्ठयतवेरितं ॥ गजाननउवाच ॥ यदितेदशधाजातोम
स्तकोभुजगाधिपः ॥ ३१ ॥ तदासहस्रवदनःसहस्रफणामंडितः ॥ भवि
ष्यसिरणेख्यातोयावच्चंद्रार्कतारकाः ॥ ३२ ॥ धराधरणसामर्थ्यंदृढं ३१६

तवन्नविघ्नति ॥ पंचास्यः पंचशिरसि मत्प्रसादात्स्थितिं स्थिरां ॥ ३३ ॥ लप्स्य
से भुजगश्रेष्ठ त्वमत्सान्निध्यं निरंतरं ॥ अन्यत्ते वांछितं शेष तदशेषं भविष्य
ति ॥ ३४ ॥ क उवाच ॥ एवं वरान्ददौ तस्मै सोदरे तं बबंध ह ॥ व्यालबद्धोदर इ
ति नाम प्राप गजाननः ॥ ३५ ॥ शेषस्य मस्तके हस्तमभयार्थं ददौ विभुः ॥ स्व
यं विराट्स्वरूपं स्वं शेषायादर्शयन्मुदा ॥ ३६ ॥ शीर्ष्णेनाकरयद्व्योम भूत
ले विदिशो दिशः ॥ यस्य पादतले भूमिर्दिशः श्रोत्रे द्विलीरविः ॥ ३७ ॥ ओ
षध्यो यस्य रोमाणि नखा वायस्य धराधराः ॥ मेघाः स्वेदोदकं यस्य प्रजाश्च
चतुराननः ॥ ३८ ॥ कुक्षौ यस्य जगत्सर्वं च नाड्यश्चैव सागराः ॥ अनंतान
नये कोप्यनंततनवः स्वराट् ॥ ३९ ॥ अनंतरूपवानंतशक्तिरत्यंतदीप्ति

मान्॥यद्रोमकूपेभातिस्मब्रह्मांडानिसहस्रशः॥४०॥दृष्ट्वातंतादृशंशे
३१७ षोभीत्याभ्रांतइवाभवत्॥प्रार्थयामासविघ्नेशंपुनःसौम्योभवेतिच॥
४१॥ततोदशभुजोदेवःसिंहारूढोभवच्चसः॥उवाचवरदोदेवोनेक
दृष्टःसुरैरपि॥४२॥मदनुग्रहतोदर्शित्वयाशेषाद्यभावतः॥अचत्वं
मयितेस्थानंपातालेपिशिवेपिच॥४३॥मयादत्तंप्रसन्नेनवरपुष्पमि
वाद्यनं॥शेषउवाच॥धरेधरांसिशिरसिधरणीधरवत्यपि॥४४॥ममा
पितेपिविख्यातंनामलोकेतिविश्रुतं॥अस्मिन्क्षेत्रेस्थिरोभूत्वाम
त्तकामान्प्रपूरय॥४५॥कउवाच॥ओमितितमथोक्त्वासौविघ्नेशोंतर्द
धेस्वयं॥शेषोपितादृशींमूर्तिंकृत्वास्थापयदादरात्॥४६॥अकरोद्ब ३१७

कृत्वाढ्यं प्रसादं कांचनं शुभं ॥ धरणीधर इत्येतन्नामास्याः पर्यकल्प
यत् ॥ ४७ ॥ हरेः शयनतां प्रायाद्वहत्पुष्पवद्धरां ॥ स्थिरोभून्नाभिपद्मे
च विघ्नराजस्य भूषणं ॥ ४८ ॥ एवं ते कथितं व्यास विघ्नेश महिमाद्भुतः
प्रवालनगरे ख्यातो गणेशो धरणीधरः ॥ ४९ ॥ एतदर्थे हि शेषेण कृत
माराधनं विभो ॥ ५० ॥ इति श्रीगणेशपुराणे उपासनाखंडे शेषोपाख्या
ने अध्यायः ॥ ५५ ॥ व्यास उवाच ॥ अन्यत्कथय मे देव गणेशस्य कथांत
रं ॥ शृण्वतो मे मनोऽत्यंतं उत्सुकं भवति प्रभो ॥ १ ॥ क उवाच ॥ एकदा प्रल
ये वृत्ते ज्ञापयन्मां गजाननः ॥ सृष्टिं नानाविधां ब्रह्मन्कुरु हि त्वं ममाज्ञ
या ॥ २ ॥ अहं प्रकल्पयामास पुत्रान्सप्त हृदा तदा ॥ तेषां नामानि ते वच्मि

कश्यपोगोतमोपिच ॥३॥ जमदग्निर्वसिष्टश्च भरद्वाजोत्रिरेवच ॥ विश्वा
मित्रश्च सप्तैते सर्वविद्याविशारदाः ॥४॥ सर्वे मामब्रुवन्ब्रह्मन्नाज्ञापय
सुरेश्वरः ॥ मयापिकस्यपोक्तापि बुद्धिमांस्तेषु चाधिकः ॥५॥ मत्कार्येवि
विधांसृष्टिंकुर्वित्याज्ञापितस्तदा ॥ त्रसावोमितिमामुक्त्वाजगामतपसे
वने ॥६॥ जजापैकान्तरे मंत्रं दिव्यवर्षसहस्रकं ॥ ततः प्रसन्नो भगवा
न्द्विरदाननईश्वरः ॥७॥ चतुर्भुजोरविंदाक्षो महामुकटमंडितः ॥ पा
शांकुशधरोमालादंतहस्तः सुभांगदः ॥८॥ सुवर्णमणिरत्नाढ्यमुक्ता
मालालसद्गलः ॥ सर्पोदरः कोटिसूर्यविलद्दीप्तिमंडलः ॥९॥ विकस
न्नेत्रविभ्राजचारुकुंडलसन्मुखः ॥ प्राविरासीत्कश्यपस्यपुरएवग

जाननः॥१०॥क्षुद्रघंटानुपूराणांरवांमुखरितांघ्रियुक्॥दृष्ट्वाननर्ततंदेवं
कश्यपोहर्षनिर्भरः॥११॥नत्वासंपूजयामासनानामंगलवस्तुभिः बद्धां
जलिरुवाचेदंसुप्रसन्नंगजाननं॥१२॥धन्योमेजनकोमातातपोज्ञानंव
पुश्चदृक्॥धन्येयंधरणीवीरुद्वृक्षाःपुष्पफलानिच॥१३॥धन्यायेकाक्ष
रंमंत्रंयेनदृष्टोखिलेश्वरः॥गजाननस्सर्वात्मापरमात्मापरात्परः
१४॥यत्रकुंठाश्चतुर्वेदावेदांतामूकतांगताः॥अगोचरोमनस्तर्कैः
सोयंदेवोमयेक्षितः॥१५॥यस्मादाविर्भवंतीमेहरीशाग्निमुखाःसुराः
पातालानीचसप्तैवभुवनानिचतुर्दश॥यत्रतानिलयंयातिसोयंदे
वोमयेक्षितः॥योनिर्गुणोगुणाधीशोगुरुगम्योनिराकृतिः॥१७॥ब्र

ह्येतियंविदुःकेचित्सोयंदेवोमयेक्षितः॥कउवाच॥एवंवाक्यामृतरसैःपरि
३१९ तुष्टोगजाननः॥१८॥उवाचकश्यपंनाम्नस्तुवंतंविविधैस्तवैः॥गणेशउ
वाच॥भक्तेस्तवादनुष्टानात्प्रीतस्तेहंमुनेघना॥१९॥वरंवदयमत्त
स्त्वंयंयंचमनसेछसि॥कश्यपउवाच॥सृष्टिंनानाविधांकर्तुंसामर्थ्यं
देहिमेप्रभो॥२०॥त्वदंघ्रिकमलेभक्तिंमविस्मरणमेवच॥यायाः
प्रत्पसृतांतत्रस्मरेत्त्वांयत्रचाप्यहं॥२१॥तादृशंदेहिमेपुत्रंनाम्नाक
श्यपनंदनं॥गणेशउ०॥सर्वंतंवांछितंमत्तोभविताश्रममहामुने॥२२॥भ
क्तिर्मेविस्मृतिस्यात्तेसंकटेचातिकंद्रजे॥करिष्यसिविचित्रांतांसृष्टिं
ममप्रसादतः॥२३॥कउवाच॥एवमुक्त्वामुनिंदेवस्तत्रैवांतरधीयत॥ ३१९

कश्यपोपिमुदामुक्तोनिजस्थानंतदाययौ॥२४॥कदाचित्कश्यपोक्रु
स्मादशरीरमपीडितः।नचालंभुक्तापिशर्मगृहमध्येततोगमत्॥२५
नित्यंनैमित्तिकंकाम्यंकर्मध्यानंचनास्मरत्।तंतथाविह्वलंदृष्ट्वायो
षितोस्यचतुर्दश॥२६॥दित्यादितिदनुःकंद्रूविनतायाःपुरस्थिताः
बुभुजेक्रमशस्तास्तुनानागारेषुकश्यपः॥२७॥कालेयथोक्तेसुषुवे
दितिर्दैवाननेकशः।अदितिर्दैवगंधर्वान्दनुश्चदानवानथा॥२८॥क्र
मेणकिन्नरायक्षाःसिद्धाश्चारणगुह्यकाः।पशवश्चतथारण्यग्रा
म्याश्चसन्ननेकशः॥२९॥पृथिवीपर्वतावृक्षाःसमुद्राःसरितोलताः
धान्यानिधातवोरत्नमुक्ताकृमिपिपीलिकाः॥३०॥सर्पाःपक्षिगणास्ता

म्यः सर्वमासीच्चराचरं ॥ एवंदृष्ट्वास्वसंतानंजातंनानाविधंतदा ॥ २१
जहर्षेकश्यपोधीमान्नानामंत्रोस्तथाविशत् ॥ शोधयित्वास्वणधने
३२० सिद्धारिचक्रमीक्ष्यच ॥ २२ ॥ षोडशार्णंचकस्मैचित्तथाष्टदशवर्ण
कं ॥ एकाक्षरंचकस्मैचित्तस्मैचषडक्षरं ॥ पंचार्णमष्टाक्षरंचद्वा)
(दशाक्षरमेवच) त्रेष्टादशवर्णकं ॥ २३ ॥ एकाक्षरंचकस्मैचिदन्यस्मै
चषडक्षरं ॥ पंचार्णमष्टाक्षरंचद्वादशाक्षरमेवच ॥ २४ ॥ कस्मैचिच्च
महामंत्रंददौसमुनिपुंगवः ॥ कुर्वंस्तुष्टितंतावद्यावद्देवोनिरीक्ष्य
ते ॥ २५ ॥ गजाननोनिराधारः सर्वसिद्धिप्रदायकः ॥ एवमाज्ञापयत्तां
श्चतेचजग्मुस्तेदैवहि ॥ २६ ॥ तपस्तेबहुशोदेशांजेपुः स्वंस्वंमनुंतदा ३२०

आसनेभोजनेदेवंनिद्रायांजागरेपिच ॥ ३७ ॥ अनंतभक्त्यादेवेशंस
स्मरुस्तंगजाननं ॥ दिव्यवर्षसहस्रांतेपरितुष्टोगजाननं ॥ दिव्यव
र्षसहस्रांतेपरितुष्टोगजाननः ॥ ३८ ॥ आविरासीदनेकात्मातत्पु
रःकरुणानिधिः ॥ योयथाध्यातवान्देवंतादृशस्तत्पुरोभवत् ॥ ३९
कस्यचित्पुरतोआसीच्छशीवर्णश्चतुर्भुजः ॥ भातिभालस्वरूपोपि
युवावृद्धोपिभासते ॥ ४० ॥ तेजोरूपीमहाकायआखुवाहनपृष्ठगः
सिंहगोबर्हिणेवापिगजास्योनेकवक्त्रवान् ॥ ४१ ॥ दृष्ट्वादेवंतुतेसर्वेनै
कधीतुष्टुवुर्मुदा ॥ बद्धांजलिपुटानम्राभक्त्यादेवंगजाननं ॥ ४२ ॥ देवाऊ॰
मतोनंतशक्तेरनंताश्चजीवायतोनिर्गुणादप्रमेयागुणास्ते ॥ यतोभा

ति सर्वं त्रिधा भेदभिन्नं सदा तं गणेशं नमामो भजामः ॥४४॥ यतश्चा
विरासीज्जगत्सर्वमेतत्तथाब्जासनो विश्वगो विश्वगोप्ता ॥ तथेंद्रादयो
३२१ दैत्यसंघा मनुष्याः स० ॥४५॥ यतो वह्निभानू भवो भूर्जलं च यतः साग
राश्चंद्रमा व्योम वायुः । यतः स्थावरा जंगमा वृक्षसंघाः ॥ स० ॥४६॥ य
तो दानवाः किन्नराः यक्षसंघा यतश्चारणा वारणाः श्वापदाश्च ॥ यतः
पक्षिकीटा यतो वीरुधश्च स० ॥४७॥ यतो बुद्धिरज्ञाननाशो मुमुक्षो
र्यतः संपदो भक्तसंतोषकाः स्युः ॥ यतो विघ्ननाशो यतः कार्यसिद्धिः स०
४८ ॥ यतः पुत्रसंपद्यतो वांछितार्थो यतो भक्तविघ्नास्तथानेकरूपाः
यतः शोकमोहौ यतः काम एव सदा० ॥४९॥ यतोऽनंतशक्तिः सशेषो ३२१

वभूवधराधारणेनेकरूपेचशंकः॥यतोनेकधास्वर्गलोकाननोसस
दा०॥५०॥यतोवेदवाचोतिकुंठानामोभिः॥सदानेतिनेतीतितायांगृणं
ति॥परब्रह्मरूपंचिदानंदभूतंसदा०॥५१॥इतिश्रीगणेशपुराणेउपास
नाखंडेऽध्यायः॥५२॥क उवाच॥एवंनत्वाचस्तुत्वाचसर्वेतेतुगजा
ननं॥पुनरूचुर्गणाध्यक्षमद्यधन्यतमावयं॥१॥धन्यंतपोदानंचज्ञानं
देहाश्चपूर्वजाः॥अद्यनोदृष्टयोधन्यायाभिर्दृष्टोगजाननः॥एवंवाक्या
मृतस्तेषांस्तुतिभिःपरितोषकः॥उवाचमृएवतांतेषांगांभीर्याद्विर
दाननः॥२॥नेतादृशंमयादर्शिब्रह्माविष्णुशिवादिषु॥यत्साक्षाद्दृष्टप
तेसर्वैरूपंमेनिर्गुणस्ययत्॥४॥अतितुष्टोनयास्तुत्यावरान्मिहाग

तः॥यद्यद्वोवांछितंतत्तद्गृण्हध्वमखिलंचतत्॥कउवाच॥एवमुक्तास्तदा
तेनविकटेनमुनीश्वराः॥यस्ययद्वांछितंतत्रऊचुस्तस्माजजाननात्
३२२ ६॥प्रसन्नेत्वातद्वराणांनास्तिश्चतुर्मुखैः॥गदितुंसर्वथातस्मादुक्तंसंक्षे
पतोमया॥७॥पुनरूचेगणाधीशस्तोत्रमेतज्जपेन्नरः॥त्रिसंध्यंत्रिदिनं
तस्यसर्वकार्यंभविष्यति॥८॥योजयेद्दशादिवंसचश्लोकाष्टकमिदं
शुभं॥अष्टवारंचतुर्थ्यांतुसोष्टसिद्धिमवाप्नुयात्॥९॥वांछितंलभतेस
र्वमेकविंशतिवारतः॥योजयेत्परयाभक्त्यागजाननपरोनरः॥१०॥एव
मुक्त्वाततोदेवःसर्वेषामेवपश्यतां॥अंतर्दधेविलाधाराःसुमुखोमोग
जाननः॥११॥तेचक्रुःस्वदामूर्तिंगणेशस्यशुभाननां॥प्रतिष्ठाप्यचतांस्व ३२२

लेप्रासादेरत्ननिर्मिते ॥ १२ ॥ सुमुखेतिचतस्यातेनामचक्रुःसविश्रुतं ॥
संपूज्यचनमस्कृत्वास्वस्वंस्थानंययुःसुराः ॥ सर्वेतेमुनयोलोकाःस्व
स्वकार्यरतास्तदा ॥ केचित्तस्यानामचक्रुरेकदंतइतिस्फुटं ॥ १३ ॥ गंधर्वैः
किंन्नरैरन्यास्स्थापितामूर्त्तिरुत्तमाः ॥ प्रासादेकांचनेश्रेष्ठेकेनधा
परिपूज्यच ॥ १४ ॥ कपिलेतिचनामास्यास्स्थापयामाससत्तमं ॥ गुह्य
काश्चरणाःसिद्धामूर्त्तिमन्यांचचक्रिरे ॥ १५ ॥ महाकायेप्रतिष्ठाप्यने
मुश्चपुपुजुश्चतां ॥ गजाकर्णेतिनामास्याश्चक्रुस्तेतुस्फुटार्थकं ॥ १६ ॥
तत्प्रभावाद्विमानस्थाःसर्वेतेदिवमाक्रमन् ॥ लंबोदरेतिनाम्नातांपु
पुजुस्तेययुर्वनं ॥ १७ ॥ गिरयश्चद्रुमाश्चान्यांमूर्त्तिंस्थाप्यप्रपूज्यच । विघ्न

नाशनइत्येवंनामकृत्वास्थितास्तुवै ॥१८॥ तत्प्रसादाच्चतेख्याताःपर्वताश्च

द्रुमास्तथा ॥ सर्वैःपक्षिगणैर्मूर्त्तिःस्थापितारत्नकांचनी ॥१९॥ गणाधीपेति
नाम्नातैःपूजिताचनमस्कृता ॥ सर्वैर्जलाशयैरेकाप्रतिमास्थापिताशुभा
२०॥ गणाध्यक्षेतिनाम्नासापूजितापरमोत्सवैः ॥ अन्यःसचेतनैरित्यार
त्नप्रासादमध्यगा ॥२१॥ वैनायकीमहामूर्त्तिःपूजिताभक्तिभावतः ॥ गजा
ननाख्ययाख्यातासर्वेषांसर्वकामदा ॥२२॥ तेतेजगत्त्रयेख्यातास्तत्तज्ज्ञात्वा
बभूविरे ॥ सुखिनःस्वस्वकार्येषुदक्षादेवप्रसादतः ॥२३॥ प्रत्येकंनामक
थनेनशक्तिर्ममवर्त्तते ॥ सारंसारंप्रगृह्यैवकृतंनामसहस्रकं ॥२४॥ ततो
पिसारभूतानिप्रोक्तानिद्वादशैवते ॥ समुद्रमथनाद्यद्वद्रत्नानिवचतु

द्देश॥२५॥एवंसंक्षेपतोब्रह्मन्महीमातेभिवर्णितः॥विस्तराद्वदितुंशे
षोनेशोनेशोप्यहंहरि॥२६॥इंद्राद्विमशकानांचजीवानांयक्षराक्षसां
तत्रकागणनाकार्यामयासत्यवतीसुत॥२७॥तस्मात्सर्वेषुदेवेषुपू
ज्यनीयोगजाननः येनपूज्यतोदेवंदेवंविघ्नविनायकं॥२८॥दूरा
त्मानंपरित्यज्यश्चांडालइवदूरतः॥मुनिरुवाच॥अनुक्रमेणकथय
नामानिद्वादशैवमे॥२९॥श्रवणात्पठणादेषांसर्वविघ्नगणाधिपः
सुमुखश्चैकदंतश्चकपिलोगजकर्णकः॥३०॥लंबोदरश्चविकटोवि
घ्ननाशोविनायकः॥धूम्रकेतुर्गणाध्यक्षोभालचंद्रोगजाननः॥३१॥द्वा
दशैतानिनामानियःपठेछ्रुणुयादपि॥विद्यारंभेविवाहेचप्रवेशोनिर्गमे

तथा ॥ ३२ ॥ संग्रामे संकटे चैव विघ्नस्तस्य न जायते ॥ कोटिकन्याप्रदाना
३२४ नि कोटियज्ञव्रतानि च ॥ तपांसि यानि सर्वाणि तीर्थान्यायतनानि च
३४ ॥ प्रातांशमे तत्पुण्यस्य तानि तान्म्नो नयंति च ॥ इमानि तानि प्राप्य
यश्शुचिर्भूत्वा समाहितः ॥ ३५ ॥ यः पठेन्मानवो भक्त्या विघ्ना नो यां
ति तं नरं ॥ सिध्यंति सर्वकार्याणि मोक्षमंते व्रजत्यसौ ॥ ३६ ॥ तस्य द
र्शनतो लोका देवाः पूज्ना भवंति हि ॥ अत एव मुने सौराः शाक्ताः शैवाश्च
वैष्णवाः ॥ ३७ ॥ उक्त्वा द्वादश नामानि सर्वकार्याणि कुर्वते ॥ गणेप्राग
पि कुर्वंति किं तत्रापि च कौतुकं ॥ ३८ ॥ न सिध्यंति हि कार्याणि द्वाद
शान्यतमस्य ह ॥ उच्चारणं विना ब्रह्मंस्तस्मादेकं समुच्चरेत् ॥ ३९ ॥ ३२४

दुष्टानांनासिकानांचकार्येयद्यपिसिध्यति ॥ तेपिवीजसमुच्चारम
ज्ञानादपिकुर्वते ॥ ४१ ॥ एवंतोमहिमासर्वकथितोलेशतोमुने ॥ उ
पासनाफलंनानायथामतिनिरूपितं ॥ ४२ ॥ विष्णुरुवाच ॥ विष्णुनाक
थितंयावत्तावत्तवनिरूपितं ॥ तोपिनांतंजगामास्यगणेशोपासनस्य
ह ॥ ४२ ॥ गणेशनाममहिमापूर्णोज्ञातोनतेनच ॥ भृगुरुवाच ॥ एवंते
कथितोराजन्नद्भुतोमहिमामया ॥ ४३ ॥ ब्रह्मणासुप्रसन्नेनव्यासाय
यंनिरूपितः ॥ उपासनाखंडमिदंवर्णितंनृपतेमया ॥ ४४ ॥ यदितेश्र
वणेश्रद्धातदान्यदपिवर्णयोः ॥ चरितंगणनाथस्यशौनकायामहर्
षयः ॥ ४५ ॥ वेदव्यासायमुनयेब्रह्मणायत्समीरितं ॥ भृगुणासोमकां

116/6

तायवर्णितंपापनाशनं ॥४६॥ सूतउवाच ॥ इतिवःकथितंनानाक
थांतरसमन्वितं ॥ उपासनंगणेशस्यशौनकाद्यामहर्षयः ॥४७॥ श्र
३२५ एयाद्योगणेशस्यपुराणमिदमुत्तमं ॥ ससर्वामापदंहित्वा भु
क्त्वाभोगान्यनेकशः ॥४८॥ पुत्रपौत्रसमायुक्तोज्ञानविज्ञानसंयुतः
लभतेपरमांमुक्तिंगणेशस्यप्रसादतः ॥४९॥ नतस्यपुनरावृ
त्तिःकल्पकोटिशतैरपि ॥ यःश्रावयेन्महान्यापीयथोक्तफल
भाग्भवेत् ॥५०॥ यथासंसोमकांतेनश्रुण्वतापरमादरात् ॥ इतिश्री
गणेशपुराणेउपासनाखंडेब्रह्मव्यासभृगुसोमकांतसंवादे
गजाननिरूपणंनामोध्यायः ॥९२॥ शुभंभवतुः संवत् १९[illegible] ३२५

ग० पु० ३

संख्याता अग्निशस्त्रधरास्तथा ॥ कोदंडधारिणश्चान्येनिषंगह
यधारिणः ॥ २५ ॥ बुद्ध्याबृहस्पतिंजिग्येसंपदाधनदंचयः ॥ क्षमः
यांपृथिवींजिज्ञेगांभीर्येणमहोदधिं ॥ २६ ॥ सूर्याचंद्रमसौजि
ग्येभासाकांत्याचयोनृपः ॥ प्रतापेनानलंजिग्येसौंदर्येणम
नोभवं ॥ २७ ॥ यस्यामात्याःप्रबलिनःपंचासन्दृढविक्रमाःनी
तिशास्त्रार्थतत्त्वज्ञाःपरराष्ट्रावमर्दिनः ॥ २८ ॥ रूपवान्प्रथमस्तत्र
विद्याधीशस्तथापरः ॥ क्षेमंकरोज्ञानगम्यःसुबलःपंचमःस्मृ
तः ॥ २९ ॥ एतेनानाविधादेशाआक्रांताःस्वपराक्रमात् ॥ एतेतेसुं
दरानानाभूषावस्त्रैरलंकृताः ॥ ३० ॥ राजकार्यकरानित्यंरा

३